

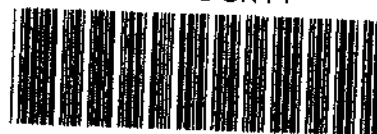
Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

DISERTAČNÍ PRÁCE

Právní moc civilních soudních rozhodnutí

Knihovna UK PF

3125081717

Školitel: prof. JUDr. František Zoufík, CSc.

Autor: JUDr. Bohumil Dvořák, LL.M.

2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem v této práci postupoval způsobem pro vědeckou práci obvyklým a zejména že jsem označil prameny, ze kterých jsem při jejím vypracování čerpal.

Lucemburk, září 2007

JUDr. Bohumil Dvořák, LL.M.

bytem: 225, Val des Bons Malades
L-2121 Luxembourg
e-mail: bdvorak@seznam.cz

Poděkování

Na úvod této práce si dovoluji poděkovat všem, kteří se o její vznik zasloužili. Na prvním místě bych rád jmenoval svého školitele prof. JUDr. Františka Zoulíka, CSc., který můj zájem o zvolené téma podnítil a jemuž vděčím za mnohé připomínky a podněty, jimiž zpracování této práce doprovázel. Mé poděkování patří rovněž prof. JUDr. Luboši Tichému, CSc., který mi umožnil představit části této práce na mezinárodních seminářích a který prohloubil můj zájem o procesní komparatistiku.

Děkuji rovněž Deutscher Akademischer Austausch Dienst, který mi umožnil studijní pobyt na Univerzitě Tübingen v akademickém roce 2002/2003, při kterém jsem měl příležitost blíže se seznámit s procesní literaturou zejména německého jazykového okruhu. Mé díky patří taktéž Univerzitě Trier, která mi umožnila čerpat z jejího knihovního fondu v roce 2007. Stejný dík náleží knihovně Právnické fakulty Univerzity Karlovy.

Autor

OBSAH

A. ÚVOD

I. Stav problematiky	1
II. Struktura a postup práce	3

B. ČÁST OBECNÁ

Kapitola I. Historické základy institutu právní moci	5
1.1. Římský civilní proces	5
1.2. Savignyho materiální „Rechtskraftlehre“	8
1.3. Německý civilní soudní řád z r. 1877	12
1.4. Rakouský civilní řád soudní z r. 1895	14
1.5. Stein-Hellwigova procesní teorie právní moci	17
1.6. Teorie právní moci ve starší české procesualistice	21
Kapitola II. Účel a podstata institutu právní moci	28
II.1. Účel procesu a účel institutu právní moci	28
II.1.1. Účel civilního procesu	28
II.1.2. Účel institutu právní moci	32
II.2. Podstata institutu právní moci	35
II.2.1. Materiální teorie právní moci	36
II.2.2. Současná procesní teorie právní moci	39
II.3. Teorie právní moci v moderní české procesualistice	40
II.4. Vlastní stanovisko	43
Kapitola III. Účinky právní moci rozhodnutí	48
III.1. Soudní rozhodnutí a jeho účinky	48

III.2. Účinky právní moci rozhodnutí	51
III.2.1. <i>Nezměnitelnost rozhodnutí</i>	55
III.2.2. <i>Závaznost rozhodnutí</i>	62
III.2.3. <i>Konečnost rozhodnutí jako účinek právní moci?</i>	69
III.3. Účinky rozhodnutí odlišné od právní moci	74
III.3.1. <i>Vnitřní vázanost rozhodnutím</i>	75
III.3.2. <i>Vykonatelnost rozhodnutí</i>	76
III.3.3. <i>Pravotvornost rozhodnutí</i>	78
III.3.4. <i>Rozhodnutí jako znak skutkové podstaty</i>	80
III.3.5. <i>Precedenční působení rozhodnutí</i>	82

C. ČÁST ZVLÁŠTNÍ

Kapitola I. Objektivní meze právní moci	84
I.1. Úvod do problematiky	84
I.2. Význam objektivních mezí právní moci	85
I.3. Předmět řízení jako východisko	88
I.3.1. <i>Právní důvod žaloby</i>	93
I.3.2. <i>Pojmový protiklad</i>	96
I.4. Předmět řízení a předmět právní moci	99
I.5. Vzájemný vztah rozsudků o žalobách na plnění a žalob určovacích	103
I.6. Rozhodnutí o tzv. částečných žalobách	112
 Kapitola II. Časové meze právní moci	 115
II.1. Úvod do problematiky	115
II.2. Rozhodný okamžik	117
II.2.1. <i>Obecná úprava rozhodného okamžiku</i>	118
II.2.2. <i>Odsouzení k opětuujícím se dávkám splatným v budoucnu</i>	123
II.3. Nové skutečnosti v následném řízení	127
II.3.1. <i>K povaze nových skutečností</i>	128
II.3.2. <i>Následné učinění jednostranného právního úkonu</i>	130
II.4. Vyloučení dříve nastalých skutečností	132
II.4.1. <i>Vztah k institutu právní moci</i>	134

II.4.2. Rozsudek pro zmeškání jako výjimka?	137
Kapitola III. Subjektivní meze právní moci	141
III.1. Úvod do problematiky	141
III.2. Právní moc inter partes	142
III.2.1. Procesní vymezení účastenství	143
III.2.2. Právní moc ve vztahu k vedlejším účastníkům	147
III.3. Rozšíření účinků právní moci z důvodu právního nástupnictví	149
III.3.1. K pojmu právního nástupnictví	149
III.3.2. Časová hlediska právního nástupnictví	151
III.3.3. Právní nástupnictví post rem iudicatam	154
III.4. Rozšíření účinků právní moci na základě zákona	158
III.4.1. Všeobecné rozšíření účinků právní moci	158
III.4.2. Dílčí rozšíření účinků právní moci	161

D. Z Á V Ě Ř Y

Závěry	165
Seznam použité literatury	169
Přehled použité judikatury	178
Zusammenfassung	179

Seznam zkratek*

AcP	Archiv für die civilistische Praxis
AGO	Allgemeine Gerichtsordnung für die preußischen Staaten z r. 1793
AUB	Acta Universitatis Brunensis
AUC	Acta Universitatis Carolinae
BA	Bulletin advokacie
BGHZ	Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Zivilsachen (SRN)
Bruselská úmluva	Úmluva o pravomoci soudů, uznání a výkonu rozhodnutí občanských a obchodních věcech z r. 1968
Bulletin	Bulletin Vrchního soudu v Praze
c.ř.s.	zákon č. 113/1895 ř.z., civilní řád soudní
CPO	Civilprozeßordnung für das deutsche Reich z r. 1877 ve znění do r. 1898
dZPO	deutsche Zivilprozeßordnung
ESD	Evropský soudní dvůr
Evropská úmluva	sdělení FMZV č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
exek. ř. 1896	zákon č. 79/1896 ř.z., exekuční řád
FS	Festschrift
Listina	usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
ndZPO	Entwurf einer Civilprozessordnung für die Staaten des Norddeutschen Bundes z r. 1870
o.s.ř.	zákon č. 99/1963 Sb., občanský řád soudní
o.s.ř. 1950	zákon č. 142/1950 Sb., občanský řád soudní
o.z.	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
o.z.o.	císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský
obch.z.	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
öZPO	österreichische Zivilprozeßordnung
PR	Právní rozhledy

* Není-li uvedeno jinak, jsou platné právní předpisy citovány ve znění ke dni 30.6.2007, zrušené právní předpisy pak ve svém posledním platném znění.

Rc	rozhodnutí v civilních věcech publikované v Sb.r.s.
Sb.n.u. ÚS	Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu
Sb.r.s.	Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, vydávaná Nejvyšším soudem
Sborník IV	Sborník stanovisek, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí, vydaný Nejvyšším soudem ČSSR v r. 1986
SJ	Soudní judikatura, vydává ASPI Publishing
Soubor C	Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu, rozhodnutí civilní, vydává C.H.Beck
SR	Soudní rozhledy
SZ	Entscheidung des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivilsachen (svazek, číslo rozhodnutí)
tr.z.	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
Vážený	Sbírka rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé, I. Rozhodnutí nejvyššího soudu ve věcech občanských, pořádaná Dr. Františkem Vázným
z.k.v.	zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání
z.m.p.s.	zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním
z.r.	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
z.r.ř.	zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů
z.s.š.	zákon směnečný a šekový č. 191/1950 Sb.
ZZP	Zeitschrift für Zivilprozeß

A. ÚVOD

Motto:

„Die Ruhe und Ordnung der bürgerlichen Gesellschaft gestattet es nicht, daß die Prozesse verewigt und die von dem Richter, nach gemäßiger Untersuchung, anerkannten und festgestellten Rechte unter irgend einem Vorwande weiter angefochten werden.“

AGO, Einleitung I. § 63

„Jest tedy právní moc institucí práva procesního, a jen to vyslovuje důsledky z ní plynoucí.“

Grňa, Prejudicialita, str. 38

I. Stav problematiky

Každá práce, která se v současnosti chce hlouběji zabývat institutem právní moci civilních soudních rozhodnutí, zřejmě neunikne otázce, zda problémy, jimž se má věnovat, nejsou již v právní teorii a praxi dlouho a uspokojivě vyřešeny. Mám ale za to, že hovořit v souvislosti s právním jevem tak komplexním a komplikovaným jako je právní moc o vyřešení problémů či o uspokojení není (a těžko někdy bude) na místě.

V domácí právní teorii byly *právní moci civilních rozhodnutí*, odhlédneme-li od děl obecnějších, v jejichž rámci bylo o předmětném institutu rovněž pojednáno, doposud věnovány pouze dvě samostatné systematické práce. První z nich, pocházející z pera Grňova¹, představuje zpracování tématu na vysoké teoretické úrovni, a to jak hloubkou svého záběru, tak šíří zpracované (mj. komparativní) látky. Jedná se o dílo pevně zakotvené v meziválečném evropském procesualistickém diskursu. Byť se Grňa ve své práci jednoznačně postavil na pozici *procesní teorie právní moci*, nemůžeme v dnešní době s některými jeho závěry souhlasit. Autor totiž zároveň hájí, ovlivněn zřejmě Hellwigem, z jehož díla obsáhle cituje, nauku o *nároku na právní ochranu (Rechtsschutzanspruch)*, což jej ve svém důsledku vede

¹ Grňa, Prejudicialita v civilním řízení, Brno 1930. Jak už z názvu práce vyplývá, nevěnoval se ani tento autor problematice právní moci v celém jejím rozsahu. Prejudiciality jako účinku rozsudku se ale týká jádro jeho práce (str. 15 – 86).

např. ke zdůvodnění účinku nezměnitelnosti rozhodnutí *nedostatkem žalobního práva*². Pojetí nezměnitelnosti rozhodnutí vycházející z pozic nauky o *konkrétním žalobním právu* ale v dnešní době již nemůže obstát³. Stejně tak lze jen obtížně přijmout *Grňův* závěr týkající se *absolutních subjektivních účinků právní moci rozhodnutí*⁴, zejména konfrontujeme-li jej se současnými standardy zajištění práva na spravedlivý proces (čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy).

Obdobně ani základní práce *Macurova*⁵, vydaná před 35ti lety, neposkytuje - ze současného hlediska - dostatečnou oporu pro řešení mnoha teoretických a praktických problémů s institutem právní moci spojených. Nejde jen o to, že tato práce, jak vyplývá z jejího názvu, zkoumá skutečně pouze *základní otázky* předmětné problematiky. Projevují se v ní rovněž výrazné *sociologizující tendence*, jež mají základ v pojetí objektivního (procesního) práva jako *mocenského nástroje* regulace společenských vztahů⁶. Zvolené metodologické hledisko ale vedlo jejího autora k některým sporným závěrům, prokazujícím, že sociologický pohled na právo mnohdy zastírá *vlastní právní (tj. normativní) podstatu* problému⁷. Rovněž samo zasazení díla do myšlenkového kontextu *marxistické právní vědy*⁸ má pro dnešního čtenáře spíše jen historickou hodnotu.

Řada jiných domácích odborných prací, které se problematiky právní moci civilních rozhodnutí dotkly - a často přitom dospěly k *významným výsledkům*⁹ - nepodává předmětnou tematiku v její *celistvosti*. Teoretické výklady podané v učebnicích civilního procesu pak objektivně nemohou nedostatek obsáhlejšího systematického zpracování nahradit. Lze proto tvrdit, že právní praxe se při řešení *řady otázek* spojených s problematikou právní moci mnohdy ocitá bez spolehlivé teoretické podpory. Ve svém důsledku to může vést (a často i vede) ke sporným či dokonce nesprávným závěrům a rozhodnutím jak soudní, tak legislativní praxe.

Uvedená kritika však v žádném případě *neznamená* nedocenení dosavadních výsledků domácí procesní teorie na poli institutu právní moci. Naopak, mnohé z jejích konceptů v práci

² *Grňa*, ibidem, str. 35.

³ Kriticky se ke koncepci nároku na soudní ochranu stavěl nejen *Hora*, *Čs. civilní právo procesní*, II. díl, 1928, str. 144 a násl., ale v moderní době odůvodnili jeho nepřijetí např. *Winterová a kol.*, *Civilní právo procesní*, 2002, str. 202 a násl. či *Macur*, *Právo procesní a právo hmotné*, str. 32 a násl.

⁴ *Grňa*, *Prejudicialita*, str. 62 („Proto to, co jest mezi stranami za právo uznáno, platí všeobecně a pro každého.“)

⁵ *Macur*, *Základní otázky právní moci civilních soudních rozhodnutí*, Brno 1972.

⁶ *Macur*, ibidem, str. 114 se v ní hlásí k „sociologickému pojetí civilního procesu“, které je jediné „adekvátní marxistické právní vědě.“

⁷ Tím mám na mysli např. *Macurovo* zdůraznění účinku *závaznosti* pravomocného rozhodnutí ve *vztahu k účastníkům řízení na úkor účinků dalších* (nazývaných autorem „nezměnitelnost“ a „prejudiciální závaznost“), jejichž adresáty jsou soudy, srov. *Macur*, ibidem, str. 109.

⁸ Z děl tehdejší západní procesualistiky cituje *Macur* pouze základní učebnice *A. Blomeyera* a *Lenta/Jauerniga*.

⁹ Za zdatilé považují zejména práce *Hrdličkovy*, na které v textu hojně odkazují.

využívám (procesněprávní vztah, deklaratornost a konstitutivnost rozhodnutí, aj.) a považuji je z hlediska zkoumaného institutu za *nosné*. Cílem takto kritického pohledu je pouze odůvodnění závěru, že nový pokus o *ucelené zkoumání institutu právní moci civilních soudních rozhodnutí* není v domácí procesualistice zbytečný. Jsem si ale samozřejmě vědom i toho, že pouhá potřeba zpracování tématu ještě nezaručuje vlastní úspěch práce.

II. Struktura a postup práce

Právní moc civilních soudních rozhodnutí bezesporu náleží k ústředním institutům civilního procesu. Výzkum v této centrální oblasti občanského soudního řízení se již z tohoto důvodu nemůže omezovat na pouhý rozbor platné právní úpravy. Platí zde více než jinde, že pojetí zkoumaného předmětu by mělo vycházet z takové *teoretické koncepce*, která respektuje jak jeho vnitřní funkční vazby k dalším významným civilněprocesním institutům a zásadám, tak jeho vazby vnější, směřující především k občanskému právu hmotnému. Jedině taková koncepce následně umožňuje *kritické zhodnocení* stávající právní úpravy a poskytuje současně základ úvahám *de lege ferenda*. V neposlední řadě může taková ucelená teoretická koncepce představovat spolehlivé vodítko pro řešení otázek *soudní praxe*.

Předkládanou práci jsem proto rozdělil do dvou částí, tj. obecné (B.) a zvláštní (C.), což v podstatě odpovídá členění na *část koncepční* a *část kritickou*. V obecné části zkoumám *historická, teleologická a normativní východiska* institutu právní moci a pokouším se o formulaci vlastního teoretického stanoviska (B.II.4.), které následně ještě blíže rozvádím (B.III.). Zvláštní část práce pak představuje pokus o aplikaci představeného řešení na konkrétní problematiku *objektivních* (C.I.), *časových* (C.II.) a *subjektivních mezích právní moci* (C.III.).

Vzhledem k tomu, že samotný teoretický výklad je v mnoha ohledech velmi abstraktní, snažil jsem se jej čtenáři zpřístupnit *úvedením praktických příkladů*, ke kterým mě často inspirovala soudní praxe. Takto zvolený přístup je, podle mého názoru, vhodný i z toho důvodu, že umožňuje praktické ověření přijatých teoretických závěrů. Dále předesílám, že uvedení poměrně rozsáhlého *poznámkového aparátu práce*, je – vedle vlastních požadavků kladených na vědecké práce – vedeno snahou seznámit čtenáře se zahraniční (převážně německojazyčnou) literaturou, která se tématu dotýká. Jen tímto způsobem česká procesní

věda může opětovně navázat kontakt se současným *(středo)evropským procesním myšlením*, ve kterém jí kdysi náleželo významné místo.

Z hlediska metodologického pak upozorňuji, že mi není vlastní takové pojetí práva, které omezuje jeho obsah pouze na vlastní texty právních předpisů. Úkolem právní vědy je, dle mého názoru, rovněž objevování a využívání takové argumentace, která se opírá o *historické, resp. teleologické pozadí psaných norem*. To se projevilo i v této práci.

Konečně uvádím, že si předkládaná práce *neklade za cíl* podat vyčerpávající odpověď na *všechny otázky*, které v souvislosti s jejím předmětem kladou. U tak složité a komplexní problematiky to snad ani není dobře možné. Zda se mi podařilo nalézt uspokojivé odpovědi alespoň na ty z nich, které považuji za podstatné, nechávám na posouzení laskavému čtenáři.

B. ČÁST OBECNÁ

Kapitola I.

Historické základy institutu právní moci

I.1. Římský civilní proces

Římský civilní proces již ve své nejstarší podobě – v řízení legisakčním – znal pravidla, která bychom v současnosti zahrnují pod institut právní moci. Podle *Heyrovského* platila právní zásada „*bis de eadem re ne sit actio*“ již od „starodávna“¹⁰. V legisakčním řízení (stejně jako v klasickém procesu formulovém) byl však účinek (právní následek) s touto zásadou spojený – zákaz opětovného projednání a rozhodnutí věci - vázán nikoliv na rozsudek (*sententia*), ale na jemu předcházející *litis contestatio*. Litiskontestací, která bývá romanisty označována za procesní smlouvu¹¹, docházelo k zániku původního nároku (znějícího na *dare oportere*) a ke vzniku nároku nového¹² směřujícího k odsouzení žalovaného (*condemnari oportere*)¹³. Skutkový stav v okamžiku litiskontestace se stal základem pro vynesení rozsudku; ke změnám v mezidobí od litiskontestace do vynesení rozsudku se nepřihlíželo¹⁴. Týž nárok nemohl být znovu vznesen na soud, ať o něm bylo v řízení rozhodnuto jakkoliv, z

¹⁰ *Heyrovský, Dějiny a systém*, str. 180.

¹¹ Tak *Vázný, Proces*, str. 58 a stejně *Heyrovský, Proces*, str. 255 [tam pod pozn. 4) cit. rovněž odchylné názory].

¹² V *Galových Institutiones* III, 180 čteme, že „obligace zaniká také litiskontestací, ovšem bude-li se projednávat v řízení legitimním. Tehdy se totiž hlavní obligace ruší, ale žalovaný začne být zavázán z litiskontestace. Je-li však odsouzen, odpadá závazek z litiskontestace a (žalovaný) začne být zavázán z titulu věci rozsouzené.“ [citováno dle českého překladu *Kincl, Učebnice práva (INSTITUTIONES)*, str. 186].

¹³ Romanisté mluví o tzv. konsumpčním účinku litiskontestace, viz *Vázný, Proces*, str. 58 a stejně *Vančura, Úvod*, I.díl, str. 139 či *Kincl, Urfus, Škrejpek, Římské právo*, str. 123.

¹⁴ *Kincl, Urfus, Škrejpek, Římské právo*, str. 123.

toho prostého důvodu, že ustavením sporu – litiskontestací – zanikl. „Vylučovací účinek“ rozsudku tedy byl, jak uvádí *Vážený*, založen „jenom na reflexním působení litiskontestace“¹⁵.

Odsuzujícím rozsudkem však zanikal i nárok založený litiskontestací a žalovaný byl napříště zavázán k plnění přímo *ex causa iudicati teneri*, jak píše *Gaius*.¹⁶ Kondemnační rozsudek měl v klasickém římském právu povahu nutné novace (*novatio necessaria*), kterou se žalobcův nárok na odsouzení žalovaného měnil na právo na splnění rozsudku (*iudicatum facere oportere*), jež následně bylo východiskem pro exekuci. Nebyl-li naproti tomu žalobce se svou *actio* úspěšný, litiskontestací založený nárok zanikl. *Heyrovský* sice v této souvislosti hovoří o tom, že byl-li žalovaný rozsudkem osvobozen neprávem, je původní žalobní nárok „prakticky zničen“¹⁷, ale věc tím zcela neobjasňuje. Žalobce totiž mohl mít s opětovnou žalobou úspěch v případě, jestliže se žalovaný v novém řízení původního osvobozujícího rozsudku příslušnou námitkou (*exceptio*) nedovolal. Z tohoto pohledu bylo důležité, zda opětovná žaloba byla vyloučena *ipso iure* nebo *ope exceptionis*.

V původním legisakčním procesu byla opětovná *legis actio de eadem re* vyloučena *ipso iure*¹⁸. To znamenalo pro neúspěšného žalobce jistý zánik nároku, neboť opětovný proces byl vyloučen „ze samého práva“. Formulový proces oproti tomu bránil opakované žalobě *ipso iure* jen v případě, jednalo-li se v legitimním řízení o žalobu z obligačního vztahu tzv. podle práva koncipovanou (*actione in personam in ius concepta*)¹⁹. V ostatních případech mohla strana sporu proti nové žalobě uplatit příslušnou peremptorní námitku (*exceptio*), jež nesla název *exceptio rei iudicatae vel in iudicium deductae* (zkráceně *exceptio rei iudicatae*). Nedovolal-li se žalovaný „věci rozsouzené“, bylo lze věc projednat opětovně. Předpokladem uplatnění námitky *rei iudicatae*, jež byla součástí *praetorovy* formule, samozřejmě bylo, že se v následném sporu jedná o *stejnou věc*. Její definice se připisuje *Ulpianovi*²⁰, podle kterého v pozdějším řízení musí být řešena „*eadem quaestio inter easdem personas*“.

Eadem quaestio, stejná právní otázka, je římskými právníky pojímána rozdílně v závislosti na tom, zda se jedná o žaloby obligační (*actiones in personam*) nebo o žaloby věcné (*actiones in rem*). U prvně jmenovaných je z hlediska identity uplatněných nároků

¹⁵ *Vážený*, *Proces*, str. 73.

¹⁶ *Gaius*, *Institutiones* III, 180 [citováno dle *Kincl*, *Učebnice práva (INSTITUTIONES)*, str. 186].

¹⁷ *Heyrovský*, *Dějiny a systém*, str. 194.

¹⁸ *Heyrovský*, *ibidem*, str. 180.

¹⁹ *Gaius*, *Institutiones* IV, 107 [citováno dle *Kincl*, *Učebnice práva (INSTITUTIONES)*, str. 232].

²⁰ D. 44, 2, 3, které zní „*Julianus respondit exceptionem rei iudicatae obstare, quotiens eadem quaestio inter easdem personas revocatur.*“ (citováno dle *Heyrovský*, *Dějiny a systém*, str. 195).

rozhodující důvod jejich vzniku (*causa*)²¹. Bylo-li v oboru obligačního práva žalováno mezi týmiž stranami o stejné plnění, však z jiné kauzy, vylučovací účinek litiskontestace (potažmo rozsudku) se neuplatnil – nejednalo se o totožnou věc. Z hlediska totožnosti řešené právní otázky nerozhodovalo, zda je opětovně uplatněný nárok doslovně shodný s původním, neboť nároku z jedné *causy* může odpovídat více žalob; vznesení jedné však vylučuje druhou²². Oproti tomu u žalob *in rem* platilo, že „vindikoval-li někdo bez úspěchu proti druhému určitou věc, nemůže ji vindikovati znova, a to ani tehdy ne, když by chtěl vindikaci původně neúspěšně založenou nyní dodatečně založiti na jiném důvodě“²³. Žalobci však bylo umožněno, aby svou *actio in rem* omezil na určitý nabývací důvod (*causa expressa*)²⁴; nárokoval-li tedy výslovně vydání věci z titulu darování a poté, co v řízení neuspěl, založil následnou žalobu na tvrzení, že věc zdědil, *exceptio rei iudicatae* již místo neměla. Stejně platilo pro případ, že předchozí *actio in rem* byla zamítnuta, avšak po ustavení sporu nabyt žalobce věc na podkladě nového titulu (*causa superveniens*)²⁵.

Omezení excepce co do subjektů - *inter easdem personas* - neznamenal pouze, že následné řízení v *eadem quaestio* musí být vedeno mezi týmiž procesními stranami. Námitku věci rozsouzené bylo lze uplatnit i vůči *nástupcům stran* (sukcesorům), a to jak universálním, tak singulárním²⁶. *Vančura* si však s odkazem na D. 44, 2, 11, 10 v této souvislosti všímá důležitého faktu, že totiž musí jít o nástupce „po zahájení procesu“²⁷. Jestliže tedy např. *cedent* po té, co postoupil pohledávku, tuto přesto zažaloval a spor vyhrál, nemohl se žalovaný v následném sporu s *cessionářem*, jenž postoupený nárok opětovně uplatnil, bránit námitkou *rei iudicatae*²⁸. Klasickému římskému procesu nebyly neznámé ani rozsudky působící vůči všem (*erga omnes*), byť byly výjimkou. Již citovaný *Vančura* v této souvislosti uvádí, že se jednalo především o rozhodnutí „ve sporech o svobodu, ingenuitu, uznání dítěte a o platnost manželství, pokud je vedl *iustus contradictor* (l. 3 D 40, 16, domnělý pán otroka,

²¹ Srov. D. 44, 2, 14, 2 obsahující slavnou parolu vztahující se k uvedenému problému „... *singulas obligationes singulae causae sequuntur* ...“ (citováno dle *Gaul*, *Entwicklung der Rechtskraftlehre*, str. 452).

²² *Heyrovský*, *Dějiny a systém*, str. 196 uvádí příklad „když byla rozsudkem zamítnuta *actio redhibitoria*, nelze se domáhat zrušení trhu *actionem quanti minoris*“. Shodný příklad předestřel i *Vázný*, *Proces*, str. 73.

²³ *Vázný*, *ibidem*, str. 72.

²⁴ *Heyrovský*, *Dějiny a systém*, str. 196 a stejně *Vančura*, *Úvod*, I.díl, str. 144 i *Vázný*, *ibidem*, str. 72.

²⁵ Tak *Heyrovský*, *ibidem*, str. 196 a shodně *Vázný*, *ibidem*, str. 72. *Vančura*, *ibidem*, str. 144 v této souvislosti (*causa superveniens*) však zřejmě nesprávně váže přípustnost *exceptio* až na rozsudek.

²⁶ Srov. *Vázný*, *ibidem*, str. 74, který tvrdí, že „rozsudek působí i na ty, již odvozují své právo od toho, o jehož právu bylo rozhodnuto“.

²⁷ *Vančura*, *Úvod*, I.díl, str. 145, pozn. č. 4.

²⁸ Samozřejmě za předpokladu, že žalovaný (dlužník) byl o postoupení pohledávky v okamžiku prvé litiskontestace zpraven (denunciován).

otec, manžel)²⁹. Jinými slovy řečeno - *erga omnes* působila rozhodnutí ve statusových věcech.

Obvyklý závěr teorie procesního práva o přílišných odlišnostech římského civilního procesu³⁰ a jeho omezené inspirativnosti pro současný civilní proces (zejm. ve srovnání s římským právem soukromým³¹), tváří v tvář shora uvedeným vývodům neobstojí. Rozhodně ne v případě institutu právní moci. V římském civilním procesu byla ctěna zásada *ne bis in idem*³², klasická římská jurisprudencí zkoumala s ní spojené otázky totožného předmětu řízení (*actio de eadem re*) a podmíněného rozsahu účinků rozsouzené rozepře. Právě v těchto základních bodech je třeba sledovat úzkou souvislost s dnešním učením o právní moci, resp. o objektivních a subjektivních mezích pravomocného rozhodnutí. Na druhou stranu samozřejmě nelze - vzhledem ke konsumpční funkci *litis contestatio* - zastírat skutečnost, že uvedené účinky byly vázány prakticky již na ustavení sporu, že význam konečného rozsudku (*sententia*) ustupoval z tohoto pohledu do pozadí a že zákaz *ne bis in eadem re* musel být v řízení *in iure* uplatněn samostatnou námitkou (*exceptio rei iudicatae vel in iudicium deductae*). Tyto odlišnosti však nejsou na překážku tvrzení, že základy institutu právní moci byly položeny již v římském procesu a že pozdější vývoj do velké míry rozvíjí původní římskoprávní myšlenkový koncept.

1.2. Savignyho materiální „Rechtskraftlehre“

Novodobá etapa vývoje institutu právní moci byla podnětována, i když nepřímou, důležitým objevem na poli právní romanistiky³³. Niebuhrův nálezný *Gaiových Institutiones* na poč. 19. stol.³⁴ významně obohatil poznatky o římském civilním procesu a stal se tak impulsem pro jeho další zkoumání. Již v roce 1827 přišel známý německý romanista Keller se svým základním dílem o litiskontestaci a rozsudku³⁵, ve kterém jako první³⁶ vedle tzv. negativní funkce *exceptio rei iudicatae* popsal též její stránku pozitivní (*positive Funktion*),

²⁹ Vancura, Úvod, I. díl, str. 145.

³⁰ Tak např. Stein, Ueber die bindende Kraft, str. 11.

³¹ Winterová a kol., Civilní právo procesní, 2002, str. 202.

³² Srov. rovněž Flata, Historický vývoj, str. 20.

³³ Srov. Gaul, Entwicklung der Rechtskraftlehre, str. 447.

³⁴ V r. 1816; srov. Kinclovu předmluvu v Učebnici práva (INSTITUTIONES), str. 14.

³⁵ Keller, Litis Contestation und Urtheil, Zürich 1827.

³⁶ Tak Grňa, Prejudicialita, str. 28, který odkazuje na totéž tvrzení u Demelia (Zur Lehre von der Rechtskraft, str. 4) a stejně Gaul, Entwicklung der Rechtskraftlehre, str. 447.

spočívající v nepřípustnosti obsahově rozdílných rozhodnutí³⁷. Rovněž Keller však v souladu s dosavadní tradicí pojímal *litis contestatio* jako rozhodující moment řízení, na nějž jsou navázány obě stránky (pozitivní i negativní) *námitky rei iudicatae*, přičemž rozsudek je pouze reflexem dohody o ustanovení sporu.

Na takto připravenou půdu vstupuje o necelé dvě desítky let později Savigny se svým Systémem, v němž se zřejmě jako první³⁸ soustavně zabýval institutem právní moci³⁹. Pravidla právní moci (*Rechtskraft*) pojímal jako součást práva soukromého, konkrétně materiálního „*Aktionenrecht*“⁴⁰. Pod tento pojem Savigny zahrnul instituty sloužící ochraně porušeného hmotného práva (*Recht im Zustand der Verteidigung*). V oboru procesního práva ponechal pouze ty právní formy, které se zaměřují na „obnovení porušeného právního stavu“ (především vykonatelnost)⁴¹. Savigny však uznával, že uvedené dělení není vyčerpávající, neboť existují instituty, které mohou náležet do obou odvětví a potvrzují tak úzkou souvislost mezi „*Aktionenrecht*“ na straně jedné a „*Prozeßrecht*“ na straně druhé. Typickým příkladem je rozsudek, jenž je dle své formy „*eine Prozeßhandlung*“, avšak, je-li pravomocný, má dvojích účinků: „*die aus einer res iudicata entspringende actio und exceptio (die in das System der Rechte selbst gehören), und die Exekution, die reine Prozeßlehre ist*“⁴².

Ve vztahu k právní moci doplňuje Savigny tyto systematické základy o další dvě významné teze. První z nich je tvrzení, že základem *obecnoprávní nauky (Gemeinrechtslehre)* o právní moci nemůže být klasický římský formulový proces, nýbrž teprve proces poklasický, zejména justiniánský. Neboť až zánikem klasického *ordo iudiciorum privatorum*, procesu svou povahou polostátního⁴³ a nástupem plně úřednického řízení kogničního, resp. libellového došlo k vytvoření soudního řízení v tom smyslu, jak jej „*wir heute in der*

³⁷ Keller, *Litis Contestation und Urtheil*, str. 221 a násl.

³⁸ K tomu zdrženlivě Kerameus, *Rechtskraftwirkung der Entscheidungsgründe*, AcP 1967, str. 252 („Die Lehre Savignys bedeutete zu ihrer Zeit sicherlich keinen Umsturz, sondern erfasste und verallgemeinerte die Regelung der Rechtskraft, welche größtenteils bereits geltendes Recht war.“).

³⁹ Tak ale Gaul, *Entwicklung der Rechtskraftlehre*, str. 445. Jako zakladatele materiální teorie právní moci Savignyho uvádí též Fasching, *Lehrbuch*, str. 756, marg. č. 1502, nebo Leipold in Stein/Jonas, *Kommentar dZPO*, § 322, marg. č. 23, pozn. 14.

⁴⁰ Savigny, *System VI*, str. 258.

⁴¹ Tak Gaul, *Entwicklung der Rechtskraftlehre*, str. 449, který odkazuje na úvod V. dílu Savignyho Systému.

⁴² Savigny, *System I*, str. 3 (citováno dle Gaul, *ibidem*, str. 449).

⁴³ Rozdělení klasického řízení na „*in iure*“ před *praetorem* a „*apud iudicem*“ před soukromým soudcem, na kterém se samy strany dohodnou, nabízí tuto představu „polostátnosti“. Vážný, *Proces*, str. 92 tuto myšlenku trefně rozvádí „v řádném *ordo iudicorum* má autorita státního nositele jurisdikce jen zabezpečiti, aby se došlo k iniciativě žalobcové k procesní dohodě mezi spornými stranami, již se obě podrobují rozhodnutí soudce své důvěry ... myšlenka, že občan má býti souzen zas jen soukromým občanem, ne státní autoritou, jež jen organizuje přesné ustavení pře, dosazení soudce a výkon jeho rozhodnutí, souvisí zajisté s římským demokraticko-republikánským zřízením.“

*Gerichtverfassung aller Länder kennen*⁴⁴. Druhým podstatným *Savignyho* východiskem je „koperníkovský“ obrat od litiskontestace k rozsudku, jehož význam je podle autora větší, než se dosud udávalo⁴⁵. Lapidárně vyjádřeno, vliv na právní vztahy má až konečné rozhodnutí, nikoliv již litiskontestace⁴⁶.

Účinky pravomocného rozsudku na obsah práv a povinností sporných stran však nejsou, podle *Savignyho*, dány samy sebou. Povinností soudce je rozhodnout spor, avšak následky, které soudcovo rozhodnutí bude mít na dotčený právní stav, musí upravit objektivní právo. To musí zodpovědět otázku, zda je možné případné mylné soudcovo rozhodnutí změnit novým rozsudkem nebo zda je třeba i takové nesprávné rozhodnutí zachovat. Přiklon *Savignyho* k posléze uvedené alternativě je jednoznačný – proti nebezpečí „*wahrhaft endloser Unsicherheit des Rechtszustandes*“ je třeba postavit „*ein positives Rechtsinstitut*“. Tento je možno „*als die Rechtskraft der richterlichen Urteile bezeichnen, welche nichts Anderes ist, als die Fiktion der Wahrheit, wodurch das Rechtskräftige Urteil gegen jeden künftigen Versuch der Anfechtung oder Entkräftung gesichert wird*“⁴⁷. Volba mezi správností⁴⁸ soudních rozhodnutí a právní jistotou je *Savignymu* otázkou právně-politickou. Skutečnost, že volba ve prospěch právní jistoty i za cenu akceptace „*aus dem Irrtum oder bösen Willen eines Richters entsprungenen Urteils*“, je volbou správnou, dokládá autor (v souladu se zvykem obecnoprávní argumentace) často citovaným místem z *Digest*⁴⁹.

Pojetí právní moci jako „fikce pravdy“ (*Fiktion der Wahrheit*)⁵⁰ je pak *Savignymu* souladné s dalším římsko-právním pravidlem: „*res iudicata pro veritate accipitur*“⁵¹. Tato parémie však není adresována procesním stranám, nýbrž soudci, který bude věc projednávat v budoucnu⁵². Stranám nezbyvá, než tuto „skutečnost“ vzít na vědomí, zařídít se podle ní. Přestože je *Savigny* označován za zakladatele materiální teorie právní moci, nezachází jeho pojetí účinků pravomocného rozhodnutí na hmotněprávní stav tak daleko, jak je tomu u jeho

⁴⁴ *Savigny*, System VI, str. 288.

⁴⁵ Srov. *Gaul*, Entwicklung der Rechtskraftlehre, str. 462.

⁴⁶ Srov. tvrzení *Vázného*, Proces, str. 99 pro poklasický proces, podle něhož je „nejmarkantnějším znakem nové litiskontestace ... negace klasického účinku konsumpčního“.

⁴⁷ *Savigny*, System VI, str. 261.

⁴⁸ Ve smyslu jejich shody se skutečnými právními poměry.

⁴⁹ D. 44, 2, 6 (*Paulus*): „*Singulis controversiis singulas actiones unumque iudicati finem sufficere probabili ratione placuit, ne aliter modus litium multiplicatus summam atque inexplicabilem faciat difficultatem, maxime si diversa pronuntiarentur. Parere ergo exceptionem rei iudicatae freques est.*“ (citováno dle *Gaul*, Entwicklung der Rechtskraftlehre, str. 452 a násl.).

⁵⁰ Srov. *Savigny*, System VI, str. 261 a dále str. 271, kde uvádí, že v této fikci spočívá „*der eigentliche Sinn der Rechtskraft*“.

⁵¹ Tak *Gaul*, Entwicklung der Rechtskraftlehre, str. 453. Srov. i citaci tohoto pravidla v *Hora*, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 417.

⁵² „... *der neue Richter muß den Inhalt jenes Urteils als wahr annehmen und seinem eigenen Urteil zum Grunde legen*“, *Savigny*, System VI, str. 271.

pokračovatelů⁵³. Ze samotného pojmu *Fiktion der Wahrheit* vyplývá, že skutečné právní poměry mohou být jiné. *Případně další rozhodnutí však musí vycházet z toho, co jako právo mezi stranami nalezl soudce v předchozím případě.* S tímto „fiktivním“ pojetím účinků právní moci na dotčené právní vztahy souvisí ta skutečnost, že význam právní moci rozsudku nevystupuje *Savigny*mu do popředí pouze v souvislosti s nesprávnými rozhodnutími, ale její důležitost se mu ukazuje rovněž u rozsudků, jež jsou s existentsními právními vztahy v souladu. Nepřekvapuje proto, když *Savigny* tvrdí: „... *aber wichtig und heilsam ist die Rechtskraft auch im Fall des gerechten Urteils, dessen Befestigung eben ihren ganzen Zweck ausmacht*“⁵⁴. Vlastním účelem právní moci tedy není změna (novace) rozhodovaného právního poměru, ale právní jistota, jež je rozhodnutím o sporném právu nastolena.

Pravidlo *res iudicata pro veritate accipitur* s sebou v *Savignyho* pojetí nese ještě další významný důsledek. Tím je popření tzv. negativní funkce právní moci (pravidla „*bis de eadem re ne sit actio*“). Zanikl-li s poklasickým procesem konsumpční účinek litiskontestace, není již tohoto „negativního“ pravidla třeba. Postačí, když právní moc bude napříště chápána pouze ve své *pozitivní funkci* jako příkaz určený dalšímu soudci, jenž lze vyjádřit takto: „*Dem Inhalt eines gesprochenen Urteils soll kein späteres Urteil widersprechen*“⁵⁵. Tato norma je bezprostředním výrazem pojetí právní moci jako *Fiktion der Wahrheit*, je zaměřena do budoucna a sama vyčerpává podstatu právní moci. Nebezpečí opětovné žaloby v téže věci zabraňuje, dle *Savignyho*, učení o konkurenci žalob (*Klagenkonkurrenz*), jež lze vyjádřit formulí: „*Das, was jemand durch eine Klage bereits erhalten hat, kann er nicht noch einmal mit einer anderen Klage fordern*“⁵⁶. Nelze však kriticky nepoznamenat, že tím *Savigny* nevyřešil problém shodné žaloby, kterou opětovně podal žalobce (jeho sukcesor), jenž nebyl v předchozím řízení úspěšný. Zde nedošlo k zániku uplatněného nároku ani podle teorie o konkurenci žalob a věc je tedy možno opětovně projednat a rozhodnout. Pozitivní funkce právní moci pouze zaručí (uplatní-li žalovaný svou *exceptio rei iudicatae*), že rozhodnutí v této věci bude shodné jako v předchozím případě (neboť *res iudicata pro veritate accipitur*). Spoléhal-li *Savigny* na to, že do takového předem k neúspěchu odsouzeného podniku se žádný

⁵³ Jimi míním např. *Kohlera*, Das materielle Recht, str. 1 a násl., *Pagenstechera*, Lehre von der materiellen Rechtskraft, str. 305 a násl. či *Neunera*, Die dogmatisme Bedeutung, ZZP 1929, str. 217 a násl.; v novější době *Pohle*, Gedanken, str. 379 a násl. K materiální teorii právní moci srov. dále B.I.6. a B.II.2.1.

⁵⁴ *Savigny*, System VI, str. 263.

⁵⁵ *Savigny*, System VI, str. 271.

⁵⁶ *Savigny*, System V, str. 209 (citováno dle *Gaul*, Entwicklung der Rechtskraftlehre, str. 468). Ve své podstatě ale nejde při *Klagenkonkurrenz* o nic jiného než o zánik žalobou uplatněného nároku v případě, že dlužník splní jedno z alternativních plnění.

žalobce nebude pouštět, lze vůči tomu namítat metodickou nedůslednost⁵⁷. Konečně je třeba souhlasit s *Gaulem*, který doložil, že parémie *res iudicata pro veritate accipitur*, na které *Savigny* svou materiální teorii právní moci zakládá, nebyla pro římský proces obecným výrazem myšlenky právní moci, ale vztahovala se pouze na účinky rozhodnutí ve statusových věcech⁵⁸. Mnohem výstižnějším pravidlem z hlediska účinků pravomocného rozhodnutí ve sporném řízení je citované *Paulovo*: „*Singulis controversiis singulas actiones ...*“.

Výsledkem jednostranného důrazu na pozitivní funkci právní moci (tj. na zásadu „*Dem Inhalt eines gesprochenen Urteils soll kein späteres Urteil widersprechen*“) je široké chápání jejích účinků charakterizované naukou jako „*Rechtskraft der Gründe*“ či „*Elementarlehre*“⁵⁹. Toto pojetí účinků právní moci je třeba rovněž chápat v souvislosti se *Savignyho* vůdčí myšlenkou, podle níž není pozitivní právo ani tak systémem subjektivních práv jako spíše systémem právních vztahů⁶⁰. Podle spisovatele *nenabývá právní moci pouze rozhodnutí o uplatněném nároku, ale pravomocně jsou řešeny i otázky ve vztahu k uplatněnému nároku předběžné, prejudiciální*. Je tedy v řízení o zaplacení příslušenství (úroků) pravomocně rozhodnuta i otázka existence vlastního dluhu, v řízení o placení výživného otázka příbuzenství účastníků, otázka vlastnictví pozemku v řízení o zaplacení nájemného, apod. Logické námitce, jež se proti tomuto pojetí nabízí, že totiž povede k nárůstu počtu podaných opravných prostředků proti soudním rozhodnutím, čelil *Savigny* tvrzením, že rozšířením právní moci se naopak množství nových sporů vyloučí⁶¹. Byť se *Savignyho* myšlenka širokých účinků právní moci neprosadila a pojetí práva jako systému právních vztahů bylo o několik let později vystřídáno progresivnějším *Windscheidovým* učením o právních nárocích (*Anspruchslehre*)⁶², nelze *Savignyho* názorům upřít, jak si následně ukážeme, vliv na pozdější celoněmeckou procesní kodifikaci.

1.3. Německý civilní soudní řád z r. 1877

⁵⁷ Nemluvíme o tom, že rezignace na negativní funkci právní moci vede k procesně neekonomickým důsledkům.

⁵⁸ *Gaul*, *Entwicklung der Rechtskraftlehre*, str. 468 své přesvědčivé vývoody uzavírá větou: „Die Quellen geben also der Ansicht Savignys, daß der Grundsatz der Rechtskraft in die Fiction der Wahrheit seinen allegemeinen Ausdruck finde, keine hinreichende Stütze.“

⁵⁹ Srov. *Kerameus*, *Rechtskraftwirkung der Entscheidungsgründe*, AcP 1967, str. 253 a násl.

⁶⁰ Vedle *Gaul*, *Entwicklung der Rechtskraftlehre*, str. 474 srov. též *Simshäuser*, *Zur Entwicklung des Verhältnisses*, str. 53 a násl.

⁶¹ Tak *Gaul*, *ibidem*, str. 473.

⁶² *Windscheid*, *Actio des römischen Rechts vom Standpunkte des heutigen Rechts*, Düsseldorf 1854.

V celoněmecké (dosud platné) kodifikaci civilního procesu z roku 1877 (CPO) není institut právní moci upravován souvisle. Vzhledem k tehdy vcelku jednotnému mínění⁶³, podle něhož má právní moc stránku procesní (formální) a hmotněprávní (materiální), nacházejí se normy upravující oba tyto projevy na jiných místech kodexu⁶⁴. Materiální právní moc je přitom regulována pouze v omezeném rozsahu, neboť se uvažovalo o jejím zahrnutí do budoucího hmotněprávního kodexu⁶⁵. CPO obsahoval původně pouze úpravu objektivního rozsahu materiální právní moci (§ 293 CPO, *Umfang der materiellen Rechtskraft*), teprve novelou z roku 1898 přibyla ještě úprava subjektivního rozsahu jejích účinků (§§ 325 a násl. dZPO). Ve vztahu k povaze materiální právní moci je tedy CPO odrazem své doby – neexistuje spor o její povahu (ta jednoznačně náleží do oblasti hmotného práva, neboť „*res iudicata ius facit inter partes*“), ale o její rozsah.

Přínos německé procesní kodifikace lze v současnosti spatřovat mj. v tom, že nám umožňuje rekonstruovat myšlenkové základy relativně úzkého pojetí objektivního rozsahu právní moci⁶⁶, jenž dosud ve střední Evropě převládá a jehož objasnění má význam i pro další části této práce. Zásada pozitivně vyjádřená v § 159a a § 202 odst. 3, podle níž právní moci nenabývají důvody rozhodnutí, ale pouze „výrok rozsudku“, má svůj základ právě v § 293 CPO. Jako taková je reakcí německého zákonodárce na *Savignyho* výše představené (B.I.2.) *Elementarlehre*, jehož důsledkem bylo naopak široké pojetí účinků právní moci.

Proti *Savignyho* učení rezolutně vystoupili německý romanista *Wetzell*⁶⁷ a rakouský civilista *Josef Unger*, kteří jsou v materiálech ke vzniku CPO obsáhle citováni⁶⁸. Podle *Ungeru* obsahuje rozsudek: „*einen selbstständigen und direkten Ausspruch nur über den konkreten Klageanspruch, also weder über die Klagetatsachen noch über die Präjudizialpunkte*“ a naproti tomu „*enthält das Urteil an sich niemals einen selbstständigen Ausspruch über die positive Berechtigung des Beklagten*“⁶⁹. Zásady, že právní moci nabývá pouze rozhodnutí o žalobou uplatněném nároku, se držela rovněž pruská soudní praxe, která již dříve dospěla k závěru, že právní moc lze přisuzovat pouze rozhodnutí, jenž je obsahem

⁶³ Vedle kapitoly B.I.2. této práce srov. také *Bulow*, *Absolute Rechtskraft*, AcP 1894, str. 1 včetně tam uvedeného odkazu na *Puchta*.

⁶⁴ Formální právní moc v § 580 osnovy CPO (dnes § 705 dZPO), materiální právní moc v § 283 osnovy CPO (kodifikován jako § 293 CPO, v současnosti § 322 dZPO).

⁶⁵ Podstatu právní moci („*Wesen der Rechtskraft*“) definoval § 191 I. osnovy BGB.

⁶⁶ Především ve vztahu k právu anglo-americkému, srov. níže C.I.2.

⁶⁷ *Wetzell*, *System*, str. 532 a násl. (citováno dle *Hahn*, *Materialien*, str. 290).

⁶⁸ *Hahn*, *Materialien*, str. 290.

⁶⁹ *Unger*, *System*, str. 639 (citováno dle *Hahn*, *Materialien*, str. 290).

výroku rozsudku⁷⁰. Z těchto principů vycházela i úprava materiální právní moci v návrhu civilního procesního řádu severoněmeckého spolku z roku 1870 (§ 350 ndZPO)⁷¹.

Zákonodárce byl tímto postaven před právně-politické rozhodnutí, které z antagonistických pojetí učinit základem celoněmecké úpravy. Materiálie k CPO sice uznávají, že *Savignyho Elementarlehre* brání tomu, aby jedna a táž právní otázka mezi stranami byla v různých řízeních řešena různě⁷², na druhou stranu však upozorňují, že vede „*weit über die Aufgabe des einzelnen Prozesses und über die Absicht der Parteien hinaus, welche den Gegenstand ihres Streits im Petitum ausgedrückt und begrenzt haben und in diesem Prozesse nur über diesen Streitpunkt eine richterliche Entscheidung erwarten*“⁷³. Spornou otázku rozhoduje proto CPO ve prospěch *Ungera* a *Wetzella* s odůvodněním, že *rozsah právní moci je primárně vymezen vůči žalobce (resp. žalovaného), který v žalobním návrhu (ve vzájemném návrhu) učiní určitý nárok předmětem řízení*. Právní moc rozsudku pak nesmí jít dále než je v návrhu žádáno a nesmí s sebou nést následky, kterých si strany sporu nebyly vědomy. Zákonodárcovo řešení tak zcela odpovídá duchu a liberální povaze CPO.

Nelze však říci, že by *Savigny* celoněmeckou pozitivní úpravu právní moci vůbec neovlivnil. CPO vyšel jeho *Elementarlehre* vstříc, jak se v materiáliích uznává⁷⁴, úpravou tzv. *mezitímní určovací žaloby (Inzidentfeststellungsklage* či *Zwischenfeststellungsklage)*⁷⁵, která stranám umožňuje, aby předmětem řízení učinily rozhodnutí o existenci určitého právního vztahu, který se v průběhu řízení stal sporným a na němž závisí rozhodnutí o vlastní žalobě (§ 243 osnovy CPO, dnes § 256 odst. 2 dZPO). Tím je zajištěno, aby strany v řízení dosáhly pravomocného řešení otázky, která je ve vztahu ke konečnému rozhodnutí *prejudiciální*. Zda tomu tak bude „čili nic“ rozhoduje (opět v celkovém liberálním duchu kodifikace) nikoliv zákon, nýbrž vůle stran.

I.4. Rakouský civilní řád soudní z r. 1895

⁷⁰ Viz rozhodnutí pruského Obertribunalu ze dne 16.10.1848 citované in *Hahn*, *Materialien*, str. 290.

⁷¹ *Bulow*, *Absolute Rechtskraft*, AcP 1894, str. 6.

⁷² Což je považováno za přednost, jež „*nicht hoch genug angeschlagen werden kann, weil widersprechende Urteile im Volke als ein schwerer Uebelstand empfunden werden müssen.*“

⁷³ *Hahn*, *Materialien*, str. 291.

⁷⁴ *Hahn*, *ibidem*, str. 291.

⁷⁵ U nás byl její obdobou tzv. *mezitímní určovací návrh* podle §§ 236 a 259 c.f.s. Základy této žaloby (návrhu) lze spatřovat ve francouzském právu, jak poznamenává *Grňa*, *Prejudicialita*, str. 123.

Na rakouské procesní reformě z poloviny devadesátých let 19. stol. je (stejně jako na většině předchozích pokusů o ní⁷⁶) patrný silný vliv o něco starší kodifikace německé⁷⁷. Přesto je rakouský kodex hodnocen jako úprava zdařilejší, lépe odpovídající společenským a hospodářským potřebám doby než jednostranně liberální německý kodex⁷⁸. Novátorský přístup tvůrce kodexu – *Franze Kleina* – k pojetí funkce civilního procesu⁷⁹, jehož cílem není pouze ochrana individuálních zájmů a práv, ale rovněž zajištění „*der sozialen Wohlfahrt der Bürger*“, našel svůj výraz i v úpravě právní moci rozhodnutí. Je však třeba spravedlivě uvést, že rozhodující zásluhu na výsledné podobě ustanovení o právní moci rozsudků měl nikoliv *Klein*, nýbrž německý tajný dvorský rada *Bülow*.

*Klein*ův (vládní) návrh ůZPO předložený roku 1893 poslanecké sněmovně obsahoval oproti CPO dvě podstatné změny. Upravoval jednak formální a materiální právní moc rozsudků v jediném ustanovení (§ 427 osnovy ůZPO) a dále přinášel po vzoru připravované německé hmotněprávní úpravy (§ 191 I. osnovy BGB⁸⁰) regulaci *podstaty materiální právní moci* (§ 429 odst. 1 a 2 osnovy ůZPO). Ta byla jednoduše opsána větou, podle níž „*Das rechtskräftig Anerkannte oder Zugespochene kann nicht mehr bestritten, das rechtskräftig Aberkannte nicht mehr geltend gemacht werden.*“ (§ 429 odst. 1 návrhu ůZPO)⁸¹. Takové ustanovení samo o sobě znělo docela moderně⁸², nebýt jeho souvislosti s odst. 2, z něhož doslova dýchala německá pozdní pandektistika: „*Die Wirkungen der Rechtskraft des Urtheiles sind vom Gericht nur über Antrag oder Einwendung einer der Parteien zu berücksichtigen.*“ Právní moci byla tedy v návrhu kodexu připisována povaha pouhé hmotněprávní námitky.

Proti tomu v rozsáhlém článku o „*absolutní povaze právní moci*“, ještě před přijetím nového rakouského soudního řádu energicky vystoupil právě *Oscar Bülow*⁸³. Ten sice ještě uznával, že právní moc má „*halb proceß-, halb privatrechtlicher Charakter*“⁸⁴, při její

⁷⁶ Těch bylo od roku 1860 celkem šest.

⁷⁷ Mnohá ustanovení ůZPO jsou doslovně převzata z CPO, jak potvrzuje *Fasching*, Lehrbuch, marg. č. 35. V literatuře se lze proto setkat i s tvrzením, že ůZPO je „dcerou“ CPO.

⁷⁸ *Fasching*, ibidem, marg. č. 35.

⁷⁹ Srov. *Klein, Engel*, Der Zivilprozess Oesterreichs, str. 186 a násl.

⁸⁰ Ve druhém čtení před tzv. *Civilgesetzcomission* zněl § 191 I. osnovy BGB takto: „*Das rechtskräftige Urtheil hat die Wirkung, daß das Zuerkannte nicht mehr bestritten, das Aberkannte nicht mehr geltend gemacht werden kann.*“ (odst. 1) a „*Auf diese Wirkung kann verzichtet werden. Das Gericht darf dieselbe nur berücksichtigen, wenn sie geltend gemacht wird.*“ (odst. 2), citováno dle *Bülow*, Absolute Rechtskraft des Urtheils, AcP 1894, str. 10 a násl.

⁸¹ Srov. *Materialien zu den österreichischen Civilproceßgesetzen*, sv. I., str. 152.

⁸² Zkoumati-li bychom jej izolovaně, nebylo by možno říci, zda zákonodárce vycházel z materiální či procesní teorie právní moci.

⁸³ *Bülow*, Absolute Rechtskraft des Urtheils, AcP 1894, str. 1 až 152.

⁸⁴ *Bülow*, ibidem, str. 2.

zákonně úpravě však nesmí být opomíjen její celkový význam v systému státní ochrany soukromých práv. Podstatou právní moci je účinek nezměnitelnosti, přinášející jistotu do právních vztahů. Jestliže tento účinek bude přenechán dispozici stranám, bude to pravý „Attentat“⁸⁵ na právní moc a spíše než o „Rechtskraft“ bude třeba ve větší vážnosti mluvit o „Rechtsschwäche“⁸⁶. Proběhlý spor mezi stranami „zakončený“ pravomocným rozhodnutím bude v případě „dispozitivní“ povahy právní moci vlastně nadále nerozhodnut, neboť zůstane otevřena možnost opětovného vznesení nároku. *Bulow* předpokládal, že např. při částečném zamítnutí žaloby, mohou mít obě strany zájem na opětovném projednání sporu, zvláště jsou-li přesvědčeny o svém právu. V takových případech nemusí být námitka právní moci protistranou uplatněna a ve sporu bude možno pokračovat *in infinitum*⁸⁷.

Na druhou stranu *Bulow* ukázal, že ani římský proces nebyl - co do dispozice s *exceptio* - ke stranám tak benevolentní⁸⁸. Vyzdvihl dále, že akceptací myšlenky „dispozitivnosti“ právní moci dojde k jejímu rozporu s úpravou mimořádných opravných prostředků, jmenovitě s žalobou o obnovu. Jejím důvodem totiž může být také existence pravomocného rozsudku ve stejné věci (§ 543 CPO)⁸⁹. Jestliže úprava právní moci v případě nevznesení námítky stranou řízení nutí soudce, aby věc znovu rozhodl, toto opětovné rozhodnutí může být v důsledku žaloby o obnovu zase nahrazeno jiným. Koloběh sporů o téže věci tak nemusí nikdy skončit. Civilní proces ale dává úpravou lhůt k podání opravných prostředků stranám dostatečný prostor k úvaze, zda rozhodnutí napadnout či nikoliv. Nabude-li rozhodnutí právní moci, došla tím věc - odhlédneme-li od řídké možnosti mimořádných opravných prostředků - svého konce. Připuštění dispozitivní povahy právní moci je s tím v rozporu. Z těchto souvislostí je třeba vyvodit pojem právní moci jako *absolutní*, na vůli stran nezávislé, tedy *ipso iure* působící veličiny⁹⁰. K právní moci rozsudku se proto v řízení musí přihlížet z úřední povinnosti.

Uvedené *Bulowovy* myšlenky došly jak v Německu, tak v Rakousku svého uplatnění. V první zemi byl § 191 I. osnovy BGB příslušnou komisí z občanského zákoníku vyškrtnut a bylo usneseno, že bude připojen k § 293 CPO. K realizaci tohoto záměru však ani novelou dZPO z roku 1898 (zřejmě v důsledku *Bulowovy* intervence) nedošlo. V Rakousku byl

⁸⁵ *Bulow, O* : ibidem, str. 17.

⁸⁶ *Bulow, O* : ibidem, str. 20.

⁸⁷ *Bulow, O* : ibidem, str. 15.

⁸⁸ *Bulow, O* : ibidem, str. 70 a násl. a str. 144 především v souvislosti s tzv. neplatností rozsudku *contra rem iudicatam*.

⁸⁹ *Bulow, O* : ibidem, str. 145.

⁹⁰ *Bulow, O* : ibidem, str. 149 a násl.

Bulowův úspěch ještě zřetelnější. Téměř v posledním stadiu příprav ůZPO⁹¹ došlo k odmítnutí § 429 osnovy ůZPO a k § 411 ůZPO byl naopak připojen odst. 2 ve znění: „Die Rechtskraft des Urteils ist von Amts wegen zu berücksichtigen“⁹². Společná zpráva permanentních komisí obou sněmoven parlamentu pak tyto změny odůvodnila principiální změnou v nahlížení právní moci, neboť tato stejně jako litispendence „Einrichtungen öffentlichrechtlichen Charakters sind, die den Wert des Urteilsspruchs und die Ökonomie des Rechtsprechungsorganismus zu wahren haben und deshalb selbst wieder von Amts wegen zu wahren sind“⁹³. Po té co sám zákonodárce přiznal právní moci její publicistickou povahu, již nic nebránilo tomu, aby v právní nauce došlo k propracování moderní, tj. *procesní teorie právní moci*.

1.5. Stein-Hellwigova procesní teorie právní moci

Základy procesní teorie právní moci je třeba spíše než u *Demelia*⁹⁴ hledat u zakladatele moderní procesualistiky *Oskara Bulowa*⁹⁵. Jak jsme si však ukázali výše (B.I.4.), nejednalo se *Bulowovi* o vypracování celkové procesní koncepce právní moci, nýbrž o důsledné upozornění na nedostatky připravované zákonné úpravy tohoto institutu (§ 191 I. osnovy BGF, resp. § 429 návrhu ůZPO), jež spočívala čistě na hmotněprávních základech. Máme-li hledat skutečné původce teorie procesní teorie, nelze pominout původní práci *Friedricha Steina* o závaznosti soudních rozhodnutí⁹⁶ a dále práce *Hellwigovy*⁹⁷, které *Steinem* nastolené teze dále prohlubují a systematizují⁹⁸.

Podnětem k úvahám o právní moci byl *Friedrichu Steinovi* nově přijatý (a ještě neúčinný) ůZPO. Ve své práci, jejímž základem je přednáška vyslovená ve Vídni v roce 1897, vyzdvihuje, že rakouský zákonodárce správně rozpoznal jako adresáta norem o právní moci

⁹¹ Tak *Stein*, Ueber die bindende Kraft, str. 6.

⁹² Uvedená zásada je vyjádřena ještě v § 240 odst. 3 ůZPO.

⁹³ Materialien zu den österreichischen Civilproceßgesetzen, str. 322 (výňatek ze společné zprávy stálé komise panské sněmovny a stálého výboru poslanecké sněmovny).

⁹⁴ Tak *Macur*, Základní otázky, str. 9, který však na žádou z *Demellových* prací neodkazuje. Sám *Hellwig* však ve svém *Systemu* označuje za zakladatele procesní teorie *Friedricha Steina* (včetně příslušné citace), viz *Hellwig*, *System*, I. díl, str. 776, pozn. 3.

⁹⁵ *Bulow*, Absolute Rechtskraft des Urteils, AcP 1894, str. 1 a násl. O významu díla *O. Bulowa* pro moderní procesualistiku se zmínjuje i *Šajgr*, Civilněprocesní právní poměr, AUC - Juridica, č. 2/1968, str. 69.

⁹⁶ *Stein*, Ueber die bindende Kraft, Wien, 1897.

⁹⁷ *Hellwig*, Wesen der Rechtskraft, str. 18 a násl. nebo *Hellwig*, *System*, I. díl, str. 763 až 833.

⁹⁸ Je tomu tedy naopak než ve své práci opakovaně tvrdí *Macur*, Základní otázky, str. 9 a 12. Ten ostatně ani žádou ze *Steinových* prací, které by snad měly *Hellwigovo* učení rozvíjet, nečítuje. To platí i o *Macurově* práci *Teorie právoplatnosti civilních soudních rozhodnutí*, Právnícké studie č. 1/1970, str. 57 - 106.

soud, nikoliv strany řízení (§ 411 odst. 2 řZPO). Skutečná podstata právní moci totiž podle *Steina* spočívá v tom, že soudce, který věc projednává v následném sporu, je vázán rozhodnutím, které bylo vydáno v předchozím řízení (*Bindungswirkung*)⁹⁹. Předpokladem tohoto účinku je existence formální právní moci¹⁰⁰. Právní moc se však netýká pouze rozhodnutí, která mají formu rozsudku, jak by mohlo vyplývat ze znění § 411 řZPO, nýbrž jsou jí účastna i rozhodnutí výlučně procesní povahy ve formě usnesení (např. usnesení o věcné příslušnosti)¹⁰¹. Význam pravomocného rozhodnutí pak dle *Steina* záleží v *autoritativním nastolení právní jistoty*, která stojí hodnotově výše než eventuální nebezpečí mylného rozhodnutí¹⁰².

Pokud jde o objektivní rozsah právní moci, vycházel *Stein* z úvahy, že struktura soudního rozhodnutí představuje klasický sylogismus, jehož závěrečný úsudek je výrokem o právním následku (o jeho existenci či neexistenci)¹⁰³. Při zkoumání otázky, zda se účinky právní moci v následném řízení uplatní čili ne, nestačí proto znát pouhý výrok pravomocného rozhodnutí (např. povinnost vydat věc, zamítnutí kondemnační žaloby), ale je nutné se seznámit i s jeho *skutkovým odůvodněním*. Spolu s výrokem rozsudku (a jen s ním) je tedy závazně vymezen i skutek, ze kterého existence či neexistence rozhodnutím určeného právního následku vyplývá. Z toho důvodu nesmí soudce v následném řízení, v němž má původní rozhodnutí prejudiciální význam, připustit doplnění skutkových tvrzení a jejich dokazování, jestliže tvrzené skutečnosti již existovaly v průběhu prvního řízení a jejich prokázání by vedlo k jinému posouzení již judikovaného právního následku (tzv. *Präklusion des nicht vorgebrachten Materiales*)¹⁰⁴.

Konrad Hellwig se ve svém vrcholném díle na rozdíl o *Steina* podrobně zabývá nejen právní povahou, nýbrž i historickým vývojem institutu právní moci¹⁰⁵. V této souvislosti podrobuje kritice tvrzení, z něhož vychází převážná část zastánců materiální teorie právní moci, totiž, že římská *sententia* je postavena na zásadě „*res iudicata ius facit inter partes*“. Podle *Hellwiga* není v pramenech uvedená parémie doložena, ba naopak, obrát *ius facit* byl používán pouze v případech, kdy rozsudek působí *erga (inter) omnes* (statusové věci). Mezi

⁹⁹ *Stein*, Ueber die bindende Kraft, str. 6 a stejně v pozdějším komentáři k řZPO, viz *Gaupp/Stein*, Civilprozeßordnung, 5. vydání, § 322, str. 711

¹⁰⁰ *Stein*, Ueber die bindende Kraft, str. 9

¹⁰¹ *Stein*, ibidem, str. 21

¹⁰² *Stein*, ibidem, str. 6

¹⁰³ *Stein*, ibidem, str. 22

¹⁰⁴ *Stein*, ibidem, str. 22

¹⁰⁵ *Hellwig*, System, 1. díl, str. 763 a2 833

stranami ve sporném řízení *sententia* závazně určovala, co je právem („*pro veritate accipitur*“), avšak bez nároku na obecnou platnost¹⁰⁶.

Stejně tak i v moderní době je podle autora účelem soudního řízení *objasnění sporného právního stavu* a jeho *závazné určení* (*Feststellung*). Civilní proces není vhodným polem k tomu, aby v něm vznikala či zanikala nová práva a povinnosti, jeho cílem je vyslovení závazného poznatku o sporném právu, říká *Hellwig*¹⁰⁷. Koncepce, která rozsudku připisuje účinky na hmotněprávní vztahy mezi stranami řízení, je podle autora chybná. Její důsledná aplikace by znamenala, že rozsudek je stejně jako smlouva či delikt právním důvodem vzniku práv a povinností. Jestliže takové pojetí nečiní na první pohled potíže u sporů ze závazků, problematizuje se jeho provedení v oblasti absolutních práv. Vzhledem k omezeným subjektivním účinkům právní moci pak podle *Hellwiga* nezbývá než se ptát – *Soll man Erbe, Eigentümer inter partes werden oder so aufhören, es zu sein?*¹⁰⁸

Podstatu účinků právní moci civilních rozsudků je třeba podle *Hellwiga* spatřovat v jejím *působení na případná následná řízení*. Právní moc totiž nutí dalšího soudce, aby to, co jako právo stanovil soudce v předchozím sporu, položil za základ svého rozhodnutí a nezabýval se přítomnou správností původního závěru. Je tedy *Hellwigovi* podstatou právní moci *závaznost* (*Bindungswirkung*) a *nesporovatelnost* (*Unbestreitbarkeit*) rozhodnutí, které bylo vydáno dříve, ve vztahu k řízením, která ve věci probíhají následně. Tyto účinky právní moci mají výlučně procesní povahu a náleží proto do oblasti veřejného práva. Soudní rozhodnutí nemůže přivodit změnu hmotněprávního stavu ani v případě, že je s ním v rozporu. Rozsudek, jenž je v rozporu s materiálními poměry, není *causou*, která by působila vznik či zánik povinností a stejně tak rozsudek zjišťující právní stav úplně a správně, nepředstavuje jakýsi „*Feststellungsgrund*“ již existujících právních vztahů. Lze-li vůbec hovořit o tom, že rozhodnutí soudu *ius facit*, pak jen v souvislosti s konstitutivními rozsudky a ani u nich není pravotvornost (*Gestaltungswirkung*) účinkem právní moci¹⁰⁹.

K účinku právní moci, obvykle nazývanému *nezměnitelnost* (negativní funkce materiální právní moci), se *Hellwig* vyjadřuje záporně. V podstatě přebírá stanovisko *Savignyho*, podle kterého nelze o negativní funkci právní moci (*ne bis in idem*) hovořit již v justiniánském právu¹¹⁰. Proto ani současné právo tento účinek nezná. Z toho pak *Hellwig*

¹⁰⁶ *Hellwig*, *ibidem*, str. 770

¹⁰⁷ *Hellwig*, *ibidem*, str. 778

¹⁰⁸ *Hellwig*, *ibidem*, str. 781

¹⁰⁹ *Hellwig*, *ibidem*, str. 779

¹¹⁰ *Hellwig*, *ibidem*, str. 768

logicky dovozuje, že projednání opětovné žaloby v téže věci nebrání překážka věci rozsouzené, nýbrž nedostatek zájmu na právní ochraně (*Rechtsschutzinteresse*)¹¹¹. K tomuto pojetí zřejmě autora vedla i platná německá pozitivní úprava, která, pokud jde o tzv. *negativní procesní podmínky*, upravuje výslovně pouze překážku litispendence (§ 261 odst. 3 dZPO) nikoliv překážku *rei iudicatae*. Nežádoucí situaci opakované žaloby v téže věci potírá tedy autor od právní moci odlišnou právní konstrukcí.

Na úvahy o podstatě právní moci navazuje *Hellwig* praktickými závěry. Předně je to vyslovení zásady, že k právní moci je třeba přihlížet z úřední povinnosti („*die Rechtskraft ist von Amtswegen zu beachten*“). Tato plyne z veřejnoprávní povahy zkoumaného institutu. Jestliže se soud věci již jednou meritorně zabýval, splnil tak svou povinnost k zajištění právní ochrany¹¹² a *opakované konání téhož úkolu* musí být státem stranám odepřeno¹¹³. Pokud jde o subjektivní dosah právní moci, je podle *Hellwiga* zřejmé, že nemůže působit jinak než *inter partes*, tj. na procesní strany a jejich nástupce. Rozsudek je totiž výsledkem vedení sporu stranami a jeho obsah je proto podstatně závislý na jejich chování, na jejich svědomitosti a pečlivosti¹¹⁴.

Prakticky se důsledek právní moci rozhodnutí *pro strany řízení* projeví tím, že musí své chování podříditi závěru, ke kterému v pravomocném rozhodnutí dospěl soud. Strany získávají konečným rozhodnutím jistotu, že v případném dalším řízení bude pravomocně řešená právní otázka opět posouzena tak, jak se tomu stalo v řízení prvním¹¹⁵. Jinak tomu může být pouze tehdy, jestliže následně, po posledním jednání ve věci, došlo ke změně právního stavu. Právní moc je totiž omezena i *co do hlediska časového* a na jednání či stav nastalý po rozhodném okamžiku se její účinky nevztahují. Ze stanovení *časových hranic právní moci* však zároveň vyplývá, že se v následném řízení nelze dovolávat nesprávnosti původního rozhodnutí s odůvodněním, že skutkový stav byl zjištěn nesprávně či neúplně. Veškerá tvrzení stran týkající se skutečností, které nastaly před koncem posledního jednání v původní věci,

¹¹¹ *Hellwig*, ibidem, str. 769 a opětovně 800. Tzv. zájem na právní ochraně (někdy též *Rechtsschutzbedürfnis*) je podle *Hellwiga* procesní podmínkou. Jeho zvláštní formou je právní zájem na určení ve smyslu § 256 odst. 1 dZPO [obdobně u nás „naléhavý právní zájem“ podle § 80 písm. c) o.s.f.].

¹¹² Jak známo, byl *Hellwig* zastáncem učení o nároku na právní ochranu (*Rechtsschutzanspruch*), u nás více známého pod označením konkrétní žalobní právo, viz *Winterová a kol.*: Učebnice, str. 203.

¹¹³ *Hellwig*, System, I. díl, str. 782.

¹¹⁴ *Hellwig*, ibidem, str. 782. Je však třeba uvést, že *Hellwig* na druhou stranu rovněž mluví o tzv. *Reflexwirkung* rozsudku, jež se dotýká i právního postavení třetích osob, viz *Hellwig*, ibidem, str. 802 a násl. K povaze tohoto účinku rozhodnutí srov. B.III.3.4.

¹¹⁵ *Hellwig*, ibidem, str. 783.

nemohou již být v následném řízení zohledněna. *Hellwig* proto hovoří o *prekluzi skutkových tvrzení*¹¹⁶.

Objektivní rozsah účinků právní moci je dán žalobním návrhem, který podle *Hellwiga* dostatečně vymezuje předmět řízení¹¹⁷. Z toho plyne, že o rozsahu účinků právní moci rozhoduje zásadně žalobce, žalovaný jen tehdy, učiní-li svou obranu předmětem *vzájemné žaloby*. Jinak platí, že je z hlediska objektivního rozsahu právní moci nerozhodné, jaké obrany žalovaný v řízení uplatnil¹¹⁸. Je-li tedy žaloba na vyklizení pozemku zamítnuta z důvodu, že žalovanému k pozemku svédčí právo nájmu, nenabývá tento závěr právní moci a v další sporu (např. o placení nájemného) může být tato otázka posouzena jinak¹¹⁹.

Steinovo a Hellwigovo učení o výlučné procesní povaze institutu právní moci, jakož i mnohé praktické závěry s tímto pojetím spojené, postupně převážilo v Německu¹²⁰ a Rakousku¹²¹ a odtud postupně ovlivnilo i českou, resp. československou teorii a praxi.

1.6. Teorie právní moci ve starší české procesualistice

Přehled názorů starší české procesualistiky na podstatu právní moci nelze zahájit u nikoho jiného než u jejího zakladatele *Emila Otta*. Ten právní moci věnoval poměrně rozsáhlou kapitolu v rámci svého *Soustavného úvodu*¹²². *Ott* vychází z rozlišování právní moci formální a „materiální“, přičemž prvá z nich, o které pojednává jen velmi stručně, je mu „základem“ druhé¹²³. O té pak praví, že jejím nejdůležitějším „důsledkem a výronem“ jest *vykonatelnost příznivého nálezů soudního*¹²⁴. Spatřuje tedy *Ott* ve vykonatelnosti jeden z účinků materiální právní moci. Dalšími jejími účinky jsou „obrana věci rozsouzené“ a při žalobci příznivých rozhodnutím též „sesílení původně ve spor uvedeného nároku (novace kumulativní)“¹²⁵. Obrana věci rozsouzené, u níž „vážné zákonodárné úvahy“¹²⁶ vedly k tomu,

¹¹⁶ *Hellwig*, *System*, I. díl, str. 784 a podrobněji str. 807, kde uvádí: „Präkludiert ist alles Vorbringen der Parteien, soweit es sich auf Tatsachen, die bis zu dem maßgebenden Zeitpunkt eingetreten waren, stützt und die Richtigkeit der Entscheidung in Frage stellt.“

¹¹⁷ *Hellwig*, *ibidem*, str. 796.

¹¹⁸ S výjimkou případu kompenzační námitky upraveného po novele z roku 1898 v § 322 odst. 2 dZPO.

¹¹⁹ *Hellwig*, *System*, I. díl, str. 797.

¹²⁰ Viz např. *Leipold* in *Stein/Jonas*, § 322, marg. č. 19 a násl. a tam v pozn. č. 9 a násl. uvedený příkladný výčet děl procesní teorie právní moci.

¹²¹ K tomu *Fasching*, *Kommentar öZPO*, sv. III., § 411, marg. č. 9.

¹²² *Ott*, *Soustavný úvod*, II. díl, str. 271 – 288.

¹²³ *Ott*, *ibidem*, str. 272.

¹²⁴ *Ott*, *ibidem*, str. 272.

¹²⁵ *Ott*, *ibidem*, str. 279.

aby k ní soudy „povždy přihlížely z moci úřadu“ slouží „témuž účelu po platném rozsouzení sporu, jemuž po trvání jeho sloužila obrana rozepře zahájené, totiž: ne bis in idem“¹²⁷. Ačkoliv je tedy *Ott* zastáncem materiální teorie právní moci, její přední účinek, který náleží bez rozdílu rozsudkům žalobě vyhovujícím i zamítajícím, shledává - na rozdíl od *Savignyho* a dalších - v *negativní funkci právní moci*.

Z hlediska našeho zkoumání jsou však nejdůležitější *Ottovy* vývody k tomu účinku vyhovujícího rozsudku, který ve vztahu k přiznanému nároku označuje za „novaci kumulativní“¹²⁸. Podle autora nárok „jakožto žalobní přisouzen byv trvá dále, nepozbývá dřívějších výhod, ale nabývá rozsudkem nového ostří“¹²⁹. Toto „ostří nové, jehož nárok nabývá – podobně železu zakalenému na ocel“¹³⁰ osvědčuje se podle *Otta* mj. *prejudicialitou*. Její dosah autor však zužuje (vedle toho, že jí *per definitionem* přisuzuje pouze vyhovujícímu rozsudku) na vztah žalob určovacích a na plnění¹³¹. Přiznaný *rozsudečný nárok*¹³² je *zostřen* dále tím, že v rámci exekuce lze proti němu uvádět jen obrany opírající se o jeho zánik, pokud vznikly v době po skončení „ústního přelíčení“. Tímto *Ott* velmi duchaplně poukazuje na úzkou souvislost mezi právní mocí a *opoziční žalobou* dle § 35 exek. ř. Vzhledem k hmotněprávní povaze účinků příznivého rozsudku nečiní *Ottovi* žádných potíží vysvětlit, proč je rozsudek závazný i pro právní nástupce stran – rozsudečný nárok na ně totiž přechází obdobně jako jiná obligace¹³³.

Na uvedené *Ottovy* myšlenky v podstatě navazuje jeden z mála *českých civilistů*, který se zabýval vztahem procesního a hmotného práva obecně a institutem právní moci zvláště – *Emanuel Tilsch*¹³⁴. O účincích právní moci *deklaratorního rozsudku* pojednává autor přímo v souvislosti s novací (§ 1376 o.z.o.). Ve shodě s *Ottem* spatřuje *Tilsch* v rozsudku novaci kumulativní (*novatio cumulativa*) „mit Fortbestand der mit der 'Hauptverbindlichkeit verknüpften Burgschafts-, Pfand- und anderen Rechte' (§ 1378 a.b.G.B.)“. Tato novace

¹²⁶ *Ott*, Soustavný úvod, II. díl, str. 280. *Ott* tyto „zákonodárné úvahy“ v textu dokládá pouze odkazem na parémiu „rebus iudicatis standum est“ (D. 38, 2, 12, 3), smysl jeho textu však zřejmě směřuje k již citovaným úvahám ze *společné zprávy stálých komisí obou komor parlamentu* (srov. výše B.I.3.).

¹²⁷ *Ott*, ibidem, str. 280.

¹²⁸ *Ott*, ibidem, str. 282.

¹²⁹ *Ott*, ibidem, str. 282.

¹³⁰ *Ott*, ibidem, str. 283 (Není snad v české procesualistické literatuře lepšího slohu než byl sloh *Ottův*!).

¹³¹ *Ott*, ibidem, str. 283 „nárok o žalobě určovací najisto postavený co do vzniku svého v odpor vzat býti nemůže v následujícím sporu o plnění určeného nároku“.

¹³² *Ott*, ibidem, str. 279 si pomáhá i německým výrazem „*Judicatobligation*“.

¹³³ *Ott*, ibidem, str. 284. V této souvislosti však *Ott* vyslovuje odvážnou myšlenku, podle které rozsudečný nárok „přechází na dědice, iřeba prvé býval nezděditelným“. Bližší argumentaci tohoto závěru však autor nepodává.

¹³⁴ *Tilsch*, Der Einfluss der Civilprocessgesetze, str. 294 a násl. Po *Tilschovi* lze z civilistů, kteří se zabývali procesem (nebo alespoň institutem právní moci), jmenovat *Sedláčka* (viz dále) a *Knappa*, který svůj názor vyjádřil v článku Úvahy o civilním procesu (z podnětu Macurovy knihy „Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného“), Právník 1994, str. 807 a násl.

nespočívá „in einer Verdoppelung“, nýbrž „in einer Verstärkung des Rechtsgrundes“¹³⁵. Zesílení právního důvodu obligace přirovnává *Tilsch* opravě zchátralé budovy, která hrozí spadnutím. I po opravě se bude dále jednat o původní budovu, bez „Verstärkung“ by se však zborčila. Stejně tak může rozsudek poskytnout obligaci „die einzige solide Unterlage“ pro její další klidnou existenci¹³⁶. Oproti klasické kumulativní novaci tu však přece jen bude rozdíl – „zesílení právního důvodu“ se bude podle *Tilsche* týkat jen toho nároku, o kterém bylo rozsudkem rozhodnuto, nikoliv celého závazkového vztahu¹³⁷.

Hora o více než 20 let později pojednává o právní moci již z perspektivy sporu, který se rozhodl v sousední literatuře německé. Správně poukazuje na to, že otázka po procesní či materiální povaze právní moci působí teorii potíže především tehdy, jestliže se rozsudek nekryje se skutečným právním stavem a „jest tedy nesprávným“¹³⁸. Podle *Hory* je však celý spor mezi stoupcí „theorie materiální“ a „theorie procesuální“ zbytečný¹³⁹ a pokouší se oba přístupy smířit. Tato skutečnost pak vede k tomu, že někteří autoři řadí *Horu* mezi stoupence procesní teorie právní moci (*Grňa*¹⁴⁰, *Macur*¹⁴¹), jiní mezi zastánce teorie materiální (*Boura*¹⁴²). Věc je někdy podávána rovněž tak, že *Hora* je přivržencem tzv. *dualistické teorie právní moci* (*Zoulik*¹⁴³), která představuje jakýsi přechod mezi oběma naukami.

Pochopení *Horova* stanoviska znesnadňují, podle mého názoru, dva momenty. Na jedné straně autor jednoznačně uvádí: „... když tento státní orgán rozhodl tu kterou věc svým rozsudkem, nezměnil tím nikterak oněch skutečností zevního světa, které podle všeobecných, abstraktních norem jsou rozhodny pro existenci a trvání toho kterého nároku“¹⁴⁴, což lze bez dalšího interpretovat jako postavení se na pozici procesuální teorie právní moci. Čteme-li však dále, vidíme, že *Hora* své stanovisko posléze zmírňuje a vrací se posléze k východisku, které sloužilo i *Savignymu*, neboť praví: „Věc vystihovali správně Římané, pravíce, že res iudicata pro veritate habetur. Otázka, je-li věc opravdu podle pravdy rozhodnuta, pozbývá významu; každý se musí pravomocnému výroku soudnímu přizpůsobit, jako by pravdivým

¹³⁵ *Tilsch*, *Der Einfluss der Civilprocessgesetze*, str. 295.

¹³⁶ *Tilsch*, *ibidem*, str. 295.

¹³⁷ Srov. *Tilsch*, *ibidem*, str. 295, pozn. č. 11, kde uvádí: „Verstärkung des Verpflichtungsgrundes erstreckt sich selbstverständlich nur soweit, als die sogenannte materielle Rechtskraft des Urtheils reicht (§ 411 C.P.O.)“.

¹³⁸ *Hora*, *Čs. civilní právo procesní*, díl II., 1928, str. 416.

¹³⁹ *Hora*, *ibidem*, str. 417.

¹⁴⁰ *Grňa*, *Prejudicialita*, str. 37, pozn. č. 51.

¹⁴¹ *Macur*, *Základní otázky*, str. 12.

¹⁴² *Boura*, *Soudní rozhodnutí*, str. 103.

¹⁴³ *Zoulik* in *Winterová a kol.*, *Civilní právo procesní*, 2002, str. 303.

¹⁴⁴ *Hora*, *ibidem*, str. 417.

byť¹⁴⁵. Tím se *Hora* v podstatě přimyká k pojetí zmíněného zakladatele materiální teorie, jemuž byla právní moc *fikcí pravdy*. Byť tedy pravomocný rozsudek nemění „skutečností zevního světa, které jsou rozhodny pro existenci a trvání nároku“, *nastupuje pravomocným rozhodnutím na místo tohoto nároku fikce jeho pravdivosti (existence)*. Že uvedená fikce musí mít hmotněprávní povahu (netýká se rozsudkem založeného procesního vztahu, nýbrž existence přiznaného hmotněprávního nároku), plyne z povahy věci¹⁴⁶. Souhlasím proto s *Bourou*, který tvrdí, že *Horovo* stanovisko „odpovídá v podstatě materiální teorii“¹⁴⁷.

Boura si v tomto směru správně všímá i *Horova* odkazu na *Sauerovo* dílo *Grundlagen des Prozessrechtes*. *Sauer* v něm podává kritiku obou teorií právní moci, ve svých úvahách však dospívá k výsledku, který souzní spíše s materiální teorií. Autor např. podává tuto definici právní moci: „Rechtskraft ist die Fähigkeit zur abschließenden konkreten Gestaltung von objektiven Recht. Rechtskraft ist Rechtsgestaltungskraft.“¹⁴⁸ Nejedná se o pravotvornost ve smyslu vzniku nových procesních vztahů, které existují vedle původních právních vztahů předprocesních (materiálních), nýbrž o *konečnou konkretizaci jednoho a téhož právního* (roz. hmotněprávního) *následku*.

Na domácí poměry zcela ojedinělou práci věnoval problematice právní moci *Grňa*¹⁴⁹. Bývá mu sice vytykáno, že v ní činil ústupky normativní teorii¹⁵⁰, je však třeba říci, že jejím stoupencem nebyl¹⁵¹ a jeho pojetí právní moci se dosti liší od normativistické koncepce *Merklovy*, *Sedláčkovy* či *Procházkovy* (viz dále). *Grňova* práce na rozdíl od prací školy ryzí nauky právní vychází *jednoznačně*, jako první svého druhu u nás, ze stanoviska *procesní teorie právní moci*. Jasně proto znějí autorova slova: „*Jest tedy právní moc institucí práva procesního, a jen to vyslovuje důsledky z ní plynoucí. Rozsudek nezakládá práva, které je jím určováno, rozsudek netvoří práva v tom smyslu, že by působil změnu v materiálním právu.*“¹⁵² *Grňa* si všímá i účelového zacílení institutu právní moci a s odvoláním na *Goldschmidta* ryze procesualisticky uvádí: „*V právní moci vyčerpává se úkol rozsudku a tím i úkol sporu, který záležel v poskytnutí ochrany určením sporného práva. Proto právní moc jest ten účinek rozsudku, který odpovídá funkci rozsudku, dané mu právním řádem. Odpovídá tedy úplně*

¹⁴⁵ *Hora*, ibidem, str. 417 - 418 (text zvýraznil B.D.).

¹⁴⁶ *Horovo* pojetí je tak velmi blízké moderní materiální teorii právní moci zastávané např. *Pohlem* (blíže k ní B.II.2.1.).

¹⁴⁷ *Boura*, *Soudní rozhodnutí*, str. 103.

¹⁴⁸ *Sauer*, *Grundlagen*, 1929, str. 235.

¹⁴⁹ *Grňa*, *Prejudicialita*, Brno 1930.

¹⁵⁰ Tak *Macur*, *Základní otázky*, str. 13.

¹⁵¹ Do „Bibliografie brněnské školy ryzí nauky právní“ zmíněné dílo (a ani jiné *Grňovy* práce) *Kubeš* nezařazuje, viz *Weinberger*, *Kubeš*, *Brněnská škola právní teorie*, str. 409 a násl. *Grňa* byl dlouholetým zaměstnancem brněnské finanční prokuratury (v r. 1937 vrchní rada), habilitoval se na Komenského universitě v Bratislavě (r. 1932) a následně působil jako profesor právních věd na brněnské technice (od r. 1938).

¹⁵² *Grňa*, *Prejudicialita*, str. 38.

skutečnosti, klade-li se znaménko rovnosti mezi pojmy 'právní moc' a 'účinek rozsudku' (*Urteilswirkung*).¹⁵³ V tomto směru je *Grňova* práce dodnes aktuální.

Vznášíme-li proti *Grňově* pojetí kritické výhrady, týkají se nikoliv jeho pojetí podstaty institutu právní moci, ale dalších vývodů z ní vycházejících. Platí to především o jeho pojetí negativní funkce právní moci, tj. pravidla *ne bis in idem*. Tuto zásadu *Grňa*, zastávce procesní teorie právní moci, nemůže jednoduše vysvětlit *konsumpcí původního materiálního nároku*, o němž bylo rozhodnuto předchozím rozsudkem. Jako stoupenec nároku na právní ochranu (*Rechtsschutzanspruch*), podle kterého je *předmětem řízení nárok na příznivé rozhodnutí proti státu*, však zbytečně konstruuje stav, v jehož důsledku zaniká prvním rozsudkem „žalobní právo proti státu, a nová žaloba musí být odmítnuta za pomoci *exceptio rei judicatae*“.¹⁵⁴ Že je taková umělá konstrukce zbytečná, dokazuje sám *Grňa* na jiném místě, když tvrdí, že předmět nároku na právní ochranu tvoří samo tvrzené materiální právo¹⁵⁵. Je přece zbytečné setrvávat na pojetí *ne bis in idem* jako důsledku *nedostatku žalobního práva*, jestliže následná žaloba má s rozsouzenou věcí společné to, že se týká stejného materiálního nároku. Důvodem „odmítnutí“ opětovné žaloby je jednoduše skutečnost, že v ní jde o „idem“, tj. stejnou věc. Dalším kritickým místem *Grňova* pojetí je jeho teze o „absolutní platnosti právní moci“¹⁵⁶, jejíž problematičnosti se dotkl již *Procházka*, na kterého tímto odkazují¹⁵⁷.

První civilista mezi stoupenci normativní nauky, *Sedláček*, respektuje tradiční doktrínou prosazované rozlišování formální a materiální právní moci¹⁵⁸. Prvně uvedenou ztotožňuje s ukončením normotvorného procesu, jehož výsledkem je vydání rozsudku. Rozsudek *Sedláček* pojímá vždy jako *normu vydanou soudem „na základě zvláštního řízení“ upraveného c.t.s.*¹⁵⁹ Obsah rozsudečné (delegované) normy podle něj vyplývá z normy nadřazené (delegující), kterou je „nejen občanský zákoník, nýbrž i každá smlouva, testament či kterékoliv jiné právní jednání.“¹⁶⁰ Materiální právní moc pak *Sedláček* chápe jako výraz vztahu mezi delegující normou (např. smlouvou) a normou delegovanou (rozsudkem). Rozsudek, který překračuje meze delegace – v tradiční terminologii rozsudek, který je v rozporu s reálným právním stavem – nabývá přesto právní moci, neboť důsledky překročení těchto mezí nejsou stanoveny. Platí tedy obecně, že „povinnost stanovená delegující normou

¹⁵³ *Grňa*, ibidem, str. 38.

¹⁵⁴ *Grňa*, *Prejudicialita*, str. 35.

¹⁵⁵ *Grňa*, ibidem, str. 17.

¹⁵⁶ *Grňa*, ibidem, str. 62.

¹⁵⁷ *Procházka*, *Žalobní důvod*, str. 19 a násl.

¹⁵⁸ *Sedláček*, *Všeobecné nauky*, str. 258.

¹⁵⁹ *Sedláček*, ibidem, str. 258 (text zvýraznil B.D.).

¹⁶⁰ *Sedláček*, ibidem, str. 259.

je konsumována, jakmile tato byla stanovena delegovanou normou.“¹⁶¹ Tím se autor dostává ke konsumpčnímu účinku pravomocného rozsudku, který je - v různých obměnách - charakteristickým znakem materiální teorie právní moci.

Konsumpční teorie má podle *Sedláčka* důležitý praktický důsledek. „Je-li někdo odsouzen, aby zaplatil svůj dluh, který předtím již byl zaplatil, musí plnit podle rozsudku, ale může se domáhati, aby to co předem plnil, bylo mu vráceno, neboť rozsudkem byla zrušena povinnost stanovená onou vyšší normou.“¹⁶² Tím je však popírána nejen závaznost prvního rozsudku pro jiná řízení mezi týmiž účastníky, ale zároveň i vlastní funkce právní moci spočívající v odstranění právního konfliktu.

Další ze stoupenců brněnské normativní školy, *Procházka*, *Weyrem* označovaný za „českého *Merkla*“¹⁶³, si správně uvědomoval nedostatek konsumpční teorie, který se vyjevuje zvláště tehdy, je-li pravomocný rozsudek zrušen v důsledku úspěšného užití mimořádných opravných prostředků¹⁶⁴. *Procházka* sám uznává, že derogace rozsudečné normy neznamena automatické obživení normy rozsudkem derogované, tj. původní např. smluvní normy¹⁶⁵. Snažil se však udržet konsumpční teorii pomocí zprostředkující konstrukce tzv. *podmíněné platnosti vadného rozsudku*¹⁶⁶. Podle ní je nový právní poměr založený rozsudkem „resolutivně doložen“ a původní právní poměr „pod suspenzivní výminkou dále trvá“¹⁶⁷. Jakmile jsou mimořádné opravné prostředky vyloučeny, „stává se záměna nového právního poměru za poměr starší definitivní, tudíž prvý je nepodmíněn a druhý definitivně zanikl.“¹⁶⁸ Proti tomu však svědčí nejen skutečnost, že podání mimořádných opravných prostředků není ve všech případech vázáno na objektivní lhůtu¹⁶⁹, ale i to, že procesní úkony (ať již soudu či účastníků; povahu rozsudku jako procesního úkonu snad nepopírá ani *Procházka*) se s podmínkami, není-li zákonem zvláště stanoven opak, nesnášejí¹⁷⁰.

Nakonec se zmíníme o pojetí právní moci v konstrukci *Neunerově*, jenž mezi válkami působil jako profesor na právnické fakultě *pražské Německé univerzity* a z jehož pera pochází,

¹⁶¹ *Sedláček*, ibidem, str. 259-260.

¹⁶² *Sedláček*, ibidem, str. 260.

¹⁶³ Srov. *Kubeš* in *Weinberger, Kubeš*, Brněnská škola právní teorie (normativní teorie), str. 26.

¹⁶⁴ *Procházka*, *Žalobní důvod*, Studie k normativní konstrukci civilního sporného procesu, Orbis, Praha - Brno 1932, str. 19.

¹⁶⁵ *Procházka*, ibidem, str. 19.

¹⁶⁶ *Procházka*, ibidem, str. 20.

¹⁶⁷ *Procházka*, ibidem, str. 20.

¹⁶⁸ *Procházka*, ibidem, str. 20 (text zvýraznil B.D.).

¹⁶⁹ Srov. § 233 odst. 2 či § 234 odst. 2 písm. g). V těchto případech tedy není podání mimořádného opravného prostředku objektivně nikdy vyloučeno. Z hmotněprávního hlediska (z něhož *Procházka* vychází) by se zřejmě jednalo o nemožnou podmínku.

¹⁷⁰ Srov. § 41 a odst. 3 a k podmínkám v procesním právu obecně viz *Fasching*, *Lehrbuch*, marg. č. 758.

pokud vím, jediná učebnice českého civilního procesu podaná v německém jazyce¹⁷¹. Neuner je v zahraniční literatuře považován za jednoho posledních, kdo podal zdůvodnění klasické materiální teorie právní moci¹⁷². Účinek materiální právní moci spočívá podle Neunera v tom, že „der Inhalt der Entscheidung als richtig gilt“¹⁷³. U rozsudků, které jsou v souladu se skutečnými právními poměry, to znamená, že rozhodnutí představuje novou skutkovou podstatu¹⁷⁴. Právní následek, který z nové skutkové podstaty vyplývá, je však shodný s oním, který se podával již z předprocesního stavu¹⁷⁵. Nejde tedy podle Neunera o „zdvojení povinnosti“, ta zůstává identická s původní, nýbrž o její nové skutkové zdůvodnění¹⁷⁶. U rozsudků, které jsou v nesouladu s předprocesním stavem, podle autora jednoduše platí, že mění dosavadní právní stav¹⁷⁷.

Od konstitutivních rozsudků se však „nesprávné“ rozsudky o žalobách určovacích nebo na plnění liší tím, že právní změnu působí nikoliv do budoucna, nýbrž *ex tunc*¹⁷⁸. Je-li žalobci *nesprávně přiznan* nárok, vychází se z toho, že existoval již v minulosti (a lze tedy spolu s ním přiznat např. i úroky z prodlení za dobu minulou), je-li žalobcův nárok *nesprávně oduznan*, vychází se z toho, že nikdy neexistoval (a nelze z něj tedy odvozovat ani jiné nároky). Konečně ale i Neuner uznává, že ani materiální teorie nemůže vést k úplnému odstranění rozdílů mezi právním stavem navozeným rozsudkem a stavem předprocesním. Jedná se zejména o případy, kdy jsou rozsudkem dotčena práva třetích osob, které nemohly proces svým působením ovlivnit¹⁷⁹. Tím ale materiální teorie právní moci ztrácí velký kus své přitažlivosti, spočívající v jejím pokusu o zdůvodnění *jednoty právního řádu*, v němž neexistují rozdíly mezi procesními a hmotněprávními vztahy.

¹⁷¹ Neuner, Grundriß des tschechoslowakischen Zivilprozeßrechtes, Prag 1935. Oproti názvu díla se Neuner zabývá pouze civilním procesem platným v zemích české a moravskoslezské. Tato kniha dodnes představuje v německém kulturním okruhu jediný ucelený zdroj informací o (historickém) českém civilním procesu.

¹⁷² Letpold in Stein/Jonas, Kommentar ZPO, § 322, marg č. 23, pozn. č. 14), Gottwald in Münchener Kommentar ZPO, § 322, viz seznam obecné literatury. Citován je v obou případech zásadní článek Neuner, Die dogmatische Bedeutung, ZJP 1929, str. 217 - 256.

¹⁷³ Neuner, Grundriß des tschechoslowakischen Zivilprozeßrechtes, str. 196.

¹⁷⁴ Neuner, ibidem, str. 201.

¹⁷⁵ Neuner, Die dogmatische Bedeutung, ZJP 1929, str. 241.

¹⁷⁶ Neuner, ibidem, str. 245 označuje tuto situaci jako „concursum duarum causarum“ a dodává: „... bei dem es sicher ist, dass die Rechtsfolge nicht doppelt eintritt, und daher kann man sich nach Belieben auf beide Tatbestände stützen, tut es natürlich zweckmäßigerweise auf das Urteil.“

¹⁷⁷ Neuner, Grundriß des tschechoslowakischen Zivilprozeßrechtes, str. 201 („Ist das Urteil unrichtig, so wird die Rechtslage geändert.“).

¹⁷⁸ Neuner, Die dogmatische Bedeutung, ZJP 1929, str. 248.

¹⁷⁹ Neuner, Grundriß des tschechoslowakischen Zivilprozeßrechtes, str. 201 uvádí příklad, v němž žalobce A dosáhne proti žalovanému B rozsudku, podle něhož je vlastníkem věci X, zatímco skutečným vlastníkem je E. Pak rozsudek znamená, že „B wird nur verpflichtet, sich so zu verhalten, als ob A Eigentümer wäre, ihm also, wenn er Besitzer ist, die Sache herauszugeben und im Falle einer Beschädigung Schadenersatz zu leisten.“

Kapitola II.

Účel a podstata institutu právní moci

II.1. Účel procesu a účel institutu právní moci

Souhlasím s *Hrdličkou*, podle něhož se nelze dobrat správného řešení otázky po podstatě institutu právní moci, aniž bychom zkoumali její účel¹⁸⁰. Poznání účelu právního institutu nepochybně slouží hlubšímu objasnění jeho právní povahy. Přitom však nelze opomíjet, že jednotlivé právní instituty nestojí v právních předpisech osamoceny, nýbrž jsou součástí širšího hodnotového celku. V případě právní moci to především znamená zkoumání jejího účelu na celkovém teleologickém pozadí civilního procesu. Ve prospěch takového postupu hovoří i ta skutečnost, že v pojetí institutu právní moci se odráží i celkový přístup k řešení vztahu práva hmotného a procesního¹⁸¹. Budeme se proto nejdříve věnovat otázce účelu civilního procesu a na tomto základě se pokusíme zodpovědět otázku účelu právní moci.

II.1.1. Účel civilního procesu

Mnohé práce týkající se civilního procesu nezapomínají vyzdvihnout otázku jeho účelu¹⁸². To platí i pro díla socialistické procesní vědy, která, přes základní *Marxovu* tezi o procesu jako pouhé „formě života zákona“¹⁸³, věnovala otázce účelu civilního řízení značnou

¹⁸⁰ *Hrdlička*, Některé problémy, AUC – Juridica č. 3/1973, str. 190.

¹⁸¹ *Macur*, Problémy vzájemného vztahu, str. 128 a násl.

¹⁸² Např. *Hora*, Čs. civilní právo procesní, I. díl, 1931, str. 7.

¹⁸³ „Jeden duch musí pronikat proces i zákony, neboť proces je jenom formou života zákona, totiž projevem jeho vnitřního života“, *Marx-Engels*, Spisy, sv. I, str. 244 (citováno dle *Rubel a kol.*: O.s.ř. – komentář, I. díl, 1957, str. 12, pozn. 1).

pozornost¹⁸⁴. Tato skutečnost se projevila i v úvodních ustanoveních obou socialistických procesních řádů, tj. jak v „lidově-demokratickém“ o.s.ř. z roku 1950 (§ 1), tak v dodnes platném o.s.ř. z roku 1963 (§§ 1 až 3). Jmenovaná ustanovení přitom jednoduše nepřejímala proklamace o úkolech a cílech tehdejších hmotněprávních úprav¹⁸⁵, jak by se při důsledné aplikaci poučky materialistického vědeckého světového názoru mohlo zdát, nýbrž definovala účel civilního procesu samostatně. Z toho lze spíše dovozovat platnost jiné teze, podle které každý právní předpis, institut či norma má vlastní *teleologické pozadí*¹⁸⁶. To platí i pro předpisy procesního („formálního“) práva.

Zkoumání hodnotového základu občanského soudního řízení není samoučelné, nýbrž slouží, vedle správného zařazení civilního procesu v systému práva¹⁸⁷, rovněž přesnějšímu pochopení textu procesních předpisů. Byť tedy nelze z pouhého účelu občanského soudního řádu vyvozovat žádné konkrétní povinnosti soudu, účastníků či jiných na řízení zúčastněných osob, lze jej prakticky využít ke *zvýšení přesvědčivosti zvoleného výkladu* konkrétního ustanovení zákona¹⁸⁸. Procesní teorie však není v otázce základního účelu civilního procesu jednotná. V literatuře se lze setkat s tím, že účel civilního procesu je spatřován v řešení právního konfliktu¹⁸⁹, v zajištění a prosazení ochrany subjektivních práv¹⁹⁰, v zachování objektivního práva¹⁹¹, ve výchovném působení na účastníky a další osoby¹⁹² či dokonce v poskytování právní pomoci¹⁹³. Teleologickým výkladem konkrétního ustanovení proto v závislosti na zvoleném účelu můžeme dojít k různým závěrům.

Příklad: (1) Teleologický výklad ustanovení § 79 odst. 1 se v případě, kdy v žalobě jménem, příjmením a bydlištěm (obchodní firmou a sídlem) označenému účastníkovi neodpovídá žádná fyzická (právníká) osoba, bude lišit podle toho, jaký konkrétní účel normám procesního práva přepisujeme. Spatřujeme-li tento účel v zachování norem objektivního práva, případně ve výchovném působení na účastníky, bude třeba řízení *bez dalšího* podle § 104 odst. 2, tj. pro nedostatek neodstranitelné podmínky řízení (způsobilost být účastníkem

¹⁸⁴ Srov. *Rubeš a kol.*: ibidem, str. 11 a násl.

¹⁸⁵ Srov. důvodová zpráva k §§ 1 – 3 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku, resp. preambule k zákonu č. 40/1964 Sb., občanskému zákoníku, v původním znění.

¹⁸⁶ Srov. *Weinberger*, Norma a instituce, str. 165.

¹⁸⁷ K tomu *Macur*, Problémy vzájemného vztahu, str. 59 a násl.

¹⁸⁸ *Weinberger*, Norma a instituce, str. 165.

¹⁸⁹ Srov. *Zoullk*, Soudy a soudnictví, str. 117. Obdobně i *Goldschmidt*, Prozeß als Rechtslage, str. 151 a násl. a str. 187 a násl.

¹⁹⁰ Srov. *Schilken*, Zivilprozessrecht, marg. č. 10, který ve „Verwirklichung des subjektiven Rechts des einzelnen Rechtssubjektes“ spatřuje primární účel civilního procesu.

¹⁹¹ K tomu i *Rimmelspacher*, Zur Prüfung von Amts wegen, str. 19 a násl., jenž v ochraně právního řádu spatřuje „ideální“ účel civilního procesu.

¹⁹² Srov. *Česka a kol.*, Občanské právo procesní, str. 17.

¹⁹³ *Ad absurdum* byl tento účel doveden v úpravě pruského AGO z roku 1793, který zakázal zastoupení účastníků advokáty a tím, že strany byly povinně zastoupeny zvláštními soudními úředníky. Cestu stejným směrem ve své podstatě představovala i tzv. *manudukční povinnost soudu* dle § 5 původního znění o.s.ř., blíže k tomu *Zoullk*, Soudy a soudnictví, str. 118.

řízení) zastavit¹⁹⁴. Naopak v souladu se spravedlivou ochranou práv účastníků a ve shodě se snahou o meritorní řešení právního konfliktu je pouze takový postup soudu, který účastníkovi umožní tento případný nedostatek žaloby *postupem podle § 43 odst. 1* odstranit.

Jako základní účel civilního procesu označuje o.s.ř. v § 1 *zajištění spravedlivé ochrany práv a oprávněných zájmů* účastníků, jakož i *výchovu* k zachovávání zákonů, k čestnému plnění povinnosti a k úctě k právům jiných osob. V první větě § 3 je pak jako další účel občanského soudního řízení v podstatě označeno *zachovávání objektivního práva*. Uvedená pluralita zákonných účelů civilního procesu je podmíněna historicky. Socialistický zákonodárci v souladu se svou vůdčí ideologií kladl (přínejmenším v textu zákona) důraz nejen na ochranu práv a zájmů jednotlivců, ale rovněž na „upevňování a rozvíjení socialistické zákonnosti“ a na plnění výchovných úkolů¹⁹⁵. V souladu s *hodnotovou diskontinuitou* současného právního řádu se socialistickým právem je třeba tuto ideovou orientaci civilního procesu revidovat tak, aby odpovídala významu civilního procesu v demokratickém právním státě (čl. 1 Ústavy).

Podle čl. 90 Ústavy jsou soudy povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem *poskytovaly ochranu právům*. Ústavodárci demokratického právního státu tedy preferuje takové pojetí procesu, v jehož centru stojí *ochrana práv jednotlivce* a nikoli *abstraktní společenské zájmy*. Tím však nemá být řečeno, že by civilní proces nebyl významnou sociální institucí a neplnil ve společnosti jinak obtížně zastupitelnou úlohu. Ochrana a rozvíjení zákonnosti ani výchova občanů však ani *objektivně netvoří* hlavní obsahovou náplň soudní činnosti¹⁹⁶. Vzhledem k vázanosti soudce zákonem (čl. 95 odst. 1 Ústavy) je zachování zákonnosti spíše předpokladem výkonu soudnictví než jeho vlastním účelem. Z hlediska hodnotového zaměření civilního procesu je vedle samotné *ochrany subjektivních práv* třeba klást důraz také na *rychlost a efektivnost* jako na její hlavní atributy, jež jsou jednotlivcům zaručeny i v rovině mezinárodního práva (čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy). Pouze *účinné poskytnutí soudní ochrany jednotlivci v konkrétní věci* může ve svém výsledku vést k získání takových *společenských dober*, jakými jsou důvěra v soudnictví a vymahatelnost práva vůbec.

¹⁹⁴ Tak usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21.1.1996, sp. zn. 3 Cdon 181/96 publikované v PR č. 7/1996, str. 332.

¹⁹⁵ Jak ochrana práv jednotlivců, tak výchovné působení byly pojmány jako účely stejné kvality. Viz k tomu Česka a kol., *Občanské právo procesní*, str. 17 („Právem proto nutno za účel občanského procesu považovat nejen poskytování ochrany porušeným či ohroženým právům, ale i plnění jeho výchovného poslání.“).

¹⁹⁶ K objektivnímu pojetí soudnictví srov. Zoullk, *Soudy a soudnictví*, str. 16 a násl. Je vůbec otázkou, zda výchova občanů může být v demokratickém státě účelem činnosti jakýchkoli státních orgánů.

Pojetí účelu civilního procesu vycházející z výslovné zákonné, resp. ústavní a mezinárodněprávní roviny však samo o sobě neobstojí a vyžaduje jisté doplnění. V první řadě je třeba uvést, že *ochrana práva pojmově předpokládá* jeho porušení nebo alespoň ohrožení, tj. *právní konflikt*. Zoullk jej definuje jako situaci, kdy mezi subjekty právního vztahu vzniká „nejistota o čemkoli, co je právně relevantní, pokud tato nejistota znesnadňuje nebo znemožňuje chování podle práva“¹⁹⁷. Odstraňují-li soudy svým rozhodnutím nejistotu, která mezi účastníky vznikla ohledně určitého právně relevantního chování, nečiní tak libovolně¹⁹⁸, nýbrž tím, že *v řízení poznávají (zjišťují) skutkový stav věci a vyslovují se o něm (právně jej hodnotí)*.

Dále je zapotřebí mít na zřeteli skutečnost, že *pravdivé poznání skutkového stavu* v rámci občanského procesu ani jeho *správné právní hodnocení* nemůže mít *absolutní povahu*, ale je cílem, ke kterému má řízení směřovat. Rozhodnutí soudu, která v důsledku nedokonalosti lidského (procesního) *poznání* a *hodnocení* neodpovídají reálným hmotněprávním poměrům, zřejmě nejsou řídkým jevem¹⁹⁹. Věcně nesprávné rozhodnutí soudu v určitém konkrétním případě však není důvodem k redefinici účelu civilního procesu, nýbrž k jejímu upřesnění²⁰⁰. Bez stanovení určité hranice, která znamená *konečnost a trvalost poznání, resp. hodnocení* a tím i *konečnost a trvalost řešení právního konfliktu*, by poskytnutí ochrany porušenému či ohroženému právu *nebylo pojmově možné*²⁰¹. Naopak, snaha o co nejpravdivější (úplné) poznání skutkového stavu věci a jeho *správné vyhodnocení* může mít za následek o to větší bezpráví.

Mám za to, že účel civilního procesu spočívající v *ochraně práv jednotlivce* je proto třeba z *objektivních důvodů* (nutnost řešení právního konfliktu, nemožnost úplného poznání) limitovat principem *právní jistoty*. Nebyl by však správný opačný závěr, který by ve *vytvoření právní jistoty* shledával základní účel civilního procesu. Takový jednostranný pohled je vyloučen např. již úpravou mimořádných opravných prostředků, jejichž existence zase svědčí pro to, že v určitých případech je před právní jistotou dáвана přednost úplné (úplnější) ochraně práv. Podle mého názoru se *principy ochrany práv a právní jistoty* v civilním procesu vzájemně doplňují (jsou komplementární) a jejich konkrétní vzájemné nastavení zákonodárcem je otázkou právně-politickou. Z hlediska předmětu našeho zkoumání lze na

¹⁹⁷ Zoullk, Soudy a soudnictví, C.H.Beck, Praha 1995, str. 18.

¹⁹⁸ Nejistota by mohla být odstraněna i tím, kdyby soud rozhodl např. losem.

¹⁹⁹ Na to upozorňuje též Zoullk in Winterová a kol., Civilní právo procesní, 2002, str. 303.

²⁰⁰ V této souvislosti je třeba připomenout vhodně zvolenou Gaulovu paralelu s výkonem povolání lékaře: „Der Arzt verliert doch gewiß nicht deshalb eine Berufung zum heilen, weil er nicht alle Krankheiten zu heilen vermag“, Gaul, Zweck des Zivilprozesses, AcP 1968, str. 59.

²⁰¹ Srov. Hrdlička, Obnova, AUC – Iuridica č. 3/1971, str. 123.

tomto základě učinit závěr, že základním účelem civilního procesu je konečné a trvalé řešení právního konfliktu poskytnutím účinné ochrany ohroženému či porušenému právu²⁰².

II.1.2 Účel institutu právní moci

Bývá zvykem, že práce zabývající se otázkami právní moci zdůrazňují její roli jako institutu sloužícího primárně zajištění právní jistoty²⁰³. V souvislosti s tím, že účel civilního procesu je spatřován především v ochraně porušených či ohrožených subjektivních práv, popř. v ochraně právního řádu jako celku, staví pak někteří autoři právní moc do protikladu k účelu civilního soudního řízení²⁰⁴. Zvláštního významu nabyla tato otázka zejména v socialistickém občanském procesu ovládaném zásadou materiální pravdy, v němž se objevovaly (ideologické) tendence zpochybňující institut právní moci jako výraz přežitého buržoazního formalismu²⁰⁵. I v současné zahraniční literatuře však zůstává problematika účelu právní moci živou²⁰⁶. Vzhledem k jejímu významu pro zodpovězení otázky po podstatě právní moci se jí nelze vyhnout ani v této práci.

Nelze přehlédnout, že účel civilního procesu a účel institutu právní moci bývá stavěn do protikladu zejména v souvislosti s problematikou „věcně nesprávných rozhodnutí“ (*sachlich unrichtige Entscheidungen*²⁰⁷) či jinak řečeno s pravomocnými rozhodnutími, která jsou „v rozporu se skutečnými právními poměry“ (tak *Hrdlička*²⁰⁸). Uvedené antagonistické pojetí cíle civilního procesu a účelu jednoho z jeho významných institutů vyvolává však určité pochybnosti. Již sám pojem pravomocného, avšak „věcně nesprávného rozhodnutí“ není věci zcela jasný. Je totiž obtížné stanovit autoritu, jež by – s výjimkou soudu v řízení o mimořádných opravných prostředcích - posoudila, které pravomocné rozhodnutí je v souladu a které naopak v rozporu se skutečnými právními poměry. Za účelem zjištění skutkového stavu věci proběhlo soudní řízení, jehož účastníci měli pod vedením soudu možnost přednést a

²⁰² Srov. *Zoulik*, *Soudy a soudnictví*, str. 117.

²⁰³ *Boura*, *F.*, *Soudní rozhodnutí*, str. 125, *Hrdlička*, *Některé problémy*, AUC – Iuridica č.3/1973, str. 189 a zejména str. 190. Takto rovněž *Steiner* in *Handl*, *Rubeš*, *O.s.f. – komentář*, I. díl, 1985, str. 699.

²⁰⁴ Na tuto problematiku upozorňuje rovněž *Macur*, *Základní otázky*, str. 81.

²⁰⁵ K tomu kriticky *Boura*, *F.*, *Soudní rozhodnutí*, str. 125.

²⁰⁶ Odmítavě se k otázce účelu právní moci vyjádřil např. *Braun*, *Rechtskraft und Restitution*, 2. díl, str. 37 a násl.

²⁰⁷ Tak obvykle v německé literatuře, srov. *Gottwald* in *Münchener Kommentar ZPO*, 2000, § 322 marg. č. 6, *Gaul*, *Zweck des Zivilprozesses*, AcP 1968, str. 53 či *Sax*, *Das unrichtige Sachurteil*, ZJP 1954, str. 21 a násl. *Schumann* naproti tomu užívá pojmu *Fehlurteil*, viz *Schumann*, *Fehlurteil und Rechtskraft*, str. 289 a násl.

²⁰⁸ *Hrdlička*, *Právní účinky soudního rozhodnutí*, *Právník* 1963, str. 541 a násl.

prokázat veškerý rozhodný skutkový materiál. Po pravomocném skončení řízení lze těžko nalézt pozorovatele, který by otázku po „věcné správnosti“ rozhodnutí mohl objektivně zodpovědět. S výjimkou řízení o mimořádných opravných prostředcích tedy nemá vůbec smysl o pravomocných, avšak „věcně nesprávných rozhodnutích“ hovořit.

Dále není možno opomíjet skutečnost, že právní řád, jeho jednotlivé instituty a normy vycházejí z předpokladu normality, tj. upravují chování subjektů z pohledu jeho obvyklého, pravidelného průběhu²⁰⁹. Proto např. i při úpravě *platebních rozkazů, rozsudků pro zmeškání* či *pro uznání* nevychází zákonodárce z patologického předpokladu, že tato rozhodnutí nebudou v souladu s hmotným právem. Zákonodárce v těchto případech naopak předpokládá, že těmito rozhodnutími budou rychle, hospodárně a spravedlivě skončena řízení o nárocích, u nichž buď nelze předpokládat nesouhlas protistrany²¹⁰ nebo kdy protistrana tento souhlas výslovně projeví (jak je tomu v případě rozsudku pro uznání). Má pravdu *Gaul*, když tvrdí, že i kdyby bylo možno statisticky prokázat, že věcně nesprávná rozhodnutí jsou častější než správná, pak to na účelu civilního procesu ani jeho jednotlivých institutů nemůže nic změnit²¹¹. *Normalita* se nedá jednoduše odvodit ze statistického počtu (z *facticity*), je závislá normě (pravidle), jež má vždy hodnotové pozadí²¹². Je tedy zapotřebí předpokládat, že případné pravomocné „věcně nesprávné rozhodnutí“ je patologickým (*nenormálním*) jevem, na jehož základě nelze činit závěry o účelu institutu právní moci.

Vydeme-li naopak z pravidelného případu pravomocného rozhodnutí, které je s hmotněprávními poměry v souladu, obtížně shledáme rozdíl v základní účelové orientaci občanského procesu a jeho důležitého institutu právní moci. Jak si všiml již *Hellwig*, neslouží právní moc pouze jistotě v právním styku, ale poskytuje zároveň ochranu právům, jež byla v řízení nalezena²¹³. Úspěšný žalobce je pravomocným rozhodnutím chráněn před novou žalobou vznesenou žalovaným, jíž by byl popírán jeho soudem určený nárok²¹⁴. Tento

²⁰⁹ Srov. *Flume*, *Das Rechtsgeschäft*, 1992, str. 49 v souvislosti s úpravou projevů vůle (právních úkonů). To se odráží i průběhu řízení před soudem. Soud v každé věci nezkoumá např. způsobilost k právním úkonům účastníků smlouvy jako předpoklad platnosti právního úkonu, ale implicitně z její existence vychází.

²¹⁰ Tak je tomu jistě u platebního rozkazu, viz *Steiner in Handl, Rubeš*, O.s.ř. – Komentář, I. díl, 1985, str. 763. Stejná je však – podle mého názoru – situace u rozsudku pro zmeškání; ten nelze primárně chápat jako procesní „sankci“ za nedostavení se k soudu (tak např. *Winterová*, *Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání*, *Právní praxe* 1993, str. 594) ale jako regulaci případu, kdy žalovaný poté, co se dozví o termínu jednání a o nároku, který je proti němu žalobou uplatňován, nemá nic, co by proti němu namítal a bez dalších nákladů řízení (např. za účast na jednání) nechá proti sobě vyjít odsuzující rozhodnutí. Teorie „sankce“ je i vzhledem k její samotné povaze (určení neexistence práva či deklarace hmotněprávní povinnosti) pochybná. K věci se zde bohužel nelze vzhledem k rozsahu práce bližší vyjádřit; praktické důsledky rozdílného pojetí však nelze přeceňovat.

²¹¹ *Gaul*, *Zweck des Zivilprozesses*, AcP 1968, str. 59.

²¹² Jedině z toho pohledu je možno tvrdit, že právo není *normální*, byť by to dělala většina členů společnosti.

²¹³ *Hellwig*, *System*, I. díl, str. 800.

²¹⁴ Stejně *Grunsky*, *Grundlagen*, str. 484.

„ochranný“ účinek závaznosti rozhodnutí příkladně vystihuje právní věta rozhodnutí publikovaného pod Rc 48/2001²¹⁵: „Ten, kdo byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno pravomocné rozhodnutí ukládající mu platební povinnost, je tímto výrokem vázán (§ 159 odst. 2 o.s.ř.) a nemůže proto v jiném řízení úspěšně uplatňovat nárok na vrácení částky zaplacené podle tohoto rozhodnutí s tvrzením, že ve skutečnosti žádnou platební povinnost neměl.“ Opačně rovněž platí, že poražený účastník je právní mocí rozhodnutí chráněn proti zvitězivšímu, a to především tehdy, jestliže by tento opětovně podal žalobu o stejné plnění (*ne bis in idem*).

Mám z výše uvedených důvodů za to, že teze o protikladném postavení institutu právní moci ve vztahu k cíli občanského soudního řízení je tezí mylnou. *Ochrana práv a právní jistota spolu úzce souvisí a nelze je jednoduše stavět do protikladu.* Institut právní moci jako jeden z významných nástrojů civilního procesu slouží k naplnění jeho účelu²¹⁶, neboť vedle k trvalosti řešení právního konfliktu přispívá rovněž k ochraně právních vztahů, jež byly v řízení zjištěny. Úprava právní moci přitom vychází z předpokladu, že obsah právních vztahů, tak jak byl v řízení zjištěn, odpovídá skutečnosti²¹⁷. *Není tedy účelem právní moci, aby vedla k petrifikaci věcně nesprávných rozhodnutí.*

Tím samozřejmě nelze popírat, že by pravomocná věcně nesprávná rozhodnutí vůbec neexistovala. Sám zákonodárce existenci takových rozhodnutí připouští tím, že upravuje řízení o mimořádných opravných prostředcích. Tyto prostředky, jak jejich označení napovídá, jsou však *výjimkou z pravidla* a jako s takovými je s nimi třeba nakládat. To znamená nejen zákaz analogického použití ustanovení o jejich přípustnosti i na další zákonem nepředvídané situace, ale i požadavek *minimalizace zásahů do právních vztahů vycházejících z pravomocného rozhodnutí* (§ 235i odst. 3, § 243d odst. 2)²¹⁸. Z metodologického hlediska pak *výjimečná* povaha těchto opravných prostředků vede nutně k závěru, že na jejich základě nelze činit *obecné poznatky* o hodnotovém zacílení civilního procesu či některých jeho institutů.

Konečně je třeba upozornit na další aspekty teleologického pozadí institutu právní moci, které bývají v rámci výše uvedeného „sporů“ (neprávem) přehlíženy. Stejně jako u

²¹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13.6.2000, sp. zn. 25 Cdo 5/2000.

²¹⁶ Shodně *Leipold in Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 30.

²¹⁷ Srov. *Macur*, Základní otázky, str. 89 a násl. a tím, že tento předpoklad je umožněn legislativní konstrukcí „občanského řízení soudního“, která „může využívat různých garancí spolehlivosti civilního procesu jako systému řízení a různě tyto garancie kombinovat, aby při zachování spolehlivosti systému byly v co nejvyšší míře respektovány požadavky vyjádřené základními zásadami civilního řízení.“

²¹⁸ Ani úprava mimořádných opravných prostředků tedy není prosta ohledů, jež by se daly subsumovat pod pojem právní jistoty, resp. pod zájem na ochraně dobré víry a nabytých práv třetích osob.

samotného civilního procesu, vystupují totiž i v případě právní moci na povrch vedle jejího základního účelu i další významné funkce. Jde zejména o to, že účinky právní moci zabraňují existenci *vzájemně si odporujících rozhodnutí*²¹⁹. Tím institut právní moci rovněž přispívá ke *zvyšování obecné autority soudů*²²⁰. Zásada nezměnitelnosti pravomocných soudních rozhodnutí (ne bis in idem) ve svém výsledku napomáhá *snižovat zatížení soudů*, neboť bez ní by mohly být opakovaně vznášeny identické nároky²²¹. S tím úzce souvisí i myšlenka, že *povinností státu* je sice zajistit ochranu subjektivních práv jednotlivce (*právo na soudní ochranu* ve smyslu čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy, resp. čl. 36 odst. 1 Listiny), avšak tato ochrana je jedinečná a nesmí být poskytována opakovaně. Podle Ústavního soudu platí, že rozhodoval-li soud o věci již pravomocně rozhodnuté, porušil tím právo na soudní ochranu podle čl. 36 Listiny²²². Právní moc rozhodnutí tímto způsobem rovněž *motivuje* jednotlivce, aby svá tvrzená práva náležitě bránil a nezanedbával plnění procesních povinností, neboť opětovná příležitost mu již zásadně nebude poskytnuta (*vigilantibus iura*)²²³.

II.2. Podstata institutu právní moci

Jak jsme si blíže ukázali v kapitole B.I., podléhá institut právní moci historickému vývoji, v jehož rámci se proměňují názory na jeho právní podstatu. Bylo by proto nesprávné se domnívat, že vývoj těchto názorů byl již ukončen²²⁴. Vzhledem k úzké spojitosti problematiky právní moci s řešením vzájemného vztahu práva hmotného a procesního lze konstatovat, že po konstruktivní etapě vývoje civilního procesu spočívající zejména v jeho osamostatnění z rámce práva hmotného²²⁵, nabývá na významu etapa zdůrazňování

²¹⁹ Tak i *Fasching*, Lehrbuch, magr. č. 1498 a *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, Zivilprozessrecht, 1993, str. 915.

²²⁰ K tomu odmítavě *Leipold* in *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 33, který tvrdí, že zvyšování autority soudů slouží především kvalitě a rychlosti soudního rozhodování. V tom má *Leipold* jistě pravdu, nevylučuje tím ale skutečnost, že prosazování tohoto účelu může sloužit též právní moc.

²²¹ *Gottwald* in *Münchener Kommentar ZPO*, 2000, § 322 marg. č. 3.

²²² Tak náleží Ústavního soudu ČR ze dne 25.6.1997, sp. zn. I. ÚS 111/96 (Sb. n. u. ÚS sv. 8, č. 83, str. 275).

²²³ Obdobně *Simottová* in *Rechberger/Simotta*, Zivilprozessrecht, marg. č. 695, podle níž podstata právní moci lze vyjádřit paralelou: „Wer zu seiner Sache gehört worden ist, braucht dazu in Hinkunft nicht mehr gehört zu werden.“ Srov. též souvislost s problematikou procesněprávního vztahu, o kterém pojednává *Winterová a kol.*, Civilní právo procesní, 2002, str. 99 a násl.

²²⁴ Srov. k tomu nové *Leipoldovo* pojetí, které se snaží sblížit procesní a materiální teorii právní moci, viz *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322 marg. č. 34 a násl.

²²⁵ Tato etapa byla započata již zmíněným *Bulowovým* dílem o procesních námitkách a podmínkách řízení, *Bulow*, Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen, 1868 a svého vrcholu zřejmě dosáhla v pracích *Goldschmidtových*, zejména *Goldschmidt*, Der Prozeß als Rechtslage, Berlin 1925.

vzájemných funkčních vazeb mezi oběma právními odvětvími²²⁶, přičemž této tendenci čelí i institut právní moci²²⁷. Konkrétně to podle mého názoru znamená důraz na objasnění podstaty jejich účinků a jejich případného vlivu na materiální právní vztahy.

II.2.1. Materiální teorie právní moci

Uvedenému problému se ve své podstatě snažila vyhnout *materiální teorie právní moci*, zejména ve své vrcholné podobě zastávané *Kohlerem*²²⁸, *Neunerem*²²⁹ a *Pagestecherem*, jenž učil, že pravomocný rozsudek vytváří nové právní vztahy²³⁰. V důsledku toho se hmotněprávní vztahy existující před procesem dostávají do souladu se vztahy zjištěnými v rozsudku a prakticky tím odpadá i problematika věcně nesprávných rozhodnutí. Jsou-li totiž skutková zjištění soudu v řízení učiněná (popř. jejich právní posouzení) nesprávná, je odsuzující rozsudek právním důvodem vzniku nové materiální povinnosti žalovaného. Je-li naopak v důsledku nesprávných či neúplných skutkových zjištění soudu (popř. jejich vadného právního posouzení) žaloba zamítnuta, představuje pravomocný rozsudek právní důvod zániku hmotněprávního oprávnění žalobce. Pravomocné soudní rozhodnutí má podle této teorie povahu právní skutečnosti zakládající, měnící či rušící práva a povinnosti. Pravomocný rozsudek je tedy postaven na roveň *smlouvě* (např. *splnění* či *novaci*) či obdobné (konstitutivní) hmotněprávní skutečnosti²³¹. Inspirační zdroje této nauky, jak ukázal již rozbor nauky zakladatele tohoto učení – *Savignyho* (B.I.2.), je třeba hledat v římském právu (B.I.1.).

V této souvislosti není zcela bez zajímavosti, že obdobným způsobem je objasňována podstata právní moci (*claim preclusion, issue preclusion*) v anglo-americkém právu²³². Vychází se zde z toho, že vyhovujícím rozsudkem je pohlcen (*merger*) hmotněprávní nárok žalobců a tento napříště odvozuje své právo již jen z rozsudku. Je-li naopak v řízení úspěšný

²²⁶ V české procesualistice se touto problematikou zabýval zejména *Macur*, *Právo procesní a právo hmotné*, str. 143 a násl. a *Macur*, *Problémy vzájemného vztahu*, str. 7 a násl.

²²⁷ Jako zlomovou je v této souvislosti třeba označit práci *Zeunerovu*, v níž podrobil kritice výlučně procesní pojetí právní moci, jež odhízl od vzájemných vazeb mezi právem hmotným a procesním, viz *Zeuner*, *Die objektiven Grenzen*, str. 172 a násl. Uvedeného vývoje si všlímá i *Fasching/Klitschka*, *Kommentar ÖZPO*, 2004, před § 411, marg. č. 21.

²²⁸ *Kohler*, *Das materielle Recht im Urteil*, str. 1 a násl.

²²⁹ *Neuner*, *Die dogmatische Bedeutung*, *ZZP* 1929, str. 217 a násl.

²³⁰ *Pagenstecher*, *Lehre von der materiellen Rechtskraft*, 1905, zejména str. 305 a násl.

²³¹ *Pagenstecher*, *ibidem*, str. 306, tvrdí, že rozsudek má účinky „určovací smlouvy“ (*privatrechtlicher Feststellungsvertrag*) uzavřené mezi účastníky řízení na konci posledního jednání ve věci.

²³² *Casad, Clermont*, *Res Judicata*, str. 8 a násl. Stejně *Schack*, *Einführung*, str. 73.

žalovaný, působí právní moc jako překážka (*bar*) dalšího uplatnění žalobcovu nároku²³³. Výhodou této teorie jistě je její srozumitelnost pro právní laiky; s obdobným pojetím právní moci se lze setkat i našem právním styku.

Příklad: (2) Dochází-li v praxi k postoupení pohledávky, jež byla předtím přiznána pravomocným soudním rozhodnutím, setkáváme se často s tím, že účastníci smlouvy postupují pohledávku „z rozsudku Okresního soudu X ze dne Y, sp. zn. Z. ve výši N,-Kč“ a podobně. V soudním řízení je pak třeba takové právní úkony pravidelně interpretovat v tom smyslu, že byla postoupena např. „pohledávka na zaplacení kupní ceny ve výši N,-Kč z kupní smlouvy uzavřené dne W, jež byla postupiteli přiznána pravomocným rozsudkem Okresního soudu X ze dne Y, sp. zn. Z“.

Při podrobnějším rozboru však uvedená nauka vykazuje významné nedostatky, které, podle mého soudu, znemožňují její akceptaci. Již z hlediska ústavního je pochybné, že by soudy, jimž je vymezena úloha ochrany subjektivních práv (čl. 90 Ústavy), měly tato práva vytvářet. Jak podotkl *Hellwig*, není civilní proces vhodným prostorem k tomu, aby v něm docházelo ke vzniku, změně či zániku soukromoprávních oprávnění a povinností²³⁴. Doménou jejich konstituce je oblast *privátní autonomie*, soudy vydávají *pravotvorná* rozhodnutí jen tam, kde jsou k tomu výslovně zákonem povolány²³⁵. Dále je třeba si všimnout, že pro materiální teorii právní moci je obtížně vysvětlitelný dokonce i tak pravidelný jev, jakým je pravomocný rozsudek, jenž je *v souladu s reálnými právními poměry*. Věcně správný pravomocný rozsudek, kterým se vyhovuje nároku žalobce, představuje podle jejich zastánců „přídavný“ či „zesilující“ právní důvod plnění povinnosti žalovaným²³⁶. Na pravomocném konci řízení můžeme v takovém případě rozlišovat povinnost žalovaného založenou hmotněprávním úkonem a k ní přistoupiťší „zesilující“ povinnost, která má základ v rozsudku. Obě pak směřují k *jedinému chování* žalovaného (k jedinému, totožnému plnění). Že takové „dublování“ právních důvodů téhož chování z hlediska právní teorie neobstojí, je náblední. Problémovým se z hlediska materiální teorie jeví rovněž objasnění povahy pravomocných rozhodnutí, jimiž se určuje *existence soukromých práv absolutní povahy*, typicky práva vlastnického. Jestliže zákon vztahuje závaznost pravomocného rozhodnutí pouze na účastníky řízení (a v tomto rozsahu i na soud a další

²³³ Restatement (Second) of Judgments, 1982, § 17 (1), § 18.

²³⁴ *Hellwig*, System, I. díl, str. 778.

²³⁵ *Zoulik*, Konstitutivní rozsudky, Právník 1966, str. 435.

²³⁶ Setkáváme se zde s jakousi „slabší“ verzí konstitutivnosti rozsudku (arg. „*Verstärkungsgrund*“). Zastánci materiální teorie stáli v tomto případě před rozhodnutím, zda v důsledku právní moci rozsudku zrušit účinky hmotněprávního úkonu (novace) nebo přiznat rozsudku jen deklarativní funkci. Zjevně však hledají třetí, „kompromisní“ cestu. Srov. kritiku *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, Zivilprozessrecht, 1993, str. 915 nebo *Schwab*, Gegenwartsprobleme, Juristische Schulung 1976, str. 73.

orgány), je důsledkem materiální pojetí právní moci vznik „relativního“ vlastnictví věci, tj. pouze ve vztahu k protistraně, popř. k soudu. To ale odporuje povaze absolutních práv.

Ani *modifikovaná materiální teorie právní moci*, s níž přišel *Pohle*²³⁷, není schopna veškeré výše uvedené námitky vyvrátit. Její autor, v podstatě po vzoru francouzské úpravy právní moci obsažené v §§ 1350 – 1352 *Code Civil*²³⁸, přichází s pojetím, podle kterého má pravomocný rozsudek povahu *nevyvratitelné domněnky* existence stanoveného právního následku (např. „žalovaný je povinen zaplatit žalobci částku ve výši 10.000,-Kč“). *Pohle* se tím snaží odstranit nedostatek materiální teorie spočívající v tom, že v podstatě prohlásila veškeré rozsudky za pravotvorné. Přesto ve výsledku konstruuje - stejně jako tomu bylo podle klasické materiální teorie - novou *hmotněprávní povinnost*, resp. *nový hmotněprávní stav*. Nevyvratitelná domněnka totiž má, jak i *Pohle* přiznává, hmotněprávní povahu²³⁹. Ve vztahu k podlehnuvšímu žalovanému pravomocný rozsudek presumuje existenci nové hmotněprávní povinnosti, proti níž nemůže brojit důkazem opaku. Obdobně jako klasická materiální teorie, nedokáže v důsledku toho ani její *Pohleova* modifikace osvětlit důvod existence mimořádných opravných prostředků, který vyplývá z rozporu mezi soudem zjištěným a reálným hmotněprávním stavem²⁴⁰. I zde totiž skutkový (a právní) stav zjištěný soudem a skutečný hmotněprávní stav (v důsledku působení nevyvratitelné domněnky) splývají v jedno. Ve výsledku tedy lze i proti *Pohlemu* namítat, že povaha rozsudku jako nevyvratitelné domněnky překračuje ústavní rámec stanovený výkonu soudnictví, neboť namísto pouhé deklarace ne/existence hmotněprávních povinností přistupuje k jejich vytváření/rušení (byť „jen“ prostřednictvím nevyvratitelných domněnek).

Ve smyslu shora (B.II.2.) nastíněné tendence, spočívající ve zdůrazňování vzájemných vztahů práva hmotného a procesního, snaží se v současnosti někteří významní zahraniční procesualisté *popřít či překonat vzájemné rozdíly mezi materiální a procesní teorií právní moci*. Především *A. Blomeyer* se pokusil relativizovat protikladnost obou teorií tvrzením, že zastánci materiální teorie v právní moci spatřují především „pravidlo chování“ adresované účastníkům řízení (*Verhaltensnorm*), kdežto zastánci druhé teorie zdůrazňují její povahu normy ve smyslu vyřešení sporu (*Entscheidungsnorm*)²⁴¹. Jednostranný příklon k prvému či druhému aspektu pak podle uvedeného autora ústí v materiální, resp. procesní pojetí právní

²³⁷ *Pohle*, Gedanken, str. 379 a násl.

²³⁸ K tomu *Zeuner*, Rechtsvergleichende Bemerkungen, str. 608.

²³⁹ *Pohle*, Juristische Blätter, 1957, str. 117. Rovněž v české procesní teorii jsou nevyvratitelné právní domněnky považovány za normy hmotného práva, srov. *Macur*, Důkazní břemeno, str. 61, kde autor výslovně uvádí, že nevyvratitelné domněnky jsou „materiální normy s přesně určenými právními následky.“

²⁴⁰ Tak *Zoullk* in *Winterová a kol.*, Civilní právo procesní, 2002, str. 304.

²⁴¹ *A. Blomeyer*, Zivilprozessrecht, 1984, str. 470.

moci. Sřet obou teorií je podle *A. Blomeyera* zbytečný, neboť každá z nich si pouze všímá jiných aspektů téhož jevu²⁴². Rovněž *Leipold* se pokouší o zprostředkující přístup mezi oběma teoriemi, když pozitivní stránku právní moci (*závaznost*) vysvětluje materiálně jako „konkretizaci již před procesem existujících obecných norem“²⁴³ a pouze *nezměnitelnosti* pravomocného rozhodnutí přiznává čisté procesní význam²⁴⁴.

II.2.2. Současná procesní teorie právní moci

V současné zahraniční literatuře vystupují jako významní zastánci procesní teorie právní moci zejména němečtí procesualisté *Gaul*²⁴⁵, *Gottwald*²⁴⁶ a *Habscheid*²⁴⁷ a s nimi převážná část rakouské procesualistické školy, jmenovitě především *Fasching*²⁴⁸, *Rechberger*²⁴⁹, *Simottová*²⁵⁰ a *P. Oberhammer*²⁵¹. Moderní procesní teorie právní moci omezuje účinky právní moci výlučně na oblast procesní, zejména pak na *následná řízení o stejném právním následku mezi týmiž účastníky*. Pravomocný rozsudek podle této nauky nezasahuje do hmotněprávní sféry procesních stran, tvrzená materiální rovina sporu je pouze předmětem poznání soudu. Úkolem rozsudku proto není – s výjimkou konstitutivních rozsudků – případná materiální práva a povinnosti účastníků měnit, nýbrž pouze deklarovat.

Nad rámec těchto základních tezí se však i mezi zastánci procesní teorie právní moci setkáváme s určitými odlišnostmi. Rakouská procesní teorie a praxe²⁵² vychází z toho, že právní moc se projevuje jak *nezměnitelností* rozhodnutí (*Einmaligkeitswirkung* či *Wiederholungsverbot*), jež vylučuje opětovné věcné rozhodnutí soudu o stejném nároku, tak *závazností* (*Präjudizialität*, *Bindungswirkung*, *Abweichungsverbot*), která zakazuje odlišné

²⁴² *A. Blomeyer*, ibidem, str. 470.

²⁴³ *Leipold* in *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 37.

²⁴⁴ *Leipold* in *Stein/Jonas*, ibidem, § 322, marg. č. 39.

²⁴⁵ *Gaul*, Materielle Rechtskraft, Juristische Schulung 1962, str. 1 a násl., *Gaul*, Entwicklung der Rechtskraftlehre, zejména str. 520 a násl., *Gaul*, Rechtskraft und Verwirkung, str. 235 a násl., *Gaul*, Die Rechtskraft im Lichte des Dialogs, část I.-II., Österreichische Juristenzeitung 2003, str. 861 a násl.

²⁴⁶ *Gottwald* in *Münchener Kommentar ZPO*, 2000, § 322, marg. č. 9, *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, Zivilprozessrecht, 1993, str. 916.

²⁴⁷ *Habscheid*, Zur materiellen Rechtskraft des Unzuständigkeitsentscheids, str. 205 a násl.

²⁴⁸ *Fasching*, Kommentar ÖZPO, § 411, marg. č. 10, *Fasching*, Lehrbuch, magr. č. 1505, *Fasching/Klicka*, Kommentar ÖZPO, 2004, před § 411 marg. č. 20.

²⁴⁹ *Rechberger/P. Oberhammer*, Das Recht auf Mitwirkung, ZZP 1993, str. 347 a násl., *Rechberger*, Rechtssicherheit, Entscheidungsharmonie und die Bindung an Vorfrageentscheidungen, str. 479 a násl.

²⁵⁰ *Simottová* in *Rechberger/Simmota*, Zivilprozessrecht, marg. č. 695.

²⁵¹ *P. Oberhammer*, Richterliche Rechtsgestaltung, str. 85 a násl., *P. Oberhammer*, Objektive Grenzen, Juristische Blätter 2000, str. 205 a násl.

²⁵² Viz judikatura rakouského Nejvyššího soudního dvora (OGH): SZ sv. 8, str. 33, SZ sv. 8, str. 280, SZ sv. 41, str. 122.

posouzení pravomocně řešené otázky. Naproti tomu převládající německá nauka²⁵³ a spolu s ní i Spolkový soudní dvůr²⁵⁴ shledávají normativní projev právní moci pouze v pravidlu *ne bis in idem*. Podstata účinků právní moci podle nich spočívá ve *vyloučení jakéhokoliv nového jednání či rozhodnutí o pravomocně již určeném právním následku*²⁵⁵. Uvedený rozdíl v pojetí účinků právní moci je však ve skutečnosti, podle mého názoru, spíše zdánlivý. Jestliže rozsudek pravomocně řeší otázku (tj. určitý právní následek), která se v pozdějším procesu mezi stejnými účastníky ukáže jako *prejudiciální*, je opětovně projednání a posouzení této otázky vyloučeno. To ale neznamená nic jiného, než že při jejím řešení vyjde z předchozího pravomocného rozhodnutí. Ve výsledku tedy i tzv. *ne-bis-in-idem-Lehre* dospívá k účinku *závaznosti pravomocného rozhodnutí*²⁵⁶.

S rozdíly se můžeme v teorii setkat i co do *adresátů norem* právní moci. Významný německý procesualista *Gaul*, který se problematice právní moci souvisle věnuje již přes 40 let²⁵⁷, sice uznává, že *právní moc má strukturu dvou základních norem (Wiederholungsverbot a Abweichungsverbot)*, dovozuje však, že tyto normy zavazují výlučně soud (tj. soud je jejich výlučným adresátem). Závaznost pravomocného rozsudku pro účastníky řízení je podle *Gaula* jen následkem (reflexem) závaznosti pro soudce, který se bude věcí zabývat v dalším procesu²⁵⁸. Především *Schwab* tento postoj kritizuje a tvrdí, že pravomocný rozsudek je závazný také pro účastníky, a to i tehdy, jestliže k následnému procesu nedojde²⁵⁹.

II.3. Teorie právní moci v moderní české procesualistice

Moderní česká procesualistika vychází, obdobně jako její rakouská kolegyně, z *procesní teorie právní moci*. K její tradici, artikulované u nás po *Grňovi* (srov. B.I.6.) i *Štajgrem*²⁶⁰ a *Bourou*²⁶¹, se výslovně hlásí např. *Hrdlička*²⁶², *Macur*²⁶³, *Steiner*²⁶⁴ a *Zoulik*²⁶⁵.

²⁵³ Srov. např. výčet uvedený in *Schwab*, *Gegenwartsprobleme*, Juristische Schulung, 1976, str. 73, pozn. 33.

²⁵⁴ BGHZ sv. 34, str. 337, BGHZ sv. 35, str. 338, BGHZ sv. 36, str. 365 a 367. Pro toto pojetí účinků právní moci Spolkovým soudním dvorem se vžil označení *ne-bis-in-idem-Lehre*.

²⁵⁵ *Leipold* in *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322 marg. č. 37.

²⁵⁶ *Leipold* in *Stein/Jonas*, ibidem, § 322 marg. č. 22.

²⁵⁷ *Gaulova* první významná práce na téma právní moci byla publikována v roce 1962 (*Gaul*, *Materielle Rechtskraft*, Juristische Schulung 1962, str. 1 násl.), poslední mě známou prací je rozsáhlý článek z roku 2003 (*Gaul*, *Die Rechtskraft im Lichte des Dialogs*, část I.-II., Österreichische Juristenzeitung 2003, str. 861 a násl.).

²⁵⁸ *Gaul*, *Die Rechtskraft im Lichte des Dialogs*, část I., Österreichische Juristenzeitung 2003, str. 867.

²⁵⁹ *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, *Zivilprozessrecht*, 1993, str. 916 a násl.

²⁶⁰ *Štajgr a kol.*, *Učebnice*, 1955, str. 301.

Pro domácí autory je typické spojení institutu právní moci s koncepcí tzv. *procesněprávního vztahu*. Jeho existence je předpokládána nejen v průběhu soudního řízení (od jeho zahájení), ale ve specifické podobě i po jeho pravomocném skončení. Z toho pak vyplývá podstatný rozdíl oproti procesní teorii právní moci, jak ji zastávali původně *Stein s Hellwigem* a jak je dodnes převážně chápána zejména v německé a rakouské teorii. Klasická procesní koncepce právní moci totiž razí názor, že účinky pravomocného rozsudku se projeví až v *případném budoucím soudním řízení* o stejném nároku (stejném právním následku)²⁶⁶. Koncepce *procesněprávního vztahu* založeného pravomocným rozsudkem vede k tomu, že účinky právní moci se začnou projevovat ihned po té, kdy rozsudek nabude právní moci²⁶⁷. Již tímto okamžikem vzniká zvláštní mocenský vztah (s judikovanými právy a povinnostmi), který upravuje chování účastníků. Původní hmotněprávní (předprocesní) práva a povinnosti účastníků přitom nezanikají, nelze je však bez dalšího vynutit. Tato skutečnost bývá v literatuře popisována tak, že „se prosadí procesní vztah, založený pravomocným rozhodnutím, proti předprocesnímu hmotnému právu“²⁶⁸ nebo že „judikované hmotné právo procesní v těchto případech nastupuje na místo tvrzeného nároku hmotněprávního, který je tímto judikovaným právem procesním překryt“²⁶⁹.

Přes uvedenou základní charakteristiku existují v pojetí právní moci i mezi zmiňovanými autory některé významné rozdíly. Tak především *Macur*²⁷⁰ a *Steiner*²⁷¹ považují za základní projev pravomocného rozhodnutí jeho *závaznost*, zatímco *nezměnitelnosti* rozhodnutí přiznávají odvozený, resp. sekundární význam. *Steinerovi* je nezměnitelnost „pouze přirozeným důsledkem závaznosti“²⁷², která plyne „z povahy rozsudečného výroku jakožto úsudku státního orgánu povolaneho svým rozhodnutím vytvářet v empirickém světě konkrétní závazné materiální vztahy“²⁷³. *Macur* zase spatřuje „základní projev účinků právní

²⁶¹ *Boura*, Soudní rozhodnutí, str. 111 a násl. i přesto, že se autor pokouší obě teorie spojit. Srov. k tomu i *Macur*, Základní otázky, str. 14, který se rovněž přiklání k závěru, že *Boura* vycházel z platformy procesní teorie právní moci.

²⁶² *Hrdlička*, Právní účinky soudního rozhodnutí, Právník 1963, str. 552 nebo *Hrdlička*, Některé problémy, AUC – Iuridica č.3/1973, str. 190.

²⁶³ *Macur*, Základní otázky, str. 89 a násl.

²⁶⁴ *Steiner*, Základní otázky, str. 272, pozn. č. 20.

²⁶⁵ *Zoulik* in *Winterová a kol.*, Civilní právo procesní, 2002, str. 304.

²⁶⁶ Srov. ale odchylný názor *Schwabův* in *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, Zivilprozessrecht, 1993, str. 916 a násl.

²⁶⁷ *Hrdlička*, Některé problémy, AUC – Iuridica č. 3/1973, str. 194.

²⁶⁸ *Zoulik* in *Winterová a kol.*, Civilní právo procesní, 2. vydání, Linde, Praha 2002, str. 304.

²⁶⁹ *Steiner*, Základní otázky, str. 269.

²⁷⁰ *Macur*, Základní otázky, str. 109.

²⁷¹ *Steiner* in *Handl, Rubeš*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 706. S tímto pojetím se setkáváme i v poslední celostátní předlistopadové učebnici občanského procesu, viz *Češka a kol.*, str. 217.

²⁷² *Steiner* *Handl, Rubeš*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 706.

²⁷³ *Steiner*, ibidem, str. 702.

moci“ pouze v *závažnosti rozhodnutí pro účastníky řízení*. Za uvedený primát vděčí závaznost povaze soudního rozhodnutí „jako individuálního právního aktu orgánu státní moci při aplikaci práva“²⁷⁴. Případně „další diferenciaci účinků“ právní moci, mezi něž autor řadí „též povinnosti soudu vyjádřené nezměnitelností a prejudiciální závazností vydaného pravomocného rozhodnutí“, připisuje „již menší význam“²⁷⁵. Naproti tomu u *Hrdličky* a *Zoulika* vystupují závaznost i nezměnitelnost rozhodnutí jako rovnocenná *essentialia* (materiální) právní moci²⁷⁶, resp. jako její imanentní *vlastnosti, které se vzájemně podmiňují*²⁷⁷.

Zajímavou se z hlediska domácí nauky jeví rovněž problematika vztahu tzv. *formální a materiální právní moci*. Většina autorů považuje formální právní moc za pouhou podmínku či předpoklad, při jehož splnění nastupují vlastní účinky pravomocného rozhodnutí, tedy závaznost a nezměnitelnost²⁷⁸. V tomto smyslu pojímá *Macur* „formální stránku právní moci“ jako „určité procesní podmínky, za nichž dochází ke vzniku procesněprávních vztahů“²⁷⁹. Stejně i *Steiner* pokládá formální právní moc za „podmínky určené právem procesním, na jejichž základě soudní rozhodnutí nabude právní moci“²⁸⁰. *Hrdlička* dokonce odmítá sám pojem formální právní moci a tvrdí, že není „dostatečného důvodu pro to, abychom ze skutečností, které jsou toliko předpokladem nastoupení účinků, v nichž je vlastní podstata právní moci, vytvářeli samostatný právní jev“²⁸¹. Výsledkem těchto úvah pak bývá *tvrzení, že některá rozhodnutí nabývají pouze právní moci formální a nikoliv materiální*²⁸². *Steiner* za taková rozhodnutí výslovně označuje rozhodnutí vyslovující se o nedostatku žalovatelnosti, rozhodnutí o přípustnosti návrhu a rozhodnutí o schválení dispozitivních úkonů účastníků²⁸³.

Naproti tomu *Zoulik* nepovažuje formální právní moc za pouhý „předpoklad nastoupení účinků“ závaznosti a nezměnitelnosti, ale přiznává jí samostatný účinek, který označuje jako *konečnost rozhodnutí*. Dochází přitom k závěru, že rozhodnutí nabývá veškerých účinků právní moci (tj. konečnosti, závaznosti a nezměnitelnosti) v jeden okamžik,

²⁷⁴ *Macur*, Základní otázky, str. 109 a 111.

²⁷⁵ *Macur*, ibidem, str. 109.

²⁷⁶ *Hrdlička*, Některé problémy, AUC – Iuridica č. 3/1973, str. 191.

²⁷⁷ *Zoulik* in *Winterová a kol.*, Civilní právo procesní, 2002, str. 301 a násl.

²⁷⁸ Tak i *Česka a kol.*, Občanské právo procesní, str. 216.

²⁷⁹ *Macur*, Základní otázky, str. 93.

²⁸⁰ *Steiner*, Základní otázky, str. 265.

²⁸¹ *Hrdlička*, Některé problémy, AUC – Iuridica č. 3/1973, str. 190.

²⁸² Tak *Steiner*, Občanské právo procesní v teorii a praxi, str. 298, pozn. č. 14 a shodně *Steiner*, Základní otázky, str. 265.

²⁸³ *Steiner*, Základní otázky, str. 273. Rozhodnutí, jimiž soud není vázán (konkrétně usnesení týkající se vedení řízení podle § 170 odst. 2 o.s.f.), nenabývají podle tohoto autora ani formální právní moci.

z čehož logicky vyvozuje vztah jejich *vzájemné podmíněnosti*²⁸⁴. Podle Zoulika je „*právní moc jediná a jednotná; rozhodnutí buď pravomocné je či není, neexistují žádné stupně či druhy právní moci*“²⁸⁵. Rozdíl spočívá pouze v tom, že *konečnost je vlastností vztahující se k řízení*, kdežto *závaznost a nezměnitelnost rozhodnutí jsou vlastnosti týkající se předmětu řízení*. Označení formální, resp. materiální právní moc považuje autor za pouhou terminologickou zkratku.

II.4. Vlastní stanovisko

Řešení otázky po povaze právní moci úzce souvisí, jak jsme již uvedli výše (B.II.1.), s celkovým účelovým pozadím civilního procesu a tedy i se vztahem občanského práva hmotného a procesního. Jestliže materiální občanské právo upravuje vznik, změnu a zánik *práv a povinností jednotlivců*, jež jsou vůči sobě v rovném postavení, nemá, krom výjimečných ustanovení o svémoci, k dispozici instituty zajišťující ochranu, resp. prosazení těchto práv a povinností²⁸⁶. Ochrany je objektivně třeba v případě *právního konfliktu* (B.II.1.1.). Garantem ochrany je stát, jenž světuje rozhodování sporů o právo v soukromoprávních věcech civilním soudům (§ 7 odst. 1 a 2). Předpokladem poskytnutí ochrany je *žalobní právo* jednotlivce, tj. subjektivní právo na meritorní rozhodnutí, které směřuje vůči státu (pozitivněprávně vyjádřené jak v čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy, tak v čl. 36 odst. 1 Listiny a na zákonné rovině rovněž § 3 věta druhá)²⁸⁷. Soud pak v řízení zahájeném typicky na návrh (žalobou) vedle důležité *volitivní funkce*, jejímž výrazem je vedle vedení sporu (§ 100 odst. 1) též soudní rozhodnutí, plní podstatné *kognitivní úkoly*. Zjednodušeně vyjádřeno, poznává skutkový stav tvrzený a prokazovaný účastníky a následně na něj aplikuje příslušné právní normy.

Poznávací funkce soudu, jejímž výsledkem ve vztahu k meritu je typicky zjištění *toho, jaké chování je v souladu s právem* (čili závěr o právním následku)²⁸⁸, ovlivňuje i jeho činnost volní projevující se typicky vlastním vydáním meritorního rozhodnutí (B.III.1). Posuzujeme-li meritorní rozhodnutí výlučně z *hlediska poznání*, mluvíme často o jeho deklaratorní povaze.

²⁸⁴ Zoulik in Winterová a kol., Civilní právo procesní, 2. vydání, Linde, Praha 2002, str. 305.

²⁸⁵ Zoulik, ibidem, str. 301.

²⁸⁶ K tomu i Arenz/Lüke, Zivilprozeßrecht, 1994, marg. č. 1.

²⁸⁷ Srov. k tomu moji nepublikovanou diplomovou práci B. Dvořák, Žalobní právo, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2001, zejména str. 97 a násl., přístupnou v knihovně Právnické fakulty UK.

²⁸⁸ Hellwig, System, I. díl, str. 772. Obdobně Rüdiger, Theorie, str. 50 a násl. a str. 64.

Jako taková jsou označována nejen vyhovující meritorní rozhodnutí o žalobách na určení a na plnění²⁸⁹, nýbrž i veškeré zamítavé rozsudky. Je jim společné, že jejich předmětem je určitý předprocesní stav, do kterého soudní rozhodnutí nijak nezasahuje. Deklaratorní povaha ale v žádném případě nesnižuje význam meritorního soudního rozhodnutí. Je třeba si uvědomit, že ani soudní rozhodnutí konstitutivní povahy, jež má přímý dopad na (hmotně)právní poměry jednotlivců, samo o sobě nezaručuje soulad konkrétního chování s (nově) vyslovenou normou. Má-li být řešení právního konfliktu trvalé a ochrana práv účinná, je zapotřebí, aby procesní předpisy vyhovovaly rozhodnutí dalšími vlastnostmi (účinky), jež nevyplývají z pouhé jejich deklarativní (nenormativní), resp. konstitutivní (normativní) povahy. Rovněž konstitutivní rozhodnutí proto nabývá účinků nezměnitelnosti a závaznosti; ze samotné jeho povahy tyto účinky neplynou. Jen tak může být účel civilního procesu i v případech konstitutivních rozhodnutí naplněn.

Z toho se zároveň podává, že materiální teorie právní moci, jež podstatu právní moci spatřuje v připsání pravotvorných účinků meritornímu rozhodnutí, není schopna zajistit naplnění účelu civilního procesu. Z konstitutivní povahy rozhodnutí ještě neplyne, že nově vytvořené právo bude chráněno, tedy především, že k němu bude soud v dalším řízení přihlížet²⁹⁰. Vlastnosti konečnosti, závaznosti a nezměnitelnosti rozhodnutí nejsou imanentní jeho případné konstitutivní povaze. I z tohoto důvodu – vedle již uvedených výše (B.II.2.1.) – je třeba materiální teorii právní moci odmítnout.

Příklad: (3) Samo připsání konstitutivních účinků pravomocnému rozsudku, jímž se žalovanému B-ovi ukládá zaplacení peněžité částky ve výši 10.000,-Kč jako kupní ceny k rukám žalobce A-a, nestanoví právní následek pro případ, v němž by se žalobce A na žalovaném B-ovi v novém řízení domáhal opětovného zaplacení stejné částky. Tato opakovaná žaloba by musela být soudem projednána, neboť sama pravotvorná povaha soudního rozhodnutí nevylučuje, aby se soudy stejnou věcí zabývaly opětovně²⁹¹. Nezměnitelnost a závaznost rozhodnutí jsou procesní účinky, které musí být rozhodnutí přiznány zákonem a nelze je vysvětlit ze samotné povahy rozhodnutí²⁹². To platí jak o rozhodnutích konstitutivních, tak deklaratorních.

²⁸⁹ Ke kognitivnímu pojetí rozhodovací činnosti soudů (úřadů) srov. Weyra, podle něhož „úkol [rozsudku, pozn. B.D.] jest, aby platnost deklaroval, aby o ní rozhodoval, což je funkcí intelektuální, nikoliv volní.“, viz Weyr, Teorie práva, str. 130.

²⁹⁰ Nelze přitom přijmout argument, že je v zájmu příslušné procesní strany, aby existenci pravomocného konstitutivního rozhodnutí prostřednictvím *exceptio rei iudicatae* vznesla. To může dobře udělat i tehdy, jestliže by rozhodnutí mělo deklaratorní povahu.

²⁹¹ Dobře je to patrné na případě žaloby na rozvod manželství podané po té, co již manželství bylo rozvedeno. Z hlediska konstitutivní povahy pravomocného rozvodového rozsudku není vyloučeno, aby rozvodové řízení proběhlo opětovně (ovšem se zamítavým výsledkem).

²⁹² Někteří zastánci materiální teorie se tento fakt snaží překlenout tvrzením, že konstitutivní rozhodnutí soudu je „zákonem“ mezi stranami a soud jej proto stejně jako zákon musí respektovat.

Pojem konstitutivního rozhodnutí vystihuje pouze tu skutečnost, že samo rozhodnutí je právním důvodem vzniku (zániku, změny) povinnosti a z tohoto hlediska působí obdobně jako jiná hmotněprávní skutečnost (kupní smlouva, splnění, novace, apod.). Jestliže mu zákon nepřizná rovněž určité zvláštní (procesní) vlastnosti, bude na něj třeba v následném procesu nahlížet pouze jako na listinu (důkaz), kterou se prokazuje vznik (změnu, zánik) určitého práva či povinnosti. Nebude se tím lišit od jiné listiny²⁹³, jež bude v řízení k důkazu předložena. Rozdíl mezi právy vycházejícími z hmotněprávních úkonů na jedné straně a z konstitutivních rozhodnutí na straně druhé vynikne až tehdy, jestliže konstitutivnímu rozhodnutí přiznáme vlastnosti (účinky) právní moci (§ 159 a § 159a). Pak se projeví, že právo vzniklé na základě rozsudku je oproti právu vzniklému na základě jiné právní skutečnosti zvláště chráněno, tj. především již nemůže být zpochybňováno v jiném řízení mezi těmiž účastníky.

Příklad: (4) Vlastnické právo k věci, kterou nabyl A na základě darovací smlouvy od B-a, může být předmětem sporu o vydání věci mezi těmito účastníky zahájené k žalobě A-a. V tomto řízení bude soud řešit (provádět dokazování, právně hodnotit zjištěné skutečnosti) prejudiciální otázku, zda je A vlastníkem věci. Jestliže však A nabude vlastnické právo ke stejné věci na základě rozhodnutí soudu o vypořádání podílového spoluvlastnictví k věci mezi A-em a B-em, kterému zákon přizná účinek závaznosti (§ 159a odst. 1), bude tím zároveň vyřešena prejudiciální otázka pro případné řízení o reinvindikační žalobě mezi těmito účastníky. Soud ohledně ní nebude provádět dokazování, apod., ale vyjde ze závěru původního konstitutivního rozsudku.

Již výše jsem účinky, které jsou s pravomocným soudním rozhodnutím spojeny, označil výrazy *závaznost a nezměnitelnost rozhodnutí*. Účinkem přitom rozumím právní následek (dispozici), vyvolaný naplněním skutkových předpokladů právní normy (tj. její hypotézy)²⁹⁴. Účinky *závaznost a nezměnitelnost rozhodnutí* jsou přitom procesní, neboť se projevují pouze ve sféře procesního práva a *nezasahují do hmotněprávních poměrů účastníků*.

Příklad: (5) To platí i o účinku závaznosti pravomocného rozhodnutí, jenž nevylučuje, aby si účastníci své hmotněprávní poměry uspořádali jinak, než stanovilo rozhodnutí. Dohodnou-li účastníci, přes závěr soudu o povinnosti žalovaného zaplatit dluh, písemně na tom, že věřitel (žalobce) dlužníkovi (žalovanému) dluh promíjí, není tato dohoda pro rozpor se zákonem (§ 39 o.z. ve spojení s § 159a odst. 1) neplatná.

Vzhledem k tomu, že konkrétním účinkům právní moci věnuji samostatnou subkapitolu (B.III.2.), postačí prozatím, označí-li na tomto místě za účinek *nezměnitelnosti rozhodnutí zákaz opětovného rozhodnutí ve stejném předmětu* (§ 159a odst. 5) a za účinek *závaznosti rozhodnutí zákaz odchylného posouzení již rozhodnuté otázky* (§ 159a odst. 1 a 4).

²⁹³ I presumpce pravdivosti veřejné listiny (soudního rozsudku) musí být výslovně stanovena zákonem (§ 134). Jinak by i v rámci důkazního práva mělo takové rozhodnutí stejnou povahu jako např. smlouva.

²⁹⁴ K dvouúčelnému pojetí právní normy Weinberger, *Základy právní logiky*, str. 140.

V této souvislosti však zdůrazňuji, že uvedený výčet účinků se týká pouze těch, které zahrnují pod institut právní moci. Proto zde neuvádím např. *vykonatelnost* jako od právní moci odchylnou avšak procesně významnou vlastnost (účinek) rozhodnutí (B.III.3.2.).

Pojetí právní moci jako *souboru procesních účinků (následků)* spojených s existencí doručeného a nenapadnutelného rozhodnutí odpovídá v české procesualistice ustálenému poznatku, podle kterého je s právní mocí rozhodnutí spojen vznik *procesněprávních vztahů* mezi účastníky řízení a soudem²⁹⁵. Shora uvedené účinky právní moci lze tedy rovněž charakterizovat jako *práva a povinnosti účastníků řízení a soudů, která tvoří (část) obsahové náplně procesněprávních vztahů vznikajících na základě pravomocného soudního rozhodnutí*. Nastíněné pojetí právní moci jako *specifických procesních účinků rozhodnutí* má i tu výhodu, že je lze připisovat každému druhu (formě) rozhodnutí, bez ohledu na jeho případnou deklaratorní či konstitutivní povahu, popř. bez ohledu na to, zda jejich výrok zní pozitivně („vyhovující“ rozhodnutí) či negativně („zamítavá“ rozhodnutí). Z toho zároveň plyne, že vlastnosti (účinků) právní moci mohou nabývat i *rozhodnutí nemeritorní* (tzv. procesní), jež se týkají řízení a jeho postupu a nikoliv „věci samé“. Uvedené pojetí právní moci konečně umožňuje, aby vlastnost (účinky) právní moci byla připsána i rozhodnutím, která se *nevyslovují o právech a povinnostech* (resp. právech či právních vztazích), ale pouze o *ne/existenci určité skutečnosti*²⁹⁶.

Platnost uvedených závěrů potvrzuje i praxe. Platí například, že rozsudek, kterým byla *zamítnuta* žaloba, již se žalobce domáhal určení vlastnictví k věci, protože soud dospěl k závěru, že žalobce vlastníkem není, je v tomto závěru závazný (§ 159a odst. 1, 4) a soud je povinen z něj v jiném řízení mezi stejnými účastníky vycházet²⁹⁷. Judikatura dospěla rovněž ke správnému závěru ohledně účinků právní moci nemeritorních (procesních) rozhodnutí. Podle usnesení Vrchního soudu v Praze publikovaném v Bulletinu Vrchního soudu v Praze č. 3/94, pod č. 18 platí: „Bylo-li o obsahově shodné námitce podjatosti již dříve zahájeno příslušným soudem podle § 16 odst. 1, je výrok daného usnesení závazný jak pro soud, tak i pro účastníka, který námitku podjatosti vznesl. V tomto smyslu a rozsahu zakládá toto pravomocné usnesení překážku věci pravomocně rozhodnuté.“

Mám tedy za to (a výše jsem se pokusil to prokázat), že právní moc je výlučně procesním institutem, který již nestojí „rozkročen mezi katedrami hmotného a procesního

²⁹⁵ Srov. Macur, Problémy vzájemného vztahu, str.

²⁹⁶ Podle § 228 c.f.s. bylo možno žalobou se „domáhati toho, ..., aby byla uznána pravost listiny, neb aby bylo určeno, že je nepravá ...“ (citováno dle Kolbaba, Rubeš, Talar, Civilněprocesní předpisy, str. 245). I rozsudek o takové žalobě nabýval účinků právní moci.

²⁹⁷ Rc 69/2000 = rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.10.1999, sp. zn. 33 Cdo 1074/98 [Sb.r.s. roč. 2000, č. 7, str. 635].

práva“, jak kdysi poznamenal *Puchta*²⁹⁸, nýbrž je *plně integrován v systému procesního práva*. Mluvíme-li konkrétně o „právní moci civilních soudních rozhodnutí“, znamená to pak její pevnou příslušnost k systému *procesní (soudní) ochrany subjektivních práv soukromoprávní povahy*.

Nakonec je třeba zodpovědět otázku, zda nastíněné pojetí nadále odůvodňuje rozlišování tzv. *materiální a formální stránky právní moci rozhodnutí*. Výše jsme ukázali (B.1.2.), že rozlišování „dvou stránek“ právní moci historicky vychází z oddělování přímých *materiálních (hmotněprávních) účinků rozsudku na právní poměry stran řízení*²⁹⁹ na straně jedné a *následků formálních (procesních) vztahujících se pouze k ukončení řízení* na straně druhé³⁰⁰. Je tedy zřejmé, že uvedené pojmosloví má základ v *materiální teorii právní moci*, kterou odmítáme. Neznačená to však, že by termíny formální, resp. materiální právní moci měly být bez dalšího opuštěny. Argument, proč u tohoto označení setrvávat, nemusí přitom spočívat pouze v *tradici*, s níž je jejich užívání v právní vědě a praxi spjato. Rozlišování formální a materiální právní moci má i jakýsi reálný základ, spočívající v tom, že *konečnost* (formální právní moc) je zaměřena na ukončení řízení o věci (o procesní otázce), kdežto účinky *závaznosti a nezměnitelnosti* rozhodnutí (materiální právní moci) se projevují v řízeních následujících³⁰¹. Uvedeným termínům se proto, zejména přispívá-li to srozumitelnosti textu, nevyhýbáme.

²⁹⁸ Tak *Puchta*, Rheinische Museum für Jurisprudenz, roč. 2 (1828), str. 251 (citováno dle *Gaul*, Entwicklung der Rechtskraftlehre, str. 448, pozn. 33).

²⁹⁹ Srov. *Savigny*, System VI, str. 258 a násl.

³⁰⁰ Tak i *Hellwig*, System, I. díl, str. 764, který uvádí: „Zu dem Ausdruck ist man durch die Vorstellung gekommen, diese Wirkung gehöre dem Privatrecht an, dem Prozessrecht aber nur die Normierung über die Anfechtbarkeit.“

³⁰¹ Toho si všimá i *Gräa*, Prejudicialita, str. 21.

Kapitola III.

Účinky právní moci rozhodnutí

III.1. Soudní rozhodnutí a jeho účinky

V předcházející kapitole jsme si civilní soudnictví charakterizovali jako činnost směřující k odstranění právního konfliktu tím, že je poskytnuta ochrana porušenému či ohroženému právu. Následně se musíme ptát, jakými nástroji soudnictví k naplnění svého účelu disponuje. Je známo, že už vznesení žaloby k soudu (zahájení řízení) může mít, vedle stanovených procesních a hmotněprávních účinků, též *účinky psychologické* na účastníky, které ve svém důsledku mohou vést k odstranění právního konfliktu (žalovaný dlužník v obavě z odsouzení splní dluh, strany v nejistotě ohledně výsledku řízení vyřeší spor narovnáním, apod.). Zkoumání takových *ne-právních* účinků však *není předmětem právní vědy* a fungování soudnictví na nich přirozeně nemůže být založeno³⁰². Nejsou-li strany schopny *právní konflikt vyřešit dohodou* před zahájením řízení, popř. v jeho průběhu, nastupuje typicky *soud* jako státní (mocenský) orgán, který právní konflikt autoritativně řeší³⁰³. Prostředkem k tomu je *civilní soudní rozhodnutí*.

Občanský proces ovšem není řízením, v němž by se rozhodovací činnost soudu vyčerpávala výlučně vydáním meritorního rozhodnutí. To je dáno samotnou strukturou civilního (sporného) procesu. V něm proti sobě vystupují dvě strany s velkou mírou

³⁰² Mělo by však být pravidlem, že účastníci se soudní ochrany dovolávají až tehdy, nebylo-li, přes vynaložení veškerého úsilí, řešení konfliktu mezi nimi dosaženo. Nejen úprava soudních poplatků, ale také procesních podmínek a náležitostí podání (především žaloby) by měla být taková, aby při zachování relativně vysokého standardu právní ochrany bránila jevu, který lze označit termínem *sudičství*.

³⁰³ Autoritativnosti jako znaku soudního rozhodnutí užívají mnozí autoři, srov. *Weinberger*, Norma a instituce, str. 166, *Zoulik in Winterová a kol.*, Civilní právo procesní, 2002, str. 270. Ze zahraniční literatury např. *Fasching*, Lehrbuch, marg. č. 1492.

dispozice, která se týká jak samotného řízení, tak jeho předmětu. Z postavení soudu jako „nezávislého třetího“ vyplývá, že je nucen autoritativně řešit i situace, jež jsou vyvolány chováním účastníků v průběhu řízení, byť nemají povahu samotného sporu o právo. Stejně tak soud zkoumá a rozhoduje v průběhu řízení i o dalších otázkách; především o těch, které jsou předpokladem meritorního rozhodnutí věci (procesní podmínky). Problematika soudního rozhodnutí a jeho účinků se tedy nevztahuje pouze na vydání *meritorního rozhodnutí*, ale musí brát v potaz i *rozhodnutí ostatní*, obvykle nazývaná jako *procesní* (tj. jiná než ve věci samé)³⁰⁴. Termínem „*civilní soudní rozhodnutí*“ proto rozumím *veškerá rozhodnutí, jež vydávají soudy v občanském soudním řízení v rámci své pravomoci* (§ 7 odst. 1 a 2)³⁰⁵.

Z hlediska teorie civilního procesu je soudní rozhodnutí *procesním úkonem* soudu. Jako takové předpokládá jeho *volní projev*. Klade se však otázka, v jakém poměru je – zvláště u meritorních rozhodnutí – tato *vůle* ke *kognitivní (poznávací) funkci* soudů při stanovení toho, jaké chování je po právu³⁰⁶. Strukturu rozhodovací činnosti soudu zjednodušeně zobrazuje tzv. *subsumpční schéma*, které vyjadřuje vztah mezi *normou chování* (stanovenou typicky zákonem), *zjištěním skutkového stavu* (konkrétním chováním subjektů) a *logickým závěrem* (právním následkem), *jenž z uvedených premis vyplývá*³⁰⁷. Ze schématu se podává, že soud *poznává* normu a skutkový stav a z těchto *poznatků* logickým odvozením (konkluzí) činí *závěr o právním následku*. Operace logického vyvozování je přitom rovněž činností intelektuální, nikoliv volní. Závěr o právním následku, ze kterého meritorní rozhodnutí vychází, má tedy *zásadně kognitivní povahu*. I k ní však přistupuje *volitivní složka* tehdy, poskytnou-li právní předpisy (event. jiné rozhodné právní normy) soudu prostor pro *dotváření práva* (tj. konkretizaci právního následku), ať se tak děje např. pomocí *neurčitých právních pojmů* či výslovným stanovením *diskrece*. U některých – zejména procesních rozhodnutí – může volní složka dokonce převládat.

Významný prostor ke konkretizaci právního následku v rámci meritorního rozhodnutí dávají soudu *generální klauzule*; typicky např. v úpravě sousedských práv (§ 127 odst. 1 věta první o.z.), kde se používá neurčitého výrazu „nad míru přiměřenou poměrům“. Příkladem *neurčité hypotézy procesní normy* je § 112 odst. 1, který podmiňuje spojení věcí ke společnému řízení mj. „zájmem na hospodárnosti řízení“ nebo § 150 podmiňující (částečné) nepřiznání náhrady nákladů řízení „důvody hodnými zvláštního zřetele“. Příkladem

³⁰⁴ Jsem si vědom nedostatků, které s sebou označení „procesní rozhodnutí“ nese. Termínu se však v literatuře běžně používá, srov. *Česka a kol., Občanské právo procesní*, str. 199 nebo *Zoulik in Winterová a kol., Civilní právo procesní*, 2002, str. 272. Obsahově shodný význam má i *neutrální* termín „nemeritorní rozhodnutí“, jenž však nepatří k tradičním termínům procesní vědy.

³⁰⁵ V této práci používám, není-li výslovně řečeno něco jiného, termínů „civilní soudní rozhodnutí“ a „soudní rozhodnutí“ *promiscue* v takto definovaném smyslu.

³⁰⁶ Podnětně se touto problematikou zabývá *Rädig, Theorie*, str. 156 a násl.

³⁰⁷ K tomu *Weinberger, Norma a instituce*, str. 166.

stanovení soudní *diskrece* v procesním právu může být § 109 odst. 2 a především ustanovení § 160 odst. 1 věta za středníkem, týkající se stanovení *delší* než pravidelné *pariční lhůty* či případného *stanovení splátek*³⁰⁸.

Co znamenají výše uvedené vývody ve vztahu k povaze soudního rozhodnutí jako procesního úkonu soudu? Jestliže v souvislosti se soudnictvím hovoříme obvykle o jeho funkci spočívající v „nalézání práva“, vystihujeme tím pouze tu stránku jeho činnosti, jež se typicky jako *závěr o právním následku* projeví v základu meritorního rozhodnutí. Nelze však zapomínat, že z hlediska účelu civilního procesu *se činnost soudu nevyčerpává pouhým zjištěním*³⁰⁹. Smysl soudního rozhodnutí, který se pravidelně projeví až po skončení procesu (resp. po vyřešení nemeritorní otázky), spočívá *v jeho účincích* (shora povšechně označených jako „*autoritativnost*“), které mají *přímý vliv na chování účastníků řízení, soudů a dalších orgánů*. Na základě závěru o právním následku *soud tvořivým způsobem formuluje výrok svého rozhodnutí, jehož cílem je upravit chování účastníků, soudů a dalších orgánů*. Tento aspekt soudního rozhodnutí nelze hodnotit jinak než jako prvek volní („*chtěný*“), znamenající ve svém důsledku *prosazení vůle soudu, který předloženou otázku rozhoduje*, proti vůli jiných subjektů. Nelze však zapomínat, že tato vůle se může prosadit *pouze v rámci procesních vztahů*. Soudní rozhodnutí tak lze na tomto základě označit za *autoritativní projev vůle soudu, který směřuje ke vzniku procesních práv a povinností*. Není tím však popřena důležitá kognitivní složka činnosti soudu, na jejímž závěru soudní rozhodnutí spočívá³¹⁰.

Které účinky soudního rozhodnutí lze zahrnout pod pojem jeho *autoritativnosti* nebo opačně, které účinky dodávají soudnímu rozhodnutí *autoritativnost*? Obecně to budou účinky, jež vyplývají z mocenské (donucovací) pozice soudu v rámci procesního vztahu. Proto sem vedle právní moci, tj. *závaznosti a nezměnitelnosti rozhodnutí* budeme řadit především jeho *vykonatelnost*. Tato vlastnost (účinek) sice není spojena jen se soudním rozhodnutím³¹¹, její povaha však je pro *prosazení obsahu rozhodnutí* klíčová. Vykonatelnosti, obdobně jako

³⁰⁸ K mezím *diskrece* v tomto případě Rc 67/1966 = rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 7.4.1966, sp.zn. 5 Cz 126/65 [Sb.s.r. roč. 1966, sešit č. 6-7, str. 338] a z novější doby rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 23.2.1998, sp. zn. 28 Co 403/96 = SR č. 9/1998, str. 230.

³⁰⁹ Srov. *Macur*, Problémy vzájemného vztahu, str. 112.

³¹⁰ Tuto skutečnost vystihuje *Weyr*, Teorie práva, str. 135, když tvrdí: „V každém právním řízení může býti zúčastněn dvojnásobně živel, a to v různé intenzitě: vůle a intelekt (rozum). Na to v podstatě navazuje *Macur*, Problémy vzájemného vztahu, str. 112 a opětovně str. 113, podle kterého je v případě soudního rozhodnutí vztah jeho kognitivní a volitivní složky *rovnocenný*.“

³¹¹ Jejich účinků nabývají, obdobně jako tomu je u právní moci, i rozhodnutí vydávaná v ostatních druzích soudnictví, tj. trestním, správním a ústavním. Právní moc a vykonatelnost, byť s určitými specifiky, je rovněž vlastností rozhodnutí správních úřadů. Nadto však vykonatelnost – na rozdíl od právní moci – můžeme přepisovat i procesním úkonům, které nemají povahu rozhodnutí, např. notářskému (exkutorskému) zápisu se svolením k vykonatelnosti. Srov. též *Štajgr*, Právní moc a vykonatelnost, Právník 1954, str. 539-540.

právní moci, nabývají všechny *formy soudních rozhodnutí*³¹², tj. vedle *rozsudků* (§ 161) rovněž *usnesení* (§ 171) a, byť to není zákonem výslovně stanoveno, *platební rozkazy* (včetně směnečných a šekových)³¹³. Blíže se *vykonatelností* zabýváme ad B.III.3.2. S autoritou soudního rozhodnutí lze spojovat rovněž vlastnost *precedenčního působení* soudního (zejména vyšších soudů) na obdobné případy. Byť toto působení soudního rozhodnutí není zákonem upraveno, jeho faktické účinky nelze popírat. Proto se mu v této práci budeme krátce věnovat (B.III.2.3).

III.2. Účinky právní moci rozhodnutí

Mluvíme-li v souvislosti s účinky právní moci o *závaznosti a nezměnitelnosti* soudního rozhodnutí, nevyjadřujeme tím nic nového. Toto tvrzení koresponduje nejen s obvyklým stanoviskem procesní vědy³¹⁴, ale do velké míry má oporu i ve výslovné úpravě (§ 159a³¹⁵). *Nejasná je ovšem odpověď na otázku, co konkrétně se nezměnitelností a závazností rozhodnutí míní.* V procesuální literatuře panují rozpory již v tom směru, zda lze některému z účinků právní moci přiznat obecnější význam. V podstatě jde o otázku, zda je možno z jednoho ze zmiňovaných účinků logicky vyvodit účinek druhý. *Macur a Steiner* přisuzovali takovou povahu *závaznosti*³¹⁶. Na druhou stranu jsme si ukázali, že sousední německá literatura a soudní praxe při zkoumání účinků právní moci vychází převážně z pravidla *ne bis in idem*³¹⁷, tj. z nezměnitelnosti. Lze tedy pojem účinků právní moci zredukovat na jednu základní normu (princip)?

Odpovědi na uvedenou problematiku je třeba nejprve hledat v rovině zákonného textu. Podle § 159 je doručení rozsudek, který již nelze napadnout odvoláním, v právní moci. Z tohoto ustanovení nevyplývají pouze podmínky nabytí konečnosti rozhodnutí (tzv. formální právní moci), jak je často interpretováno³¹⁸, ale v souladu s jeho doslovem podmínky nabytí

³¹² Pojem *vykonatelnosti* rozhodnutí tedy nelze zužovat pouze na možnost jeho výkonu podle VI. části o.s.f. Na to upozorňoval již *Štajgr*, ibidem, str. 539 a nověji *Zoulik* in *Winterová a kol.*, *Civilní právo procesní*, 2002, str. 314.

³¹³ *Zoulik* in *Winterová a kol.*, ibidem, str. 315.

³¹⁴ To platilo již za *Grál*, *Prejudicialita*, str. 27 („v různých definicích se více méně vždy objevují v různé formě dva podstatné znaky“).

³¹⁵ Na rozdíl od „závaznosti“ § 159a termínu „nezměnitelnost“ neuzívá. Jazykově jí však odpovídá ustanovení, že jakmile bylo o věci pravomocně rozhodnuto, nemůže být „projednána znovu“ (odst. 5).

³¹⁶ Viz kapitola B.II.3. a tam uvedené odkazy.

³¹⁷ Viz kapitola B.II.2.2. a tam uvedené odkazy.

³¹⁸ Např. *Winterová a kol.*, *Občanské právo procesní*, 1996, str. 155.

právní moci obecně. To znamená, že je-li rozsudek doručen a odvolání proti němu není přípustné (§ 201, § 202) nebo odvolání proti němu sice přípustné je, avšak všem oprávněným osobám uplynula lhůta k jeho podání (§ 204) nebo se tyto odvolání vzdaly anebo jej vzaly zpět³¹⁹ (§ 207), *stává se rozhodnutí nejen konečným, ale také závazným a nezměnitelným*. Z toho vyplývá, že rozhodnutí nenabývá právní moci v určitých stupních, ale v jeden okamžik³²⁰. Z konečnosti rozhodnutí lze usuzovat nejen na jeho nezměnitelnost a závaznost, ale opačně z jeho nezměnitelnosti a závaznosti na to, že je doručené a nelze jej napadnout odvoláním³²¹. Tento logický závěr však neříká nic o obsahu jednotlivých vlastností právní moci. Tím nás vrací k původní otázce.

Právní věda při pojmovém vymezení účinků právní moci vychází z analýzy jednotlivých normativních projevů, které jsou s pravomocným rozhodnutím spojeny. Ukázali jsme si, že historicky je právní moc spojována se zásadou *ne bis in idem*. Jak však na základě studia římskoprávních pramenů ukázal Keller³²², zásada *ne bis in idem* vylučovala nejen opětovné jednání a rozhodnutí *in eadem re*, nýbrž byl v ní obsažen i širší požadavek na zákaz opětovného posouzení *eadem questio*, která se vyskytla v následném řízení o jiném předmětu. Tento požadavek *vyplývající ze zásady ne bis in idem* označil Keller pozitivní stránkou právní moci (tj. *prejudicialitou, závazností*)³²³. Opačně ale bylo usuzováno, jak to činili např. Macur se Steinerem, že mají-li být soudní rozhodnutí závazná, musí být i nezměnitelná, tj. musí rovněž vylučovat projednání totožné žaloby (*ne bis in idem*). Jen tak lze vyloučit existenci vzájemně si odporujících rozhodnutí. Tento závěr zase nesdíleli Savigny a Hellwig, pro které závaznost nebyla překážkou opětovného projednání žaloby, nýbrž pouze odchylného rozhodnutí o ní. Hellwig si však byl vědom *neuúčelnosti* opětovného rozhodování téže věci a tuto problematiku se pokusil řešit právní konstrukcí nezávislou na institutu právní moci³²⁴. Co z těchto vývodů plyne pro naši otázku?

Pojmy nezměnitelnosti a závaznosti nejsou termíny deskriptivního jazyka a nelze je tedy definovat na základě exaktních znaků (rozměry, barva, apod.). Uvedené pojmy jsou pojmy *smlíšenými*³²⁵, které vedle *normativních znaků* (právní účinek) zahrnují rovněž *znaky*

³¹⁹ Srov. však zvláštní úpravu u rozsudků, kterými bylo vysloveno, že se manželství rozvádí, že je neplatné nebo že není a rozsudků, kterými bylo vysloveno zrušení, neplatnost nebo neexistence partnerství (§ 222 odst. 1 věta za středníkem).

³²⁰ Tak i Zoulik in Winterová, *Civilní právo procesní*, 2002, str. 301 („neexistují žádné stupně nebo druhy právní moci“).

³²¹ Srov. Čelka a kol., *Občanské právo procesní*, str. 217.

³²² Keller, *Ueber Littecontestation und Urteil*, str. 221 a násl.

³²³ Srov. Grňa, *Prejudicialita*, str. 28.

³²⁴ Tj. prostřednictvím tzv. zájmu na právní ochraně (*Rechtsschutzanspruch*, viz k tomu kapitola B.I.5).

³²⁵ Weinberger, *Norma a instituce*, str. 43.

účelové (právní jistota, ochrana práv, bezrozpornost právního řádu, procesní ekonomie, atd.). Zejména účelová složka těchto pojmů může být zdrojem jejich odlišných vymezení (definic). *Těžko proto budeme hledat dvě procesualistické práce, jež by se při jejich definici jednoznačně shodovaly.* Při vědomí této skutečnosti jsou samozřejmě myslitelná i taková řešení, která uvažují za výraz právní moci rozhodnutí jedinou vlastnost (např. „*autoritativnost*“³²⁶) nebo naopak vlastnosti čtyři, pět, atd., v závislosti na míře zobecnění, resp. na zdůraznění konkrétního účelu.

Např. *Macur* ve své původní práci k problematice právní moci rozlišuje mezi *závazností* jako takovou a „*prejudiciální závazností*“, která se vztahuje pouze na chování (povinnost) soudu³²⁷. *Boura* zase mezi výrazy právní moci řadí pouze nezměnitelnost a závaznost, ovšem s tím, že pod pojem nezměnitelnosti zahrnul pouze konečnost rozhodnutí (tzv. formální právní moc)³²⁸. Z literatury je rovněž známo, že např. sovětský procesualista *Gurvič*, rozděloval účinky právní moci do celkem pěti kategorií (konečnost, nenapadnutelnost, výlučnost, určitost a nespornost práva)³²⁹.

*Mám tedy za to, že problematika „primátu“ jedné z vlastností právní moci je problematikou zdánlivou a odehrává se pouze na poli terminologickém*³³⁰. Do jisté míry z ní vyplývá marnost letitého úsilí pojmové jurisprudence. *Podstatné je samo zkoumání jednotlivých projevů pravomocného rozhodnutí, nikoliv jejich konkrétní označení.* Nelze-li bez označení vystačit, což je i případ institutu právní moci, je zapotřebí přednostně vycházet z *konkrétního zákonného řešení*. Na jeho základě při zohlednění účelových hledisek, jak si v dalším ukážeme, lze dojít k rozlišování *nezměnitelnosti a závaznosti rozhodnutí* jako dvou samostatných účinků právní moci. Každý z těchto účinků plní funkce, bez níž by řešení právního konfliktu, resp. ochrana práv nebylo úplné. Z procesní podstaty těchto účinků plyne jejich společná charakteristika, kterou lze krátce vytknout již zde.

Účinky nezměnitelnosti a závaznosti se mohou projevit pouze v *procesní sféře* - ať již v řízení, ve kterém bylo rozhodnutí vydáno nebo v řízeních následujících. Procesní dohoda účastníků řízení, která by tyto účinky *negovala* (např. tak, že rozhodnutí nepředstavuje překážku *rei iudicatae* pro další žalobu mezi účastníky) či naopak *rozšiřovala* (např. tak, že závazné bude rozhodnutí i v rozsahu předběžných otázek, jež řeší pouze odůvodnění), by byla

³²⁶ Srov. *Leipold* in *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 1, podle kterého je právní moc výrazem „*Maßgeblichkeit*“ rozhodnutí.

³²⁷ *Macur*, Základní otázky, str. 111.

³²⁸ *Boura*, Soudní rozhodnutí, str. 113 kde uvádí: „O nezměnitelnosti soudního rozhodnutí lze totiž zásadně hovořit tehdy, jestliže byl proces ve svém řádném průběhu skončen, jestliže proti rozhodnutí nelze podat řádný opravný prostředek.“

³²⁹ *Gurvič*, Řešeníje sovětského suda v iskovom proizvodstve, Moskva 1955, str. 98 a násl. (citováno dle *Macur*, Základní otázky, str. 102).

³³⁰ Ve výsledku shodně *Zoulik* in *Winterová a kol.*, Civilní právo procesní, 2002, str. 301.

*nepřipustným procesním úkonem*³³¹ a soud by k ní tedy nepřihlížel (§ 41a odst. 3). Naproti tomu hmotněprávní dohoda účastníků, kterou si upravují právní vztahy odlišně, než stanoví pravomocné rozhodnutí, je platná³³². Tento závěr se podává z výlučně procesního charakteru právní moci - „zákonem“ ve smyslu § 39 o.z. je totiž pouze taková zákonná norma, jež má vztah k hmotněprávní regulaci. Vzhledem k procesní povaze právní moci takovou normou § 159a není³³³.

Byť to zákon upravuje výslovně jen pro případ překážky věci rozsouzené (§ 103 a 159a odst. 5), je třeba ke všem projevům nezměnitelnosti a závaznosti *přihlížet z úřední povinnosti*³³⁴. Dále rovněž platí, že procesní právo neomezuje účinky právní moci z hlediska časového. Nelze proto říci, že by účinky právní moci v průběhu času zanikaly. Na jejich trvání nemá vliv promlčení práva, které chrání, uplynutí lhůt k podání mimořádných opravných prostředků nebo změna v hmotněprávním stavu.

Příklad: (6) Změna hmotněprávního stavu (např. splatnost pohledávky) nemá za následek, že by rozhodnutí pozbylo účinků nezměnitelnosti a závaznosti. Přes nově nastalou splatnost si lze představit, že žalobce opět zažaluje původní nárok a novou skutečnost (splatnost) *nebude v žalobě tvrdit*. Pak musí být řízení pro překážku věci pravomocně rozhodnuté *zastaveno* (§ 104 odst. 1 a 159a odst. 5). I přes nová tvrzení o splatnosti pohledávky může původní zamítavé meritorní rozhodnutí působit v dalším řízení *závazně* např. v tom směru, že žalobci nebude lze přiznat úrok z prodlení za dobu před vyhlášením původního rozhodnutí.

Konečně je třeba uvést, že nezměnitelnost a závaznost nejsou omezeny pouze na rozsudky, ale jsou spojeny rovněž s ostatními formami soudních rozhodnutí, tj. s usnesením a platebním rozkazem³³⁵ (včetně směnečného a šekového). O výjimce z tohoto pravidla lze mluvit pouze u usnesení, kterými soud není vázán (§ 170 odst. 2). Stejně platí, že uvedené

³³¹ *Štajgr in Rubes a kol.*, O.s.f. - komentář, I. díl, str. 311, hovoří o tom, že taková dohoda je „právně bezúčinná“.

³³² Stejně již *Štajgr in Rubes a kol.*, ibidem, str. 311. *Dohoda o prominutí dluhu* neznamená, že by se úspěšný žalobce nemohl domáhat nařízení výkonu rozhodnutí. Je na povinném, aby se zániku práva námitkou podle § 268 odst. 1 písm. g) dovolal.

³³³ Obdobně tzv. *pactum de non petendo* nelze považovat za *neplatnou smlouvu* podle § 39 o.z. (pro rozpor s čl. 1 ve spojení čl. 36 odst. 1 Listiny). Tato dohoda se netýká existence nebo změny práv a povinností hmotněprávní povahy, nýbrž vyloučení jejich soudní ochrany. Tím přesahuje předmět úpravy občanského hmotného práva. Jde o výlučně procesní dohodu a její (ne)připustnost lze posuzovat pouze z hlediska procesního práva (mezi jehož normy náleží i čl. 36 Listiny). Stejně tak jde o procesní dohodu v případě rozhodčí smlouvy, jak zdůraznil *Zoulik*, *Problémy rozhodčího řízení*, BA č. 1/2007, str. 13.

³³⁴ Znění § 411 odst. 2 c.f.s. bylo přesnější, poněvadž stanovilo povinnost přihlížet z úřední moci obecně „k právní moci rozsudku“. O.s.f. z roku 1950 to výslovně stanovil už jen ve vztahu k překážce věci rozsouzené [§ 57 odst. 1 písm. c) o.s.f. 1950].

³³⁵ U nich by ale vzhledem k § 174 odst. 1 zřejmě bylo přesnější mluvit o „autoritativnosti“ (viz výše B.III.1.). *Zoulik in Winterová a kol.*, *Civilní právo procesní*, 2002, str. 303 používá termínu „platnost“. Podotýkám, že formulace „má účinky pravomocného rozsudku“ (§ 174 odst. 1, § 175 odst. 3) je důsledkem zvláštní konstrukce platebního rozkazu, který *nelze napadnout odvoláním* (předpoklad právní moci podle § 159), nýbrž *odporem*.

účinky rozhodnutí se neomezují pouze na rozsudky konečné, ale týkají se rovněž rozsudků částečných³³⁶ a mezitímních³³⁷.

III.2.1. Nezměnitelnost rozhodnutí

Starobylá právní zásada „ne bis in idem“ byla v římském procesu spojována, jak jsme si ukázali (kapitola B.I.I.), s konsumpčním účinkem *litis contestatio*. Týž nárok nemohl být znovu vznesen na soud, neboť litiskontestací zanikl. Procesní teorie právní moci, podle které účinky právní moci nemohou mít vliv na existenci práv a povinností hmotněprávní povahy, uvedenou zásadu takto odůvodňovat nemůže. Při jejím zdůvodnění je třeba vycházet z účelu civilního procesu, resp. z účelu, který má plnit institut právní moci. Má-li být právní konflikt účinně řešen a ochrana práv nejen zajištěna, ale rovněž nezneužívána, musí být především vyloučeno, aby byl na soud opětovně vznášen nárok, o kterém již bylo meritorně rozhodnuto³³⁸. Platí nejen, že úspěšný účastník je rozsudkem chráněn před opakováním žaloby ze strany neúspěšného účastníka, ale zároveň, že i podlehnuvší účastník je rozsudkem chráněn proti zvítězivšímu, jestliže tento proti němu stejný nárok uplatní opětovně³³⁹.

Příklady: (7a) Zamítl-li soud v prvním sporu žalobu na plnění, kterou se A domáhal proti B-ovi zaplacení částky 10.000,-Kč jako nájemného za užívání bytu, je tím B chráněn proti opětovnému vznesení totožné žaloby A-em. (7b) Přiznal-li soud žalobci C-ovi proti žalovanému D-ovi částku ve výši 10.000,-Kč jako náhradu škody, nemůže se žalobce C domáhat proti D-ovi stejné částky na základě shodných skutkových tvrzení opětovně.

Již tyto dva příklady ukazují, že z hlediska zásady „ne bis in idem“ má zásadní význam okolnost, zda se v následném řízení jedná o „idem“, o stejnou věc. Tuto otázku řešili již římscí právníci a její význam nemůže být umenšen tím, že na rozdíl od nich zastáváme pojetí, podle kterého nemá pravomocný rozsudek zásadně vliv na hmotněprávní vztahy. Ani moderní proces tu není sám pro sebe, nýbrž proto, aby jednotlivcům umožnil řešení sporů a chránil jejich práva. Skutečnosti rozhodné z hlediska hmotného práva vstupují do řízení prostřednictvím tvrzení účastníků. Soud je právně hodnotí a s ohledem na hodnocení pak vede dokazování a následně vydává rozhodnutí. Kdy tedy půjde o stejnou věc? Především budou-li

³³⁶ Srov. Hrdlička in Rubes a kol., O.s.t. – komentář, I. díl, 1970, str. 582.

³³⁷ Tak česká teorie (Hrdlička in Rubes a kol., ibidem, str. 582, Zoulik in Winterová, Civilní právo procesní, 2002, str. 309 a násled.), jinak ale v zahraniční literatuře, např. Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1432 a 1506.

³³⁸ Fasching, ibidem, marg. č. 1499.

³³⁹ Hellwig, System, I. díl, str. 800.

skutková tvrzení, na kterých je žaloba postavena, shodná s těmi, která jsou uplatňována v novém řízení. Právní posouzení tvrzeného skutku zde nemá významu.

Bude-li se v příkladu (7a) v následném sporu domáhat A na B-ovi zaplacení částky 10.000,-Kč jako vydání bezdůvodného obohacení za užívání bytu bez právního důvodu, bude řízení zastaveno pro překážku věci pravomocně rozhodnuté, neboť *žalobce uplatňuje novou žalobou stejný skutek*, který pouze odlišně právně kvalifikuje. O stejný skutek však nepůjde tehdy, jestliže by se v příkladu (7b) žalobce C na žalovaném D-ovi následně domáhal zaplacení částky 10.000,-Kč na základě směnky, která pohledávku z náhrady škody zajišťuje³⁴⁰. V příkladu (7b) vychází skutková tvrzení C-a ze skutkového děje, na jehož základě došlo ke vzniku škody; v případě uplatnění směnky je skutkovým základem samo vystavení směnky, nikoli snad okolnosti, které k jejímu vystavení vedly.

K tomu však přistupuje, že s těmito skutkovými tvrzeními musí být uplatněn *shodný žalobní návrh* (petit žaloby).

Příklad: (8) Tvrdí-li v žalobě žalobce A, že má proti žalovanému B-ovi pohledávku z úvěrového vztahu ve výši 100.000,-Kč, avšak v řízení před soudem uplatňuje (z opatnosti) jen její část ve výši 10.000,-Kč, je zřejmé, že rozhodnutím o této žalobě nemůže být dotčen zbytek tvrzené pohledávky ve výši 90.000,-Kč³⁴¹.

S tím souvisí i požadavek, aby účastníci řízení byli *totožní*. Nelze zásadně připustit, aby účinky právní moci dopadaly na někoho, kdo nemohl proces a z něj vycházející rozhodnutí svým jednáním ovlivnit³⁴².

Rozsudek odsuzující dlužníka k plnění dluhu věřiteli nezakládá překážku věci pravomocně rozhodnuté pro řízení mezi věřitelem a ručitelem dlužníka³⁴³.

Určujeme proto *identitu věci* ("idem") podle *tvrzení o skutku*, na kterém je žaloba založena, dále na podle *žalobního návrhu*, který ze skutku vychází a konečně z *totožnosti osob*, kterých se řízení týká³⁴⁴. Na základě hodnocení těchto tří kritérií můžeme dojít k závěru, zda se v následném řízení jedná o „tutéž věc“ (srov. i § 83 odst. 1) či nikoliv. Že uvedené posouzení ve skutečnosti není nijak jednoduché, ukazuje *zvláštní část* této práce.

Hovoříme-li o účincích právní moci v souvislosti s právní jistotou a ochranou práv, musí být tyto hodnoty zajištěny důsledně. Proto se zásada „*ne bis in idem*“ uplatní i v některých zvláštních případech, kdy se výše uvedená kritéria nebudou zcela shodovat. I z tohoto důvodu je vhodné užívat namísto pojmu „*ne bis in idem*“ termínu „*nezměnitelnost*“.

³⁴⁰ Žalovaný B se však ve směnočném řízení může bránit tzv. kausálními námitkami (čl. I § 17 z.s.š.) a dosáhnout toho, že následná žaloba bude zamítnuta. Srov. též odůvodnění Rc 59/2004 = rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22.8.2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000 [Sb.s.r. 2004, č. 6, str. 280].

³⁴¹ K tomu blíže kapitola o tzv. částečných žalobách (C.I.6.).

³⁴² Hrdlička, Některé problémy, AUC – Juridica č. 3/1973, str. 195.

³⁴³ Srov. Rc 46/2001 = rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.7.2000, sp. zn. Cdo 723/2000 [Sb. s. r. 2000, č. 7-8, str. 454] týkající se litispendence.

³⁴⁴ Hrdlička in Rubet a kol., O.s.f. - komentář, I. díl, 1970, str. 580-581.

kteřý je významově širší a lze jej proto použít i na případy, kdy se v následném řízení nejedná o „idem“. Nejčastěji mluvíme v této souvislosti o vyloučení „pojmového protikladu“ (*das begriffliche Gegenteil*)³⁴⁵.

Příklady: (9a) Byl-li v prvním sporu žalobce A proti žalovanému B-ovi úspěšný s žalobou na určení, že je vlastníkem pozemku X, brání rozsudek v této věci projednání a rozhodnutí žaloby podané B-em, kterou se domáhá určení, že A není vlastníkem pozemku X³⁴⁶. (9b) Stejně platí, že bylo-li nejdříve žalováno B-em na určení, že A není vlastníkem pozemku X a uvedená žaloba byla zamítnuta, nelze již připustit další žalobu B-a na pozitivní určení jeho vlastnictví k této věci. Zamítnutí prvé negativní určovací žaloby, jejímž předmětem je vlastnický vztah k věci, totiž určuje vlastnictví žalovaného k ní³⁴⁷.

Na příkladu (9a) vidíme, že v následném sporu zde stojí proti sobě účastníci nejen v rozdílných procesních rolích, ale je vznášen i jiný žalobní návrh. Cílem následné žaloby ale není nic jiného než dosažení *negace prvního rozsudku*. V příkladu (9b) se sice postavení stran nemění, avšak žalobce uplatňuje odlišný žalobní návrh, jehož smyslem není nic než popřít význam pravomocného rozsudku vyššího z prvního řízení. Tuto situaci bude proto třeba posoudit shodně s příkladem (9a) a řízení o následné žalobě zastavit (§ 104 odst. 1 a § 159a odst. 5) s odůvodněním, že se jedná o pokus dosáhnout *pojmově protikladného rozhodnutí*³⁴⁸. I tomu musí účinky nezměnitelnosti zabránit.

V souvislosti s příkladem (9a) je již na tomto místě vhodné upozornit na skutečnost, týkající se procesního postavení subjektů v řízení. Neplatí totiž bez dalšího závěr uváděný obvykle domácí judikaturou³⁴⁹, podle kterého „co do totožnosti osob není samo o sobě významné, mají-li stejné osoby v různých řízeních rozdílné procesní postavení (např. vystupují-li v jednom řízení jako žalovaní a v druhém jako žalobci)“. S rozdílným postavením účastníků v řízení bude naopak pravidelně spojeno uplatnění jiného nároku založeného na jiných skutkových tvrzeních. V takových případech se překážka věci rozsouzené samozřejmě neuplatní. Rozdílné postavení účastníků nebude z hlediska totožnosti věci („idem“) významné v případech uplatnění „pojmového protikladu“, dále v řízeních označovaných jako „*iudicium duplex*“ (typicky řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví) a konečně v řízeních, v nichž se rozhoduje o osobním stavu (typicky řízení rozvod manželství). V jiných případech nebude překážka věci rozsouzené dána.

³⁴⁵ Tak *Simottová* in *Rechberger/Simotta*, *Zivilprozessrecht*, marg. č. 700. *Gottwald* in *Münchener Kommentar ZPO*, 1994, § 322, marg. č. 39 hovoří o „kontradiktorním protikladu“ (*das kontradiktorische Gegenteil*).

³⁴⁶ Shodně *Hrdlička* in *Občanské právo procesní*, 1968, str. 247.

³⁴⁷ *Schellhammer*, *Zivilprozeß*, 1996, marg. č. 845.

³⁴⁸ Jinak *Fasching*, *Lehrbuch*, marg. č. 1517.

³⁴⁹ Uvedenou právní větu nalezneme např. v odůvodněních publikovaných rozhodnutí Rc 46/2001, Rc 48/2001, Rc 60/2001.

Výše naznačené úvahy o rozsahu jednoho z účinků právní moci je třeba podložit právně. Základ pro pozitivní zkoumání účinku nezměnitelnosti rozhodnutí v platném českém právním řádu představuje § 159a odst. 5, jehož obvyklá interpretace v něm spatřuje úpravu negativní procesní podmínky - tzv. *překážky věci pravomocně rozhodnuté*³⁵⁰. Ze samotného jazykového znění tohoto ustanovení však takový závěr nevyplývá. Zákaz opětovného „projednání“ věci totiž bez dalšího nevyklučuje, aby soud v řízení o téže věci rozhodl bez „projednání“, tj. především bez dokazování a vydal meritorní rozhodnutí obsahově shodné s předchozím. I ve srovnání s úpravou o.s.ř. z roku 1950 [§ 57 odst. 1 písm. c), odst. 2 o.s.ř. 1950] ustupuje v jazykovém vyjádření současné úpravy pojetí nezměnitelnosti jako tzv. negativní procesní podmínky do pozadí. Na pomoc si tedy musíme vzít argument *logický* – nemůže-li být stejná věc „projednána znovu“, znamená to, že nemůže být ani meritorně rozhodnuta, neboť předpokladem meritorního rozhodnutí ve věci je zásadně její projednání. Nemožnost o věci meritorně jednat a rozhodnout je přitom i ze *systematického* hlediska základní charakteristikou skutkových podstat, které označujeme termínem „podmínky řízení“ (§ 103). Zákonodárce tyto podmínky nikde nevypočítává, vedle naznačeného logického³⁵¹ a systematického³⁵² výkladu zákona spoléhá zřejmě i na právní teorii, že jejich výčet podá³⁵³. Až na základě těchto úvah dojdeme i za současného právního stavu k jediné správnému závěru, podle něhož je konkrétním projevem nezměnitelnosti rozhodnutí negativní procesní podmínka - tzv. *překážka věci pravomocně rozhodnuté* („*res iudicata*“). Naznačené úvahy však vzbuzují otázku, zda by si úprava procesních podmínek obecně³⁵⁴ a *překážky věci rozsouzené* zvláště nezasloužila přesvědčivější legislativní řešení.

Je-li projednávání „téže věci“ a tedy i meritorní rozhodnutí o ní (§ 103) vyloučeno, nemá soud jinou možnost než rozhodnout „nemeritorně“ a řízení zastavit (§ 104 odst. 1). I zde se však uplatní zásada stanovená v § 154 odst. 1, podle které je pro rozsudek (usnesení, arg. § 167 odst. 2) rozhodující stav v době jeho vyhlášení. Není tedy významné, zda tu *překážka*

³⁵⁰ Drápal in Bureš, Drápal, Krčmář a kol., O.s.ř. – komentář, I. díl, 2006, str. 735.

³⁵¹ Obdobně u *litispendence* (§ 83 odst. 1) platí, že nemá-li o téže věci u soudu *probíhat* jiné řízení, plyne z toho, že o ni nelze vydat meritorní rozhodnutí.

³⁵² O.s.ř. v §§ 103 a násl. upravuje pouze „zkoumání procesních podmínek“; z toho vyplývá, že samy tyto podmínky budou upraveny na jiných místech zákona.

³⁵³ Na „právní teorii a soudní praxi“ odkazuje Bureš, Drápal, Krčmář, Mazanec, O.s.ř. – komentář, I. díl, 2003, str. 348.

³⁵⁴ Stojí za povšimnutí, že za současného legislativního stavu je zapotřebí odlišovat problematiku *žaloby* (návrhu na zahájení řízení) jako *procesní podmínky* od otázky *vad žaloby*, jejichž procesním důsledkem může být její odmítnutí (§ 43 odst. 2). I podáním *vadné žaloby* (tj. nemající stanovené náležitosti, popř. nesrozumitelné nebo neurčité) je podmínka řízení zřejmě *spíněna* a řízení proto nelze zastavit. To by bylo lze pouze v případě, že by soud „ve věci“ jednal, ačkoliv by žaloba (návrh na zahájení řízení) vůbec nebyla podána. K tomu srovnej odvodnění usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.11.1999, sp. zn. 20 Cdo 1733/99 publikované pod Rc 74/2002 [Sb. r.s. 2002, č. 9-10, str. 659].

věci pravomocně rozhodnuté byla dána na počátku řízení, ale pouze v době soudního rozhodnutí o ní.

Jestliže v příkladu (9b) dojde ke zrušení zamítavého pravomocného rozhodnutí o prvé (tj. negativní určovací) žalobě v důsledku podaného dovolání, nebude již soud moci paralelně probíhající řízení o pozitivní určovací žalobě mezi týmiž účastníky zastavit pro překážku věci rozsouzené. Vzhledem k tomu, že je oběma žalobami uplatňován jiný nárok a v průběhu řízení nelze hovořit ani o "pojmovém protikladu" (bude-li negativní určovací žalobě v řízení po zrušení předchozího rozsudku vyhověno, nebude tím vyřešena otázka, kdo je vlastníkem věci a takový rozsudek tedy pozitivní určovací žalobě nebrání) nebude v tomto případě dána ani překážka litispendence pro později zahájené řízení. Bude ale vhodné, jestliže soud, u něhož byla podána pozdější určovací žaloba, řízení o ní přeruší (§ 109 odst. 2 písm. c)).

Z hlediska analýzy účinku nezměnitelnosti nelze přehlédnout, že adresátem právních norem upravujících chování subjektů v případě, kdy je zahájeno řízení v pravomocně již rozhodnuté věci (§ 159a odst. 5), bude předně *soud*. Ten je povinen z úřední povinnosti (§ 103) kdykoliv za řízení k nedostatku této procesní podmínky přihlídnout a v důsledku toho řízení zastavit (§ 104 odst. 1). Neučiní-li tak soud prvního stupně, učiní tak soud odvolací (§ 221 odst. 1 písm. c)), případně dovolací (§ 243c odst. 1 v souvislosti s § 104 odst. 1). Nerespektování překážky *rei iudicatae* soudem prvního stupně nebo soudem odvolacím je důvodem žaloby pro zmatečnost (§ 229 odst. 2 písm. b)). Uvedené *povinnosti soudu* musí odpovídat právo účastníků, jejichž ochraně pravomocné rozhodnutí slouží, na respektování tohoto rozhodnutí v jiných řízeních. Takové oprávnění je konkrétním výrazem práva na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny). Jestliže soud v následném řízení o téže věci poruší povinnost věc "znovu neprojednávat" a meritorně o ní rozhodne, poruší tak právo dotčeného jednotlivce na soudní ochranu³⁵⁵. To bude platit i v případě, že o věci rozhodne shodně s předchozím rozsudkem. Zásadně totiž nelze připustit, aby účastník byl týmiž sporem obtěžován opakovaně³⁵⁶.

Vzniká ale otázka, lze-li úpravu překážky věci pravomocně rozhodnuté zároveň chápat jako zákaz *opětovného podání* shodné žaloby adresovaný účastníkům řízení³⁵⁷. Máme za to, že platná úprava takový závěr umožňuje. Nejedná se pouze o to, že jazykové znění § 159a

³⁵⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 25.6.1997, sp. zn. I. ÚS 111/96 (Sb. n. u. ÚS, sv. 8, č. 83, str. 275).

³⁵⁶ Výjimku tvoří řízení o mimotožných opravných prostředcích. I při úpravě jejich přípustnosti a důvodů, pro které je lze podat, však musí zákonodárce brát úvahu individuální i celospolečenské zájmy, které se v jejím důsledku mohou dostat do konfliktu. Konkrétně lze pochybovat, zda je proporcionalita uvedených zájmů zachována při úpravě dovolání, jehož přípustnost, zejména s ohledem na meritorní rozhodnutí, je velmi široká (§§ 236 až 239). Nebylo by možno stejné efektivitě sjednocování judikatury dosáhnout při větším respektu k subjektivním právům účastníků, jež jsou chráněna pravomocnými rozhodnutími?

³⁵⁷ Nejen původnímu žalobci, ale i žalovanému v případech uplatnění pojmového protikladu nebo opětovné žaloby ve statusové věci.

odst. 5 je formulováno neutrálně („věc“ nemůže být znovu projednána). Je třeba si všimnout rovněž důsledků, které s sebou opětovná shodná žaloba nese. Jedním z nich je rozhodnutí o náhradě nákladů v případě zastavení řízení pro existenci překážky věci pravomocně rozhodnuté. V takové situaci, vznikly-li protistraně náklady řízení, nerozhodne soud o jejich náhradě podle § 146 odst. 1 písm. c), nýbrž podle § 146 ods. 2 věta první. Je tomu tak proto, že žalobce zastavení řízení pro překážku věci pravomocně rozhodnuté podáním opětovné shodné (popř. pojmově protikladné) žaloby procesně zavinil. Zavinění se přitom vztahuje k porušení určité povinnosti nebo zájmu³⁵⁸. O jakou procesní povinnost se jednalo v uvedeném případě? Podle mého názoru o *povinnost neobracet se znovu s obsahově shodným návrhem (žalobou) na soud*. I tento důsledek bychom, podle mého názoru, měli zařadit do *množiny účinků nezměnitelnosti rozhodnutí*.

Výše jsme uvedli, že konkrétním projevem nezměnitelnosti pravomocných rozhodnutí je překážka věci pravomocně rozhodnuté. Tím však není řečeno, že by tato překážka byla jejím projevem jediným. Máme za to, že zde zastávanému pojetí právní moci jako souboru procesních účinků soudních rozhodnutí (B.II.3.) odpovídá takový závěr, podle kterého účinek nezměnitelnosti projevují i jiná než meritorní rozhodnutí. Je však zřejmé, že u těchto rozhodnutí nemůže být jejím výrazem (negativní) procesní podmínka, jejíž nedostatek vede k zastavení řízení. Nemělo by však vzbuzovat pochybnosti tvrzení, že i v případě pravomocných procesních rozhodnutí je zapotřebí chránit stav jimi vytvořený a zamezit jeho následným revizím. Nebude proto *možné o procesní otázce, o které soud již pravomocně rozhodl, vydat v řízení na stejném skutkovém základě jiné rozhodnutí*. I zde se projeví účinek nezměnitelnosti původního pravomocného rozhodnutí o dané procesní otázce, jenž vylučuje její opětovné přezkoumání.

Příklad: (10) Jestliže soud v řízení pravomocně rozhodl o námitce podjatosti, nemůže být o obsahově shodné námitce podjatosti rozhodováno znovu³⁵⁹. V tomto případě zákonodárce vyloučil opětovné rozhodování o téže procesní otázce přímo pozitivní právní úpravou (§ 15b odst. 3).

V případech, kdy opětovné rozhodování téže procesní otázky není upraveno zvláštním ustanovením zákona, uplatní se obecná regulace. Na základě § 167 odst. 2 bude zapotřebí vyjít z přiměřeného užití § 159a odst. 5. Aplikací těchto ustanovení lze vyloučit pokusy účastníků o změnu již vyřešených procesních otázek a přispět tak k rychlému a ekonomickému dosažení cíle civilního procesu. To se netýká pouze rozhodnutí o nákladech

³⁵⁸ V případě zastavení řízení pro zpětvzetí žaloby (§ 96 odst. 2) je v rozhodnutí o náhradě nákladů řízení (§ 146 odst. 2 věta první) sankcionováno porušení zájmu žalovaného na meritorním rozhodnutí věci.

³⁵⁹ Srov. k tomu rovněž rozhodnutí uveřejněné v Bulletinu Vrchního soudu v Praze 3/1994, č. 18.

řízení, o svědečném, o znalečném nebo o nárocích osob, kterým soud při dokazování uložil povinnost³⁶⁰. Nezměnitelnost se projeví i u takových nemeritorních rozhodnutí, která, na rozdíl od jmenovaných, nemají „nárokovou“ povahu.

Příklady: (11a) Zamítl-li soud pravomocně návrh žalobce na vstup nabyvatele povinnosti do řízení na místo dosavadního žalovaného (§ 107a odst. 2), nemůže se žalobce domáhat opětovným návrhem vstupu téhož nabyvatele do řízení na základě stejných skutkových okolností. Obdobně to bude platit např. pro přistoupení a záměnu účastníků (§ 92), přípustnost vedlejšího účastenství (§ 93 odst. 2), změnu žaloby (§ 95 odst. 2), věcnou příslušnost (§ 104a odst. 2, 7), atd.³⁶¹ **(11b)** U nemeritorních rozhodnutí, kterými se řízení končí (např. odmítnutí žaloby pro vady podle § 43 odst. 2; zastavení řízení pro nezaplacení soudního poplatku podle § 9 odst. 1 z.s.p.; zastavení řízení pro zpětvzetí žaloby podle § 96 odst. 2), se účinek nezměnitelnosti projeví tím, že v řízení nelze i přes případné změny ve skutkovém stavu vydat rozhodnutí, které by konečné rozhodnutí vylučovalo³⁶². Jestliže žalobce po právní moci rozhodnutí o odmítnutí žaloby vytýkané vady odstraní, je třeba takové podání považovat za nový návrh na zahájení řízení a není tedy možno rozhodnout např. o „pokračování“ již pravomocně skončeného řízení.

Na rozdíl od rozhodnutí ve věci samé se účinek nezměnitelnosti nemeritorních rozhodnutí neprojevuje v následném řízení, ale pouze v *řízení probíhajícím*, lhostejno však, ve které instanci. Pravomocná procesní rozhodnutí soudu prvního stupně jsou pro odvolací soud nejen závazná³⁶³, ale není ani možno je v rámci odvolacího řízení měnit.

Jestliže soud vyhoví návrhu žalobce na vstup nového účastníka do řízení (§ 107 odst. 2), má toto rozhodnutí účinky pouze v rámci probíhajícího řízení. Jestliže mezi stejnými účastníky paralelně probíhá u soudu jiné řízení, kde je tato otázka rovněž řešena, nepřekáží nezměnitelnost časově prvního rozhodnutí o procesním nástupnictví pozdějšímu (třeba opačnému) rozhodnutí v jiném řízení. Jestliže odvolací soud v rámci řízení o odvolání proti meritornímu rozhodnutí zjistí, že návrh žalobce na vstup účastníka do řízení měl být zamítnut, nemůže již pravomocně usnesení soudu prvního stupně změnit a při *posouzení účastenství ve sporu* v rámci rozhodnutí o odvolání proti konečnému rozhodnutí z něho vychází.

Máme-li shora uvedené úvahy o nezměnitelnosti soudních rozhodnutí na závěr shrnout, je třeba říci, že účinek nezměnitelnosti rozhodnutí se projevuje *jak překážkou věci pravomocně rozhodnuté pro opětovné rozhodnutí „v téže věci“*, tak *nemožností vydat o pravomocně rozhodnuté procesní otázce na stejném skutkovém základě jiné rozhodnutí*. V obou případech je účinek nezměnitelnosti myslitelný pouze během řízení (ve stejném řízení u nemeritorních rozhodnutí, v následném řízení u meritorních rozhodnutí). Z normologického

³⁶⁰ Tak Štajgr in Rubeš, O.s.ř. - komentář, 1957, I. díl, str. 303.

³⁶¹ U úpravy místní příslušnosti představuje ust. § 105 odst. 3 zásah do nezměnitelnosti a závaznosti rozhodnutí, neboť již pravomocně rozhodnutou otázkou místní příslušnosti lze rozhodnutím soudu, který je nadřízen soudu, jemuž věc byla pravomocně postoupena, opětovně posoudit.

³⁶² Zoulik in Winterová, Civilní právo procesní, 2002, str. 310.

³⁶³ Srov. k tomu Rc 46/2005, které se obdobnou otázkou zabývá z hlediska závaznosti. Od toho odlišnou problematikou je případné posouzení vad řízení před prvostupňovým soudem.

hlediska lze účinek nezměnitelnosti (ať již meritorních či nemeritorních rozhodnutí) formulovat³⁶⁴ jako zákaz opětovného rozhodnutí v téže věci (otázce) (*Wiederholungsverbot*) nebo jako příkaz rozhodovat o téže věci (otázce) pouze jedenkrát (*Einmaligkeitsgebot*). V obou případech je adresátem norem nejen soud, nýbrž i účastníci řízení (jejich nástupci)³⁶⁵.

III.2.2. Závaznost rozhodnutí

Hmotněprávní úprava subjektivních práv a povinností vychází vedle požadavku jejich slučitelnosti (konzistence)³⁶⁶ rovněž z předpokladu jejich vzájemné podmíněnosti. Oprávnění (povinnost) subjektu chovat se určitým způsobem (požadovat určité chování od jiného) může být podmínkou existence dalšího oprávnění (povinnosti) tohoto subjektu. Tento poznatek vyplývá již z faktu, že hypotéza právní normy může vedle skutkových znaků obsahovat i znaky normativní³⁶⁷. Vzhledem k funkční závislosti práva hmotného na právu procesním se uvedená vzájemná podmíněnost hmotněprávních oprávnění (povinností) bude odrážet i v procesní úpravě. Netřeba zastírat, že významnou funkci v tomto směru plní rovněž institut právní moci.

Příklady: (12a) Nabytí vlastnictví k věci je upraveno v §§ 132 a násl. o.z. Splnění podmínek nabytí vlastnictví k věci je jedním z předpokladů nároku na její vydání podle § 126 o.z. proti tomu, kdo ji neprávem zadržuje. Bude-li ve sporu pozitivně rozhodnuto o určení vlastnictví k věci, je tím zároveň vyřešen jeden z předpokladů případné žaloby na její vydání vlastníkovvi. **(12b)** Jestliže si strany sjednaly smluvní pokutu pro případ porušení povinnosti zaplatit cenu díla, bude pravomocným odsouzením objednatele k zaplacení ceny díla zároveň vyřešen jeden z předpokladů nároku na zaplacení smluvní pokuty.

Následná žaloba mezi týmiž účastníky bude zřídka kdy totožná. I právní laici jsou si zpravidla vědomi toho, že soud dvakrát o téže věci nerozhoduje. Častěji³⁶⁸ se proto setkáme s tím, že rozhodnutí v prvním sporu bude *prejudiciální* pro spor následující, někdy též zvaný

³⁶⁴ Gaul, *Entwicklung der Rechtskraftlehre*, str. 520 „In der Tat sind beide imperativischen Ausdruckformen ... ohne weiteres konvertierbar.“

³⁶⁵ Ve vztahu k účastníkům řízení by bylo možno nezměnitelnost charakterizovat jako *příkaz neobracet se (zákaz obracet se) opětovně s obsahově shodným návrhem na soud*.

³⁶⁶ Weinberger, *Norma a instituce*, str. 51.

³⁶⁷ Vhodným příkladem je základní ustanovení obecné úpravy náhrady škody (§ 420 odst. 1 o.z.), jehož hypotéza obsahuje znak „porušení právní povinnosti“.

³⁶⁸ Jde o závěr hypotetický, podložený předchozí úvahou, nikoliv empirickým výzkumem. Zastáván je však v literatuře velmi často srov. Schellhammer, *Zivilprozeßrecht*, marg. č. 877, Gottwald in *Münchener Kommentar ZPO*, § 322, marg. č. 46 nebo Volkammer in *Zöller, Zivilprozeßordnung*, před § 322, marg. č. 22 („in der Mehrzahl der Fälle“).

*závislý*³⁶⁹. *Prejudicialita* je procesním výrazem vzájemné podmíněnosti materiálních norem a uplatní se mj. v případech, kdy již *pravomocně rozhodnutá věc* řeší otázku, jež má ve vztahu k dalšímu, závislému sporu povahu nutného předpokladu pro rozhodnutí o něm. V tomto smyslu pak hovoříme o *prejudiciální otázce*³⁷⁰. *Prejudicialita* má své místo v hodnotovém systému řešení právního konfliktu a ochrany subjektivních práv. Tyto úkoly by nemohly být efektivně plněny, jestliže by pravomocně vyřešená prejudiciální otázka nebyla *závazná* i pro další řízení mezi stejnými účastníky.

Vyhovující rozhodnutí o pozitivní určovací žalobě v příkladu (12a) by nemělo žádného smyslu, jestliže by v následném reinvindikačním sporu mohla být otázka vlastnictví věci opětovně zpochybněna. Stejně tak nelze připustit v příkladu (12b), aby v následném sporu o zaplacení smluvní pokuty žalovaný objednatel namítal, že neměl povinnost zaplatit cenu díla.

Na rozdíl od opakovaného uplatnění totožné věci, popř. jejího pojmového protikladu, neprojeví se *prejudicialita* v následném sporu překážkou věci pravomocně rozhodnuté. *Závislá věc totiž není s prejudicem shodná*; v následném řízení nejde o „idem“, neboť je zde zpravidla uplatňován jiný žalobní návrh a v závislosti na tom i jiná (popř. další) žalobní tvrzení. Nemeritorní konečné rozhodnutí (zastavení řízení) by v takovém případě znamenalo odeřpení spravedlnosti a tedy porušení žalobního práva (práva na soudní ochranu). Toto právo je třeba žalobci přiznat vždy, jestliže jsou splněny procesní podmínky³⁷¹. Musí mu proto být zachováno i v případě, kdy s ohledem na pravomocně vyřešenou otázku již nemůže mít s následnou žalobou naději na úspěch. Jeho žaloba však bude *zamítnuta*.

Jestliže se v příkladu (12a) ve sporu na určení vlastnictví podlehnoucí žalovaný bude následně *negatorní žalobou* domáhat, aby se protistrana zdržela rušení jeho „vlastnického práva“ k věci, musí být tato žaloba projednána, neboť vznesený nárok není totožný s již rozhodnutou věcí. Výsledkem řízení ale bude její zamítnutí.

Projevem *prejudiciality* v situaci, kdy již existuje pravomocně rozhodnutí o otázce, která je předpokladem pro rozhodnutí o další věci, je *závaznost* prvního rozhodnutí pro další řízení³⁷². *Závaznost* pravomocného rozhodnutí brání soudu, aby vyřešenou *prejudiciální*

³⁶⁹ Grňa, *Prejudicialita*, str. 49.

³⁷⁰ Winterová, *Prejudiciální otázka*, Socialistická zákonnost 1967, str. 93. O prejudiciální otázce lze hovořit samozřejmě i v případě, kdy tato ještě není pravomocně rozhodnuta a dokonce o ní ani neprobíhá žádné řízení. Tento závěr souvisí hmotněprávní podmíněností jevu označovaného jako *prejudicialita*.

³⁷¹ Srov. B. Dvořák, *Žalobní právo*, str. 97 a násl. (dipl. práce).

³⁷² Nelze tedy, podle mého názoru, *prejudicialitu* se *závazností* ztotožňovat, jak to činil např. J. Fiala in Handl, *Rubeš*, O.s.t. – komentář, I. díl, 1985, str. 621. *Prejudicialita* jako procesní výraz hmotněprávní podmíněnosti norem bude dána i v případě, kdy pravomocně rozhodnutí o prejudiciální otázce ještě neexistuje; i tehdy bude v řízení třeba tuto otázku posoudit.

otázku v následném závislém sporu samostatně posoudil³⁷³. To znamená, že je vyloučeno „projednání“ této otázky, tj. soud se nebude zabývat *tvrzeními*, která jsou v rozporu se skutkovými zjištěními, na nichž soud vystavěl své pravomocné rozhodnutí v prejudiciálním sporu a nebude tedy ani provádět *dokazování* vztahující se k již vyřešenému právnímu následku³⁷⁴. Soud rozhodující závislý spor ve svém rozhodnutí jednoduše *vyjde z pravomocně vyřešené právní otázky*. Z hlediska účelového se sluší podotknout, že závaznost rozhodnutí zde chrání oba účastníky před tím, *aby se s protistranou nemuseli opětovně přit o již pravomocně stanovený právní následek*³⁷⁵.

Bude-li v příkladu (12b) objednatel v následném sporu o zaplacení smluvní pokuty tvrdit, že mu povinnost zaplatit cenu díla vůbec nevznikla, protože smlouva o dílo je z důvodu jeho přechodné duševní poruchy (§ 38 odst. 2 o.z.) absolutně neplatná, soud k těmto tvrzením nepřihlédne a zamítne i důkazní návrhy mající tato tvrzení prokázat. Jestliže již byla pravomocně platební povinnost objednatele stanovena, nemůže být v jiném řízení zpochybňována.

S touto problematikou souvisí i otázka, jakých *adresátů* se závaznost pravomocného rozhodnutí týká. Výše jsme si ukázali, že zejména v německé procesní teorii není řešena jednotně (B.II.2.2.). Z hlediska české právní úpravy není odpověď na ní zvláště obtížná. Podle § 159a odst. 1 je „výrok“ pravomocného rozsudku závazný zásadně „jen pro účastníky řízení“. To především znamená, že účastník řízení nemůže v dalším řízení tvrdit a prokazovat, že právní následek, jenž již byl pravomocně stanoven, není správný nebo neexistuje³⁷⁶. K takovým tvrzením účastníka nebude v následném sporu přihlédnuto a důkazní návrhy ohledně těchto tvrzení budou zamítnuty. Tento závěr zákonná úprava výjimečně rozšiřuje i na jiné osoby než účastníky řízení, jako např. v případě rozhodnutí o tzv. skupinových žalobách (§ 159a odst. 2 věta první) nebo ve statusových věcech (§ 159a odst. 3). K subjektivním mezím právní moci srov. blíže C.III.

Adresáty účinku závaznosti civilního soudního rozhodnutí jsou vzhledem k ustanovení § 159a odst. 4 rovněž soudy³⁷⁷, správní úřady nebo jiné orgány veřejné správy, které se *závislou věcí* zabývají následně. Po zpřesnění textu tohoto ustanovení provedenému zákonem č. 151/2002 Sb. by již neměly vznikat pochybnosti, že o závislou věc může jít zásadně pouze

³⁷³ Gottwald in Münchener Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 46.

³⁷⁴ Schellhammer, Zivilprozessrecht, marg. č. 877. Správně poukazuje Winterová na to, že jestliže by soud v případech prejudiciality znovu projednával důkazy, nebylo by možno o respektování předchozího rozhodnutí hovořit, protože „soud může na základě nového dokazování dospět k jiným závěrům.“ (Winterová, Prejudiciální otázka, str. 96).

³⁷⁵ Simottová in Rechberger/Simotta, Zivilprozessrecht, marg. č. 695.

³⁷⁶ Srov. Rc 48/2001.

³⁷⁷ Bez ohledu na to, zda se jedná o soudy civilní, trestní či správní, resp. o pravomoc ústavního soudnictví. Ve vztahu k trestnímu soudnictví srov. B. Dvořák, Glosa k problematice závaznosti, BA č. 4/2004, str. 64 a násl.

v případě, kdy účastníci takového řízení jsou shodní s účastníky původního řízení, případně je na ně závaznost rozhodnutí rozšířena zákonem³⁷⁸ („v rozsahu, v jakém je výrok rozsudku *závazný pro účastníky řízení a popřípadě jiné osoby*“). Obdobně jako u nezměnitelnosti rozhodnutí uplatní se i v případě účinku závaznosti závěr, že pravomocné rozhodnutí nesahá za hranice „věci samé“, která je definována i co do subjektů³⁷⁹.

Příklad: (13) Zamítnutí žaloby věřitele, kterou se domáhal splnění dluhu na hlavním dlužníkovi, nejenže nepředstavuje překážku věci pravomocně rozhodnuté pro spor mezi věřitelem a ručitelem³⁸⁰, ale závazně neřeší pro vztah mezi těmito subjekty ani otázku existence hlavního závazku. Proto soud, pro který je pravomocný rozsudek závazný pouze „v rozsahu závaznosti výroku pro účastníky“ (§ 159a odst. 4), bude moci v následném řízení mezi věřitelem a ručitelem posoudit otázku existence hlavního závazku odlišně od prvního rozhodnutí.

Obtížné je za současné právní úpravy řešení otázky související a sice, zda jsou rozhodnutí *jiných orgánů závazná* pro soud a účastníky v občanském soudním řízení. Odpověď na ni je třeba hledat především v ustanovení § 135. Z jeho prvního odstavce za použití argumentu *a contrario* vyplývá, že soud a účastníci řízení v civilní věci *nejsou vázáni jinými výroky trestního rozsudku či rozhodnutí správního úřadu o správním deliktu* než těmi, kterými se vyslovuje, že byl spáchán trestný čin, přešupek³⁸¹ nebo jiný správní delikt a kdo je spáchal. Tento závěr je však třeba rozšířit jednak o výrok trestního rozsudku přiznávající poškozenému v adhezním řízení náhradu škody³⁸² a dále o zprošťující výrok trestního rozsudku v případech, kdy spáchání trestného činu je jedním ze znaků občanskoprávní skutkové podstaty [např. dědické nezpůsobilosti podle § 469 o.z.]³⁸³. Podle odstavce druhého věty druhé ustanovení § 135 pak platí, že soud *vychází z rozhodnutí jiného příslušného*

³⁷⁸ Původní znění § 159 odst. 2 takovou nesprávnou interpretaci umožňovalo (srov. *Winterová*, Prejudiciální otázka, str. 97).

³⁷⁹ K tomu Soubor C 514 = rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.5.2001, sp. zn. 22 Cdo 311/2001.

³⁸⁰ Srov. Rc 46/2001 = rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.7.2000, sp. zn. Cdo 723/2000 [Sb. s. r. roč. 2000, č. 7-8, str. 454] týkající se litispendence.

³⁸¹ S výjimkou rozhodnutí o tom, že byl spáchán přešupek a kdo jej spáchal, jestliže bylo rozhodnuto pouze v blokovém řízení.

³⁸² Dlouholetá konstantní judikatura (srov. již Rc 8/1953) si v této souvislosti všimá pouze jednoho aspektu věci a hovoří pouze o překážce věci pravomocně rozsuzené (Rc 22/1979, str. 192). Výrok trestního rozsudku přisuzující poškozenému náhradu škody ale brání soudu rozhodujícímu v civilním řízení, v němž má otázka povinnosti k náhradě škody *prejudiciální povahu* (např. v řízení o žalobě podané pachatelem trestného činu proti poškozenému na vydání části nahrazené škody jako bezdůvodného obohacení, neboť podle žalobních tvrzení poškozený škodu spoluzavinil), posoudit tuto otázku odchylně. Tento závěr vyplývá již z toho, že *jediná a jednotná (Zoulik)* právní moc rozhodnutí vystupuje vždy ve dvou neoddělitelných složkách – nezměnitelnosti a závaznosti (a tím není v rozporu ani rozhodnutí uveřejněné v PR č. 14/2005, str. 532, neboť jím není řešena závaznost výroku přisuzujícího náhradu škody v adhezním řízení, nýbrž výroku o vině).

³⁸³ Tak *Winterová*, Prejudiciální otázka, str. 95 a následně i *J. Fiala in Rubeš*, O.s.ř. - komentář, I. díl, 1970, str. 504 a násl. Výjimkou z této výjimky bude však pravomocný zprošťující rozsudek postavený na odůvodnění, že zanikla trestnost činu [§ 226 písm. e) t.ř.].

orgánu, jestliže tento rozhodl o otázce, která je pro soud prejudiciální³⁸⁴. Souhlasím s *Winterovou*³⁸⁵, že zákonná formulace „soud z rozhodnutí vychází“, vzbuzuje pochybnosti a nelze ji zřejmě vykládat tak, že by vyjadřovala závaznost rozhodnutí „jiného příslušného orgánu“ pro soud a účastníky civilního řízení, jak to činí § 159a odst. 1 a 4³⁸⁶. Tento rozdíl se někdy vyjadřuje tím, že se namísto závaznosti hovoří o pouhé „vázanosti“ rozhodnutím jiného orgánu. V soudní praxi tato diference vede až k nerespektování účinků pravomocných rozhodnutí zejména správních orgánů³⁸⁷. S tím nelze obecně souhlasit, neboť to ve výsledku podřívá autoritu orgánů veřejné moci. Zásadně by se měl uplatňovat *princip vzájemné závaznosti pravomocných rozhodnutí orgánů veřejné moci*³⁸⁸. Ve vztahu k účastníkům však musí platit, že vůči nim je rozhodnutí jiného orgánu závazné pouze za předpokladu, mohli-li výsledek řízení ovlivnit³⁸⁹.

Dalším problémovým okruhem týkajícím se závaznosti rozhodnutí je její objektivní rozsah neboli, zjednodušeně řečeno, otázka „co je na rozhodnutí závazné“? Zákon se na ni pokouší odpovědět - rovněž zjednodušeně - tím, že za závazný označuje pouze „výrok pravomocného rozsudku“ (§ 159a odst. 1). Nejen právní teorie³⁹⁰, ale i sama soudní praxe však ukazuje, že pouhý výrok rozhodnutí k posouzení účinku závaznosti nepostačuje.

Zamítavý výrok rozsudku o žalobě na určení vlastnictví k věci sám o sobě nedovoluje učinit závěr, že žalobce není vlastníkem věci. Teprve z jeho odůvodnění soud zjistí, zda k zamítnutí žaloby došlo z věcných důvodů nebo pouze pro nedostatek náležitosti právního zájmu³⁹¹. Vyhovující výrok žaloby na zaplacení peněžité částky není rovněž způsobilý osvětlit, zda je jím závazně řešena otázka, která má v následném řízení mezi účastníky prejudiciální povahu. I zde bude třeba výrok rozsudku posoudit v souvislosti s jeho odůvodněním.

Výše jsem ukázal (B.I.3.), že zásada, podle které právní moci nabývá pouze výrok rozsudku a nikoliv jeho odůvodnění, má svůj základ v reakci celoněmeckého zákonodárce na

³⁸⁴ Shodně *J. Fiala in Rubes, O.s.ř., I. díl, 1970, str. 503.*

³⁸⁵ *Winterová, Prejudiciální otázka, str. 97.*

³⁸⁶ Ustanovení § 135 odst. 2 nelze posuzovat odděleně od ustanovení § 159a odst. 1 a 4. Závaznost pravomocného rozhodnutí vydaného v občanském soudním řízení pro jiné civilní řízení vyplývá z § 159a odst. 1 (účastníci) a § 159a odst. 4 (soud) nikoliv z § 135 odst. 2. Toho si správně všimá (odkaz na § 159 odst. 2 pův. znění) např. rozhodnutí Rc 69/2000.

³⁸⁷ Srov. rozhodnutí uveřejněná v časopise SJ č. 72/1997 a SJ č. 109/1999.

³⁸⁸ *Gottwald in Münchener Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 60 a 71.* *Gottwald* správně poukazuje na to, že pro správní rozhodnutí je typická jejich konstitutivnost. Nerespektování takových rozhodnutí soudy by bylo zvláště závažné.

³⁸⁹ Příkladem to vyjádřil *Hrdlička, Některé problémy, str. 197*, podle něhož by se „obecná závaznost mimo subjektivní meze“ přičila „základní právní zásadě, že nemá být rozhodováno o právech či povinnostech někoho bez jeho účasti s možností vlivu na prosazení svého práva“. Z hlediska závaznosti rozhodnutí správních úřadů k tomu srov. rozhodnutí uveřejněné v časopise SJ č. 109/2004.

³⁹⁰ *Hrdlička, tamtéž, str. 201.*

³⁹¹ Např. Rc 69/2000.

Savignyho učení o právní moci důvodů rozhodnutí (*Elementarlehre*, B.I.2.). Německý vliv se projevil i v pozdější rakouské úpravě právní moci (B.I.4.). Odtud byl, přes relativní kusost úpravy v o.s.ř. z roku 1950³⁹², přenesen i do naší procesualistiky. O sovětském vlivu na domácí zákonnou úpravu právní moci, jak ukázal *Boura*³⁹³, přitom nelze hovořit. Z hlediska historického výkladu ust. § 159a a § 202 odst. 3 však nemohou být tyto souvislosti přehlíženy. Formulací „závazný je výrok pravomocného rozsudku“ mělo být zvýrazněno, že právní moci nabývá *pouze rozhodnutí o konkrétním právním následku*, nikoliv o otázkách, které jej podmiňují. Neznamená to však, že by pro určení rozsahu právní moci bylo odůvodnění rozhodnutí bez významu. *Schwab* tuto skutečnost vyjádřil zdařilou formulací, podle které je *závazný subsumpční úsudek soudu jako celek, ne však jeho jednotlivé části*³⁹⁴.

Účelem omezení závaznosti rozhodnutí pouze na rozhodnutí o konkrétním právním následku je snaha, aby pravomocné rozhodnutí nepřinášelo účastníkům neočekávané či překvapivé důsledky³⁹⁵. Účinek právní moci má proto být závislý na vůli žalobce (resp. žalovaného), který v žalobě (ve vzájemném návrhu) učiní *určitou otázku* předmětem řízení.

Příklad: (14) Pravomocný vyhovující rozsudek soudu o *reivindikační žalobě* tedy pravomocně neurčuje vlastnictví žalobce k této věci, nýbrž *pouze povinnost žalovaného vydat věc*³⁹⁶. Otázka nabytí vlastnictví k vindikované věci je u této žaloby otázkou předběžnou. Žalobce musí vedle toho rovněž prokázat, že mu žalovaný věc *neprávem zadržuje*. Stejně jako vyhovujícím rozhodnutím není pravomocně určeno vlastnické právo žalobce k věci³⁹⁷, neobsahuje toto rozhodnutí ani pravomocný závěr o nedostatku oprávněné držby či detence žalovaného³⁹⁸. Z tohoto pohledu proto správně katastrální úřady na základě výroku rozsudku o vindikační žalobě neprovádějí zápisy věcných práv k nemovitostem³⁹⁹.

Ukázali jsme si ale rovněž, že v německé i rakouské úpravě bylo na připomínky *Savignyho* pamatováno alespoň v tom směru, že žalobce nebo žalovaný mohou v rámci řízení o původním nároku vznést tzv. *mezitímní určovací návrh* (§ 236 a § 259 c.ř.s.), resp. *mezitímní určovací žalobu* (*Zwischenfeststellungsklage*, § 256 odst. 2 dZPO). Smyslem určovacího návrhu je odpovědět na otázku po existenci či neexistenci sporného práva či právního poměru, který je podmínkou pro rozhodnutí o vlastní žalobě, tak, aby odpověď byla

³⁹² Vedle již citovaného § 57 odst. 1 písm. c), odst. 2 o.s.ř. 1950 rovněž srov. § 161 o.s.ř. 1950.

³⁹³ *Boura*, Soudní rozhodnutí, str. 108 a násl.

³⁹⁴ Tak *Schwab*, *Der Streitgegenstand*, str. 148.

³⁹⁵ Typicky by se např. rozhodnutím o žalobě na zaplacení příslušenství pohledávky závazně řešila i otázka existence jistiny dluhu.

³⁹⁶ Tím je závazně řešena otázka existence povinnosti pro případné řízení o náhradu škody vzniklé jejím porušením (nevydáním věci) mezi týmiž účastníky.

³⁹⁷ Jinak usnesení Ústavního soudu ze dne 7.1.1994, sp. zn. IV. ÚS 2/93 [Sb. n. u. ÚS, sv. 2, usn. č. 5, str. 205].

³⁹⁸ V případě pravomocného zamítavého rozhodnutí tedy nelze ani říci, že by jím bylo pravomocně určena oprávněná držba či detence žalovaného.

³⁹⁹ V praxi to však s sebou nese problémy v tom směru, že se u určovacích žalob přestal do velké míry sledovat jejich preventivní charakter. Viz *Spáčil*, *Ochrana vlastnictví*, str. 83.

účastna právní moci⁴⁰⁰. Pozdější československé úpravy institut mezitímního určovacího návrhu, zřejmě v rámci snahy o zjednodušení občanského soudního řízení, neupravily a dodnes neupravují. Vzhledem k výslovné právní úpravě však nelze uvažovat tím směrem, že by úmyslem socialistického zákonodávce bylo rozšířit účinek závaznosti i na odůvodnění soudního rozhodnutí (arg. § 159a a § 202 odst. 3). Snaha procesní teorie a části praxe⁴⁰¹ zacelit tento nedostatek především *zvláštním řešením* vztahu mezi žalobami určovacími a na plnění⁴⁰², jednak nemá podklad v zákonné úpravě a jednak nemůže řešit celý rozsah této problematiky⁴⁰³. Objektivní kumulace žaloby na plnění s žalobou určovací není rovněž schopna tyto problémy za současného stavu zřejmě uspokojivě řešit⁴⁰⁴. Východisko přitom nelze nalézt ani v institutu tzv. mezitímního rozsudku⁴⁰⁵. Považuji proto za nutné, aby v příští úpravě civilního procesu bylo na *meztímní určovací návrh* pamatováno⁴⁰⁶.

Obdobně jako u účinku nezměnitelnosti je zapotřebí se rovněž zmínit o problematice závaznosti *nemeritorních (procesních) soudních rozhodnutí*. Účelem závaznosti zde bude, aby se o procesní otázky, o kterých bylo v řízení pravomocně rozhodnuto, v řízení více nezpochybňovaly a soud z nich ve svých dalších rozhodnutích vycházel⁴⁰⁷. Právní základ závaznosti těchto rozhodnutí je třeba spatřovat v ust. § 167 odst. 2 za přiměřeného použití § 159a odst. 1 a 4⁴⁰⁸. I zde musí platit – ve shodě s účinkem nezměnitelnosti – že procesní rozhodnutí jsou závazná pouze v rámci probíhajícího řízení, lhotejno však, ve které instanci.

Máme-li výsledky *zkoumání účinku závaznosti rozhodnutí* na závěr shrnout, je třeba říci, že tento účinek úzce souvisí s jevem označovaným jako *prejudicialita*. Závaznost pravomocného rozhodnutí brání soudu, aby v následném (závislém) řízení *odchylně posoudil*

⁴⁰⁰ Hora, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 165.

⁴⁰¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 7.1.1994, sp. zn. IV. ÚS 2/93 [Sb.n.u. ÚS sv. č.2, usn. č.5, str.205].

⁴⁰² Steiner in Handl, Rubel, O.s.ř. - komentář, I. díl, 1985, str. 709 hovoří o požadavku „zvláštního řešení“, na pozitivním právním materiálu však jeho potřebu nedokládá.

⁴⁰³ Jestliže se soud v rámci žaloby na plnění závazně „vyslovil o existenci či neexistenci určitého právního vztahu nebo práva“ musí být se logicky tento závěr uplatnit i v řízení o jiné související žalobě na plnění.

⁴⁰⁴ Vzhledem k tomu, že lze žalovat na plnění, bude určovací žalobě – vzhledem k jejím preventivnímu charakteru - odeprten náležitý právní zájem na určení. *Meztímní určovací návrh* se od určovací žaloby v některých aspektech liší – především je závislým na řízení o hlavní věci, je-li toto zastaveno, odpadá i rozhodnutí o určovacím návrhu; jeho uplatnění je rovněž méně formální než podání žaloby. Blíže k tomu Hora, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 162 a násl.

⁴⁰⁵ Jím se rozhoduje typicky v řízeních o *žalobách na zaplacení peněžité částky* v případech, kdy je sporný nejen skutkový základ sporu, nýbrž i výše uplatněného nároku. Judikatura proto v tomto směru správně uzavřela, že mezitímním rozsudkem (§ 152 odst. 2) může být rozhodnuto *pouze o základu projednávané věci*, nikoli jen o dílčí sporné právní otázce, týkající se uplatněného žalobního návrhu (viz i odůvodnění Rc 44/1996, kde se uvádí „určovací výrok o jedné z právních otázek, byť ve věci rozhodujících, jak učinil soud prvního stupně, nepřichází v úvahu“).

⁴⁰⁶ Samozřejmě za předpokladu, že se zákonodávce přikloní k tradičnímu „středoevropskému“ pojetí tohoto institutu.

⁴⁰⁷ Srov. k tomu Rc 46/2005.

⁴⁰⁸ Neexistuje-li zvláštní úprava – např. § 104a odst. 7.

právní následek, o kterém již bylo rozhodnuto a který má v probíhajícím řízení povahu prejudiciální otázky. Identifikace právního následku není možná pouze na základě výroku rozsudku, ale na základě výkladu rozhodnutí („věci samé“) jako celku. Otázky, které si soud pro rozhodnutí o věci musel napřed zodpovědět, právní moci nenabývají⁴⁰⁹. Zákaz odchylného posouzení již rozhodnuté věci následném sporu (*Widerspruchsverbot*) konkrétně vylučuje projednávat tvrzení, která jsou v rozporu se skutkovými zjištěními, na nichž soud vystavěl své pravomocné rozhodnutí v prejudiciálním sporu a provádět dokazování vztahující se k již vyřešenému právnímu následku. Tento závěr lze rovněž formulovat tak, že soud (§ 159a odst. 4) a účastníci (§ 159a odst. 1) závislého sporu jsou vázáni (*Bindungsgebot*) rozhodnutím v prejudiciální věci a nemohou se tedy v závislém řízení zabývat skutečnostmi a důkazy, které by jím řešený právní následek zpochybňovaly.

III.2.3. Konečnost rozhodnutí jako účinek právní moci?

Významu teleologických úvah pro analýzu institutu právní moci si byl vědom již Hora. Podle něj je s účelem procesu „nezbytně spojen dvojitý požadavek: jednak, aby procesu samotnému byly stanoveny jisté konečné meze, tak aby po jich dosažení bylo nutno považovati věc za vyřízenou, jednak aby i výsledek, k jakému soud v tomto sporu dospěl, byl pro strany naprosto závazný.“⁴¹⁰ Hora, zdá se, staví problém „konečných mezí“ procesu z hlediska takových úvah na stejnou úroveň jako vyřešení „věci samé“. Je tomu tak skutečně? Konečnost „rozhodování“ je jistě požadavkem, bez kterého si řešení právního konfliktu a ochranu práv nelze představit. Zůstává však otázkou, zda je s ukončením procesu spojen vedle nezměnitelnosti a závaznosti rozhodnutí také nějaký další účinek, který se od předchozích liší. Výše jsme si totiž vytkli (B.III.2.), že každá z vlastností právní moci předpokládá nejen účelové pozadí, ale zároveň i konkrétní normativní následek (účinek). Není-li tomu tak, nemůže být taková „vlastnost“ rozhodnutí ničím jiným než *označením stavu řízení, resp. rozhodnutí*.

⁴⁰⁹ Pregnantně tuto myšlenku vyjadřuje odůvodnění rozhodnutí Vážný č. 5316: „Materiální právní moc dotýká se tedy jen rozhodnutí sama (zvýraznil B.D.), nikoli též jeho předpokladů, řešených pouze v důvodech rozsudkových.“

⁴¹⁰ Hora, Československé civilní právo procesní, díl II. Řízení před soudy první stolice, 2. vydání, nákladem vlastním, Praha 1928, str. 414.

Té stránce pravomocného rozsudku (rozhodnutí), kterou se „obrací nazpět ke sporu, z něhož vyrostl, a jež dovršuje a ukončuje jako poslední slovo“⁴¹¹, tj. formální právní moci, bývá v procesualistické literatuře povaha účinku většinou odpírána. Jeden ze zakladatelů procesní teorie právní moci *Hellwig* nespatřuje v konečnosti rozhodnutí (formální právní moci) nic jiného než „die Voraussetzung für den Eintritt der 'materiellen' Rechtskraft“ nebo jinými slovy pouhé označení pro „ein gewisses Stadium in der Entwicklung des Prozeßverhältnisses“⁴¹². Uvedené pojetí konečnosti rozhodnutí (formální právní moci) jako pouhého předpokladu nastoupení účinků právní moci převažuje i v současné literatuře⁴¹³. Výše jsme ukázali, že *Hrdlička* dokonce odmítl považovat konečnost rozhodnutí za samostatný právní jev⁴¹⁴. Na význam konečnosti jako účinku rozhodnutí poukázal naopak stoupenec normativní teorie *Merkl*, který vyzvedl, že mezi konečností a ostatními účinky právní moci není rozdílů kvalitativních, nýbrž kvantitativních⁴¹⁵. Ty spočívají v tom, že účinky právní moci směřující „navenek“ k jiným sporům se projeví *častěji* než její účinky směrem k původnímu řízení⁴¹⁶. Jako „účinek“ právní moci charakterizuje konečnost rozhodnutí rovněž *Zoullk*⁴¹⁷. Lze tedy konečnosti rozhodnutí přiznat právní následky obdobné těm, které jsme shledaly u nezměnitelnosti, resp. závaznosti rozhodnutí?

Východiskem pro řešení této otázky musí být § 159. Z něj je patrné, že zákon využívá termín „právní moci“ k vyjádření *dispozice* normy, přičemž *ale* její konkrétní obsah vymezuje dalšími zákonnými ustanoveními (především § 159a), případně jeho vymezení přenechává, jak se obvykle tvrdí, „právní vědě a praxi“. Jen o málo konkrétnější je *hypotéza* této právní normy, která pro nastoupení normativního následku (účinku) stanoví *dvě podmínky*. Prvou z nich je *doručení rozsudku* (rozhodnutí) a druhou jeho *nenapadnutelnost* odvoláním. Termínem „nenapadnutelnost“ zákon ve zkratce označuje *soubor právních norem*, jejichž konkrétním obsahem je *zákaz podání řádného opravného prostředku proti rozsudku (rozhodnutí)*. Uvedený zákaz je v zákoně konkrétně vyjádřen tak, že proti rozsudku (rozhodnutí) není odvolání vůbec přípustné (§ 201, § 202) nebo že odvolání sice přípustné je, ale určitá osoba není k podání odvolání procesně legitimována nebo že sice je procesně

⁴¹¹ *Grňa*, Prejudicialita, str. 21.

⁴¹² *Hellwig*, System, I. díl, str. 764.

⁴¹³ *Winterová a kol.*, Občanské právo procesní, 1996, str. 155, *Macur*, Základní otázky, str. 93, *Steiner*, Základní otázky, str. 265, *Gottwald* in *Münchener Kommentar ZPO*, 2000, § 322 marg. č. 3.

⁴¹⁴ *Hrdlička*, Některé problémy, str. 190.

⁴¹⁵ *Merkl*, Lehre von der Rechtskraft, str. 270.

⁴¹⁶ Srov. *Grňa*, Prejudicialita, str. 26.

⁴¹⁷ *Zoullk* in *Winterová*, Civilní právo procesní, 2002, str. 305.

legitimována, avšak uplynula jí lhůta⁴¹⁸ k podání odvolání (§ 204) nebo se odvolání vzdala, případně jej vzala zpět⁴¹⁹ (§ 207). Nenapadnutelnost obsahuje tedy nejen objektivní a subjektivní, nýbrž i časový moment. Sankcí za její porušení je zpravidla *odmítnutí odvolání*, kterým se rozsudek (rozhodnutí) napadá (viz § 208 odst. 1, § 218 a § 218a).

Soud rovněž odmítne opožděně podaný odpor, případně odpor podaný osobou procesně nelegitimovanou (§ 174 odst. 3); účinky platebního rozkazu jako pravomocného rozsudku tím nebudou dotčeny⁴²⁰. Obdobný závěr by měl být učiněn v případě, kdy v prvním (a posledním) stupni rozhoduje Nejvyšší soud (§ 67 odst. 2 z.m.p.s.)⁴²¹. Stejně tak se *účinek nenapadnutelnosti rozhodnutí* projeví například v situaci, kdy je podáno „odvolání“ proti rozhodnutí, které není rozhodnutím vydaným v řízení v prvním stupni, a kdy soud, který je o „odvolací“ přezkum žádán, o takovém podání rozhoduje⁴²².

Lze tedy říci, že odmítnutí odvolání např. pro jeho nepřipustnost či opožděnost je účinkem konečnosti rozhodnutí, resp. jeho formální právní moci? *Mám za to, že tomu tak není.* Rozhodnutí o *odmítnutí odvolání* totiž *není závislé* na tom, zda rozhodnutí již *nabylo právní moci*. Jinými slovy – *účinky nenapadnutelnosti se projeví i tehdy, není-li rozhodnutí pravomocné*. Nelze tedy nenapadnutelnost rozhodnutí ztotožňovat s formální právní mocí. O tom svědčí praktické případy, kdy *proti rozhodnutí soudu prvního stupně je podáno odvolání jak žalobcem, tak žalovaným, přičemž jeden z nich (např. žalobce) nebyl k napadení rozhodnutí (jeho části) procesně legitimován*. Napadené rozhodnutí (jeho část) *nenabude právní moci* v důsledku suspenzivního účinku včas podaného odvolání žalovaného, přesto odvolací soud (§ 218) odvolání žalobce pro nepřipustnost *odmítne*. V takovém případě nelze hovořit o odmítnutí odvolání jako o účinku jakési „relativní“ právní moci⁴²³. Tento termín používají někteří autoři v souvislosti se stavem, kdy jednomu z účastníků již lhůta k podání

⁴¹⁸ K problematice uplynutí lhůty k podání řádného opravného prostředku srov. dosud nepublikovaný ale podnětný náleží Ústavního soudu ze dne 1.11.2006, sp. zn. IV. ÚS 110/06.

⁴¹⁹ Nesouhlasím se závěrem uvedeným in *Bureš, Drápal, Krčmář, Mazanec*, Občanský soudní řád, Komentář, II. díl, 6. vydání, C.H. Beck, Praha 2003, str. 935, marg. č. 4, podle kterého není v případě zpětvzetí odvolání třeba zkoumat, zda je objektivně přípustné, zda bylo podáno subjektivně legitimovanou osobou a zda jej taková osoba podala včas. Odmítnutím podání se naznačuje, že nepřipustné podání není vůbec způsobilé řízení založit. Má tedy logickou přednost před rozhodnutím o zastavení řízení.

⁴²⁰ Srov. též úpravu u směnečného, resp. šekového platebního rozkazu (zejména § 175 odst. 3).

⁴²¹ *Hrdlička* in *Rubeš a kol.*, O.s.ř. - komentář, I. díl, Orbis, Praha 1970, str. 578.

⁴²² Pouze z důvodu, že není upravena funkční příslušnost např. k projednání „odvolání“ proti rozhodnutí odvolacího soudu, bývá v takových případech řízení z tohoto důvodu *zastaveno* (§ 104 odst. 1 a § 10; viz k tomu *Bureš, Drápal, Krčmář, Mazanec*, Občanský soudní řád, Komentář, II. díl, 6. vydání, C.H. Beck, Praha 2003, str. 896 marg. č. 1). Logicky otevřenou však – jak správně poukázal Nejvyšší soud ČR v usnesení ze dne 31.5.2001, sp. zn. 20 Cdo 1535/99 (SJ 85/2001) – zůstává otázka, který soud je o zastavení „odvolacího“ řízení příslušný rozhodnout. Považují proto za teoreticky správnější takové rozhodnutí „povolaného“ soudu, který „odvolání“ *odmítne* jako nepřipustné (§ 201). Odmítnutím podání se naznačuje, že nepřipustné podání není vůbec způsobilé řízení založit. Není pak třeba, aby (nota bene) nepřipustný soud takové „řízení“ zastavoval pro neodstranitelný nedostatek podmínky řízení. Podmínky řízení lze zkoumat až po té, kdy bylo řízení náležitě zahájeno.

⁴²³ *Rechberger/Simmotta*, Grundriß des österreichischen Zivilprozeßrechts, Erkenntnisverfahren, 5. vydání, Manz, Wien 2000, str. 415, marg. č. 692.

odvolání uplynula. Vzhledem k tomu, že právní moc je „jediná a jednotná“ (Zoullík), muselo by to znamenat vedle „relativních“ účinků konečnosti rozhodnutí, také „relativní“ účinky jeho závaznosti a nezměnitelnosti (např. jen vůči žalobci). Výsledky takových účinků by však byly absurdní.

Znamenalo by to „relativní“ či „částečnou“ závaznost a nezměnitelnost nepravomocného rozhodnutí, které by dokonce mohlo v rámci odvolacího přezkumu být zrušeno. Nelze však souhlasit ani s názorem zastávaným v publikovaném usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.11.1997, sp. zn. 2 Cdon 1635/97 [SJ 16/1998], kde se výslovně uvádí, že „s opožděně podaným odvoláním zákon spojuje jediný důsledek - jeho odmítnutí (§ 218 odst. 1 písm. a) o.s.ř.), aniž by odvolací soud byl oprávněn jakkoli zkoumat věcnou správnost napadeného rozhodnutí; odvolací soud nemůže (postupem podle § 221 o.s.ř.) reagovat ani na tak zjevné procesní vady jakými jsou například nedostatek soudní pravomoci, rozhodování vyloučeného soudce či nesprávné obsazení soudu prvního stupně. Jde o *projev jedné ze stránek tzv. materiální právní moci rozhodnutí, již je zásadní nezměnitelnost rozhodnutí* (zvýraznil B.D.), které nebylo napadeno včasným odvoláním (srovnej § 159 odst. 1 a 3 o.s.ř.).“ Rozhodnutí o *odmítnutí odvolání* nelze podle našeho názoru *obecně odůvodňovat* právní mocí napadeného prvostupňového rozhodnutí.

Rozhodnutí buď pravomocné je nebo není. O žádných „stupních či druzích právní moci“, jak správně tvrdí Zoullík⁴²⁴, nelze hovořit. Skutečnost, že naplňování *předpokladů nabytí právní moci - tj. doručení a nenapadnutelnosti*⁴²⁵ nastává zpravidla postupně, nemění nic na tom, že *právní moci nabývá rozhodnutí jako celek v jeden okamžik*. Autoři, kteří hovoří o „relativní“ či „absolutní“ právní moci rozsudku, zaměňují podmínku za následek. Rozsudek (rozhodnutí) může být v určitém stadiu *relativně nenapadnutelný* (pro některého z účastníků), *nikoliv však relativně pravomocný*. S tím nesmí být zaměňován případ, kdy došlo k *subjektivnímu hromadění žalob* (procesních nároků), jehož výrazem je samostatné společenství účastníků v rozeptí (§ 91 odst. 1). Zde je vzhledem k tomu, že se projednává více „věcí“, možné, aby právní moci nabylo rozhodnutí pouze o jedné (dvou, atd.) z nich. Ani takový případ však nelze nazývat relativní právní mocí⁴²⁶.

Předpoklady nabytí právní moci s ohledem na to, že jsou stanoveny kogentním procesním předpisem, nelze nijak měnit. Na rozdíl od vzdání se odvolání, které zákon výslovně upravuje, nepřipadá tedy v úvahu např. vzdání se doručení rozsudku⁴²⁷. Doručení

⁴²⁴ Zoullík in Winterová, *Civilní právo procesní*, 2002, str. 301.

⁴²⁵ Rozsudek (rozhodnutí) se pro v řízení zcela úspěšného účastníka stává nenapadnutelným jeho doručením. Naproti tomu pro v řízení neúspěšného účastníka se stává (nevzdá-li se jej) nenapadnutelným až okamžikem uplynutí lhůty k podání odvolání.

⁴²⁶ Hrdlička in Rubeš a kol., *O.s.ř. - komentář*, I. díl, 1970, str. 578.

⁴²⁷ Steiner in Rubeš, Handl, *O.s.ř. - komentář*, I. díl, 1985, str. 697. Ohledně možnosti vzdání se doručení usnesení napanuje v teorii jednota, viz Steiner in Rubeš, Handl, *ibidem*, str. 755, který vzdání se doručení vylučuje i u usnesení, naproti tomu Hrdlička in Rubeš a kol., *O.s.ř. - komentář*, I. díl, 1970, str. 611 připouští,

musí proběhnout způsobem, který stanoví zákon (§ 45 a násl.); skutečnost, že se rozhodnutí dostalo do rukou účastníka jinak, nemůže účinné doručení nahrazovat⁴²⁸. Jako nepřipustný procesní úkon musí být posuzována dohoda účastníků (učiněná např. ústně do protokolu), kterou by si lhůtu k podání odvolání prodloužili nebo zkrátili. Obdobně to platí o omezení či rozšíření objektivní přípustnosti odvolání. Vzhledem k tomu, že úprava zpětvzetí procesních úkonů v o.s.ř. je *taxativní*, není přípustné zpětvzetí takových procesních úkonů jako je vzdání se odvolání nebo jeho zpětvzetí. V úvahu připadá pouze *odvolání takových procesních úkonů* za podmínek § 41a odst. 3⁴²⁹.

S problematikou nabytí právní moci souvisí i otázka, zda právní moci nabývají i taková rozhodnutí, u nichž zákon *nevyžaduje doručení*. Typicky vyvstává u rozhodnutí vydaných ve formě usnesení. V případě usnesení, která se doručují a soud je jimi vázán (§ 170 odst. 2)⁴³⁰, nebude o jejich schopnosti nabytí právní moci žádných pochyb. Složitější je situace tehdy, je-li soud sice usnesením vázán, avšak zákon jeho doručení nenařizuje. Lze argumentovat, že podle § 167 odst. 2 zákon nařizuje pouze *přiměřené* použití ustanovení o rozsudku i na usnesení, což *může znamenat*, že v případě usnesení *není třeba trvat na splnění podmínky doručení* (§ 159). Je třeba uvažovat rovněž účel doručení rozhodnutí, kterým je zajištění vědomosti účastníků o jejich právech či povinnostech či o stavu řízení⁴³¹. *Zájem na doručení* bude zcela jistě vyšší u rozsudků, neboť ty výrazně zasahují do právního postavení účastníků; proto, jak jsme výše uvedli, není možné se doručení rozsudku vzdát. Naproti tomu usnesení, kterými je soud vázán, avšak není je třeba doručovat, pro nabytí právní moci postačí, budou-li v přítomnosti účastníků řádně vyhlášena. Tím bude totiž dosaženo stejného účelu, jako by byla doručována.

Příklad: (15) Bylo-li usnesení o připuštění (nebo nepřipuštění) změny žaloby (§ 95) vyhlášeno za přítomnosti všech účastníků, nabývá právní moci (srov. § 95 odst. 2 in fine) dnem vyhlášení. Nebyli-li vyhlášení usnesení přítomni všichni účastníci, doručí se jen těm účastníkům, kteří nebyli vyhlášení účastní, a to z důvodu, že je to třeba pro vedení řízení (§ 168 odst. 2). V takovém případě s ohledem na to, že proti tomuto usnesení není odvolání přípustné (§ 202 odst. 1 písm. f), nabude právní moci doručením posledním z nich.

aby se účastník po té, co bude s obsahem usnesení seznámen, mohl jeho doručení účinně vzdát. Posléze uvedený názor má, podle mé zkušenosti, z praktických důvodů v soudní praxi přednost.

⁴²⁸ Rc 19/1968 = rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 17.11.1967, sp. zn. 6 Cz 183/67 [Sb.s.r. roč. 1968, č. 2-3, str. 140].

⁴²⁹ Shodně Bursš, Drápal, Krčmář, Mazanec, O.s.ř. - komentář, II. díl, Praha 2003, str. 935, marg. č. 4.

⁴³⁰ Tato rozhodnutí právní moci vůbec nenabývají.

⁴³¹ Dále je to např. jistota ohledně počátku běhu odvolací lhůty.

Shora uvedené úvahy ukazují, že otázku *konečnosti* rozhodnutí (formální právní moci) nelze stavět na stejnou úroveň s problematikou jeho *nezměnitelnosti* a *závaznosti*⁴³². Jestliže u posléze zmíněných vlastností rozhodnutí, můžeme rozeznávat konkrétní účinky, kterými zasahují do procesněprávních poměrů účastníků a soudu, je situace u konečnosti jiná. Konečností rozhodnutí myslíme určitý *stav řízení*, kdy byly, řečeno s *Horou*, „dosaženy meze procesním právem řízení vyčtené“⁴³³. V řízení jako celku (u rozhodnutí, kterými se řízení končí), už nelze pokračovat, případně nelze dále pokračovat v řešení otázky, která je předmětem rozhodnutí (u rozhodnutí, kterými se řízení nekončí). *Konečnost rozhodnutí je tedy označením pro splnění podmínek (doručení rozhodnutí a jeho nenapadnutelnost odvoláním), při kterých se rozhodnutí stává nezmenitelným a závazným*⁴³⁴. Z toho vyplývá v procesní teorii ne zcela samozřejmý důsledek⁴³⁵, totiž, že všude tam, kde mluvíme o konečnosti rozhodnutí, znamená to zároveň jeho nezmenitelnost a závaznost a opačně, nezmenitelnost a závaznost předpokládají, že rozhodnutí je konečné.

III.3. Účinky rozhodnutí odlišné od právní moci

Výše (B.III.1.) jsme uvedli, že soudní rozhodnutí jako autoritativní projev vůle státního orgánu se nevyčerpává pouze účinky nezmenitelnosti, závaznosti. Rozhodnutí soudu musí odpovídat i dalším požadavkům, které mívá za oblast *odstranění právního konfliktu a ochrany zjištěných práv*⁴³⁶. Výkon soudní moci ústí pouze v účinky právní moci rozhodnutí by jednotlivcům jednak nezaručoval účinné prosazení jejich právních pozic a dále nevyužíval veškerý potenciál, kterým soudní moc disponuje. Rozeznáváme proto u rozhodnutí i další účinky, jejichž nastoupení buď není závislé na právní moci nebo s ní spojeno je, avšak plní zcela jiné úkoly. O těchto účincích soudního rozhodnutí – s ohledem na téma práce - v krátkosti pojednáváme zvlášť.

⁴³² *Macur, Základní otázky*, str. 93.

⁴³³ *Hora, Čs. civilní právo procesní*, II. díl, 1928, str. 414.

⁴³⁴ Srov. *Češka a kol., Občanské právo procesní*, str. 217, *Winterová a kol., Občanské právo procesní*, 1996, str. 155.

⁴³⁵ Srov. *Steiner, Základní otázky*, který na jednu stranu rozumí pod pojmem formální právní moci „podmínky určené právem procesním, na jejichž základě soudní rozhodnutí nabude právní moci“ (str. 265), na druhou stranu tvrdí, že ne všechna formálně pravomocná rozhodnutí mají rovněž účinky materiální právní moci (str. 272-273).

⁴³⁶ *Fasching, Lehrbuch*, marg. č. 1490.

III.3.1. Vnitřní vázanost rozhodnutím

Dokončení tvorby rozhodnutí a nabytí právní moci nespadá zpravidla v jeden okamžik. Mezi oběma momenty však existuje souvislost spočívající v tom, že právní moci má rozhodnutí nabýt v té podobě, v jaké bylo vytvořeno. Během uvedeného období však mohou vznikat tlaky na změnu vzniklého rozhodnutí. Těmto tlakům však musí i nepravomocné soudní rozhodnutí odolat, nemá-li být narušena důvěra jednotlivců v soudní moc⁴³⁷ nebo - jinak vyjádřeno - snížena autorita soudů jako vykonavatelů vůle státu⁴³⁸.

Příklady: (16a) Bezprostředně po vyhlášení rozsudku je soudci jedním z účastníků předložen pravomocný rozsudek, kterým je řešena totožná věc. (16b) Ve sporu o náhradu věcné škody rozhodne soud při jednání nejprve mezitímním rozsudkem o základu nároku a po provedení důkazů týkajících se výše vzniklé škody odročí jednání za účelem vyhlášení konečného rozsudku⁴³⁹.

Podle § 156 odst. 3 jakmile soud vyhlásí rozsudek, je jím vázán. Tímto okamžikem je tvorba rozsudku dokončena a soud již takové rozhodnutí nemůže sám od sebe *změnit*⁴⁴⁰ nebo *zrušit*. Proto v příkladu (16a) nepřipadá v úvahu, aby soud vyhlášený rozsudek zrušil a řízení pro překážku věci pravomocně rozhodnuté zastavil. Takový postup přičítací se § 156 odst. 3 nemůže odůvodnit ani úvaha, že nebude-li podáno odvolání a tento rozsudek nabude právní moci, bude potenciálně vystaven žalobě pro zmatečnost [§ 229 odst. 2 písm. b)]. Obdobně však platí v příkladu (16b), že *ještě nepravomocný mezitímní rozsudek* vyjadřující se o základu věci je *závazný pro rozsudek konečný* rozhodující o výši škody a soud se proto od něj nemůže v konečném rozhodnutí odchýlit. Lze říci, že tzv. *vnitřní vázanost* (nepravomocným) *rozhodnutím* podle § 156 odst. 3 ve svých účincích do jisté míry *odpovídá účinkům materiální právní moci*⁴⁴¹, tj. jak *nezměnitelnosti*, tak *závaznosti* rozhodnutí. Lze totiž nejen tvrdit, že soud již vyhlášený rozsudek nemůže *měnit* (rušit), ale zároveň, že se od něj nemůže ani *odchýlit*.

Od právní moci se vnitřní závaznost rozhodnutí liší nejen tím, že ji *předchází*, ale především tím, že se omezuje *pouze na soud*, který rozhodnutí vydal. Bude-li tedy proti

⁴³⁷ Musielak in Münchener Kommentar ZPO, § 318, marg. č. 1.

⁴³⁸ Hrdlička in Rubeš a kol., O.s.f. - komentář, I. díl, 1970, str. 572 a násl.

⁴³⁹ Teorie procesního práva uznává, že za platného právního stavu není vyloučeno pokračovat v řízení před tím, než mezitímní rozsudek nabude právní moci, viz Hrdlička in Rubeš a kol., ibidem, str. 562. Jsem si vědom nutnosti splnění podmínky účelnosti takového rozhodnutí (§ 152 odst. 2 věta druhá) a celku malého praktického významu takového postupu; přesto mám za to, že takové situace nelze v praxi vyloučit.

⁴⁴⁰ Zoullk in Winterová, Civilní právo procesní, 2002, str. 298.

⁴⁴¹ Srov. Grunsky, Grundlagen, str. 557 („Der Umfang der innerprozessualen Bindungswirkung entspricht dem der materiellen Rechtskraft.“), stejně Musielak in Münchener Kommentar ZPO, § 318, marg. č. 3 a Arens/Lüke, Zivilprozeßrecht, 1994, marg. č. 346. Ve výsledku dochází k témuž závěru i Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1471.

nepravomocnému rozhodnutí podán řádný opravný prostředek, nebude odvolací soud vydaným rozhodnutím vázán. Naopak, zruší-li napadené rozhodnutí a věc vrátí soudu prvního stupně k dalšímu řízení, bude tento vázán právním názorem⁴⁴² odvolacího soudu. Má v této souvislosti pravdu Zoulik, podle kterého nejde ani v případě tzv. autoremedury o výjimku z vnitřní vázanosti rozhodnutím, neboť ve své podstatě se jedná pouze jinou úpravu funkční příslušnosti soudu⁴⁴³ k projednání odvolání. Konečně je třeba uvést, že *na rozdíl od účinků právní moci, účinky vnitřní závaznosti rozhodnutí v čase zanikají*. Důvodem zániku je jak právě zmíněné podání opravného prostředku, tak samo nabytí právní moci. Po té, co rozhodnutí nabude právní moci, je jeho obsah chráněn intenzivněji a šfeji účinky nezměnitelnosti a závaznosti. Vnitřní závaznost tím pozbývá významu.

III.3.2. Vykonalnost rozhodnutí

Účinky právní moci a vykonalnosti nelze zaměňovat⁴⁴⁴. Pravomocné rozhodnutí představuje řešení právního konfliktu a chrání právní postavení účastníků v dalších řízeních. Nemůže však zaručit, aby *rozhodnutím zjištěný právní stav byl realizován*⁴⁴⁵. Tento úkol plní vykonalnost. Rovněž odhlédneme-li od účelového pozadí obou zmíněných procesních institutů, zjistíme, že souvislost mezi nimi je menší, než by se na první pohled mohlo zdát. Předně je třeba uvést, že vykonalnost je vlastností i *jiných procesních úkonů*⁴⁴⁶ než *rozhodnutí*⁴⁴⁷. Týká se tedy vykonalnost větší množiny případů než právní moc. Z toho zároveň vyplývá, že *účinek vykonalnosti lze konstruovat bez ohledu na právní moc*. V platné úpravě civilního procesu je tento aspekt věci do jisté míry potlačen, neboť vykonalnost *rozsudku zákon zásadně váže na právní moc* (§ 161 odst. 1 a 2, výjimky § 162). Tato zásada je obrácena pouze u *vykonalnosti usnesení* (§ 171), jimiž se však obvykle rozhoduje pouze o procesních otázkách. Existují ovšem procesní řády, kde je *předběžná*, tj. na právní moci

⁴⁴² Vázanost právním názorem je další z možných účinků soudního rozhodnutí. Je třeba jej odlišovat jak od právní moci, tak od vnitřní závaznosti. Jeho podrobnější rozbor však přesahuje rámec této práce.

⁴⁴³ Zoulik in Winterová, Civilní právo procesní, 2002, str. 298.

⁴⁴⁴ Štajgr, Právní moc a vykonalnost, Právník 1954, str. 539.

⁴⁴⁵ Hora, Exekuční právo, str. 13.

⁴⁴⁶ Vedle notářských a exekutorských zápisů se svolením k vykonalnosti [§ 274 písm. e)] např. též *seznam přihlášených pohledávek sestavený správcem konkursní podstaty*, jde-li o zjištěnou pohledávku, kterou úpadce výslovně nepopřel [§ 274 písm. i) v souvislosti s § 45 odst. 2 z.k.v.j].

⁴⁴⁷ Právní moc je typicky připsována pouze rozhodnutím orgánů veřejné moci. Tomu obvykle odpovídá i úzus, podle něhož rozhodnutím, která se o veřejnou moc neopírají, mohou být účinky právní moci zákonem pouze propůjčeny (srov. § 28 odst. 2 z.r.ř.). Vzhledem k tomu, že výkon funkce arbitra je výkonem veřejné moci (§§ 4 a násl. zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, v platném znění) nabývá podle § 17 odst. 1 tohoto zákona nálezy finančního arbitra právní moci.

nezávislá *vykonatelnost meritorních rozhodnutí*, připuštěna v mnohem větším rozsahu⁴⁴⁸. Navázání vykonatelnosti na právní moc proto nelze považovat za pojmovou nutnost, ale pouze za právně-politické rozhodnutí zákonodárce⁴⁴⁹.

Vykonatelnost rozhodnutí je často zaměňována s možností nařízení výkonu rozhodnutí podle Části šesté o.s.ř., resp. s nařízením exekuce podle zákona č. 120/2001 Sb., exekučního řádu, v platném znění⁴⁵⁰. Takové pojetí neodpovídá zákonné úpravě, která vychází z *vykonatelnosti jako obecného účinku rozhodnutí* (§ 161 a § 171)⁴⁵¹. Nadto by to znamenalo, že rozhodnutím, kterými není ukládána povinnost k plnění, je procesním právem odepírána nutnost jejich *realizace*. Takový přístup by však výrazně omezoval dosah soudní činnosti. Vždyť rozhodnutí, kterými není ukládána povinnost k plnění, představují početnou a nepřehlédnutelnou skupinu. Jedná se nejen o *rozsudky konstitutivní*, o *rozsudky o žalobách na určení*, ale i o *veškeré zamítavé rozsudky*.

Příklady: (17a) Vykonatelnost rozsudku o nezrušitelném osvojení dítěte spočívá mj. v tom, že do matrice bude místo rodiče osvojence zapsán osvojitel. (17b) K zápisu vlastnického práva do katastru nemovitostí dojde nejen na základě rozsudku, kterým se vyhovuje žalobě na určení vlastnictví k nemovitosti, ale i na základě rozsudku, kterým je z věcných důvodů zamítnuta negativní žaloba na určení vlastnictví k nemovitosti.

Na rozdíl od *závaznosti*, která má význam v případě posouzení otázky, která je prejudiciální ve vztahu k vydávanému rozhodnutí, *nepředpokládá vykonatelnost v těchto případech vydání dalšího rozhodnutí*⁴⁵². Ti, kterých se rozhodnutí týká, *přizpůsobí své chování obsahu vykonatelného rozhodnutí*⁴⁵³. V tomto aspektu má vykonatelnost nejbližší k obecné vlastnosti soudních rozhodnutí, kterou jsme si výše (B.III.1.) označili jako *autoritativnost*. Byť zákon nehovoří o *subjektivních mezích vykonatelnosti rozhodnutí*, bude třeba vycházet z toho, že se shodují s „podmětnými“ mezemi právní moci. Vykonatelnost rozhodnutí se tedy *týká účastníků řízení* (a jejich právních nástupců - § 256), v němž bylo rozhodnutí vydáno a dále *soudů, správních úřadů a jiných úřadů veřejné správy*. Pouze za

⁴⁴⁸ Srov. §§ 708 a násl. dZPO.

⁴⁴⁹ Z hlediska budoucí úpravy civilního procesu se i zde zakládá rozsáhlý prostor pro hodnotové úvahy zákonodárce. Současná úprava předběžné vykonatelnosti meritorních rozhodnutí může být označena za restriktivní. Jaká úvaha např. brání předběžné vykonatelnosti jako pravidla u *rozsudků pro uznání*?

⁴⁵⁰ Na to upozorňuje Zoulik in Winterová, *Civilní právo procesní*, 2002, str. 314.

⁴⁵¹ Současná úprava nemá výslovné ustanovení o vykonatelnosti platebního rozkazu. Argumentuje se tím, že má-li platební rozkaz, proti kterému nebyl podán odpor, účinky pravomocného rozsudku a jeho výrok může znít pouze na (peněžité) plnění, musí být – uplynutím lhůty k plnění (analog. § 161 odst. 1) – též vykonatelný. Připomínám však, že rozhodčímu nálezu (§ 28 odst. 2 z.r.ř.) zákonodárce vedle „účinku pravomocného soudního rozhodnutí“ výslovně přiznává též účinek „soudní vykonatelnosti“.

⁴⁵² Odlišení účinku vykonatelnosti od účinku závaznosti rozhodnutí je zde poměrně obtížné a často je zaměňováno; srov. Drápal in Bureš, Drápal, Krémář a kol., *O.s.ř. - komentář*, I. díl, str. 747, marg. č. 3.

⁴⁵³ V příkladu (17a) zapíše příslušný matriční úřad údaj dle výroku rozsudku do matriční knihy, v případě (17b) provede katastrální úřad zápis do katastru (§ 8 odst. 2 zákona č. 265/1992 Sb., v platném znění).

situace, kdy byla rozhodnutím uložena *povinnost k plnění* a povinný subjekt tuto povinnost dobrovolně nerespektuje, můžeme hovořit o *vykonatelnosti „v užším smyslu“*, tj. o výkonu rozhodnutí, resp. exekuci.

III.3.3. Pravotvornost rozhodnutí

Na rozdíl od právní moci, vnitřní závaznosti a vykonatelnosti je *pravotvornost* – někdy též zvaná *konstitutivnost*⁴⁵⁴ – účinkem pouze některých soudních rozhodnutí. Předně je třeba uvést, že o pravotvornosti rozhodnutí nemá smyslu hovořit, posuzujeme-li věc výlučně z pohledu procesního. Jak jsme si již ukázali výše (kapitola B.III.3.), je s pravomocným rozhodnutím *vždy* spojen vznik *procesněprávních vztahů*, jejichž obsahem jsou práva a povinnosti procesní povahy⁴⁵⁵. O *pravotvornosti* z tohoto hlediska nemá smyslu hovořit, neboť jí disponují všechna rozhodnutí. Vyjdeme-li však z účinků meritorního soudního rozhodnutí na hmotné právo, zjistíme, že existují dvě odlišné skupiny rozhodnutí. Jedna, pro níž je otázka (ne)existence oprávnění či povinnosti předmětem poznání v procesu; taková rozhodnutí žádný účinek na hmotněprávní stav nemají⁴⁵⁶. Naproti tomu druhá skupina rozhodnutí má *povahu hmotněprávní skutečnosti, na jejímž základě se zakládá, mění nebo ruší právní vztah*. Právě taková rozhodnutí považujeme za *pravotvorná*.

Pravotvornost tedy není účinkem ve sféře procesních práv a povinností. Jedná se o *právní následek rozhodnutí v oblasti hmotněprávních vztahů* shodný s tím, jaký je způsobován právními úkony či událostmi. Liší se tím od právní moci a dalších již jmenovaných účinků rozhodnutí. S tím souvisí, že jeho existence je spojena s jiným účelem než s *ochranou subjektivních práv a jejich následného prosazení*. Konstitutivnost rozhodnutí má základ v požadavku *právní jistoty* ve vztazích, na jejichž obsahu a existenci lze spatřovat *veřejný zájem*⁴⁵⁷. Konstitutivní budou často rozhodnutí ve věcech osobního stavu⁴⁵⁸, většina rozhodnutí vydaných v nesporném řízení a z rozhodnutí v majetkových věcech především ta,

⁴⁵⁴ K terminologickým otázkám srov. *Winterová in Winterová a kol., Civilní právo procesní, 2002, str. 221 a násl.*

⁴⁵⁵ Viz též *Fliala, Důkaz zavinění, str. 21 a násl.*

⁴⁵⁶ K tomu *Zoulik, Konstitutivní rozsudky, Právník 1966, str. 434* podotýká: „tvrdit opak znamenalo by ztotožňovat existenci a její poznání.“

⁴⁵⁷ *Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1107.*

⁴⁵⁸ Výjimkou budou rozhodnutí v řízení o určení, zda tu manželství je či není. Rozsudek vyhovující těmto žalobám nezakládá, resp. narušuje manželský svazek. Má pouze deklaratorní povahu, srov. *Grunsky, Grundlagen, str. 551.*

kteřá se týkají zájmů více osob (např. v právu společností či družstev, ve vztazích mezi spoluvlastníky, apod.)⁴⁵⁹.

Žalobou podle § 90 odst. 2 obch. z. se může veřejná obchodní společnost domáhat vyloučení společníka ze společnosti. Tuto otázku je třeba postavit najisto již z toho důvodu, že účast na veřejné obchodní společnosti ze zákona zakládá ručení společníka za její závazky (§ 76 odst. 1) a ovlivňuje tedy postavení věřitelů. Významný zásah do zájmové sféry třetích osob přestavují rovněž rozhodnutí o zrušení společnosti (např. § 68 odst. 6 obch. z., § 90 odst. 1 obch. z., § 152 obch. z., atd.).

Pravotvorný účinek náleží rozsudku jen tehdy, jestliže pro to existuje v zákoně výslovná opora⁴⁶⁰. Zákonný výčet konstitutivních rozhodnutí tedy nelze rozšiřovat ujednáním stran⁴⁶¹. Důvod takového omezení záleží v tom, že v případě konstitutivních žalob se nejedná o ochranu subjektivních práv (ta mají rozhodnutím zaniknout, změnit se nebo teprve vzniknout), která je hlavní doménou soudní činnosti (čl. 90 Ústavy). Jiné úkoly mohou být soudům svěřovány jen v konkrétně vymezených případech. Přesto se mnozí autoři snaží pojímat konstitutivní rozhodnutí jako rozhodnutí o nároku na právní změnu (*Rechtsgestaltungsanspruch*)⁴⁶², kterému je konstitutivním rozhodnutím soudu poskytována právní ochrana. Aby jej odlišili od veřejnoprávního nároku na právní ochranu (*Rechtsschutzanspruch*), přiznávají mu pouze soukromoprávní povahu, pročež jej směřují nikoliv proti soudu, nýbrž proti opačné procesní straně⁴⁶³. Nemohou ale uspokojivě zodpovědět otázku, jakým způsobem může protistrana splnit tento nárok např. v případě rozvodu manželství nebo popření otcovství⁴⁶⁴. V takových případech nelze než učení o nároku na právní změnu označit za poslední zbytek nauky o tzv. konkrétním žalobním právu.

Mám za to, že se analýza účinků konstitutivních rozhodnutí může bez učení o nároku na právní změnu obejít⁴⁶⁵. Vzhledem k tomu, že ke změně v hmotněprávní sféře zde dochází až samotným rozhodnutím a nikoliv chováním protistrany, nebylo by lze takový nárok konstruovat jinak než jako nárok proti státu. To ale vede k důsledku, který je třeba

⁴⁵⁹ Nelze však zapomínat ani na skupinu konstitutivních žalob procesního práva, kterou je vedle žaloby na obnovu a žaloby pro zmatečnost např. žaloba excindační (a samozřejmě žaloba opoziční, kterou však naše procesní právo neupravuje).

⁴⁶⁰ Winterová a kol., Civilní právo procesní, 2002, str. 222.

⁴⁶¹ Věc lze vyjádřit i tak, že platí *numerus clausus* konstitutivních žalob, resp. rozhodnutí. Německá teorie a praxe však kladně řeší otázku, zda tento výčet lze ujednáním stran omezit. Příkladem je možnost sjednat ve stanovách veřejné obchodní společnosti (oHG) ukončení účasti společníka na této společnosti výpovědí. Tak Grunsky, Grundlagen, § 48 II, str. 552 a tam v pozn. 6) citovaná judikatura.

⁴⁶² Srov. Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1108, Schilken, Zivilprozessrecht, marg. č. 997, ale i Rosenberg/Schwab/Gottwald, Zivilprozessrecht, 1993, str. 526 a násl.

⁴⁶³ Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1108

⁴⁶⁴ Grunsky, Grundlagen, str. 38 a násl.

⁴⁶⁵ V moderní české procesualistice byl jeho jediným zastáncem, pokud vím, Hrdlička, jak vyplývá z jeho článku Právní účinky rozhodnutí, Právník 1963, str. 541 a násl.

jednoznačně odmítnout – k existenci *práva na pozitivní rozhodnutí* (např. „práva na rozvod manželství“⁴⁶⁶), které je dáno již před procesem a jemuž odpovídá povinnost státu (soudu) žalobě vyhovět. I v případě konstitutivních rozhodnutí však soud vychází ze zjištěného skutkového stavu, který v řízení tvrdí a prokazují účastníci řízení. Stát proto na sebe nemůže brát povinnost, jejíž splnění není závislé na jeho vůli, ale na plnění procesních povinností jinými subjekty. Podle mého názoru tedy není základem pravotvorného rozhodnutí nárok na právní změnu, nýbrž výše naznačená úvaha zákonodárce, že ve vybraných případech je třeba z důvodů právní jistoty a s ohledem na veřejný zájem, svěžit *úpravu změn v sféře hmotněprávních vztahů soudům*. Tímto tvrzením na druhou stranu nemá být popřena soukromoprávní povaha věci, o níž je konstitutivním rozsudkem rozhodováno. Byť předmětem poznání soudu v těchto věcech není určité subjektivní právo, nelze zastírat, že i zde rozhodnutí významně zasahuje do právního postavení účastníků. Zákon proto s ohledem na tyto případy hovoří *o ochraně jejich oprávněných zájmů* (§ 1)⁴⁶⁷.

Na závěr je ještě třeba vytknout souvislost účinku pravotvornosti s účinky právní moci. Je zřejmé, že rozhodnutí může působit změnu v hmotněprávní oblasti až tehdy, jestliže je jeho obsah *závazně a nezměnitelně stanoven*. Jinak by právní jistota v materiálních vztazích mohla být významně narušena⁴⁶⁸. Váže proto zákonodárce účinek pravotvornosti rozhodnutí na nabytí právní moci. Platí přitom, že tento účinek, stejně jako účinek jiné hmotněprávní skutečnosti, působí *zásadně ex nunc*⁴⁶⁹.

III.3.4. Rozhodnutí jako znak skutkové podstaty

Zahraniční procesní věda si vedle *účinku pravotvornosti* všímá i dalších materiálních účinků meritorních rozhodnutí, které souhrnně označuje jako *účinky skutkové podstaty* (*Tatbestandswirkungen des Urteils*)⁴⁷⁰. V české literatuře se tímto aspektem rozhodnutí

⁴⁶⁶ Tak i Zoullk, Konstitutivní rozsudky, Právník 1966, str. 434.

⁴⁶⁷ Zoullk, ibidem, str. 437.

⁴⁶⁸ Důraz na právní jistotu v případech konstitutivních rozhodnutí vedl Steinerja až k tvrzení, že pravomocná konstitutivní rozhodnutí bez rozdílu nejsou napadnutelná mimořádnými opravnými prostředky (Steiner, Účinky konstitutivního rozhodnutí se zřetelem na řízení před státním notářstvím, Právník 1968, str. 225 a násl.) Proti tomu rozhodně (a správně) vystoupil Hrdlička, Jsou pravomocná konstitutivní rozhodnutí nezrušitelná?, Právník 1969, str. 447 a násl.

⁴⁶⁹ Výjimku z této zásady (účinek *ex tunc*) představuje s ohledem na svou dikci § 17 odst. 1 z.r. upravující prohlášení manželství za neplatné.

⁴⁷⁰ Z rozsáhlé novější literatury arov. především Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1565, Grunsky, Grundlagen, str. 555 a násl., Rosenberg/Schwab/Gottwald, Zivilprozessrecht, 1993, str. 909 a násl.

zabýval naposledy, pokud vím, *Grňa*⁴⁷¹ před více než 70ti lety. Nezáměr české procesualistiky o tuto *vlastnost rozhodnutí* je dán zřejmě i konečným odsudkem zmíněného autora, který jej považoval za „pomocný pojem, společný název pro nejrůznější skutečnosti“, který je „pro poznání podstaty rozsudku“ pojmem „málo plodným“⁴⁷². Pravdu má *Grňa* v tomto směru minimálně potud, že najít společný jmenovatel pro všechny případy, které jsou do této skupiny zařazovány, je obtížné.

Příklady: (18a) Předpokladem odporovatelnosti právního úkonu (§ 42a o.z.) proti osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn nebo které vznikl z odporovatelného úkonu dlužníka prospěch (§ 42a odst. 3), je existence *pravomocného a vykonatelného rozhodnutí* proti dlužníkovi (§ 42a odst. 1). (18b) Bylo-li právo přiznáno *pravomocným rozhodnutím soudu*, promlčuje se za deset let ode dne, kdy mělo být podle rozhodnutí plněno (§ 110 odst. 1 o.z.). (18c) Je-li mezi věřitelem a ručitelem dohodnuto tzv. *beneficium ordinis*, podle něhož je věřitel oprávněn požadovat plnění po ručiteli až tehdy, pokud se plnění marně domáhat na dlužníka soudní cestou⁴⁷³, představuje *pravomocný rozsudek* ve věci mezi věřitelem a dlužníkem předpoklad pro vznik nároku věřitele vůči ručiteli.

Vzhledem k tomu, že se uvedený účinek rozsudku vydaného mezi dvěma účastníky zpravidla dotýká osoby třetí [příklady (18a) a (18c)], bývá tento aspekt rozsudku někdy označován jako *účinek reflexivní*. Nejedná se přitom o závaznost takového rozhodnutí, neboť zde zákon jednak vyžaduje samu *existenci rozhodnutí*⁴⁷⁴ a nikoliv vyřešenou prejudiciální otázku, a dále zde ani není dána *totožnost účastníků*, jež je předpokladem závaznosti. Příklad (18b) zase ukazuje, že ne ve všech případech musí být účinkem rozsudku, který je *odlišný od právní moci i ostatních dosud zmíněných vlastností rozhodnutí*, dotčena třetí osoba. Mám za to, že výše uvedeným příkladům je společná pouze ta skutečnost, že existence pravomocného rozhodnutí je *znakem skutkové podstaty hmotněprávní normy* a tedy podmínkou (resp. jednou z podmínek) nastoupení určitého právního následku.

Pravomocný a vykonatelný rozsudek věřitele proti dlužníkovi je jednou z podmínek odporovatelnosti právním úkonům (§ 42a o.z.). Pravomocné rozhodnutí soudu přiznávající oprávněnému právo na plnění má za následek přerušení běhu promlčecí doby tohoto práva (§ 110 odst. 1 o.z.). Existence pravomocného rozsudku věřitele proti dlužníkovi je v příkladu (18c) jedním z předpokladů jeho nároku proti ručiteli. Rovněž v případě, kdy soud přivodil k výpovědi z nájmu bytu (§ 711a o.z.), bude pravomocný rozsudek pouze jednou z podmínek

⁴⁷¹ *Grňa*, Prejudicialita, str. 50 a zejména str. 54 v kapitole pod názvem „Reflexivní účinek rozsudku“.

⁴⁷² *Grňa*, ibidem, str. 54.

⁴⁷³ K platnosti takové dohody *Hurdík in J. Fláta a kol.*, Občanské právo hmotné, 2002, str. 223 a násl.

⁴⁷⁴ Žaloby v příkladech (18a a 18c) by nemohly být úspěšné ani tehdy, jestliže by účastníci řízení shodně tvrdili, že existuje vymahatelná pohledávka žalobce vůči dlužníkovi (18a), resp. splatná pohledávka žalobce vůči dlužníkovi (18c).

nastoupení právního následku – zániku nájmu bytu. Vlastním důvodem zániku nájmu bytu je i v těchto případech písemná výpověď (§ 710 odst. 1 o.z.)⁴⁷⁵.

Uvedená vlastnost rozhodnutí má nejbližší k pravotvornosti. Pravomocný rozsudek totiž v těchto případech rovněž představuje *hmotněprávní skutečnost*. Na rozdíl od konstitutivnosti, kde způsobení změny právního stavu je smyslem rozsudku, však v příkladech (18a) – (18c) vlastnost „být hmotněprávní skutečností“ není vlastním účelem rozhodnutí, nýbrž pouze jeho vedlejším produktem. K tomu dále přistupuje, že je obvykle jen jednou z několika podmínek, které ve výsledku vedou ke změně hmotněprávního stavu. Chce se mi proto vyjádřit určitou skepsi nad tím, je-li namísto tento jev označovat jako účinek⁴⁷⁶. Na druhou stranu ale uznávám, že má-li být výčet vlastností rozhodnutí úplný, nelze ani tuto přehlížet.

Abych řečenou skepsi trochu umírnil, připomínám, že uvedený účinek rozhodnutí může být odpovědí na otázku po právní povaze těch soudních rozhodnutí, kterými je pouze podmiňována účinnost určité hmotněprávní skutečnosti (výpovědi, smlouvy, apod.). Typickým příkladem takových rozhodnutí je rozsudek přivolující k výpovědi z nájmu bytu⁴⁷⁷.

III.3.5. Precedenční působení rozhodnutí

Civilní soudní rozhodnutí nejsou pramenem práva. Již § 12 o.z.o. stanovil, že opatření stanovená v jednotlivých případech a soudcovské rozsudky vydané v jednotlivých právních rozepřích nemají nikdy moci zákona; nelze jich vztahovati na jiné případy nebo na jiné osoby⁴⁷⁸. Obecná formální vázanost rozhodnutími vyšších soudů by nebyla slučitelná se soudcovskou nezávislostí (čl. 82 odst. 1 Ústavy), neboť představuje *omezení svobody soudcovského rozhodování*⁴⁷⁹, jež je limitována pouze zákonem a mezinárodní smlouvou (čl. 95 odst. 1 Ústavy). Ani konstantní judikatura vyšších soudů nemůže být proto považována za

⁴⁷⁵ Rozsudek soudu o přivolení je tedy z hmotněprávního hlediska podmínkou účinnosti výpovědi. Prakticky to znamená, že výrok takového rozsudku není konstitutivní, neboť jím samotným nedochází ke změně v hmotněprávním vztahu.

⁴⁷⁶ Výše (II.4.) jsem uvedl, že účinkem rozumím právní následek rozhodnutí. V uvedených případech však tento obvykle nebude bez dalšího dán.

⁴⁷⁷ Srov. *Winterová*, Rozsudek pro zneškání, rozsudek pro uznání, *Právní praxe* 1993, str. 595, které uvažuje o možnosti vydání rozsudku pro zneškání i v řízení o přivolení k výpovědi z nájmu bytu, tzn. nepovažuje jej za konstitutivní (arg. § 153a odst. 3).

⁴⁷⁸ Citováno dle *Schelleová, Schelle*, *Civilní kodexy*, str. 42.

⁴⁷⁹ Tak *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, *Zivilprozessrecht*, 1993, str. 910.

závaznou v právním smyslu⁴⁸⁰. Ústavně upravenou výjimku představují pouze vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu, jež jsou závazná pro všechny orgány a osoby (čl. 89 odst. Ústavy). Závaznost rozhodnutí *ve smyslu pramene práva* je však třeba odlišovat od závaznosti jako účinku právní moci⁴⁸¹.

Na druhou stranu nelze popírat velký *faktický význam prejudikatury* vyšších soudů⁴⁸². Precedenční (tj. předchozí) rozhodnutí zejména Nejvyššího soudu vydaná nikoliv *v totožné, nýbrž skutkově obdobné věci* působí na rozhodování nižších instancí. Nelze však obligátně tvrdit, že toto faktické precedenční působení vyplývá vždy z *přesvědčivosti* odůvodnění rozhodnutí nejvyšší instance. Publikovaná rozhodnutí Nejvyššího soudu⁴⁸³ jen zřídka kdy přesvědčují hlubším rozbořem věci, argumentace se odehrává zásadně na rovině klasického interpretačního instrumentária⁴⁸⁴. K respektování judikatury tak soudce vedou především úvahy pragmatické – předpoklad, že účastníci v takovém případě upustí od podání opravných prostředků, resp. že i v případě jejich podání nebude rozhodnutí vyšším soudem změněno či zrušeno⁴⁸⁵. I tímto – obsahově vadným - způsobem lze formálně dosáhnout účelu precedenčního působení rozhodnutí, tj. jistoty v právním styku a ekonomie soudního rozhodování⁴⁸⁶.

⁴⁸⁰ Kühn, Aplikace práva soudcem, str. 138 a násl., hovoří o *normativním působení judikatury* především v tom smyslu, že hodlá-li se soudce od prejudikatury odchýlit, musí toto své rozhodnutí podložit dostatečnými argumenty. Nejde tedy o závaznost judikatury vyšších soudů ve vlastním smyslu, nýbrž o konkretizaci obecné *povinnosti soudů tádně svá rozhodnutí odůvodnit*. Tato povinnost má svůj základ v právu na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny).

⁴⁸¹ Vedle toho, že jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu pramenem práva, disponují usnesení a nálezy Ústavního soudu po té, co nabudou právní moci, rovněž účinkem závaznosti (k jeho obsahu srov. kapitola B.III.2.2.).

⁴⁸² Shodně Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1491.

⁴⁸³ Nejen ta, která jsou publikována ve Sb. s. r. vydávané Nejvyšším soudem, ale i ve sbírkách soukromých (např. Soubor C nakladatelství C.H.Beck nebo SJ – ASPI Publishing).

⁴⁸⁴ Tím mám na mysli především výklad gramatický, logický, systematický a historický.

⁴⁸⁵ Shodně Zoullk, Teoretické problémy, Právník 1970, str. 567. Takový „mechanický“ přístup však mnohdy vede k nekritické aplikaci předchozí judikatury. Na toto nebezpečí upozorňuje rovněž Kühn v citované práci, str. 138.

⁴⁸⁶ Srov. Rosenberg/Schwab/Gottwald, Zivilprozessrecht, 1993, str. 910.

C. ČÁST ZVLÁŠTNÍ

Kapitola I.

Objektivní meze právní moci

I.1. Úvod do problematiky

Procesní nauka zpravidla hovoří o *objektivních mezích právní moci* bez toho, aby je samostatně definovala⁴⁸⁷. Namísto vlastního vysvětlení pojmu se většinou odkazuje na jeho úzkou souvislost s vymezením *předmětu civilního řízení*⁴⁸⁸. Ten lze obecně charakterizovat jako „objekt soudní ochrany, o němž se má soud ve svém rozhodnutí příznivě nebo nepříznivě vyslovit.“⁴⁸⁹ Vymezení objektu soudní ochrany přitom nehraje roli pouze z hlediska institutu právní moci civilních soudních rozhodnutí. Definice předmětu řízení má význam pro posouzení dalších procesní otázek, ať jimi jsou pravomoc, příslušnost, litispence, změna žaloby, přistoupení účastníků či objektivní kumulace žalob⁴⁹⁰. Na rozdíl od uvedených institutů užívá nauka v souvislosti s právní mocí termínu „objektivní meze“ namísto „předmět řízení“ především proto, aby odlišila důležitou *subjektivní a časovou dimenzi*, kterou v sobě

⁴⁸⁷ Srov. *Četka a kol.*, Občanské právo procesní, str. 213.; *A. Blomeyer*, Zivilprozeßrecht, str. 477; *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, Zivilprozeßrecht, str. 926 a násl. nebo *Rechberger/Simmotta*, Zivilprozessrecht, marg. č. 700. Dokonce ani *Zeuner*, který termínu „objektivní meze právní moci“ použil v názvu své přelomové práce, tyto objektivní meze nedefinuje.

⁴⁸⁸ Za všechny srov. *Fasching*, Lehrbuch, marg. 1514 („Die objektiven Grenzen der Rechtskraft werden durch die Identität des Anspruchs bedingt.“).

⁴⁸⁹ Tak *Macur*, Předmět sporu, str. 17.

⁴⁹⁰ *Fasching*, Lehrbuch, marg. č. 1144 a násl. nebo *Leipold* in *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 103. Obdobně *Macur*, Předmět sporu, str. 19 a násl.

institut právní moci chová⁴⁹¹. Věc lze rovněž vyjádřit tak, že objektivní meze právní moci jsou jedním z předpokladů pro posouzení *identity věci*. Dříve však, než se pokusíme o jejich pojmovou analýzu, budeme se věnovat jejich významu pro systém civilního procesu.

I.2. Význam objektivních mezí právní moci

Stanovení *objektivních mezí právní moci* nám umožňuje zodpovědět otázku, kam sahají účinky (tj. nezměnitelnost a závaznost) konkrétního pravomocného rozhodnutí. Ze skutečnosti, že *předmětný rozsah účinků právní moci* je vymezován pozitivněprávní úpravou (§§ 159, 159a), je možno soudit, že tento *rozsah* není dán „povahou věci“ a že jej tedy lze konstruovat různě. Je zcela na vůli zákonodárce, aby stanovil „užší“ či „širší“ objektivní meze právní moci⁴⁹². Příkladem širokého pojetí účinků právní moci nám může být nejen historická *úprava obecnoprávní*, podle které nabývaly právní moci i důvody rozhodnutí⁴⁹³, ale i současná anglo-americká doktrína *issue preclusion* (tradičně též zvaná *collateral estoppel*), která dospívá k obdobným výsledkům⁴⁹⁴. Rovněž úprava právní moci civilních rozhodnutí (předmětu řízení) v pojetí *evropského zákonodárce* se od střeoevropských národních úprav v mnohém odlišuje⁴⁹⁵.

Není třeba zastírat skutečnost, že zákonodárce stojí při vymezení objektivního rozsahu právní moci před obtížnou volbou. Pro *širší pojetí objektu právní moci* svědčí myšlenka, že jedním rozhodnutím může být *do budoucna vyřešeno více sporných otázek v poměru mezi účastníky*. Takové pojetí právní moci klade vyšší důraz na řešení právního konfliktu a na právní jistotu ve vztazích mezi procesními stranami⁴⁹⁶. Působí rovněž preventivně, neboť zabraňuje vzniku nových sporů a ve svém důsledku tak snižuje zatížení soudů. Průvodním jevem širšího pojetí jsou dále výrazné *koncentrační účinky právní moci*, které nutí účastníky

⁴⁹¹ Proto se vedle objektivních mezí právní moci hovoří o jejich mezích subjektivních, resp. časových. Stejně by však bylo možno hovořit např. o subjektivních mezích litispendence. Pro změnu žaloby co do subjektů zase existují zvláštní instituty přistoupení, záměny, resp. procesního nástupnictví, atd.

⁴⁹² Stejně *Leipold in Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 74.

⁴⁹³ *Gottwald*, Münchener Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 48.

⁴⁹⁴ *Casad, Clermont*, Res Judicata, str. 113 a násl. V českém jazyce srov. *Macur*, Předmět sporu, str. 190 a násl. V jazyce německém srov. *Schack*, Einführung, 2003, str. 74 a násl.

⁴⁹⁵ Jde především o judikaturu ESD k čl. 21 Bruselské úmluvy, který v souvislosti s úpravou litispendence používá pojmu „tentýž nárok“ (franc. le même objet et la même cause; angl. the same cause of action); srov. *Gubisch Maschinenfabrik/Palumbo* = rozsudek ESD z 8.12.1987, věc C-144/86, *The Tatry/Maciej Rataj* = rozsudek z 6.12.1994, věc C-406/92 a *Drouot assurances/CMI industrial sites* = rozsudek z 19.5.1998, věc C-351/96. Blíže k „evropskému“ pojmu předmětu řízení *Wernecke*, Die Einheitlichkeit, str. 14 a násl. nebo *Schlosser*, EU-Zivilprozessrecht, 2003, str. 181 a násl.

⁴⁹⁶ *Leipold in Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 75.

přednést veškerá rozhodující tvrzení a řádně je projednat⁴⁹⁷. Na druhou stranu ovšem nelze zamlčovat argument, že uvedené pojetí může vést k *častějšímu užití opravných prostředků*, a to dokonce v případech, kdy sám výrok rozhodnutí účastníkovi nepůsobí žádnou újmu, ale nepříznivé jsou pro něj následky vyplývající z jeho odůvodnění⁴⁹⁸. Každá úprava právní moci a jejího objektivního vymezení musí proto brát zřetel na skutečnost, že s ohledem na rozsah jejích účinků je třeba konstruovat pojem *újmy*, jež je legitimačním předpokladem pro podání odvolání⁴⁹⁹.

Vedle nutnosti příliš „otevřeného“ vymezení přípustnosti řádných opravných prostředků svědčí, podle mého názoru, proti širšímu pojetí mezi právní moci další významný moment. K němu se otevřeně přihlásil, jak jsme si ukázali výše (B.I.3.), na základě úvah *Ungera a Wetzella*, německý zákonodárce⁵⁰⁰. Jedná se v zásadě o to, že pravomocné rozhodnutí nemá účastníkům přinášet překvapivé a neočekávané následky, kterých si nebyli vědomi. Právní moc rozhodnutí by neměla, jednoduše řečeno, *sahat dále, než bylo úmyslem stran, který vyjádřily v žalobním návrhu (v návrhu vzájemné žaloby)*. Je totiž nepopiratelnou skutečností, že subsumpční úsudek soudu obsahuje vzhledem ke složitosti právní úpravy obvykle velké množství jednotlivých členů, z nichž všechny ani nebudou v odůvodnění rozhodnutí výslovně uvedeny (typicky závěr o tom, že právní úkon je možný a dovolený, apod.) nebo analýze právního laika budou při podání žaloby jen obtížně přístupné (např. stupeň zavinění v řízení o žalobě na náhradu věcné škody, apod.). Tento důvod pro omezení objektivních mezí právní moci výstižně formuloval *Arens*, podle něhož *má být pro žalobce (žalovaného) zřejmé, co svou žalobou (vzájemným návrhem) dává v sázku*⁵⁰¹.

Dále mám za to, že ve prospěch užšího vymezení objektivních účinků pravomocného rozhodnutí hovoří i úvaha, že limitace předmětu právní moci zabrání přílišné rozvlácnosti řízení (především rozsáhlému dokazování jednotlivých sporných bodů, od kterého účastníci nebudou chtít, vzhledem k dosahu k významu řešené předběžné otázky, upustit) a napomůže

⁴⁹⁷ Srov. *Schack*, Einführung, 2003, str. 74, který poukazuje na to, že americká doktrína omezuje účinky *issue preclusion* na otázky, které byly v prvním řízení jednak podstatné (*necessary*) a jednak byly skutečně projednány (*actually litigated*).

⁴⁹⁸ Tj. nepříznivé v důsledku právní moci v odůvodnění řešených prejudiciálních otázek (žalobě bude vyhověno, ale z jiných důvodů než požadoval žalobce). Zde je třeba upozornit, že institut opravy odůvodnění rozhodnutí (§ 165 o.s.f.) sleduje odstranění jiných nepříznivých účinků odůvodnění a s právní mocí ani s újmou ve smyslu legitimační podmínky pro podání odvolání nesouvisí. Viz k tomu *Hrdlička*, Oprava důvodů rozhodnutí, AUC – Iuridica č. 4/1964, str. 75 a násl., zvláště str. 91 („ve skutečnosti tu žádné věcné ať vnitřní či vnější souvislosti mezi opravou odůvodnění rozhodnutí a mezi právní mocí není“).

⁴⁹⁹ Na to důrazně upozorňuje *Leipold* in *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 76, kde uvádí: „Wie immer man die Rechtskraft bemisst, jedenfalls muß auch die Beschwer grundsätzlich im selben Umfang bejaht werden, in dem ein Urteil ungünstige rechtskraftfähige Feststellungen für eine Partei enthält.“

⁵⁰⁰ *Hahn*, Materialien, str. 291.

⁵⁰¹ *Arens/Luke*, Zivilprozeßrecht, marg. č. 364.

tak rychlému skončení věci⁵⁰². Užší vymezení předmětu právní moci tedy, podle mého názoru, nezůstává bez vlivu *na rychlost řízení*.

Výše (B.III.2.2.) jsme již naznačili, že český zákonodárce se při stanovení objektivních mezí právní moci, vydal právě tímto směrem. Svědčí o tom především omezení účinku závaznosti pouze na „výrok pravomocného rozsudku“ (§ 159a odst. 1). Je vyjádřením úmyslu zákonodárce, vyloučit z dosahu právní moci především úsudky soudu o prejudiciálních otázkách⁵⁰³, které jsou předpokladem vlastního rozhodnutí. Tomuto stanovisku zákonodárce odpovídá rovněž ustanovení § 202 odst. 3, podle něhož odvolání jen proti důvodům rozhodnutí není přípustné. Ze shodného stanoviska přitom vycházel i o.s.ř. z roku 1950 (§ 172 odst. 1 o.s.ř. 1950)⁵⁰⁴. Důsledkem zvoleného pojetí je nejen to, že otázky řešené v odůvodnění rozhodnutí nejsou *závazné* pro další spor mezi týmiž účastníky, ale zároveň, že nepředstavují ani *překážku věci pravomocně rozhodnuté*, stanou-li se následně předmětem samostatného řízení.

Příklady: (19a) *Vyhovujícím pravomocným rozsudkem o žalobě na zaplacení příslušenství půjčky* tedy není pro další řízení mezi týmiž účastníky *závazně* řešena otázka existence *jistiny dluhu*. V následném řízení o žalobě na zaplacení *jistiny dluhu* mezi týmiž účastníky, které se zpravidla bude týkat větší částky než předchozí žaloba, může proto soud dojít k závěru, že dluh z půjčky platně nevznikl. (19b) Pravomocným rozsudkem *zamítajícím žalobu na zaplacení dlužného nájemného* (např. za období čtyř měsíců) není pravomocně vyřešena otázka neexistence nájemního vztahu⁵⁰⁵. Z hlediska objektivních mezí právní moci proto není vyloučeno, aby se žalobce v následném sporu domáhal určení jeho existence⁵⁰⁶. (19c) Stejně tak může soud po pravomocném zamítnutí žaloby na plnění v příkladu (19b) v následném řízení o přivolení k výpovědi z nájmu bytu týkající se téhož nájemního vztahu (nerozhodno z jakého z důvodů uvedených v § 711a odst. 1 o.z.) dojít k jinému závěru o jeho existenci a k výpovědi přivolit.

Historicky je toto *úzké pojetí předmětných mezí právní moci* vyjádřením kontinuity s předchozí úpravou obsaženou v civilním řádu soudním (§ 411 c.ř.s., B.I.4.), jehož inspiračním zdrojem byla celoněmecká regulace (§ 293 CPO⁵⁰⁷, B.I.3.). Tato je zase výsledkem odmítavé

⁵⁰² Gottwald in Münchener Kommentar ZPO, 1992, § 322, marg. č. 77.

⁵⁰³ Zákonodárci ale mohlo jít např. i o to, aby z dosahu právní moci vyloučil pouhá skutková zjištění, jež jsou předpokladem pro řešení prejudiciálních otázek. Takové (ve svém důsledku ještě širší pojetí objektivních mezí právní moci než zastával Savigny) prosazoval Windscheid (tzv. Rechtskraft der *Tatsachenfeststellungen*), srov. Gottwald in Münchener Kommentar ZPO, 1992, § 322, marg. č. 76, pozn. č. 187 a tam uvedený odkaz.

⁵⁰⁴ Vedle vlastního znění ustanovení § 172 odst. 1 věta druhá o.s.ř. 1950 („Není přípustné se odvolat jen proti důvodům rozhodnutí.“), vyjadřuje stanovisko zákonodárce názorně i důvodová zpráva k § 172 o.s.ř. 1950 („Důvody rozsudku se nestanou nikdy pravomocnými, proto se nepřipouští odvolání jen proti důvodům.“)

⁵⁰⁵ Tímto rozhodnutím je ale *závazně* řešena prejudiciální otázka pro případný spor o žalobě na určení neplatnosti výpovědi (§ 711 odst. 5 o.z.), je-li výpověď dána a skutkově vymezena právě z důvodu neplacení nájemného a úhrad za plnění spojená s užíváním bytu v uvedeném období [§ 711 odst. 2 písm. b) o.z.].

⁵⁰⁶ Od toho odlišnou bude ovšem otázka, zda má žalobce na takovém určení náležitý právní zájem [§ 80 písm.

c)].

⁵⁰⁷ Dnes § 322 odst. 1 dZPO.

reakce německého zákonodárce na Savignyho „*Elementarlehre*“, podle kterého mají být *jedním rozhodnutím vyřešeny všechny sporné prvky projednávaného právního vztahu* (B.I.2.).

Na tomto místě nelze nepoznamenat, a právě zmíněné historické souvislosti na to poukazují, že významné principy, zásady a instituty českého civilního procesu (a tím i civilní proces sám) jsou – přes jednotlivé deformace a zjednodušení zapříčiněná marxistickou ideologií - *pevně zakořeněny v rodině klasických střeoevropských civilněprocesních úprav*. Ty jsou vyjádřením myšlenkového úsilí několika generací učenců a praktiků, a jejich výsledkem je nejen vystižení organické souvislosti jednotlivých částí procesní materie, ale i celková funkčnost systému ochrany (soukromých) subjektivních práv⁵⁰⁸. Na zmíněnou skutečnost bychom neměli zapomínat ani při naší *civilněprocesní reformě*, která jistě neujde tlakům jak na „čistě domácí“ či „novátorská“, tak na „evropská“ řešení podstatných otázek. Zejména posledně uvedenému vlivu může být vystaven i institut právní moci a především jeho tzv. *úzké vymezení*. Neměl by jim podléhat, neboť, jak jsme si ukázali, vedlo by to k nutnosti zásahů i do jiných oblastí procesu (předmět řízení a z něj vycházející instituty, odvolání, atd.) a nebylo by to zřejmě bez dopadu na rychlost řízení.

I.3. Předmět řízení jako východisko

S ohledem na vnitřní jednotu civilního procesního práva je zapotřebí trvat na tom, aby základním kritériem pro stanovení *objektivních mezí právní moci* byl pojem, který je relevantní i pro vymezení jiných procesních institutů, jejichž úprava bezprostředně souvisí s objektem právní ochrany (např. změna žaloby, litispence). Za uvedené základní kritérium je procesní vědou tradičně považován pojem *předmětu řízení*, resp. předmětu sporu (*Streitgegenstand*)⁵⁰⁹. Pojem předmětu řízení je pojmem právní nauky a v pozitivní úpravě se nemusí vyskytovat buď vůbec nebo pouze ojediněle (srov. § 157 odst. 3, § 166 odst. 1 a 2)⁵¹⁰. Přesto je pro správnou a jednotnou aplikaci procesních předpisů nepostradatelný⁵¹¹. To platí

⁵⁰⁸ Kleinův rakouský ÚZPO je dodnes považován za jednu nejzdařilejších civilněprocesních úprav na kontinentu, srov. Fasching, Lehrbuch, marg. č. 38.

⁵⁰⁹ Nepovažují spolu s Macurem, Předmět sporu, str. 17 významové rozdíly mezi termíny „předmět řízení“ a „předmět sporu“ za podstatné. Obecně půjde vždy o totéž, tedy o vymezení předmětu soudní ochrany.

⁵¹⁰ Obdobně tomu bylo v úpravě o.s.ř. z roku 1950. Blíže k tomu Štajgr, Předmět, Právnícké štúdie č. 4/1956, str. 487 a násl.

⁵¹¹ Význam vymezení předmětu řízení pro instituty právní moci, litispence, změny žaloby a další nepovažují za výraz jakési vědecké „předpojatosti“, o které mluví Štajgr v cit. studii, str. 512. Naopak mám za to, že z jeho velmi závěrů týkajících se vymezení předmětu řízení (viz Štajgr, ibidem, str. 512 a násl.) číší jistá zaujatost vůči výsledkům prací „buržoazních procesualistů“.

jak o ustanoveních o právní moci, tak o institutech dalších, které jsem shora zmínil⁵¹². Proto se pokusu o jeho vymezení nelze vyhnout.

V právní vědě 19. století byl za předmět řízení považován sám *materiální nárok*, jehož splnění se žalobce žalobou domáhal⁵¹³. V tomto smyslu používá termínu „nárok“ (*Anspruch*) německá (§ 322 dZPO) a po ní ještě rakouská legislativní úprava právní moci (§ 411 öZPO). Souvislost s tehdy panující *teorií materiální právní moci* je zřetelná. Znamená-li právní moc „zesílení“ či dokonce vznik nebo zánik hmotněprávního nároku, musí být tento nárok sám předmětem řízení⁵¹⁴. Teorie materiálního nároku se však ocitá v nesnázích tehdy, má-li objasnit, co je předmětem řízení o žalobách konstitutivních a určovacích, zvláště pak v řízení o negativní určovací žalobě⁵¹⁵. Problémy činí materiálně vymezený předmět řízení též tehdy, domáhá-li se žalobce opětovně (resp. současně) téhož plnění, které pouze jinak právně odůvodňuje (tzv. konkurence nároků)⁵¹⁶.

Příklad: (20) Pravomocný rozsudek zamítající nárok žalobce na náhradu věcné škody nepředstavuje podle *materiálního pojetí předmětu sporu* překážku věci rozhodnuté pro řízení o žalobě na vydání bezdůvodného obohacení, která má skutkový základ v témže deliktním jednání žalovaného.

Uvedené nedostatky vymezení předmětu sporu jako materiálního nároku se pokouší odstranit *procesní teorie předmětu řízení*. Jejím cílem je objasnit podstatu předmětu sporu pouze na základě procesního práva, resp. na základě skutečností, které mají význam z hlediska procesních předpisů⁵¹⁷. Namísto o materiálním nároku se proto hovoří o *procesním nároku*⁵¹⁸ jako předmětu řízení. Vychází se převážně⁵¹⁹ z poznatku, že *procesní nárok* se

⁵¹² Nejvyšší soud ČR ve svých posledních publikovaných rozhodnutích k problematice *změny žaloby*, viz Rc 21/2003 = rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.8.2001, sp. zn. 21 Cdo 2502/2000 [Sb. s. r. roč. 2003, č. 3, str. 189] a Rc 78/2004 = rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1934/2000 [Sb. s. r. roč. 2004, č. 9-10, str. 374] nepoukázal na její souvislost s otázkami *překážek litispendence a rei iudicatae*, jimž se věnoval v dřívě publikovaných rozhodnutích Rc 46/2001, Rc 60/2001, Rc 31/2002 nebo Rc 59/2004. Vzniká tak pro praxi pochybnost, zda vymezení předmětu řízení a jeho jednotlivých komponent posuzovat v uvedených případech shodně (což by bylo žádoucí).

⁵¹³ *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, *Zivilprozessrecht*, str. 531 upozorňují, že autorem termínu „nárok“ (*Anspruch*) je *Windscheid*, který jej použil ve svém díle „*Actio des römischen Rechts*“ z roku 1856. Jeho vymezení dodnes obsahuje § 194 BGB jako „*Das Recht, von einem anderen ein Tun oder Unterlassen zu verlangen*“.

⁵¹⁴ Je tedy zjednodušující, tvrdí-li *Fasching*, *Lehrbuch*, marg. č. 1151, že je-li zjištěna neexistence hmotněprávního nároku, znamená to, že řízení nemělo žádný předmět. Stoupenci materiální teorie by zřejmě namítali, že předmět řízení v tomto případě byl dán, ale (nesprávným) pravomocným rozhodnutím zanikl.

⁵¹⁵ Jejím prostřednictvím se žalobce domáhá nikoliv splnění nároku, případně určení jeho existence, nýbrž určení *neexistence* právního vztahu. Sám pojem právního vztahu (práva) je přitom širší než pojem nároku.

⁵¹⁶ *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, *Zivilprozessrecht*, str. 531 a *Fasching*, *Lehrbuch*, marg. č. 1151, po posléze jmenovaném doslovně stejně *Macur*, *Předmět sporu*, str. 24.

⁵¹⁷ *Fasching*, *Lehrbuch*, marg. č. 1154.

⁵¹⁸ Srov. *Macur*, *Problémy vzájemného vztahu*, str. 80 a násl.

⁵¹⁹ Tzv. dvoučlenná teorie předmětu sporu převládá v německé i rakouské procesní teorii, viz přehledně *Rechberger/Simotta*, *Zivilprozessrecht*, marg. č. 250 a násl. (zejm. marg. č. 264). *Schwabova* jednočlenná teorie předmětu sporu (viz *Schwab*, *Streitgegenstand*, str. 183 a násl.) nenašla většího ohlasu.

skládá ze dvou částí – z *předmětu nároku*, kterým je v žalobě uvedený *žalobní návrh* a ze *základu nároku*, kterým je jeho *skutkové odůvodnění*. Tomuto *dvojčlennému pojetí předmětu řízení* (procesního nároku) odpovídá zásadně i domácí právní úprava; podle § 79 odst. 1 musí žalobce uvést, čeho se žalobou domáhá (tj. žalobní návrh, petit = předmět nároku) a vylíčit rozhodující skutečnosti, na kterých tento nárok staví (tj. skutkový základ žaloby = základ nároku)⁵²⁰. S tím souvisí, že za změnu žaloby (§ 95) je třeba považovat jak změnu žalobního návrhu (žalobce požaduje více nebo něco jiného), tak změnu rozhodných skutkových tvrzení⁵²¹. V některých případech o.s.ř. dokonce respektuje uvedenou teoretickou terminologii a používá pojmu *nárok ve smyslu procesním* (např. 114b odst. 1 a 5, § 153a odst. 1 a 3). Z dvoučlenného pojetí předmětu řízení vychází i novější judikatura⁵²².

Totožnost procesního nároku a tedy i *totožnost předmětu řízení* bude zásadně dána, jestliže žalobce v následné žalobě vznáší *shodný žalobní návrh*, který staví na *shodném skutkovém základě*, jak tomu činil v časově první žalobě. O shodný žalobní návrh půjde samozřejmě i v případě, jestliže žalobce uplatňuje žalobou méně než v předchozím řízení. Musí se však jednat o „*mínus*“ ve smyslu kvantitativním, nikoliv kvalitativním⁵²³.

Příklady: (21a) Žalobce A uplatní proti B-ovi, po pravomocném zamítnutí první žaloby na zaplacení částky 10.000,-Kč jako nájemného za užívání věci v období leden až květen r. 2007, novou žalobu na zaplacení částky 8.000,-Kč, kterou bude požadovat zaplacení nájemného za užívání téže věci v období od ledna do dubna r. 2007. **(21b)** Překážka věci pravomocně rozsouzené se ovšem neuplatní⁵²⁴ v případě, jestliže žalobce A uplatní v následném řízení proti B-ovi procesní nárok na určení existence nájemního vztahu, jehož předmětem je tatáž věc. Zde jde o uplatnění kvalitativně odlišného nároku.

Větší problémy činí procesní vědě (a do jisté míry i soudní praxi⁵²⁵) stanovení jednotného kritéria pro posuzování *identity skutkového základu žaloby*, tj. základu procesního nároku. Význam uvedeného kritéria není nutné příliš zdůrazňovat – jeho stanovení má například bezprostřední vliv na to, zda projednání žaloby, kterou je uplatňován stejný žalobní

⁵²⁰ Shodně *Macur*, Předmět sporu, str. 38 a násl.

⁵²¹ Srov. *Bureš, Drápal, Krčmář a kol.*, Občanský soudní řád – komentář, I. díl, 2006, str. 419.

⁵²² Srov. odůvodnění rozhodnutí publikovaných pod Rc 46/2001, Rc 60/2001, Rc 31/2002 nebo Rc 59/2004 [„Tentýž předmět řízení je dán tehdy, jestliže tentýž nárok nebo stav vymezený žalobním petitem vyplývá ze stejných skutkových tvrzení, jimiž byl uplatněn (ze stejného skutku)“] a dále odůvodnění rozhodnutí publikované (opakovaně) pod Soubor C 1103 a Soubor C 1257 = usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.3.2002, sp. zn. 22 Cdo 1646/2000 [„O totožnost předmětu řízení jde v případě, že v novém řízení se jedná o tentýž nárok, opírající se o tentýž právní důvod, a to za podmínky, že tento důvod plyne ze stejného skutkového stavu jako v předchozím řízení“].

⁵²³ Srov. *Rechberger/Simona*, Zivilprozessrecht, str. 420, marg č. 700.

⁵²⁴ Od toho odlišnou je otázka, zda bude mít žalobce A na takovém určení naléhavý právní zájem [§ 80 písm. c)]

⁵²⁵ Viz výše citovaná odůvodnění publikovaných rozhodnutí, která se přes zásadní shodu v dvojčlenném pojetí předmětu řízení v konkrétních kritériích liší (skutek x právní důvod vyplývající ze stejného skutkového stavu).

návrh (např. zaplacení shodné peněžité částky) jako v dříve zahájeném (skončeném) řízení, brání překážka *litispence*, resp. *rei iudicatae*. V zásadě lze říci, že se existují dvě základní koncepce pro stanovení rozhodného kritéria. Prvá z nich se snaží identitu skutkového základu žaloby ohraničit *hypotézou rozhodné normy materiálního práva*. V zahraniční procesní teorii ji lze označit za převládající⁵²⁶. U nás se k ní přihlásili *Macur*⁵²⁷ a *Spáčil*⁵²⁸. V praxi však dogmatické lpění na uvedeném kritériu vede *k velmi úzkému pojetí předmětu řízení* a ve svém důsledku mnohdy i k věcně nesprávným (nespravedlivým) výsledkům.

Příklad: (22) Žaloba na zaplacení peněžitého plnění vycházející z tvrzení, že došlo k uzavření smlouvy mezi účastníky, nevytváří podle uvedeného pojetí překážku věci rozsouzené pro žalobu na zaplacení stejné částky založené na tvrzení, že ke vzniku smlouvy platně nedošlo a plnění je proto požadováno z důvodu vydání bezdůvodného obohacení⁵²⁹. Toto pojetí předmětu sporu je tedy nuceno vytvořit navazující právní konstrukci, která má zabránit tomu, aby žalovaný byl k témuž plnění odsouzen dvakrát⁵³⁰. Je symptomatické, že zmíněná procesní teorie předmětu sporu díky nevhodně zvolenému hraničnímu kritériu dospívá k stejnému výsledku jako (jí samotnou odmítaná) teorie materiálního nároku, srov. příklad (20).

Mám za to, že vhodnější kritérium pro určení *identity skutkového základu žaloby* nabízí druhé pojetí, které za rozhodující považuje sám *pojmem skutkového děje*⁵³¹. Je sice pravdou, že tento *pojmem* není teorií civilního procesu precizován a judikatura⁵³² si proto „vypůjčuje“ obdobný termín „totožnosti skutku“ od trestněprocesní nauky⁵³³, tato skutečnost však nemůže uvedené kritérium diskvalifikovat. Navázání na závěry trestní teorie sice nelze považovat za zcela uspokojivé⁵³⁴, zásadně však, podle mého názoru, představuje uvedené pojetí krok správným směrem. Vyhovuje totiž na jedné straně pravidlu *iura novit curia*, podle

⁵²⁶ Srov. *Fasching*, Lehrbuch, marg. č. 1158 a literaturu tam uvedenou pro Rakousko, *Rechberger/Simotta*, Zivilprozessrecht, marg. č. 264 pro Německo.

⁵²⁷ *Macur*, Předmět sporu, str. 38 a násl.

⁵²⁸ *Spáčil*, Několik poznámek, PR č. 6/1995, str. 222 a násl., *Spáčil*, Ještě k identifikaci práva, PR č. 5/1996, str. 205 a násl.

⁵²⁹ Viz *Spáčil*, Ještě k identifikaci práva, PR č. 5/1996, str. 207.

⁵³⁰ *Macur* se tomuto na první pohled nespravedlivému výsledku pokouší čelit prostřednictvím *Rödigovy* koncepce tzv. realizační souvislosti právních norem (*Realisationszusammenhang*), viz *Macur*, Předmět sporu, str. 89 a násl.

⁵³¹ V literatuře německy mluvících zemí uvedenému pojetí v podstatě odpovídá kritérium označované jako „*Lebenssachverhalt*“ (v *Macurově* překladu „životní skutkový obsah“), viz *Lüke* in *Münchener Kommentar ZPO*, před § 253, marg. č. 31 a násl. nebo *Rechberger/Simotta*, Zivilprozessrecht, marg. č. 254.

⁵³² Srov. odůvodnění rozhodnutí publikovaného pod Rc 60/2001, kde se uvádí: „Podstatu skutku (skutkového děje) lze přitom spatřovat především v jednání (a to ve všech jeho jevových formách) a v následku, který jím byl způsoben; následek je pro určení skutku podstatný proto, že umožňuje z projevů vůle jednajících osob vymezit ty, které tvoří skutek.“

⁵³³ Srov. *Jelínek a kol.*, Trestní právo procesní, 2007, str. 508 a násl.

⁵³⁴ Trestní proces operuje při vymezení totožnosti skutku pojmy jednání a následku (viz i shora tímto pojetím ovlivněné odůvodnění rozhodnutí Rc 60/2001). Z hlediska občanského práva procesního je však třeba brát v potaz i takové případy, kdy materiální právo spojuje vznik práv a povinností s *právními událostmi*, resp. *protiprávními stavy*. V takových případech bude zřejmě třeba pro vymezení skutku uplatit jiné kritérium než „jednání“.

něhož jež je právní posouzení věci záležitostí soudu a na straně druhé je v souladu se zásadami *dispoziční* a *projednací*, které ponechávají účastníkům volnost co do stanovení průběhu, rozsahu a skutkové - nikoliv však právní - náplně řízení. Zůstává přitom na občanskoprávní vědě, aby *pojmem civilního skutku* blíže zkoumala a pokusila se o jeho bližší teoretické vymezení. Soudní praxe v tomto směru nepotvrzuje obavy vyjádřené *Macurem*, podle kterého je uvedené kritérium pouze obtížně identifikovatelné⁵³⁵.

Příklady: (23a) V příkladu (20) představuje pravomocný rozsudek zamítající nárok žalobce na náhradu věcné škody *překážku věci pravomocně rozhodnuté* pro řízení o žalobě na vydání bezdůvodného obohacení (v téže nebo nižší výši), která má skutkový základ ve shodném deliktním jednání žalovaného. V obou případech vychází žaloby ze stejného skutku, tj. ze *stejného jednání žalovaného*, které směřovalo ke vzniku újmy na straně žalobce⁵³⁶. **(23b)** Naproti tomu soudní praxe správně dovodila, že pravomocné rozhodnutí o žalobě na zaplacení tzv. zajišťovací směnky netvoří překážku věci pravomocně rozsuzené pro řízení o žalobě na zaplacení pohledávky, kterou směnka zajišťuje⁵³⁷.

Máme-li výše uvedené vývody shrnout, uvedeme, že vymezení *objektivních mezi právní moci* určuje věcný rozsah účinků právní moci (nezměnitelnosti a závaznosti). Pojem *objektivních mezi právní moci* je rovněž významný pro určení *identity (totožnosti) věci*, neboť se týká jednoho z jeho aspektů (a sice předmětného). Moderní procesní věda vychází při vymezení *objektivních mezi právní moci* z pojmu *předmětu řízení*. Předmět řízení je obvykle charakterizován jako *procesní nárok*. Procesní nárok se skládá z *předmětu nároku* a ze *základu nároku*; těmto komponentům v podstatě odpovídá *žalobní návrh* a *skutkový základ žaloby*. Složitá je odpověď na otázku, kdy je zachována *identita skutkového základu žaloby*. Podle mého názoru je vhodným kritériem pro její posouzení sám *pojmem skutkového děje*. Lze tak zabránit nežádoucímu jevu, kdy se žalobce bude novou žalobou opakovaně domáhat stejného plnění, určení nebo změny právního stavu na základě skutkových tvrzení, která sice umožňují odlišnou právní kvalifikaci, avšak vycházejí z téhož skutkového děje. Právní posouzení věci je totiž záležitostí soudu; účastníci nemohou vhodným nastavením svých tvrzení měnit *objektivní skutečnosti*, které jsou vlastní podmínkou pro vznik konkrétních práv a povinností.

⁵³⁵ *Macur*, Předmět sporu, str. 36 v souvislosti s německou „Theorie vom Lebenssachverhalt“ (viz pozn. výše) uvádí, že „základním problémem této koncepce“ je „stanovení jasných a jednoznačných kritérií, jež by umožňovala snadno a přesvědčivě určit, které skutečnosti patří, resp. nepatří k těmto životnímu skutkovému obsahu“.

⁵³⁶ Ve výsledku shodně *Zoulik* in *Winterová*, Civilní právo procesní, 2002, str. 307.

⁵³⁷ Soubor C 1978 = usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.5.2003, sp. zn. 33 Odo 202/2002 a shodně Rc 59/2004 = rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22.8.2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000 [Sb. s. r. roč. 2004, č. 6, str. 280].

1.3.1. Právní důvod žaloby

Česká procesní věda v souvislosti s vymezením předmětu řízení tradičně operuje s pojmem *právního důvodu žaloby*. Tak čteme u *Hory*, že jde-li „o posuzování, je-li nová žaloba totožnou se žalobou pravomocně už rozhodnutou, dlužno hleděti k d ů v o d u obou žalob, neboť žaloby mezi týmiž osobami o totéž mohou spočívati na různém důvodu, takže žalobě na jiném důvodu vybudované právní moc dřívější žaloby nepřekáží.“⁵³⁸ Otázce právního důvodu žaloby věnoval samostatnou studii *Procházka*⁵³⁹ a právního důvodu jako znaku rozhodného pro posouzení *totožnosti rozepře* si všímala rovněž prvorepubliková judikatura⁵⁴⁰. Ani česká procesualistika v období po druhé světové válce od právního důvodu jako identifikačního kritéria *předmětu řízení* neupustila. Podle *Štajgra* o tom, zda je tu „totožnost nároku“, rozhoduje jednak „totožnost procesních stran, jednak souhlasnost žalobního petitu odůvodňovaného skutkově i *právně* stejně.“⁵⁴¹ Koncem 60. let dochází *Nypl* k závěru, že právní důvod žaloby představuje její „identifikační znak“ a že právním důvodem žaloby je „subjektivní právo, o jehož přiznání soudem žalobce žádá.“⁵⁴² Rovněž judikatura zastávala obdobné stanovisko⁵⁴³.

Ani v pozdější době se situace příliš nemění. Tak ve vůdčí učebnici českého civilního procesu stále nacházíme kapitolu věnovanou „žalobnímu důvodu“, kterým se „rozumí ten právní poměr (ve smyslu hmotněprávním), o něž žalobce opírá svůj uplatňovaný nárok a jenž vyplývá ze souhrnu tvrzených skutečností.“⁵⁴⁴ V zatím posledním vědeckém komentáři k o.s.ř. *Steiner* uvádí, že „o totožnost předmětu řízení, již jsou dány objektivní meze právní moci, půjde v případě, že v novém řízení jde o tentýž nárok nebo stav, o němž bylo již jednou pravomocně rozhodnuto, opírá-li se přitom o tentýž *právní důvod*; ten je ale dán pouze tehdy, jestliže plyne ze stejného skutkového stavu.“⁵⁴⁵ V judikatuře z konce 90. let sice můžeme

⁵³⁸ *Hora*, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 416, srov. též str. 170 a násl.

⁵³⁹ *Procházka*, Právní důvod žaloby, Orbis, Praha – Brno 1932.

⁵⁴⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR Vážný č. 463, č. 7243 nebo č. 9626; v odůvodnění poslední uvedeného rozhodnutí čteme: „Důvodnost námitky rozepře již zahájené předpokládá a) totožnost stran, třebaže v různých rolích, b) totožnost sporu, t.j. totožnost žalobního nároku i jeho *právního poměru*, o něž žalobce svůj nárok opírá a jenž vychází najevo z t.zv. skutkového podkladu žaloby.“ Tradice je však ještě starší a sahá až do období rakouské monarchie, srov. rozhodnutí c.k. Nejvyššího soudu ze dne 17.6.1902, čp. 8519 [Právník, 1902, str. 19 a násl.], kde se pro závěr, že se nejedná mezi týmiž osobami o tutéž věc argumentuje: „poněvadž právní důvod přítomné žaloby jest různým od onoho, jemuž ve sporu dřívějším průchod zjednan byl“.

⁵⁴¹ *Štajgr*, Vady řízení, str. 117 (text zvýraznil B.D.).

⁵⁴² *Nypl*, Právní důvod žaloby, Právník 1969, str. 598.

⁵⁴³ Srov. Rc 42/1957.

⁵⁴⁴ *Winterová a kol.*, Civilní právo procesní, 2002, str. 208.

⁵⁴⁵ *Steiner in Handl, Rubeš*, O.s.ř. – komentář, I. díl, Panorama, Praha 1985, str. 707 (text zvýraznil B.D.).

sledovat určitý posun, ten však je, podle mého názoru, posunem pouze zdánlivým. Nejvyšší soud ve svém často citovaném rozhodnutí⁵⁴⁶ na jednu stranu již tradičně uvedl, že „o totožnost předmětu řízení jde v případě, že v novém řízení se jedná o tentýž nárok, opírající se o tentýž *právní důvod*, a to za podmínky, že tento důvod plyne ze stejného skutkového stavu jako v předchozím řízení“, na druhou stranu tuto svou výpověď ještě doplnil, když dodal: „Pro posouzení, zda je dána překážka věci pravomocně rozsouzené, není však významné, jak byl skutek, který je předmětem řízení, *posouzen po právní stránce*.“ Znamená to změnu v nahlížení právního důvodu žaloby jako identifikačního znaku předmětu řízení? Mám za to, že nikoliv.

Výše citovaný závěr Nejvyššího soudu rozlišuje mezi *právním důvodem žaloby* na straně jedné a *právní kvalifikací žaloby* na straně druhé. Prakticky se jedná o takové pojetí *dvoučlenného předmětu řízení*, podle kterého jsou *pro určení identity skutkového základu žaloby* rozhodné materiální právní normy⁵⁴⁷. Pouze v rámci takto ohraničeného skutkového stavu může soud samostatně *provádět právní kvalifikaci* věci (a žalobu proto např. zamítnout). Jinak platí, že veškerá skutková tvrzení, která lze subsumovat pod *hypotézu určité hmotněprávní normy*, zakládají při nezměněném žalobním návrhu identitu procesního nároku a tím i totožnost předmětu řízení. Takové pojetí však, jak jsem se již naznačil výše, dospívá k *příliš úzkému vymezení předmětu řízení* a může mít za následek i věcně nesprávné závěry [viz. příklad (22)].

Příklady: (24a) Ze zmíněného pojetí logicky plyne závěr, že rozsudek o žalobě na určení neplatnosti smlouvy z důvodu nedostatku svobody vůle (§ 37 odst. 1 o.z.) *nebude* mezi stejnými účastníky tvořit překážku věci rozsouzené pro řízení o určení neplatnosti téže smlouvy z důvodů nedostatku způsobilosti k právním úkonům jednoho ze smluvců (§ 38 odst. 2 o.z.), neboť zde odlišné materiální normy vymezují odlišný skutkový základ sporu⁵⁴⁸. **(24b)** Toto pojetí vede dále k opačnému závěru, než ke kterému dospělo jiné publikované rozhodnutí Nejvyššího soudu⁵⁴⁹, podle něhož pravomocné zamítnutí žaloby o určení neplatnosti dohody o převodu členských práv a povinností v družstvu pro rozpor s ustanovením § 39 o.z. tvoří mezi stejnými účastníky překážku žaloby na určení neplatnosti téže dohody z důvodu, že neobsahuje veškeré podstatné náležitosti. Ke vztahu mezi žalobami z odpovědnosti za škodu a z odpovědnosti za bezdůvodné obohacení, resp. mezi žalobami na plnění ze smlouvy a na vydání bezdůvodného obohacení srov. výše příklady (22) a (23a).

⁵⁴⁶ SJ č. 119/1999 = rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.3.1999, sp. zn. 25 Cdo 1751/98. Po něm vedle již citovaných rozhodnutí Soubor C 1103 a Soubor C 1257 shodně též Soubor C 1881 = usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.4.2003, sp. zn. 28 Cdo 724/2003.

⁵⁴⁷ Toto pojetí v literatuře podrobně zdůvodnil *Spáčil*, Několik poznámek, PR č. 6/1995, str. 222.

⁵⁴⁸ Srov. *Fasching*, Lehrbuch, marg. č. 1515.

⁵⁴⁹ SJ č. 212/2003 = rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21.8.2003, sp. zn. 29 Cdo 147/2002.

Mám za to, že tezi o „právním důvodu žaloby“ jako identifikačním znaku „předmětu řízení“, ať již v klasickém materiálním pojetí (*Procházka*) anebo skrytou v rámci procesního vymezení předmětu řízení (naposledy *Spáčil*), je třeba odmítnout. Důvodem není jen jakýsi *procesualistický purismus*, který by vyžadoval, aby podstatné pojmy procesního práva nebyly svým obsahem odvislé od hmotněprávních norem⁵⁵⁰. Jsou zde především důvody věcné. Konkrétní normy materiálního práva spojují *právní následky* pouze s vybranými skutečnými objektivní reality a tím ji tedy v jistém smyslu atomizují. Konstrukce *několika předmětů řízení* při existenci *několika důvodů neplatnosti* téhož právního úkonu je právě projevem takové atomizace⁵⁵¹. Sama objektivní realita však tak hluboce roztržštěna není a z pohledu vnějšího pozorovatele se jeví jako soubor konkrétních jednání, událostí nebo stavů. *V jejich rámci se může překrývat několik hypotéz materiálních norem*. Souhrnně můžeme tyto jevy označit jako jednotlivé *skutkové děje*. Rozhodným pro jejich rozlišení, musí být vedle pohledu hmotněprávního, též hledisko nenormativní⁵⁵², resp. *teleologické*. Jedná se přitom o *teleologii procesuální*, jejímž podstatným jednotícím kritériem bude účel civilního procesu (B.II.1.1.). Je na vědě civilního práva procesního, aby takové vhodné kritérium vypracovala⁵⁵³.

Uvedené myšlenky, které mají svůj protějšek i v *trestněprocesní nauce*⁵⁵⁴, nacházejí oporu v *nejnovější domácí judikatuře*. Publikovaná rozhodnutí Rc 46/2001, Rc 60/2001 a Rc 31/2002 lze označit za průkopníky cesty naznačeným směrem. V jejich odůvodněních shodně čteme, že „tentýž předmět řízení je dán tehdy, jestliže tentýž nárok nebo stav vymezený žalobním petitum vyplývá ze stejných skutkových tvrzení, jimiž byl uplatněn (ze stejného skutku).“ Přes skutečnost, že pojmy „nárok nebo stav“ vycházejí z materiálního nahlížení na věc⁵⁵⁵, je zde *kritérium pro odlišení skutkového základu žaloby* stanoveno již bez ohledu na tzv. *právní důvod žaloby*. Podstatný je vedle žalobního návrhu sám pojem *skutku (skutkového*

⁵⁵⁰ Srov. *Arens/Lüke*, *Zivilprozeßrecht*, marg. č. 163, kteří poukazují na obtížné problémy tzv. hmotněprávní konkurence nároků, které by se tak zprostředkovaně mohly dotýkat i procesu.

⁵⁵¹ Srov. však *Macur*, *Předmět sporu*, str. 36, který takový stav nepovažuje za nežádoucí.

⁵⁵² *Schilken*, *Zivilprozessrecht*, marg. č. 208 („Der Grund des erhobenen Anspruchs ist der tatsächliche Lebenssachverhalt, auf den der Kläger seinen prozessualen Anspruch gründet.“)

⁵⁵³ Lze přitom využít i závěrů německé procesní nauky, resp. závěrů tamní judikatury. Srov. např. rozhodnutí BGHZ 117, str. 1 a 6, podle kterého tvrzený skutkový základ žaloby ohraničují všechny skutečnosti, které při obvyklém pohledu na věc náleží ke komplexu skutečností, jež odůvodňují žalobcem vznesený návrh („Alle Tatsachen, die bei einer natürlichen Betrachtungsweise zu dem durch den Kläger zur Entscheidung gestellten Vortrag zum Tatsachenkomplex gehören.“).

⁵⁵⁴ Srov. *G. Lüke*, *Münchener Kommentar ZPO*, před § 253, marg. č. 32, který upozorňuje, že obtíže při vymezení skutkového děje (*Lebenssachverhalt*) nejsou větší, než se kterými se potýká *trestněprocesní teorie ohraničení totožnosti skutku*.

⁵⁵⁵ Nejvyšší soud tím zřejmě chtěl odlišit žalobní návrh (petit) žalob na plnění, jež směřují k přiznání „nároku“, od petitu žalob určovací a konstitutivní, kterými je požadováno určení nebo změna hmotněprávního „stavu“. Skutečnost, že o.s.ř. sám používá termínu nárok v procesním smyslu i pro oba posledně zmíněné druhy žalob (srov. § 153a odst. 1 a 3), zůstala v definici nepovšimnuta.

děje), jehož „podstatu lze přitom spatřovat především v jednání (a to ve všech jeho jevových formách) a v následku, který jím byl způsoben.“⁵⁵⁶ Uvedené vymezení skutkového děje sice není, jak jsem upozornil výše, zcela přesné, neboť nebere v úvahu právní události a protiprávní stavy, jež mohou být – vedle jednání – rovněž základem procesního nároku, svůj účel však plní. Ve svém důsledku totiž zabraňuje, aby se žalobce na základě *jednoho skutkového děje* domáhal přiznání *dvou (či více) shodných procesních nároků*, anebo aby se výsledku, kterého nedosáhl v prvním sporu, pokusil dosáhnout opětovnou žalobou⁵⁵⁷.

Zdůrazňuji, že takto chápané vymezení předmětu řízení neznámá „faktické uplatnění zásady oficiality a zásady vyšetřovací tam, kde pro to nejsou zákonné podmínky“, jak se obává *Spáčil*⁵⁵⁸. Soud v žádném případě *nevymezuje předmět řízení* a ani *z vlastní iniciativy neprovádí dokazování* k prokázání jeho skutkového základu. To vše zůstává na žalobci (při žalobě navzájem na žalovaném). Pojem *skutkového děje* je pouze *kritériem* pro rozlišení, kdy se *za předpokladu shodného žalobního návrhu* bude při doplnění či změně skutkových tvrzení žaloby jednat o *uplatnění shodného procesního nároku* a kdy již takové doplnění či změnu tvrzení bude třeba považovat *uplatnění procesního nároku odlišného*. Stanovení takového *kritéria* je nutné pro posouzení otázek změny žaloby, objektivní kumulace žalob, překážek *litispence* a *rei iudicatae*, aj. Pro žalobce pak uvedené kritérium představuje *toliko vodítko k určení*, které rozhodné (pro rozhodnutí významné) skutečnosti je v řízení povinen tvrdit [§ 79 odst. 1, § 101 odst. 1 písm. a)]. Samozřejmě ale zůstává na něm, na *kterých skutkových tvrzeních* a *v jakém rozsahu* svůj procesní nárok založí. Soud přitom nesmí tato tvrzení z vlastní iniciativy *nijak měnit či doplňovat*, v rámci vedení sporu má případně pouze povinnost poskytnout účastníkům příslušná procesní poučení (srov. § 118a).

1.3.2. Pojmový protiklad

Z předchozích úvah o předmětu řízení a jeho pojmovém vymezení by bez dalšího vyplýval závěr, podle kterého uplatnění *odlišného procesního nároku* nebrání v dalším řízení překážka věci pravomocně rozhodnuté. Tento závěr ve své obecnosti samozřejmě platí, nikoliv však bezvýjimečně. Při úvahách o dosahu překážky *rei iudicatae* (ale i *lis pendens*)

⁵⁵⁶ Viz odůvodnění rozhodnutí Rc 46/2001, Rc 60/2001 a Rc 31/2002.

⁵⁵⁷ Učebnicovým příkladem je publikované rozhodnutí SJ č. 212/2003. Srov. rovněž příklad, který uvádí *Zoulik* in *Winterová*, *Civilní právo procesní*, 2002, str. 307.

⁵⁵⁸ *Spáčil*, *Ještě k identifikaci práva*, PR č. 5/1996, str. 209.

nelze ovšem odhlížet od situací, kdy v pořadí druhá žaloba sice představuje *uplatnění odlišného procesního nároku*, jenž ale *pojmově* vedle procesního nároku dříve uplatněného *nemůže obstát*. Již výše jsme k označení takových případů užíli termínu „*pojmového protikladu*“ (B.III.2.1.), jenž je následnou žalobou uplatněn. Existence této problematiky není v naší literatuře věcí neznámou⁵⁵⁹. Obvykle je však pojednávána v souvislosti s problematikou subjektivních mezí právní moci⁵⁶⁰. Snad pouze Štajgr si správně všimá toho, že jde ve své podstatě o problém spojený s *objektivními mezemi právní moci*, resp. obecně s otázkou totožnosti předmětu řízení⁵⁶¹.

Výše jsme uvedli, že předmět řízení (procesní nárok) vymezuje žalobce *žalobním návrhem a skutkovými tvrzeními*, na kterých svou žalobu staví. Z hlediska „čisté“ teorie totožnosti předmětu řízení proto musí vedle sebe obstát žaloba žalobce A proti žalovanému B-ovi, kterou se tento domáhá *určení svého vlastnictví* k věci X a žaloba, kterou se (po pravomocném vyhovění prvé žalobě) naopak B proti žalovanému A-ovi domáhá (při nezměněném skutkovém stavu) *určení neexistence vlastnictví* A-a k věci X⁵⁶². Žádné z představených pojetí týkajících se vymezení předmětu civilního řízení není bez dalšího schopno odůvodnit *prima facie* samozřejmý závěr, že projednání takové následné žaloby *brání překážka věci rozsouzené*⁵⁶³. Teorie vymezující předmět řízení musí být proto *doplněna o pravidlo*, podle kterého *překážka rei iudicatae* brání rovněž rozhodnutí o takovém *procesním nároku*, jenž je v *pojmovém protikladu k procesnímu nároku již uplatněnému*. Jako pojmový protiklad je přitom naukou chápána *logická negace právního následku pravomocně (tj. závazně a nezměnitelně) stanoveného v předchozím řízení*⁵⁶⁴.

Logická negace právního následku stanoveného pravomocným rozhodnutím je dobře patrná ve výše uvedeném příkladu (3a). Logickou negací pravomocného určení, že *A je vlastníkem věci X*, je určení, že *A není vlastníkem věci X*. Z tohoto důvodu musí být řízení o B-ově následně podané žalobě *zastaveno*. Obdobně platí, že *zamítnutí negativní určovací žaloby* z věcných důvodů brání projednání pozitivní určovací žaloby podané v předchozím řízení neúspěšným účastníkem [příklad (3b)].

⁵⁵⁹ Srov. již Hora, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 171 („... neboť v rozhodnutí o jedné žalobě je nutně obsaženo i rozhodnutí, jehož se domáhá žaloba druhá...“).

⁵⁶⁰ Za všechny Hrdlička in Občanské právo procesní, 1968, str. 247.

⁵⁶¹ Štajgr, Vady řízení, str. 117 („Překážka však vzniká také tehdy, jestliže by rozhodnutí o určitém předmětu v jednom sporu bylo kontradikcí v poměru k rozhodnutí o totožném předmětu v druhém sporu“).

⁵⁶² Srov. příklad (3a). Stejně Hora, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 171 a Hrdlička in Občanské právo procesní, 1968, str. 247.

⁵⁶³ Zeuner, Die objektiven Grenzen, str. 11.

⁵⁶⁴ Srov. Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1517 a A. Blomeyer, Zivilprozeßrecht, § 89 V 3, str. 490.

Na druhou stranu nelze přehlédnout, že *zamítnutím pozitivní určovací žaloby* – byť z věcných důvodů – by ve výše uvedeném příkladu (3a) nedošlo k určení vlastnictví B-a k věci X. Mám tedy za to, že v takovém případě, je třeba jeho následnou žalobu připustit⁵⁶⁵.

Otázka „pojmového protikladu“ se však ještě více problematizuje ve vztahu *mezi žalobami na plnění a na určení*, resp. *mezi dvěma žalobami na plnění*. Pravomocný rozsudek, vyhovující žalobě na plnění – typicky na zaplacení peněžité částky – pravomocně stanoví povinnost žalovaného zaplatit takovou částku. *Negativní určovací žaloba*, kterou by se neúspěšný účastník následně např. domáhal určení, že smlouva, na jejímž základě byl odsouzen k danému peněžitému plnění, je neplatná, není *logickou negací* již pravomocně stanoveného následku⁵⁶⁶. O vztahu rozhodnutí o žalobách na plnění a žalobách určovacích srov. C.I.5.

Stejně tak se nejedná o *logickou negaci* požadovaného právního následku v případě, kdy po podání žaloby A-em proti B-ovi na vydání věci, podá B žalobu proti A-ovi na vydání téže věci⁵⁶⁷. Nelze ale přehlédnout, že se v takovém případě bude jednat o žalobu, která se dožaduje stanovení právního následku, jenž je *obsahově neslučitelný* s právním následkem, jehož stanovení se domáhá časově prvá žaloba. B nemůže mít s takovou žalobou úspěch v případě, jestliže bude prvě žalobě vyhověno, neboť úspěch A-a v prvním řízení znamená, že tento drží věc *po právu* (§ 126 o.z.). Obsahová neslučitelnost je tedy ve skutečnosti vztahem závaznosti (prejudiciality)⁵⁶⁸.

Obdobně tomu bude v případě, kdy se dřívější žalovaný v novém řízení domáhá vrácení částky, kterou zaplatil podle původního rozsudku, s odůvodněním, že k plnění chyběl právní důvod a jednalo se o bezdůvodné obohacení⁵⁶⁹.

I ve vztahu dvou žalob na plnění ale platí, že nepůjde o *logickou negaci* ani *obsahovou neslučitelnost* požadovaného právního následku tehdy, jestliže bude časově prvá žaloba na plnění *zamítnuta*⁵⁷⁰.

⁵⁶⁵ A obdobně v případě rozsudku *vyhovujícího negativní určovací žalobě* je třeba připustit pozitivní určovací žalobu, kterou se v předchozím řízení úspěšný účastník bude domáhat určení, že je vlastníkem.

⁵⁶⁶ Takovým výrokem se totiž nepopírá sama povinnost zaplatit peněžitou částku, ale pouze existence právního důvodu, která ke stanovení povinnosti vedla (tj. posouzení prejudiciální otázky). Vzhledem k tomu, že prejudiciální otázky uvedené v odůvodnění rozhodnutí nenabývají právní moci, nelze zde hovořit o negaci pravomocně stanoveného právního následku.

⁵⁶⁷ Negací individuální normy: „B je povinen vydat A-ovi věc X“ je norma: „B není povinen vydat A-ovi věc X“.

⁵⁶⁸ Srov. *Gottwald in Münchener Kommentar ZPO*, § 322, marg. č. 40 a násl., který však v případě žalob na vydání věci zastává většinové stanovisko, podle něhož je taková žaloba podaná dřívějším žalovaným nepřipustná (tj. brání ji překážka věci pravomocně rozsouzené).

⁵⁶⁹ S tím shodně Rc 48/2001.

Mám tedy za to, že problematiku *pojmového protikladu* nelze pojímat paušálně, ale je zapotřebí ji strukturovat. Konstrukce *logické negace* nečiní větších problémů *ve vztahu mezi určovacími žalobami*, které se týkají téhož práva či právního vztahu. Vyhovění pozitivní určovací žalobě⁵⁷¹ zde vylučuje projednání pozdější negativní určovací žaloby, resp. zamítnutí negativní určovací žaloby z věcných důvodů, vylučuje projednání pozdější pozitivní určovací žaloby pro překážku *rei iudicatae*⁵⁷². Ve vztahu *mezi dvěma žalobami na plnění* se konstrukce pojmového protikladu jako překážky rozhodnutí věci neuplatní. I ve vztahu mezi nimi však bude třeba rozlišovat, zda *časově první žalobě na plnění bylo* či *nebylo vyhověno*. Bylo-li takové žalobě vyhověno, působí rozsudek *závazně* pro další řízení mezi týmiž účastníky, ve kterém má rozsudkem pravomocně stanovený právní následek prejudiciální povahu. Následná žaloba na plnění, která je *obsahově neslučitelná* s časově prvou žalobou na plnění, bude proto *zamítnuta*. Jestliže však dojde k zamítnutí časově první žaloby na plnění, nebrání projednání s ní obsahově neslučitelné žaloby překážka věci pravomocně rozhodnuté a rozsudek nepůsobí pro následné řízení ani prejudiciálně.

I.4. Předmět řízení a předmět právní moci

Uvedli jsme, že předmětem řízení je *procesní nárok*. Uplatnění procesního nároku je zásadně věcí žalobce⁵⁷³, jemuž v řízení přísluší úloha „pána sporu“ (*dominus litis*). Záleží na pouze něm, v jakém *rozsahu* se ochrany svých subjektivních práv bude domáhat. *Obsahově* pak žalobci samozřejmě nepůjde pouze o projednání nároku, nýbrž o rozhodnutí o něm. Jen rozhodnutím totiž může být poskytnuta ochrana jeho tvrzeným subjektivním právům, resp. oprávněným zájmům. Předmět řízení a předmět meritorního rozhodnutí by se proto až na odůvodněné výjimky (srov. § 153 odst. 2) neměly lišit⁵⁷⁴. Předmět řízení a rozhodnutí jsou představovány jedním a týmž procesním nárokem. Jestliže by tomu bylo jinak, byl by civilní proces byl pro své účastníky *rizikovým podnikem*, v němž by „sázky na vítězství“ byly ovlivňovány spíše štěstím a intuicí než analýzou procesního stavu věci. Má-li ale být shodně vymezen předmět řízení a předmět rozhodnutí, musí obdobná zásada platit i pro procesní

⁵⁷⁰ Zamítnutím žaloby na vydání věci není ani pravomocně stanoveno, že právo na její vydání náleží protistraně. Žalobu protistrany na vydání téže věci je tedy třeba připustit. Srov. též *Zeuner*, Die objektiven Grenzen, str. 11.

⁵⁷¹ Např. na určení vlastnictví k věci.

⁵⁷² Vlastního řešení však otázky „pojmového protikladu“ vyžadují z pohledu překážky litispendence.

⁵⁷³ Žalobci má možnost ovlivnit předmět řízení a předmět rozhodnutí vzájemnou žalobou (§ 97) a kompenzační námitkou (§ 98).

⁵⁷⁴ Souhlasím s *Macurem*, Předmět řízení, str. 60 a násl.

instituty, které obsah a rozsah řízení a rozhodnutí věci bezprostředně ovlivňují⁵⁷⁵. S ohledem na naše téma se proto nabízí otázka vztahu mezi *procesním nárokem a institutem právní moci*.

Podle § 159 doručený rozsudek, který již nelze napadnout odvoláním, je v právní moci. Z toho v dané souvislosti především vyplývá, že *právní moci nabývá rozhodnutí*, nikoliv snad sám procesní nárok. Ten však je, z důvodů, které jsme uvedli výše, *předmětem rozhodnutí*. Věc lze proto formulovat tak, že *právní moci nabývá rozhodnutí o procesním nároku*⁵⁷⁶. Tato skutečnost se odráží rovněž ve struktuře rozhodnutí. Odpovědí na *žalobní návrh* je *výrok rozsudku*, který je *sine qua non* každého rozhodnutí; na něj navazující *odůvodnění rozsudku*, jenž obsahuje skutková zjištění a jejich právní hodnocení, je zas protějškem skutkových tvrzení žalobce, jež byly soudu jako základ procesního nároku předloženy. Jak *předmět a základ procesního nároku*, tak *výrok a odůvodnění rozhodnutí* tvoří pevnou jednotu. Stejně jako má *žalobní návrh* svůj základ ve *skutkových tvrzeních*, má *výrok rozsudku* svůj základ ve *skutkových zjištěních a jejich právním hodnocení*. Obojí od sebe nelze oddělovat, nemá-li jak procesní nárok, tak rozhodnutí o něm ztratit svou identitu.

Jeví se proto do jisté míry jako nešťastné, použil-li zákonodárce při vymezení rozsahu účinků *závaznosti a nezměnitelnosti rozhodnutí* formulace, která tyto účinky váže na „výrok pravomocného rozsudku“ (srov. § 159a odst. 1 a 5). Zkoumá-li soud, zda řízení o podané žalobě nebrání překážka věci pravomocně rozhoduté, nebude ve většině případů *samotný výrok* pravomocného rozhodnutí k posouzení této otázky postačovat.

I zde bude muset soud posoudit výrok pravomocného rozhodnutí v souvislosti s jeho odůvodněním, aby např. rozlišil, zda rozsudek odsuzující žalovaného k zaplacení částky 10.000,-Kč představuje rozhodnutí o stejném procesním nároku, který je následně žalobou na zaplacení téže částky mezi týmiž účastníky vznesen.

Obdobná je situace i u účinku *závaznosti*. Má-li soud v následném sporu mezi stejnými účastníky posoudit, zda již vydaný pravomocný rozsudek představuje řešení prejudiciální otázky pro řízení probíhající, nebude si obvykle moci s pouhým jeho výrokem vystačit. Ze stejných důvodů, z jakých je procesní vědou odmítána *Schwabova* jednočlenná teorie předmětu řízení⁵⁷⁷, lze kritizovat i naše *legislativní řešení*, které se pokouší navázat

⁵⁷⁵ Stejně *Gottwald*, Münchener Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 103; jinak *Leipold* in *Stein/Jonas*, § 322, marg.č. 104 a násl., podle kterého je třeba z hlediska institutu právní moci vymezit předmět řízení úžeji než z hlediska změny žaloby či litispendence.

⁵⁷⁶ *Gottwald*, Münchener Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 102.

⁵⁷⁷ Srov. *Winterová a kol.*, Civilní právo procesní, 2. vydání, Linde, Praha 2002, str. 208.

účinky pravomocného rozhodnutí pouze na jeho výrok⁵⁷⁸. Závazné a nezměnitelné je samo rozhodnutí o procesním nároku.

Oproti § 159a zdařilejší úpravu objektivních mezí právní moci nalezneme v klasických středoevropských procesních úpravách, zejména v německé (§ 322 odst. 1 dZPO) a v rakouské (§ 411 odst. 1 öZPO). Z nich ve shodě s našimi předchozími teoretickými vývody vyplývá, že účinků právní moci nabývá pouze rozhodnutí (rozsudek) o vzneseném nároku, přičemž tento je chápán ve smyslu procesním⁵⁷⁹. Objektivní rozsah procesního nároku je, jak jsme si ukázali (C.I.3.), vymezen jeho předmětem, tj. žalobním návrhem (petitem). Není pak třeba účinky právní moci rozhodnutí výslovně omezit na „výrok rozhodnutí“, jak to činí naše úprava, neboť použitá formulace vede logicky k závěru, že předmětem právní moci může být jen rozhodnutí o konkrétně uplatněném právním následku⁵⁸⁰, který žalobce vymezil v žalobním návrhu (petitu), nikoliv však o celém právním vztahu, ze kterého tento následek podle tvrzení žalobce vyplývá. Tím je jednak docíleno výsledku, podle něhož právní moci nenabývají rozhodnutí o předběžných otázkách nebo snad dokonce jednotlivá skutková zjištění soudu. Zároveň je tím ale zvyrazněno, že k posouzení účinků právní moci je třeba vyjít z obou složek procesního nároku, tj. jak z jeho předmětu, tak z jeho základu. Tato – v jistém smyslu samozřejmost – však z formulace užití v o.s.ř. nevyplývá, naopak její doslovný výklad hovoří proti ní⁵⁸¹. Na to by měla úprava právní moci v našem budoucím procesním kodexu rovněž pamatovat.

Z teze, že právní moci nabývá pouze rozhodnutí o konkrétním právním následku, jenž vymezil žalobce v žalobním návrhu (petitu), můžeme negativně usuzovat na typy otázek, které pravomocně řešeny nejsou. Výčet je přitom rozsáhlejší než se na první pohled může zdát⁵⁸². Vedle prejudiciálních otázek, o kterých jsme pojednali shora v souvislosti s účinkem závaznosti rozhodnutí (B.III.2.2.), jsou z účinků právní moci vyloučena zmíněná skutková zjištění soudu (tatsächliche Feststellungen des Gerichts)⁵⁸³. Soud, který se v následném řízení

⁵⁷⁸ Zákonodárce však ve svém pohledu není ani konsekventní. § 159 správně hovoří o právní moci „rozsudku“, konkrétní účinky právní moci, jsou však nesprávně připisovány pouze jeho „výroku“ (viz § 159a odst. 1 a 5).

⁵⁷⁹ Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1514; Gottwald in Münchener Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 83.

⁵⁸⁰ Tento výklad je podpořen i historickou interpretací ustanovení § 293 CPO, jejímž účelem bylo, jak jsme si uvedli výše (B.I.3.), omezit právní moc rozhodnutí pouze na konkrétní spornou otázku. Byly-li by tomu jinak, použil by zákonodárce formulaci, podle které právní moci nabývá rozhodnutí o celém sporném právním vztahu.

⁵⁸¹ Publikovaná judikatura na tento nedostatek reaguje, avšak činí tak pouze v omezeném rozsahu – především ve vztahu k zamítavým rozhodnutím, viz Soubor C 909 = rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12.12.2001, sp. zn. 22 Cdo 2192/2000. Jinak tomu ale nebude ani u rozhodnutí vyhovujících.

⁵⁸² V literatuře k českému procesu srov. Neuner, Grundriß, str. 198, k německému procesu Gottwald in Münchener Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 84 a násl., rakouskému Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1520 a násl.

⁵⁸³ Výjimku tvořilo ustanovení § 228 c.ř.s., podle kterého mohlo být žalováno na určení pravosti nebo nepravosti listiny.

zabývá odlišným procesním nárokem, není vázán skutkovými zjištěními soudu, který se věcí zabýval dříve. V důsledku toho, může být *jedna a táž skutečnost* posouzena v řízeních o *různých procesních nárocích* mezi týmiž účastníky různě.

Příklad: (25a) Názorný příklad uvádí *Hrdlička*⁵⁸⁴, podle kterého skutkové zjištění soudu, že manželé se spolu pohlavně nestýkali, učiněné v rozvodovém řízení, není závazné pro případné řízení o popření otcovství k dítěti narozenému z manželství. (25b) Stejně tak skutkové zjištění, že žalovaný byl k podpisu smlouvy donucen fyzickým násilím, učiněné v řízení o zaplacení příslušenství dluhu, není závazné pro další řízení mezi týmiž účastníky o zaplacení dlužné jistiny.

Uvedené případy je však zapotřebí odlišovat od situací, ve kterých se projeví *účinek závaznosti rozhodnutí*. Jak jsme uvedli výše (B.III.2.2.), závaznost rozhodnutí brání soudu, aby pravomocně vyřešenou prejudiciální otázkou v *následném závislém sporu* samostatně posoudil. Závaznost takového rozhodnutí *vylučuje dokazování* týkající se již pravomocně stanoveného právního následku a ve své podstatě brání soudu, který se zabývá *závislou věcí*, učinit si ve vztahu k tomuto právnímu následku nová nebo odchylná skutková zjištění. Nejde zde však o vázanost skutkovými zjištěními, nýbrž o projev účinku závaznosti pravomocného rozhodnutí.

Příklad: (26) Bude-li pravomocně vyhověno žalobě věřitele na zaplacení jistiny dluhu, projeví se účinky závaznosti rozhodnutí v případném sporu o zaplacení jeho příslušenství. Na rozdíl od příkladu (25b) bude tedy soud, který rozhoduje závislý spor, vázán prejudiciálním závěrem, že dlužníkovi vznikla povinnost zaplatit jistinu.

Předmětem právní moci rozhodnutí dále nejsou vývody soudu týkající se výkladu, platnosti či použitelnosti *norem objektivního práva* na konkrétní případ⁵⁸⁵. Tento závěr souvisí již s tím, že v našem právním okruhu nemá rozhodnutí tzv. precedenčních účinků (B.III.3.5.). Účinky podobné precedentu nelze konstituovat ani prostřednictvím institutu právní moci. Je třeba souhlasit s *Leipoldem*, který tvrdí, že účinky právní moci nemohou vést k tomu, aby – mimo rámec závaznosti – bylo o nárocích vycházejících ze stejných nebo obdobných skutkových základů rozhodováno stejně (obdobně)⁵⁸⁶. Soud rozhodující o zbylé části jistiny jedné a téže pohledávky proto může dojít k jiným právním závěrům než soud, který se zabýval její dříve uplatněnou částí (C.I.6.). Podotýkám rovněž, že institut tzv. *vázanosti právním názorem* odvolacího (dovolacího) soudu [§ 226 odst. 1 a § 243d odst. 1], o kterém jsme se výše krátce zmínili (B.III.3.1.), nelze zaměňovat s účinky právní moci. Jeho

⁵⁸⁴ *Hrdlička*, Právní účinky rozhodnutí, Právník 1963, str. 550.

⁵⁸⁵ Tak již *Neuner*, Grundriß, str. 198, dnes *Gottwald* in Münchener Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 84; *Leipold* in *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 81.

⁵⁸⁶ *Leipold* in *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg.č. 81.

odlišná funkce⁵⁸⁷ a povaha je zvýrazněna i tím, že se jím na rozdíl od právní moci vyznačují jen zrušovací rozhodnutí nadřízených soudů.

Právní moci nejsou rovněž účastny *námítky a obrany žalovaného*⁵⁸⁸, kterými se soud v řízení zabýval, pokud je žalovaný neučinil předmětem *vzájemné žaloby* či *kompenzační námítky*⁵⁸⁹. Důvod i zde spočívá v tom, že právní moci může nabýt pouze rozhodnutí o procesním nároku. Žalovaný však – s dvěma výše uvedenými výjimkami – v řízení žádný takový nárok neuplatňuje. Dojde-li např. k zamítnutí žaloby na vydání věci vlastníkovi z důvodu úspěšně uplatněné námítky *existence zadržovacího práva*, nenabývá tento závěr soudu právní moci⁵⁹⁰. Žaluje-li následně oprávněná osoba vlastníka věci o úhradu nákladů spojených s jejím zadržením, nejsou soud ani účastníci řízení závěrem vyjádřeným v předchozím pravomocném rozhodnutí vázáni.

Příklad: (27) Musí však platit, že vyhověl-li soud žalobě prodávajícího na zaplacení kupní ceny přesto, že žalovaný v rámci své obrany vznesl námítku odstoupení od smlouvy z důvodu vad prodané věci, je v následném řízení o vrácení zaplacené kupní ceny soud prvním rozhodnutím *vázán* a nemůže takové žalobě kupujícího vyhovět⁵⁹¹. Není to však z důvodu, že by pro soud byl závazný závěr pravomocného rozhodnutí o tom, že kupujícímu nesevřídí právo z odpovědnosti za vady, nýbrž proto, že rozhodnutím stanovená existence platební povinnosti kupujícího vylučuje závěr o jeho právu od kupní smlouvy pro vady odstoupit (srov. C.I.3.2.).

1.5. Vzájemný vztah rozsudků o žalobách na plnění a žalob určovacích

Vzájemný vztah *pravomocných rozsudků o žalobách na plnění* a následných *určovacích žalob* se odvíjí od samotného vztahu těchto druhů žalob. Za platnosti c.ř.s. nebylo o povaze tohoto vztahu pochyb. Tak čteme u *Hory*, že „žaloby na plnění nevylučují žalob určovacích aneb naopak, poněvadž při nich nejde o týž nárok a také návrh není totožný“⁵⁹². Ještě v roce 1945 zastával shodný názor na jejich vzájemný poměr i *Štajgr*, když tvrdil:

⁵⁸⁷ Institut *vázanosti* právním názorem plní pouze funkce v rámci efektivnosti instančního postupu. Rovněž rozsah jeho účinků není neomezený, neboť závazný je pouze ten právní názor, který byl skutečným základem zrušovacího rozhodnutí odvolacího (dovolacího) soudu (viz *Krémář in Bureš, Drápal, Krémář a kol., O.s.ř. – komentář*, II. díl, 2006, str. 1298 č. 1).

⁵⁸⁸ K jejich pojmovému rozlišení srov. *Hora*, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 202 a *Winterová a kol., Civilní právo procesní*, 2002, str. 367.

⁵⁸⁹ K případu, kdy uplatnění kompenzační námítky vedlo k zamítnutí (částečnému) žaloby, srov. blíže *Hrdlička in Rubeš a kol., O.s.ř. – komentář* 1970, I. díl, § 159, str. 582. Tento závěr však, vzhledem k absenci výslovné úpravy právní moci rozhodnutí o uplatněné kompenzační námítce, není nepochybný. Věc by si zasloužila podrobnější zpracování, které však přesahuje rámec této práce.

⁵⁹⁰ Srov. *Leipold in Stein/Jonas, Kommentar ZPO*, § 322, marg. č. 95.

⁵⁹¹ Srov. *Gottwald in Münchener Kommentar ZPO*, § 322, marg. č. 101.

⁵⁹² *Hora*, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 171.

„Jedna v poměru k druhé netvoří překážku litispendence, neboť každá z nich má jiný předmět: předmětem určovací žaloby může být nanejvýše to, co je prejudiciální otázkou ve sporu o plnění.“⁵⁹³ Za platnosti obou poválečných procesních řádů však vztah uvedených žalob bývá problematizován. Štajgr tak v roce 1959 píše, že „podáním žaloby o plnění je vytvořena překážka litispendence pro určovací žalobu o totéž právo nebo právní poměr“⁵⁹⁴. S názorem, že vznesení žaloby na plnění vytváří překážku litispendence pro pozdější žalobu určovací, resp. že pravomocné rozhodnutí o žalobě na plnění vytváří překážku *rei iudicatae* pro kladnou nebo zápornou žalobu určovací se setkáváme i v novější literatuře, konkrétně u Macura⁵⁹⁵ (pro *lis pendens*) a Steinerja⁵⁹⁶ (pro překážku *rei iudicatae*). Naproti tomu Hrdlička se v komentáři řešení této otázky vyhnul⁵⁹⁷ a výslovně své odlišné stanovisko vyjádřila, pokud vím, pouze Winterová⁵⁹⁸.

Obdobný posun oproti letům předválečným můžeme sledovat i v soudní praxi. Zejména novější judikatura se problematikou vztahu rozhodnutí o žalobách na plnění a žalobách na určení *intenzivně zabývá*⁵⁹⁹. Přiklání se celkem jednoznačně k většinovému stanovisku, podle něhož „pravomocný rozsudek o žalobě na plnění vytváří z hlediska identity předmětu řízení překážku věci rozsouzené pro řízení o žalobě na určení, zda tu právo nebo právní vztah je nebo není, vycházející z téhož skutkového základu (ze stejného skutku).“⁶⁰⁰ Argumentuje se - ve shodě se Steinerem⁶⁰¹ - tím, že „pravomocný rozsudek o žalobě na plnění v sobě zahrnuje (ať již výslovně nebo mlčky) kladné nebo záporné řešení otázky (ne)existence práva nebo právního vztahu, jež by měla být postavena najisto určovací žalobou, a staví tedy na stejném skutkovém základě (na stejné části skutku) jako žaloba určovací.“⁶⁰²

⁵⁹³ Štajgr, Vady řízení, str. 117.

⁵⁹⁴ Štajgr in Rubeš a kol., O.s.ř. – komentář, II. díl, 1959, str. 639. Shodně Štajgr in Rubeš a kol., O.s.ř. – komentář, I. díl, 1970, str. 276 a násled.

⁵⁹⁵ Macur in Handl, Rubeš a kol., O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 360 a násled.

⁵⁹⁶ Steiner in Handl, Rubeš a kol., O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 709.

⁵⁹⁷ Hrdlička in Rubeš a kol., O.s.ř. – komentář, I. díl, 1970, str. 581, kde výslovně řeší pouze vztah rozsudku o žalobě určovací pro řízení o následné žalobě na plnění (tj. vztah *prejudiciality*).

⁵⁹⁸ Winterová, Žaloba, str. 59, srov. též str. 65.

⁵⁹⁹ Např. ÚS sv. 2, č. 5, str. 205 = usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 7.1.1994, sp. zn. IV. ÚS 2/93; Soubor C 845 = usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21.11.2001, sp. zn. 26 Cdo 527/2001, Soubor C 1492 = usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.9.2002, sp. zn. 30 Cdo 1170/2002; Soubor C 1696 = usnesení ze dne 11.2.2003, sp. zn. 22 Cdo 1734/2001; Rc 85/2003 = Soubor C 907 = usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.12.2001, sp. zn. 20 Cdo 2931/99.

⁶⁰⁰ Viz odůvodnění Rc 85/2003.

⁶⁰¹ Srov. Steiner in Handl, Rubeš a kol., O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 709 [„neboť soud se jím (tj. pravomocným rozhodnutím o žalobě na plnění, pozn. B.D.) současně vyslovil o existenci či neexistenci určitého právního vztahu nebo práva, z něhož bylo žalováno na plnění“].

⁶⁰² Viz odůvodnění Rc 85/2003.

Mám za to, že závěr části teorie a konstantní soudní praxe, podle kterých pravomocný rozsudek o žalobě na plnění představuje překážku věci rozhodnuté pro řízení o žalobě na určení, jež vychází z téhož skutkového základu, je nesprávný. V následujícím se pokusím dokázat z jakých důvodů. Vhodné přitom bude napřed zvážit, jaké příčiny přiměly *převážnou část procesní nauky* (a spolu s ní i právní praxi) ke změně původně jednoznačného stanoviska⁶⁰³.

Jako příčinu uvedené změny pohledu na vztah žalob na plnění a na určení z hlediska překážek *litispence* a *rei iudicatae* můžeme vyloučit odlišnosti ve vymezení předmětu řízení. Jak jsme si totiž ukázali výše (C.I.3.1.), jak předválečná, tak poválečná teorie a praxe vycházejí zásadně ze shodného závěru, že předmět řízení je vymezován *žalobním návrhem (petitem)* a *skutkovým základem žaloby*. Pochybnosti spočívající v tom, zda pro skutkový základ žaloby je určující též konkrétní *právní důvod*, jež vystoupily na povrch zejména v posledním desetiletí, nemohly změnu stanoviska ovlivnit⁶⁰⁴. Považuje-li totiž právní teorie a praxe bez rozdílu za definiční znak totožnosti věci též obsah *žalobního návrhu*, musí v případech žalob na plnění a na určení jít *logicky o dva různé předměty řízení*. Oběma rozdílnými druhy žalob uplatňuje žalobce *jiny procesní nárok*. Tak tomu musí být již proto, že se žalobce jimi domáhá poskytnutí odlišného druhu soudní ochrany⁶⁰⁵.

Stejně tak nelze uvedenou názorovou změnu vysvětlovat změnami v úpravě *předmětu právní moci* (resp. *litispence*)⁶⁰⁶ v poválečných občanských soudních řádech z r. 1950, resp. z r. 1963. K žádným podstatným obsahovým změnám totiž nedošlo. Formulace užitá v o.s.ř. (právní moc „výroku pravomocného rozsudku“) oproti úpravě v c.ř.s. (právní moc „rozhodnutí o vymáhaném nároku, resp. o sporném právním poměru či právu“) zdánlivě dokonce svědčí pro *užší vymezení předmětu právní moci* v současné právní úpravě. Rozhodující však je, že se nemění základní stanovisko zákonodárce, podle něhož právní moci nenabývají důvody, které soud k rozhodnutí vedly⁶⁰⁷.

⁶⁰³ Viz shora citované práce Hory, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 171 a Štajgra, Vady řízení, str. 117.

⁶⁰⁴ Výše jsme si ukázali, že Štajgra své původní stanovisko změnil již za platnosti o.s.ř. 1950, jak ukazuje citovaná pasáž z komentáře z r. 1959.

⁶⁰⁵ Winterová, Žaloba, str. 54 hovoří o „procesním cíli“.

⁶⁰⁶ K tomu srov. § 233 c.ř.s., § 57 odst. 1 písm. c) o.s.ř. 1950 a § 83. Ani zde, kromě použité formulace „vymáhaný nárok“ x „tataž věc“, nedochází k obsahovým změnám.

⁶⁰⁷ Srov. Hora, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 415 [„Předmětem právní moci není celý obsah rozsudku, nýbrž jenom jeho výrok (nález).“]; dále důvodová zpráva k § 172 o.s.ř. 1950 [„Důvody rozsudku se nestanou nikdy pravomocnými, proto se nepřipouští odvolání jen proti důvodům.“] a konečně samo znění § 159a [arg. „výrok pravomocného rozsudku“] a § 202 odst. 3.

Je pozoruhodné, že shora uvedený názor, podle kterého „pravomocný rozsudek o žalobě na plnění vytváří z hlediska identity předmětu řízení překážku věci rozsouzené pro řízení o žalobě na určení, zda tu právo nebo právní vztah je nebo není, vycházející z téhož skutkového základu (ze stejného skutku)⁶⁰⁸“, naznačenou teoretickou ani legislativní kontinuitu problému nezohledňuje. Přehlíží jednak, že žalobami na plnění a na určení je vždy uplatňován jiný procesní nárok a že tedy řízení o obou žalobách proto mají odlišný předmět⁶⁰⁹. Nadto nedbá jasné zákonné formulace § 159a a ve své podstatě přijímá závěry *Savignyho Elementarlehre*, podle něhož právní moci nabývají též úsudky o otázkách prejudiciální povahy (B.I.2.).

Příklad: (28) Měl-li by platit judikатурní závěr, že pravomocný rozsudek, jímž soud přivoli k výpovědi z nájmu bytu⁶¹⁰, vytváří překážku věci rozsouzené (§ 159a odst. 5) pro řízení o žalobě na určení neplatnosti téže výpovědi⁶¹¹, muselo by konsekventně rovněž platit, že tento rozsudek je v otázce existence nájemního vztahu závazný (§ 159a odst. 1) též pro řízení mezi týmiž účastníky, v němž se pronajímatel domáhá na nájemci zaplacení dlužného nájemného za období do ukončení nájemního vztahu. Takový závěr je ale v rozporu se samotným východiskem naší úpravy právní moci, která připisuje právní moc jen rozhodnutí o procesním nároku (arg. § 159a „výrok pravomocného rozsudku“) a nikoliv důvodům, které k rozhodnutí vedly.

Východisko našeho zkoumání tedy můžeme zpřesnit a tázat se, jaké důvody vedly část teorie a soudní praxi při posuzování vzájemného vztahu žalob na plnění a žalob určovacích⁶¹² k odklonu od tradičního vymezení předmětu řízení a ve svém důsledku k nerespektování úpravy § 159a (resp. § 159 odst. 2 v původním znění)? Mám za to, že se jedná o příčiny dvojího druhu.

Kritizovaný názor předně odhlíží od toho, že oba druhy žalob *charakterizují rozdílné žalobní návrhy a důraz klade* na skutečnost, že je na jejich základě rozhodováno o „totožném právu nebo právním poměru“⁶¹³. To paradoxně platí i pro nejnovější soudní praxi, která od *právního důvodu* jako identifikačního znaku žaloby upustila⁶¹⁴. Důvodem je zřejmě

⁶⁰⁸ Viz odůvodnění Rc 85/2003.

⁶⁰⁹ Srov. *Winterová*, *Žaloba*, str. 59 („Protože tudíž v žalobě na plnění a v žalobě určovací nejde o totéž, nevytváří jedna pro druhou překážku litispendence.“).

⁶¹⁰ Pouze na okraj podotýkám, že žalobu na přivolení k výpovědi z nájmu bytu nelze svou povahou považovat za žalobu na plnění (srov. též B.III.3.4.). Výrok o přivolení k výpovědi totiž není výrokem ukládajícím žalovanému povinnost [výrok o povinnosti vyklidit byt je přitom výrokem na něm závislým (viz Rc 52/2001), přičemž vyplývá pouze z konkrétní zákonné úpravy a nelze z něj usuzovat na vlastní charakter žaloby]. Obdobně není žalobou na plnění žaloba o zrušení práva společného nájmu bytu, jak se domnívá Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí Soubor C 845.

⁶¹¹ Tak Rc 85/2003.

⁶¹² *Steiner in Handl, Rubel*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 709 hovoří „o zvláštním řešení otázky překážky věci rozsouzené u žalob určovacích.“

⁶¹³ Tak *Štajgr in Rubel*, O.s.ř. – komentář, II. díl, 1959, str. 639.

⁶¹⁴ Viz odůvodnění Rc 85/2003, kde se uvádí: „... pravomocný rozsudek o žalobě na plnění v sobě zahrnuje (ať již výslovně nebo mlčky) kladné nebo záporné řešení otázky (ne)existence práva nebo právního vztahu, jež by

představa, že určovací žaloba je pouze obsahově „užší“ než žaloba na plnění, která ji překrývá⁶¹⁵. Takové vnímání věci je však vadné, neboť nerespektuje, že oběma žalobami je uplatňován rozdílný předmět procesního nároku (žalobní návrh). Předměty žalob na plnění a určovacích jsou proto obsahově rozdílné a vymykají se srovnání „co do šíře⁶¹⁶“. Při posuzování identity věcí z hlediska účinku nezměnitelnosti rozhodnutí rozhodně nelze klást důraz pouze na jeden identifikační znak procesního nároku (skutkový základ) a na další (žalobní návrh) rezignovat. Na žalobním návrhu (předmětu procesního nároku) jako diferenčním kritériu je třeba, podle mého názoru, bezvýjimečně trvat⁶¹⁷. Je tomu tak proto, že žalobní návrh určuje jakého druhu soudní ochrany (popř. v jakém rozsahu) se žalobce domáhá. Plní-li určovací žaloba jinou funkci než žaloba na plnění⁶¹⁸, platí to v nemenší míře i pro rozhodnutí o nich.

S tím samozřejmě souvisí, že upřednostnění kritéria „totožnosti práva nebo právního poměru“ a s tím spojené upozadění kritéria žalobního návrhu (*petitu*) vede k odlišnému vymezení účinku závaznosti rozhodnutí. Ten je dán, zjednodušeně řečeno (srov. B.III.2.2.), pouze tehdy, představuje-li rozhodnutí o jednom procesním nároku řešení prejudiciální otázky pro rozhodnutí o jiném procesním nároku. Rezignace na rozlišovací funkci žalobního návrhu však rozšiřuje tento účinek i na úsudky soudu o prejudiciálních otázkách. Takový závěr se nutně ocitá v rozporu s právní úpravou (§ 159a). Z toho důvodu je třeba trvat na tom, že účinek závaznosti rozhodnutí se neuplatní, jestliže v následném řízení je jako prejudiciální řešena otázka, kterou soud (v řízení mezi týmiž účastníky) posuzoval rovněž jako prejudiciální v pravomocném rozhodnutí o jiném procesním nároku. Z hlediska účinků právní moci není mezi oběma řízeními žádného vztahu, i když by se týkaly „totožného práva nebo právního poměru“ mezi týmiž účastníky.

měla být postavena najisto určovací žalobou, a staví tedy na stejné skutkové základě (na stejné části skutku) [zvýraznil B.D.] jako žaloba určovací.“ Existence jakého právního vztahu je vyřešena rozsudkem vyhovujícím žalobě na plnění, kterou se žalobce na žalovaném domáhal zaplacení nájemného, jestliže soud věc posoudil tak, že nájemní smlouva je neplatná a požadovanou částku žalobci přiznal z titulu bezdůvodného obohacení? Může to být určení existence právního vztahu z odpovědnosti za bezdůvodné obohacení, když žalobce v žalobě takové určení ani netvrdil ani nepožadoval?

⁶¹⁵ Vedle citovaného odůvodnění Rc 85/2003 srov. též Winterová, Žaloba, str. 59, která, byť dochází ke správnému výsledku, porovnává oba druhy žalob z hlediska jejich „šíře“ („Žalobní nárok uplatněný určovací žalobou je užší, protože se domáhá pouhého určení, kdežto žaloba na plnění se domáhá navíc přisouzení určité povinnosti.“).

⁶¹⁶ Taková představa se může uplatňovat mezi dvěma žalobami stejného druhu (např. žaloby na zaplacení částky 5.000,-Kč a 10.000,-Kč vycházející ze stejného skutkového základu).

⁶¹⁷ Dokladem toho je i tzv. jednočlenná teorie předmětu sporu (Schwab), která za identifikační kritérium považuje žalobní petit a nikoliv skutková tvrzení (ta podle ní slouží jen k výkladu žalobního petitu).

⁶¹⁸ K tomu Winterová, Žaloba, str. 66 („Účelem určovací žaloby ve srovnání se žalobou na plnění je poskytnutí nepřímé ochrany právním poměrům tam, kde tyto právní poměry jsou ohroženy nejistotou a tedy nebezpečím budoucího porušení právních povinností.“)

Stejně platí, že nemůže být účinku nezměnitelnosti (překážky věci pravomocně rozsouzené) tam, kde pravomocné rozhodnutí posuzovalo otázku, jež je následně učiněna předmětem samostatného řízení, pouze jako prejudiciální. To je *typicky případ vztahu rozhodnutí o žalobě na plnění k pozdější žalobě určovací*, byť by se týkaly totožného právního poměru nebo práva⁶¹⁹.

Prejudicialita tradičně uplatňuje ve vztahu mezi rozhodnutím o určovací žalobě k rozhodnutí o žalobě na plnění, nikoliv opačně. Rozsudek zamítající žalobu na určení vlastnictví k věci z věcných důvodů je závazný pro řízení o žalobě na vydání téže věci, avšak zamítnutí žaloby na vydání věci v žádném případě nepůsobí závazně v následném sporu na určení vlastnictví k ní.

Za druhou příčinu změny původního stanoviska považují *vypuštění úpravy* tzv. *mezitímního určovacího návrhu* (§§ 236 a 259 c.ř.s.) z obou poválečných civilněprocesních kodexů. Mezitímní určovací návrh představuje smysluplný ústupek *Savignymu* učení o právní moci důvodů rozhodnutí, neboť umožňuje, aby soud na návrh procesní strany rozhodl s účinky právní moci i o *otázkách*, jež mají ve vztahu k uplatněnému procesnímu nároku *prejudiciální povahu* (B.I.3.). Tuto skutečnost vhodně vystihuje *Hora*, který účel mezitímního určovacího návrhu spatřuje v tom, že „se soud musí o předurčujícím právu nebo práv. poměru vysloviti přímo hned ve v ý r o k u rozsudku a že i tento výrok soudu stane se účastným právní moci.“⁶²⁰ *Grňa* jej považoval z obdobných důvodů za „jedno z nešťastnějších a nejzdařilejších zařízení našeho civ. procesu“⁶²¹. Mezitímní určovací návrh mohl být podán kteroukoliv z procesních stran (§ 236 c.ř.s. žalobce, § 259 odst. 2 c.ř.s. žalovaný), a jeho předmětem bylo *určení práva nebo právního vztahu*, jenž „a) se stal v průběhu rozepře sporným, a b) na jehož existenci neb neexistenci zcela nebo zčásti z á v i s í rozhodnutí o původním žalobním nároku (t. zv. *prejudicialita*).“⁶²² Vzhledem k nutnosti splnění těchto podmínek se u něj, na rozdíl od určovací žaloby (srov. § 228 c.ř.s.), nevyžadovala existence tzv. právního zájmu na určení.

Neexistence úpravy *mezitímního určovacího návrhu* v procesním kodexu se projevuje *citelnou zákonnou mezerou* v úpravě účinků právní moci. Neumožňuje totiž účastníkům řízení o žalobě na plnění rozšířit účinky právní moci i na rozhodnutí o otázce existence či neexistence práva nebo právního vztahu, ze kterého požadavek na plnění vychází. Jak jsem již naznačil výše (B.II.2.2.), institut *mezitímního určovacího návrhu* nemůže být nahrazen

⁶¹⁹ Srov. *Winterová*, *Žaloba*, str. 65 („... výrokem o plnění soud existenci právního vztahu autoritativně neurčuje a posuzuje jí pouze prejudiciálně ...“)

⁶²⁰ *Hora*, *Čs. civilní právo procesní*, II. díl, 1928, str. 165.

⁶²¹ *Grňa*, *Prejudicialita*, str. 135.

⁶²² *Hora*, *Čs. civilní právo procesní*, II. díl, 1928, str. 163.

pouhou *obecnou úpravou žaloby určovací*, neboť jejímu úspěchu vedle žaloby na plnění bude *pravidelně* bránit nedostatek *naléhavého právního zájmu* [§ 80 písm. c)]⁶²³. To samozřejmě platí i pro případnou *vzájemnou žalobu* podanou žalovaným, jež by měla povahu *negativní žaloby určovací*. Stejně tak nemohou uspět pokusy *Štajgra*⁶²⁴ a po něm i *Macura*⁶²⁵ o zacelení vzniklé zákonné mezery *prostřednictvím institutu mezitímního rozsudku*. Nejde přitom jen o tu skutečnost, že vydání tohoto rozsudku není v dispozici stran. Především se jedná o to, že úprava § 152 odst. 2 *in fine* obsahuje pouze *úpravu mezitímního rozsudku o základu věci*, nikoliv však *o existenci či neexistenci sporného práva nebo právního vztahu*. Že se v obou případech jedná o něco zcela jiného, dokazovala i úprava v c.ř.s., která výslovně rozlišovala mezi mezitímním rozsudkem o základu věci (§ 393 odst. 1 c.ř.s.) a mezitímním rozsudkem o určovacím návrhu (§ 393 odst. 2 c.ř.s.)⁶²⁶. Skutečnost, že se oba druhy mezitímních rozsudků odlišují nejen svým výrokem⁶²⁷, ale především povahou⁶²⁸, potvrzuje i judikatura⁶²⁹.

Zdá se, že uvedená mezera v právní úpravě byla hlavním důvodem, kvůli kterému část teorie a soudní praxe opustila tradiční řešení vztahu rozhodnutí o žalobě na plnění k žalobě určovací a pokusila se o konstrukci „zvláštního řešení překážky věci rozsouzené u žalob určovacích“ (*Steiner*⁶³⁰). Podstatou „zvláštního řešení“ ale není nic jiného než *přiznání účinků právní moci i důvodům rozhodnutí o žalobě na plnění* (konkrétně úsudku soudu o prejudiciální otázce existence či neexistence práva nebo právního vztahu, ze kterého

⁶²³ *Winterová*, Žaloba, str. 65 („Jsou-li zde již hmotněprávní předpoklady žaloby na plnění, brání určovací žalobě nedostatek naléhavého právního zájmu.“).

⁶²⁴ Srov. *Štajgr in Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, II. díl, 1959, str. 640 pro úpravu mezitímního rozsudku podle § 149 odst. 3 o.s.ř. 1950. Obsahově shodně *Štajgr in Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1970, str. 277 pro současnou úpravu § 152 odst. 2.

⁶²⁵ *Macur in Handl, Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 360.

⁶²⁶ Srov. *Hora*, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 395 a násl. Ze současné rakouské literatury srov. *Fasching*, Lehrbuch, marg.č. 1084, který hovoří o tom, že mezitímní rozsudek o určovacím návrhu je „ein echtes Feststellungsurteil“ a především, že „dieses Urteil über den Zwischenfeststellungsantrag hat den hier irreführenden Namen „Zwischenurteil“ nur deshalb, weil es noch während des Verfahrens vor der Entscheidung über das Klagebegehren in der Hauptsache ergeht“.

⁶²⁷ Výrok mezitímního rozsudku o základu věci zní: „Uplatňovaný nárok je co do základu (případně jedné poloviny, třetiny, apod.) opodstatněn.“ (viz *Steiner*, Občanské právo procesní v teorii a praxi, Orbis, Praha 1975, str. 271), kdežto enunciát mezitímního rozsudku o návrhu na určení „... odpovídá svým obsahem konečnému rozsudku o žalobě určovací ...“ (tak *Kolbaba, Rubeš, Tolar*, Civilněprocesní předpisy, str. 347). Společné výrokům o obou druzích mezitímních rozsudků je tak pouze to, že musí obsahovat poukaz na zbývající konečný rozsudek a na rozhodnutí o nákladech.

⁶²⁸ Základ věci „tvoří všechny otázky, na něž musí dát soud odpověď, když má rozhodnout o předmětu řízení, s výjimkou těch, které se týkají výlučně výše“ (tak *Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1957, str. 594). Vydání mezitímního rozsudku o základu věci je proto možné pouze u nároků, u nichž je možno rozlišovat jejich *základ* (důvod) a *výši* (srov. *Kolbaba, Rubeš, Tolar*, ibidem, str. 347). Vydání mezitímního rozsudku o určovacím návrhu na takovém rozlišování není závislé a lze jej tedy vydat i tam, kde uplatněný nárok nelze kvantifikovat (např. v souvislosti s žalobou na vydání věci).

⁶²⁹ Srov. již výše citované (ad B.III.2.2.) rozhodnutí Rc 44/1996, které ve shodě s procesní teorií za základ věci považuje „vše, co nelze podřadit pod pojem výše uplatněného nároku, tzn. musí být vyřešeny všechny právní otázky, nikoli jen některé či dokonce jedna z nich“.

⁶³⁰ *Steiner in Handl, Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 709.

požadavek k plnění vychází). Viděno z opačného konce vychází toto „zvláštní řešení“ z implicitního předpokladu, že spolu s žalobou na plnění žalobce vždy zároveň žádá rozhodnutí o určení právního vztahu. To je však jasným rozporu se zásadou *dispoziční*. Mimoto - dovedeno konsekventně do konce - muselo by pak každé rozhodnutí o žalobě na plnění obsahovat rovněž určovací výrok o existenci či neexistenci právního vztahu. Tak tomu ale zjevně není.

Ukazuje se, že konstrukce „zvláštního řešení“ vztahu rozhodnutí o žalobě na plnění k řízení o žalobě určovací, není udržitelná. Považuji to za potvrzení obecnějšího pravidla, podle kterého nelze konkrétní nedostatky právní úpravy překlenout neorganickými zásahy *ad hoc* („zvláštní řešení“) do její celkové koncepce. Právní konstrukce, která nerespektuje základní pojmové nástroje civilního procesu (předmět řízení, *dispoziční* zásada), případně se ocitá v příkrém rozporu s výslovnou právní úpravou (§ 159a), sice může vyhovovat hlediskům *omezené účelnosti*, v rámci celkové koncepce civilního procesu však působí zcela cize. O to více překvapí, že zastávané „zvláštní řešení“ není dostatečně konsekventní ani ve svém účelově omezeném rámci.

Jeho praktické nedostatky vystoupí na povrch tehdy, uvážíme-li, že v rozhodnutí o žalobě na plnění řeší soud vždy vedle otázky existence práva či právního vztahu, ze kterého žalobce svůj požadavek vyvozuje, i další prejudiciální otázky. Vyhovující rozhodnutí předpokládá, že všechny tyto otázky budou vyřešeny ve prospěch žalobce, kdežto k rozhodnutí zamítajícímu postačí, nebude-li naplněn jediný její předpoklad. Zamítnutí žaloby na plnění proto nemusí znamenat, že by soud posoudil záporně otázku existence dotčeného práva či právního vztahu. Kritizované „zvláštní řešení“ však *mezi vyhovujícími a zamítajícími rozsudky o žalobách na plnění nerozlišuje*⁶³¹.

Příklady: (29a) Zamítá-li soud žalobu na peněžité plnění z důvodu, že nenastala splatnost pohledávky, vychází v rozhodnutí z toho, že právní vztah mezi účastníky platně vznikl a v době vyhlášení rozhodnutí existuje⁶³².
(29b) Stejně není popřena existence vlastnického práva žalobce k věci, jestliže reivindikační žaloba byla zamítnuta z důvodu existence práva žalovaného k ní (např. práva zadržovacího, nájemního, apod.).

Ukazuje se, že na vyřešení otázky existence práva nebo právního vztahu nebude obecně možno usuzovat z výroku rozsudku o žalobě na plnění. I zamítající rozsudky o žalobách na plnění totiž mohou vycházet z kladné odpovědi na otázku existence základního

⁶³¹ Srov. cit. usnesení sp.zn. IV. ÚS 2/93, podle jehož právní věty „pravomocné rozhodnutí o žalobě na plnění představuje vždy [zvýraznil B.D.] překážku věci pravomocně rozsouzené pro žalobu na určení...“

⁶³² Je třeba spravedlivě uvést, že tento případ považoval Štajgr za výjimku z jím konstruovaného zvláštního vztahu žalob na plnění a určovacích, viz Štajgr in Rubeš a kol., O.s.ř. – komentář, II. díl, 1959, str. 639.

práva či právního vztahu. Za nezpochybnitelného předpokladu, že *právní moc je jediná a jednotná*⁶³³, tzn. že její účinky jsou dány vždy vedle sebe a v jeden okamžik (B.III.2.), vede „zvláštní řešení“ k nutnosti posoudit *účinek závaznosti* rozhodnutí v příkladech (29a) a (29b) pouze na základě odůvodnění rozsudku o žalobě na plnění, bez jakékoliv souvislosti s jeho výrokem. Na nerespektování § 159a v takovém případě není třeba více upozorňovat.

Právě skutečnost, že přiznání účinků nezměnitelnosti rozhodnutí o žalobě na plnění pro řízení o následné žalobě určovací musí logicky vést i k přiznání *účinků závaznosti* takového rozhodnutí ve vztahu k jím řešené prejudiciální otázce⁶³⁴, svědčí rovněž proti pokusu o podřazení daného vztahu pod pravidlo o „pojmovém protikladu“ (C.I.3.2.). O vztah tzv. obsahové neslučitelnosti by se mezi rozhodnutím o žalobě na plnění a určovací žalobou *mohlo jednat*⁶³⁵ v případě, kdy po pravomocném vyhovění žalobě na plnění, se neúspěšný účastník negativní určovací žalobou domáhá určení neexistence práva nebo právního vztahu, na jehož základě byl odsouzen k plnění⁶³⁶. Je však třeba uvážit, že by to s sebou současně neslo uznání účinku závaznosti pouhému úsudku soudu o prejudiciální otázce.

Příklad: (30) Domáhal-li se žalobce s úspěchem na žalovaném přiznání části kupní ceny za dodané zboží, znamenalo by přijetí teze o „pojmovém protikladu“ *sice překážku věci rozsouzené pro negativní určovací žalobu* podanou žalovaným, kterou by se požadoval určení neplatnosti kupní smlouvy, zároveň by však bylo nutno uznat *prejudiciální účinek takového rozsudku* pro řízení o žalobě na zaplacení zbytku kupní ceny (tj. co do závaznosti úsudku o platnosti kupní smlouvy). To by však bylo v rozporu s § 159a.

Proto je třeba konstrukci, která by spatřovala pojmový protiklad v uplatnění negativní určovací žaloby po té, co nabyl právní moci vyhovující rozsudek o žalobě na plnění, odmítnout⁶³⁷.

Těmito kritickými poznámkami nemá být na druhou stranu zakryto, že jsou zde oprávněné pochybnosti o *důvodnosti* uplatňování ochrany tvrzeného právního vztahu prostřednictvím určovacích žalob po té, co již bylo rozhodnuto o některém z práv, které z něj vyplývají. Tradiční procesní nauka však řešení tohoto vztahu vidí v uplatnění *institutu zájmu*

⁶³³ Zoulik in Winterová, *Civilní právo procesní*, str. 301. Stoupení „zvláštního řešení“ uvedenou souvislost účinků nezměnitelnosti a závaznosti zamlčují, neboť jejich názor „vyhovuje“ pouze pro účinek nezměnitelnosti.

⁶³⁴ Uvedenou skutečnost doznává i rozhodnutí Soubor C 1462 („Otázku existence téhož nároku ve vztahu mezi týmiž účastníky totiž nemůže soud v jiném řízení posuzovat znovu, byť například již jen jako otázku předběžnou...“).

⁶³⁵ O „čistý“ pojmový protiklad se zde nemůže jednat v žádném případě, neboť následná (negativní) žaloba určovací není logickou negací právního následku stanoveného vyhovujícím rozhodnutím o žalobě na plnění.

⁶³⁶ To je typická konstelace, v níž řeší vztah rozhodnutí o žalobě na plnění k pozdější určovací žalobě i judikatura, srov. cit. rozhodnutí sp. zn. IV. ÚS 2/93, Soubor C 1462, Soubor C 1696.

⁶³⁷ A obdobně i konstrukci, která by spatřovala „pojmový protiklad“ v uplatnění pozitivní určovací žaloby po té, co došlo z zamítnutí žaloby na plnění.

na právní ochraně, resp. naléhavého právního zájmu [§ 80 písm. c)]⁶³⁸. Prakticky to povede k tomu, že namísto zastavení řízení pro překážku věci rozsouzené, bude následná určovací žaloba zpravidla zamítnuta právě pro *nedostatek naléhavého právního zájmu*. Výhodu takového řešení lze spatřovat především v tom, že se tím zamezí *odejmutí práva na soudní ochranu* v těch výjimečných případech, kdy naléhavý právní zájem žalobce na určení bude třeba shledat⁶³⁹. Takové případy totiž nelze vyloučit⁶⁴⁰.

I.6. Rozhodnutí o tzv. částečných žalobách

O „částečných žalobách“ (*Teilklagen*) hovoří procesní teorie v případech, kdy žalobce soudně uplatní pouze část jím tvrzeného materiálního nároku⁶⁴¹. V praxi půjde většinou o žaloby na plnění, kterými se žalobce bude domáhat zaplacení (vydání) pouze části celkového peněžitého (dělitelného) plnění⁶⁴². Příčinou takových žalob je zpravidla snaha žalobce o minimalizaci rizika hrazení vysokých nákladů řízení⁶⁴³. Rozhodnutí o části materiálního nároku nadto napoví žalobci více o právním názoru soudu⁶⁴⁴ (a tím i o jeho výhledech na úspěch s uplatněním zbytku), případně může vést účastníky k uzavření dohody o narovnání sporného právního vztahu⁶⁴⁵. Připustnost takových žalob vyplývá již z *dispoziční zásady*, kterou je civilní sporný proces ovládán⁶⁴⁶.

Problematika tzv. částečných žalob vystavuje náročné zkoušce učení o *objektivních mezích právní moci* v těch právních řádech, kde jsou stanoveny relativně úzce⁶⁴⁷. To je, jak

⁶³⁸ Winterová, *Žaloba*, str. 59 („Je ovšem jiná věc, že v takovém případě bude zpravidla úspěšnosti určovací žaloby bránit nedostatek naléhavého právního zájmu ...“).

⁶³⁹ Věcné rozhodnutí o následné žalobě na určení umožňuje soudu, aby vedle splnění procesních podmínek zkoumal též skutečnosti, ze kterých může plynout existence žalobcova naléhavého právního zájmu. Zastavení řízení pro existenci překážky věci rozhodnuté [§ 104 odst. 1, § 159a odst. 5] takové zkoumání vylučuje.

⁶⁴⁰ Srov. *Horův* příklad žaloby na vydání výmazné kvitance a žaloby na určení, že pohledávka zanikla (cit. dílo, str. 171). Stejně lze uvažovat o existenci žalobcova naléhavého zájmu na určení vlastnictví k věci v příkladu (29b).

⁶⁴¹ Srov. *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, *Zivilprozessrecht*, str. 929.

⁶⁴² Považují tedy za „částečné žaloby“ jak žaloby na plnění, jimiž žalobce požaduje zaplacení částí jednoho celistvého materiálního nároku (např. na zaplacení kupní ceny), tak i takové, jimiž se domáhá několika opakujících se plnění jednoho druhu (typicky žaloby na zaplacení nájemného za určitá období).

⁶⁴³ K tomu *Arens/Lüke*, *Zivilprozeßrecht*, marg. č. 144, podle kterého není-li si žalobce jist důvodností své pohledávky, bylo by přílišným rizikem uplatnit ji celou, a vystavit se tak nebezpečí hrazení vysoké částky nákladů řízení protistraně.

⁶⁴⁴ Tak *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, *Zivilprozessrecht*, str. 929.

⁶⁴⁵ Tak *Arens/Lüke*, *Zivilprozeßrecht*, marg. č. 360.

⁶⁴⁶ Proto má tato problematika jistou obdobu v otázce tzv. *stěpení práva* v rámci odvolacího řízení (srov. k tomu *Bureš, Drápal, Krémář a kol.*, *O.s.ř. – komentář*, II. díl, 2006, str. 1089).

⁶⁴⁷ Naproti tomu např. ve *francouzském civilním procesu* nebude – vzhledem k širšímu pojetí předmětu právní moci (srov. čl. 1351 *Códe Civil*) – činit větších problémů [srov. k tomu *Leipold*, *Teilklagen und Rechtskraft*, str.

z předchozího vyplývá, rovněž případ českého civilního procesu. Jde zejména o otázku, zda pravomocné konečné rozhodnutí soudu, jehož předmětem je však pouze část žalobcem tvrzené pohledávky, bude *závazné* i pro řízení o uplatnění jejího zbytku.

Vcelku neproblematické bude posouzení této otázky ve vztahu k pravomocnému rozsudku, kterým bylo *vyhověno* částečné žalobě. Zde musí platit obecné pravidlo, že účinky právní moci nesahají za hranice jejího předmětu, kterým je rozhodnutí o procesním nároku. Vzhledem k tomu, že každou z částečných žalob je uplatněn jiný procesní nárok, nemůže rozhodnutí o jednom z nich mít účinků na druhý⁶⁴⁸.

Tuto skutečnost dobře ukazuje příklad (30). Přiznání účinku závaznosti rozhodnutí na řízení o další částečné žalobě by v principu neznamenal nic jiného než rozšíření účinků právní moci rovněž na úsudky soudu o prejudiciálních otázkách.

V německé procesní literatuře jsou však vyjadřovány názory, že uvedený závěr se nemůže vztahovat na rozhodnutí, kterým byla částečná žaloba zamítnuta⁶⁴⁹. Argumentuje se především tím, že zamítavé rozhodnutí soud může vydat pouze tehdy, jestliže uplatněnou pohledávku neshledal *vůbec za oprávněnou*⁶⁵⁰. Ze zamítnutí částečné žaloby je tudíž dovozováno, že žalobci nemůže tvrzená pohledávka náležet v žádné výši⁶⁵¹. To však jistě nebude případ částečných žalob v případě nároků, jejichž obsahem je opakuující se plnění (např. nájemné).

Zamítnutí žaloby na zaplacení nájemného za období r. 2006 z důvodu, že nájemní vztah v této době neexistoval a žalovaný věc neužíval nevylučuje, že před rokem 2006 (nebo po něm) zde takový nájemní vztah byl. Žalobě na zaplacení nájemného na období před/po r. 2006 tedy nebrání překážka věci rozsouzené a původní zamítavý rozsudek v následném řízení neprojevuje ani účinků závaznosti.

Stejně tak musí být připuštěna *následná částečná žaloba* i v případech, kdy je uplatňován materiální nárok, jehož podstatou je jednorázové plnění (např. vrácení půjčky). Odhlédneme-li od možnosti *zamítnutí* prvé částečné žaloby *z důvodu její předčasnosti* (tzn. „pro tentokrát“), svědčí proti názoru zastávanému částí německé procesualistické teorie, i další důvody. Je jím předně argument *formální povahy*, a sice, že následnou částečnou žalobou je vždy uplatňován *jiný procesní nárok*, takže by přiznání účinků nezměnitelnosti a

432 a násl. a tam uvedená literatura]. V *americkém právu* jsou v důsledku „merger“ doktríny (B.II.2.1.) částečné žaloby zcela vyloučeny (srov. *Gottwald* in *Münchener Kommentar ZPO*, § 322, magr. č. 118).

⁶⁴⁸ To platí samozřejmě i v případě, že oběma částečnými žalobami bude uplatňována stejná částka. Odlišný zde bude – jako v ostatních případech částečných žalob – skutkový základ procesního nároku.

⁶⁴⁹ Především *Leipold*, *Teilklagen*, str. 439 a násl., 449. Dále srov. *Leipold* in *Stein/Jonas*, *Kommentar ZPO*, § 322, marg. č. 152, pozn. č. 178 a literaturu tam uvedenou jako „A.M.“ (*andere Meinungen*).

⁶⁵⁰ Srov. k tomu *Gottwald* in *MünchKommZPO*, § 322, marg. č. 118.

⁶⁵¹ *Leipold* in *Stein/Jonas*, *Kommentar ZPO*, § 322, marg. č. 152 a násl.

závaznosti rozhodnutí o prvé žalobě odporovalo vymezení objektivních mezí právní moci (§ 159a, § 322 dZPO). Vedle toho je třeba uvážit, že uvedený názor nutí žalobce označit *veškeré* důkazy k prokázání existence jeho nároku již v řízení o jeho části. To může odporovat žalobcovým oprávněným zájmům daným procesní taktikou a nadto je to v rozporu se *zásadou projednací*. Mám tedy za to, že ani případ zamítavého rozhodnutí o částečné žalobě nelze posuzovat jinak, než jak vyplývá z našich předchozích závěrů o účincích právní moci.

Uvedené závěry se uplatní i v případě tzv. *skrytých částečných žalob (verdeckte Teilklagen)*⁶⁵². Tak označuje zahraniční procesní teorie situace, ve kterých se žalobce domáhá jen části materiálního nároku bez toho, že by to v žalobě výslovně uvedl nebo že by to z ní bylo jinak zřejmé⁶⁵³.

Příklad: (31a) Žalobce A poté, co je proti žalovanému B-ovi úspěšný s žalobou na náhradu věcné škody ve výši 10.000,-Kč, žaluje B-a novou žalobou o zaplacení dalších 5.000,-Kč z téhož skutkového děje s tvrzením, že došlo k poškození i jiných jeho věcí, jejichž náhrady se v předchozím řízení nedomáhal⁶⁵⁴. **(31b)** Žalobce C poté, co je proti žalovanému D-ovi úspěšný s žalobou na zaplacení kupní ceny ve výši 10.000,-Kč, žaluje D-a novou žalobou o zaplacení dalších 5.000,-Kč na základě téže kupní smlouvy s tím, že byla dohodnuta vyšší kupní cena než tvrdil a prokázal v předchozím řízení.

I zde, jak vidno, je následnou žalobou uplatňován jiný procesní nárok. Správně však poznamenává *Leipold*, že není vyloučeno, aby bezdůvodně netransparentní chování žalobce pro něj v následném procesu nezůstalo bez následků. Jestliže následná žaloba staví na skutkovém přednesu, který se bez rozumného důvodu odchyluje od tvrzení žalobce v předchozím řízení [příklad (31b)], měl by to soud zohlednit při hodnocení žalobcem předložených důkazů⁶⁵⁵.

⁶⁵² Jinak *Arens/Lüke*, *Zivilprozeßrecht*, marg. č. 360.

⁶⁵³ Srov. *Gottwald* in *MünchKommZPO*, § 322, marg. č. 119 a *Fasching*, *Lehrbuch*, marg. č. 1516.

⁶⁵⁴ Srov. *Schellhammer*, *Zivilprozeß*, marg. č. 857.

⁶⁵⁵ *Leipold* in *Stein/Jonas*, § 322, marg. č. 164.

Kapitola II.

Časové meze právní moci

II.1. Úvod do problematiky

Problematika „časových mezí právní moci“ zatím odolává, pokud je mi známo, v domácí procesualistické literatuře bližšímu *systematickému zpracování*⁶⁵⁶. Na druhou stranu není (a ani nemůže být, srov. § 154 odst. 1) otázka *vztahení účinků právní moci k určitému časovému momentu* v procesní nauce věci neznámou⁶⁵⁷. To platí rovněž o domácí judikatuře⁶⁵⁸. Je přitom pravdou, že pojem „časových mezí právní moci“ je do jisté míry pojmem zavádějícím⁶⁵⁹. Nelze jej vykládat tak, že by účinky právní moci byly časově ohraničeny a plynutím času zanikaly (k tomu výše C.III.2.). Pojem *časových mezí právní moci* má vyjádřit především tu skutečnost, že z hlediska posouzení *identity věci* („idem“) je podstatný nejen její *předmětný* (objektivní meze) a *podmětný* (subjektivní meze) rozsah, ale rovněž její *časový* rozměr.

⁶⁵⁶ Jinak v německé literatuře, srov. již *Hellwig*, System, I. díl, str. 806 a násl., v současné době *Rosenberg/Schwab/Gothwald*, Zivilprozessrecht, str. 931 a násl.; v literatuře rakouské např. *Fasching*, Lehrbuch, marg. č. 1531 a násl. nebo *Simottová* in *Rechberger/Simotta*, Zivilprozessrecht, marg. č. 703 a násl.

⁶⁵⁷ Srov. *Rubeš a kol.*, O.s.ř. - komentář, I. díl, 1957, str. 641 („... rozhodnutí může projevovat plné účinky co do své závaznosti a nezměnitelnosti jen potud, pokud se nezměnil stav, který byl pro jeho vydání rozhodným“). Věc však byla teoreticky zdůvodňována *obecnou platností klauzule „rebus sic stantibus“* i pro procesní vztahy [„v každém rozhodnutí (smíru) je obsažena výhrada, že platí pouze za předpokladů, že trvá stav, podle něhož bylo vydáno (smír ujednán)“, tamtéž, str. 641 a násl.]. Platnost této zásady pro *procesní vztahy* je však pochybná. Povaha procesní regulace brání tomu, aby soudní rozhodnutí byla vydávána *s výhradou (nota bene implicitní)*. Nadto byla uvedena klauzule do procesního myšlení implantována z obligačního práva, kde má svůj základ, viz k tomu *Kanda*, Vliv změny poměrů, str. 12 a násl.

⁶⁵⁸ Srov. zejména rozhodnutí Rc 52/1966, Rc 39/1988, ale také Rc 31/1963. V předválečné judikatuře např. Vážný č. 15316.

⁶⁵⁹ Na to upozorňuje rovněž *Simottová* in *Rechberger/Simotta*, Zivilprozessrecht, marg. č. 703 („der mißverständliche Begriff“).

Bez zohľadnení časového hľadiska účinků právni moci bychom v prípade předčasné podané žaloby (*plus petitio tempore*⁶⁶⁰) nemohli hovoriť o jejím zamítnutí „pro tentokrát“, nýbrž o konečném vyřízení věci, které mj. znamená překážku jejího opětovného vznesení (§ 159a odst. 5). Ze samotného vymezení *objektu* procesní ochrany (předmětu řízení) totiž nevyplývá, že by tvrzený *skutek* (skutkový děj), který zakládá určitý procesní nárok (C.I.3.), musel být v okamžiku rozhodnutí o něm již ukončen. Úprava časových mezí právni moci bere v úvahu skutečnost, že tento skutek (skutkový děj) může v této době ještě pokračovat (např. proto, že nastala splatnost pohledávky).

Byť uvedený závěr působí na první pohled samozřejmě, ve skutečnosti takovým není. Jestliže by nebylo upraveno, ke kterému okamžiku se má rozhodnutí (a s ním i jeho účinky) vztahovat, mohl by soud svůj úsudek založit např. na *prognóze budoucích událostí*⁶⁶¹ (např. že nastane splatnost pohledávky⁶⁶²) nebo jej naopak vztáhnout k určitému *okamžiku v minulosti*⁶⁶³ (např. zda splatnost nastala nejpozději v době podání žaloby).

Zákon proto musí stanovit, který *okamžik* je rozhodný pro posouzení *identity věci* („idem“) a tím i pro *zjištění skutkového stavu soudem*. Účinky právni moci rozhodnutí se pak mohou vztahovat pouze k takto určenému momentu a *následné změny* skutkového stavu již nemohou být rozhodnutím, resp. jeho právni mocí pokryty⁶⁶⁴. O.s.ř. stanoví, že pro rozsudek je rozhodující stav v době jeho vyhlášení (§ 154 odst. 1). *Tím jsou zároveň vymezeny časové meze právni moci*. Zákonodárce jejich určením vyšel vstříc skutečnosti, že objektivní realita podléhá *neustálému vývoji* a tuto dynamiku musí respektovat i institut právni moci⁶⁶⁵. Jestliže ve skutkovém stavu, z něhož procesní nárok vychází, došlo ke změnám, které jsou právně relevantní a které již nemohly být v původním řízení zohledněny, nebrání právni moc rozhodnutí *novému uplatnění jinak shodného procesního nároku*⁶⁶⁶. Od původně uplatněného procesního nároku se bude posléze uplatněný odlišovat jen tím, že jsou v něm nově tvrzeny právně relevantní *skutečnosti, které sice patří ke skutkovému základu původně uplatněného nároku, nastaly však až po vyhlášení původního rozhodnutí*⁶⁶⁷.

⁶⁶⁰ K pojmu srov. blíže *Kappel*, Klageabweisung, str. 17 pozn. č. 16.

⁶⁶¹ Srov. ale § 163 o.s.ř. a k tomu blíže C.II.2.2.

⁶⁶² V takovém případě by soud mohl vyhovět i předčasné podané žalobě (*plus petitio tempore*).

⁶⁶³ Srov. též výše (B.I.1.) vývody ke klasickému římskému formulovému procesu, kde rozhodnutí soudce vycházelo ze skutkového stavu v době *litis contestatio*. Z hlediska současné judikatury srov. Rc 11/1965.

⁶⁶⁴ Srov. *Fasching*, Lehrbuch, marg. č. 1531.

⁶⁶⁵ Srov. *Fasching*, Kommentar, III. díl, § 411, marg. č. 39.

⁶⁶⁶ *Gottwald* in Münchener Kommentar ZPO, 2000, § 322, marg. č. 142 správně upozorňuje, že kdyby nově tvrzená skutečnost existovala již před zákonem stanovenou časovou hranicí, náležela by ke skutkovému základu původně uplatněného předmětu řízení („Neue Tatsachen gestatten eine neue Klage aber auch dann, wenn sie zum Stregegenstand des Vorprozesses gehört hätten, sofern sie schon damals vorgelegen hätten“).

⁶⁶⁷ Srov. též *Leipold* in *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 238 a násl. [„Das Vorbringen (d.h. die Behauptung) einer Veränderung der Rechtslage durch neu entstandene Tatsachen genügt ... um eine erneute Klage mit demselben Stregegenstand (zvýraznil B.D.) zulässig machen ...“].

To je typické pro tzv. předčasné žaloby – splatnost *sama o sobě* nezakládá žádný nový skutek (skutkový děj), nýbrž hmotněprávně i procesně teleologicky (I.3.) náleží ke komplexu skutečností uplatněných již původní žalobou.

Kritériem pro posouzení *totožnosti věci* zde tedy bude i *hledisko časové*.

II.2. Rozhodný okamžik

Kognitivní činnost soudu, na které je rozhodnutí postaveno (B.III.1.), směřuje k poznání co možná pravdivému⁶⁶⁸. *Zjišťování skutkového stavu soudem* ale není poznáním vědeckým, u něhož je *pravda* jediným měřítkem. *Poznání v procesním smyslu* sice rovněž směřuje ke zjištění pravdy, je však limitováno procesními pravidly⁶⁶⁹. Ta mj. stanoví, že k určitému *okamžiku* je třeba *poznání ukončit*. Jinak by nemohlo dojít, jak jsme si ukázali výše (B.II.1.1.), k naplnění účelu civilního soudního řízení. Ze samotné podstaty poznávací činnosti soudu vyplývá, že *okamžik rozhodný* pro zjištění skutkového stavu věci se nachází buď v *minulosti* nebo v *přítomnosti*. Soudní rozhodnutí založené na pouhé *prognóze* budoucího vývoje vztahů mezi účastníky totiž není z hlediska *obecných požadavků* civilního procesu dostatečně skutkově podloženo⁶⁷⁰.

Jestliže bychom za účel civilního soudního řízení považovali samo *poznání*, nebylo by zřejmě pochyb o tom, že okamžik rozhodný pro jeho ukončení musí být ten *nejpozději možný*, aktuální. Z tohoto pohledu by rozhodným okamžikem měla být *přítomnost*, tj. *ten okamžik, který je časově shodný se samotným rozhodnutím*. V civilním řízení, ve kterém se uplatňují zásady dispoziční a projednací, nesmí být ovšem opomíjeno, že z hlediska skutkového podkladu rozhodnutí je podstatné *spolupůsobení procesních stran*. Rozhodnutí by nemělo zohledňovat takové *skutečnosti, které účastníci z časového hlediska již nemohli učinit předmětem projednání*. Princip *slyšení stran*, jenž má základ v právu na soudní ochranu, by proto *měl být* zákonodárcem ctěn i zde. To však může být v *protikladu* se snahou o dosažení aktuálnosti a úplnosti poznání.

⁶⁶⁸ Dokladem toho je i výraz „míry důkazu“ (Beweismaß), vycházející z *praktické jistoty* o existenci určité skutečnosti, nikoli z vlastního pojmu pravdivosti. Srov. *Leipold, Beweismaß*, Berlin 1985, str. 6 a násl.

⁶⁶⁹ Srov. *Winterová a kol., Civilní právo procesní*, 2002, str. 90.

⁶⁷⁰ Nevychází totiž ani z „praktické jistoty“ o existenci určité skutečnosti, nýbrž z pouhé *předpovědi* její existence. Ustanovení § 154 odst. 2, jakož i na něj navazující § 163 je proto třeba považovat za výjimky z pravidla (srov. C.II.2.2.).

Naznačené dilema není novým. V jistém smyslu se jej pokoušel řešit i klasický římský formulový proces. Rozsudek (*sententia*) vycházel ze skutkového a právního stavu, který tu byl v době litiskontestace. Okamžik rozhodný pro skutkový základ rozhodnutí tedy ležel v minulosti. Výše jsme ale ukázali (B.I.1.), že litiskontestace byla procesní smlouvou, která znamenala nejen zánik původní obligace, ale zároveň vznik závazku nového⁶⁷¹. V tomto smyslu tedy rozhodoval římský *iudex* vždy o novém, existentním právu, které procesní strany výslovně učinily předmětem sporu.

II.2.1. Obecná úprava rozhodného okamžiku

Podle § 154 odst. 1 je pro rozsudek rozhodující stav v době jeho vyhlášení. Platná úprava okamžiku rozhodného pro fixaci skutkového základu rozhodnutí respektuje především požadavky aktuálnosti a úplnosti poznání. Tomu odpovídá i obvyklá interpretace, že soud by měl zohlednit vše, co v řízení až do okamžiku rozhodnutí vyšlo najevo⁶⁷². Historicky toto pravidlo navazuje nejen na ustanovení § 150 odst. 1 o.s.ř. 1950⁶⁷³, ale dokonce na ještě starší úpravu obsaženou v § 406 c.ř.s.⁶⁷⁴ Hora při jejím výkladu zdůvodnil zájem na aktuálním časovém záběru rozhodnutí zásadou hospodárnosti řízení⁶⁷⁵. Teoretikové socialistického civilního procesu zase v akcentu na úplnost poznání spatřovali projev zásady materiální pravdy⁶⁷⁶. Uvedené názory však pomíjejí – a po pravdě řečeno znění zákona k tomu svádí – druhé rozhodné hledisko, a sice do jaké míry na aktuálnosti či úplnosti takového procesního poznání participují účastníci. Z tohoto pohledu není bez zajímavosti, že shodné pravidlo § 406 řZPO bylo a je rakouskou právní teorií i praxí interpretováno jinak⁶⁷⁷, než bychom na základě jeho doslovného čtení očekávali⁶⁷⁸.

Při stanovení „rozhodného okamžiku“ nelze zapomínat, že účastníci mohou ze skutkového hlediska řízení ovlivnit svými tvrzeními a důkazními návrhy zásadně pouze do okamžiku skončení jednání. Tuto skutečnost je třeba zdůraznit již proto, že jen v tomto

⁶⁷¹ Srov. *Gaius*, *Institutiones* III, 180 a výše B.I.1.

⁶⁷² *Drápal in Bureš, Drápal, Krémář a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 2006, str. 710.

⁶⁷³ Podle § 150 odst. 1 o.s.ř. 1950 platilo: „Pro rozhodnutí je rozhodný stav v době jeho vynesení.“

⁶⁷⁴ § 406 věta první c.ř.s. zněla „Odsouditi k nějakému plnění lze jen tehdy, když v době vynesení rozsudku dospělost již nastala.“ (cit. podle *Kolbaba, Rubeš, Tolar*, *Civilněprocesní předpisy*, str. 356). Uvedené ustanovení však bylo právní teorií interpretováno obecně, tj. jako vztahující se i na rozhodnutí o jiných žalobách než žalobách na plnění, viz k tomu *Hora*, *Čs. civilní právo procesní*, II. díl, 1928, str. 406 a násl.

⁶⁷⁵ *Hora*, *Čs. civilní právo procesní*, II. díl, 1928, str. 406.

⁶⁷⁶ Srov. *Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1957, str. 597 nebo *Steiner in Handl, Rubeš, a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 679. Je však zapotřebí podotknout, že *Hrdlička* tímto způsobem uvedené pravidlo nezdůvodňoval a přiblížil se řešení *Horovu* (srov. *Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1970, str. 566).

⁶⁷⁷ *Fasching*, *Lehrbuch*, marg. č. 1456 a *Simottová in Rechberger/Simotta*, *Zivilprozessrecht*, marg. č. 401 a tam uvedené odkazy na judikaturu.

⁶⁷⁸ K doslovnému výkladu § 406 se přiklonil již prvorepublikový Nejvyšší soud ČSR, srov. *Vážný* č. 12.663.

rozsahu mohou procesní strany nést zodpovědnost za to, na jakém skutkovém základě soud pravomocně rozhodne o určitém právním následku. Ve sporném řízení to pravidelně znamená, že skutečnosti lze tvrdit a důkazy o nich lze navrhnout do skončení jednání před soudem prvního stupně (§ 119a), resp. do skončení jednání před soudem odvolacím (§ 215 odst. 3), jde-li o skutečnosti a důkazy, jejichž uplatnění je v odvolacím řízení dovoleno (§ 205a a § 211a). Časový rozdíl mezi skončením jednání a okamžikem vyhlášení rozsudku nebude činit problémy v tom obvyklém případě, kdy vyhlášení rozsudku následuje ihned po skončení jednání. Odlišení obou okamžiků je v těchto případech tak subtilní, že na první pohled nezpůsobuje větší praktické problémy.

Skryté otázky však vystoupí na povrch tehdy, jestliže mezi oběma okamžiky leží delší časový odstup. To bude zejména případ rozsudků vyhlášených na odročeném jednání, při kterém již věc nebyla projednávána (§ 156 odst. 2).

Jestliže bychom ust. § 154 odst. 1 zkoumali izolovaně, mohli bychom dojít k nesprávnému závěru, že dojde-li k zaplacení dluhu žalovaným v době mezi skončením jednání (§ 119a) a vyhlášením rozsudku a soud se o této skutečnosti dozví, vezme ji v jednoduše v potaz a žalobu s odvoláním na § 154 odst. 1 zamítne. Takový postup soudu by nejen porušoval právo žalobce na soudní ochranu („být v řízení slyšen“, tj. vyjádřit se ke skutečnostem a důkazům, ze kterých soud v rozhodnutí vycházel, § 123), ale omezovalo by to rovněž jeho dispoziční oprávnění (např. vzít žalobu zpět, § 96 odst. 1) a ve svém důsledku by to pro něj mělo nepříznivé následky i co do rozhodnutí o nákladech řízení (§ 142 odst. 1).

V takových případech je správně upozorňováno, že soud rozsudek na odročeném jednání nevyhlásí, ale provádí na něm za účasti stran dokazování ke skutečnostem, které účastníci dodatečně tvrdí⁶⁷⁹. Formálně lze tento závěr zdůvodnit tím, že usnesením o odročení jednání za účelem vyhlášení rozsudku není soudu vázán⁶⁸⁰, neboť se jednání o usnesení, kterým se upravuje vedení řízení (§ 170 odst. 2). Hodnotově však bude takový postup spočívat na výše naznačených úvahách vycházejících z práva účastníků participovat projednávání skutkového obsahu sporu nebo obecně - z jejich práva na soudní ochranu⁶⁸¹. Výsledkem takového postupu bude, že k vyhlášení rozsudku dojde ihned po skončení takto odročeného jednání, takže časová diskrepance mezi oběma okamžiky opět nebude významná.

⁶⁷⁹ Srov. rozhodnutí SJ č. 10/2001 = usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25.5.2000, sp. zn. 26 Cdo 1196/2000, které pro případ dokazování správně zdůraznilo požadavek účasti obou procesních stran. Jestliže se některý z účastníků k takovému jednání nedostaví, je třeba jej odročit, jak uváděno již v *Rubeš a kol.*, O.s.f. – komentář, I. díl, 1957, str. 619.

⁶⁸⁰ Tak *Drápal in Bureš, Drápal, Krémát a kol.*, O.s.f. – komentář, I. díl, 2006, str. 722.

⁶⁸¹ Srov. *Fasching, Lehrbuch*, marg. č. 1456.

Možná i z tohoto důvodu procesní věda a praxe, pokud je mi známo, o vhodnosti doslovného výkladu § 154 odst. 1 a na něj navazujících ustanovení nepochybuje⁶⁸².

Přesto je právě v této souvislosti zapotřebí upozornit na dva možné *problematické případy*, kdy lpění na doslovném znění § 154 odst. 1 a s ním spojených ustanovení vede k *hodnotově nežádoucím výsledkům*.

Příklad: (32) Žalovaný po té, kdy je mu při skončení jednání, na kterém byla věc projednávána, poskytnuto poučení podle § 119a odst. 1 a jednání odročeno pouze za účelem vyhlášení rozsudku (§ 156 odst. 2)⁶⁸³, žalobou uplatněný nárok - u vědomí své obtížné důkazní situace - zaplatí. Tím *považuje věc za vyřízenou* a skutečnost, že dluh zaplatil, před vyhlášením rozsudku u soudu I. stupně neuplatní (na odročené jednání se nedostaví).

Nejde pouze o to, že v takovém případě bude žalovaný odsouzen k plnění již zaniklého dluhu a že tuto skutečnost *nebude moci uplatnit ani v odvolání* [§ 205a odst. 1 písm. f) a *contr.*]. Takový závěr zřejmě ještě lze odůvodnit⁶⁸⁴. Je však pochybné, zda lze *plausibilně zdůvodnit* i konečný důsledek, ke kterému by lpění na okamžiku „vyhlášení rozsudku“ vedlo, totiž neexistenci *procesní obrany* žalovaného proti případnému výkonu rozhodnutí (exekuci) vedenému žalobcem na základě takto vydaného titulu. Uplatní-li totiž žalobce (oprávněný) svůj (z hmotněprávního hlediska již neexistující) nárok v řízení o výkon rozhodnutí (v exekuci), nebude moci žalovaný (povinný) namítat, že nárok již zanikl, neboť i z hlediska uplatnění *opoziční námitky* [§ 268 odst. 1 písm. g)] je rozhodující okamžik „vydání rozhodnutí“⁶⁸⁵. Stejně tak se žalovaný proti takovému postupu žalobce nebude moci úspěšně bránit ani prostřednictvím *žaloby na obnovu řízení* podle § 228 odst. 1 písm. a), neboť neuplatnění relevantní skutečnosti (splnění dluhu) *po skončení projednávání věci, avšak před vyhlášením rozsudku soudem prvního stupně*, je – formálně nazíráno - z hlediska důvodů obnovy *procesním zaviněním žalovaného*.

Uvedené závěry však vzhledem k tomu, že nerozlišují mezi skutečnostmi nastalými *do skončení jednání* a nastalými *v době od jeho skončení do vyhlášení rozhodnutí*, vyvolávají

⁶⁸² To se odráží i ve výkladu s § 154 odst. 1 souvisejících ustanovení, zejm. § 268 odst. 1 písm. g), kde si *Fiala* všimá otázky, zda okamžikem „vydání rozhodnutí“ je třeba rozumět jeho vyhlášení nebo nabytí právní moci, nikoliv však otázky, zda by tímto okamžikem mohl být míněna doba skončení jednání. Srov. *Fiala in Handl, Rubeš, a kol., O.s.ř. – komentář, II. díl, 1985, str. 267.*

⁶⁸³ K tomuto postupu srov. SJ 20/2004 = rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 9.6.2000, sp. zn. 9 Cmo 109/2003.

⁶⁸⁴ Žalovanému bylo poučení podle § 119a odst. 1 poskytnuto právě v souvislosti se zásadou neúplné apelace, kterou je odvolací řízení ovládáno. I zde však možno obsahové stránce takového poučení pochybovat, srov. dále.

⁶⁸⁵ Není jistě náhodou, že *Hora*, který jinak trval na okamžiku „vynesení rozsudku“, v souvislosti s opoziční žalobou vykládá § 35 odst. 1 exek.ř. z roku 1896 tak, že okamžikem rozhodným pro uplatnění námitky proti nároku „je v řízení sporném prohlášení konce ústního jednání“, srov. *Hora, Exekuční právo, str. 45.* Důvod, pro který odlišovat na jednu stranu „okamžik rozhodný pro zjištění skutkového stavu“ a na druhou „okamžik rozhodný pro uplatnění námitky“ však spisovatel neuvádí.

mnohé otázky. Lze příklad (32) jednoduše klást na roveň situaci, kdy žalovaný netvrdí určitou pro rozhodnutí relevantní skutečnost před skončením jednání, na kterém věc byla projednávána? Neměl by výklad § 154 odst. 1 a na něj navazujících ustanovení [srov. § 119a odst. 1, § 156 odst. 2, 205a odst. 1 písm. f), § 211a, § 228 odst. 1, § 268 odst. 1 písm. g)] dbát i toho, že *pro účastníky je věc skutkově uzavřena* ukončením dokazování a přednesem „závěrečných řečí“? Nemá výjimečné ustanovení § 156 odst. 2 sloužit spíše zvládnutí problémů technické povahy⁶⁸⁶ než možnosti otevření dalšího dokazování?

Obdobně sporným se může jevit i závěr, ke kterému dospějeme na základě doslovného čtení § 154 odst. 1 a na něj navazujících ustanovení v případě, kdy žalovaný po skončení jednání - avšak ještě před vyhlášením rozhodnutí - nově nastalou skutečnost uplatní, soud jí ale v rozhodnutí nezohlední.

Příklad: (33) Shodně jako v příkladu (32) s tím, že žalovaný skutečnost zániku dluhu uplatnil vůči soudu písemným podáním, které soudu došlo ve stejný den, kdy tento vyhlásil rozhodnutí. Vzhledem k tomu, že soudci bylo kancelářské uvedené podání předloženo až po vyhlášení rozsudku, nemohla v něm být uvedená skutečnost zohledněna.

Zde se ukazuje problematičnost argumentu vysloveného již *Horou*, že posunutí rozhodného okamžiku na dobu „vynesení rozsudku“ prospívá *hospodárnosti řízení*⁶⁸⁷. Vzhledem k tomu, že v příkladu (33) nastala rozhodná skutečnost ještě před vyhlášením rozsudku (a byla včas žalovaným uplatněna⁶⁸⁸) není možné se jí dovolávat v řízení o výkon rozhodnutí (ani v řízení o žalobě na obnovu řízení). Žalovaný je tedy v tomto případě *nucen podat odvolání* [§ 205 odst. 2 písm. d)], neboť jinak by se ocitl bez procesní ochrany pro případ zlovolného žalobceva jednání v řízení o výkon rozhodnutí (srov. výše). Tím se ale *řízení prodlužuje a vzrůstají i jeho náklady*. Jestliže bychom naproti tomu vyšli ze zásady, že okamžikem rozhodným pro fixaci skutkového stavu je okamžik *skončení jednání*, nebude žalovaný v příkladu (33) nucen podávat odvolání a zvyšovat tak náklady řízení, neboť mu svědčí jiná dostatečná obrana (opoziční námitka)⁶⁸⁹. Žalobce si zase u vědomí této skutečnosti dobře rozmyslí, zda bude podávat návrh na výkon rozhodnutí (exekuce) pro již zaplacený dluh. Obdobné závěry by v takovém případě platily i pro příklad (32).

⁶⁸⁶ Srov. *Steiner in Handl, Rubeš, a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 690, který dokládá možnost jeho užití na případu „obtížného výpočtu výše peněžitých nároků, o nichž se rozhoduje“. Srov. též *Winterová a kol.* Civilní právo procesní, str. 360, kde je § 156 odst. 2 rovněž kladen do souvislosti se složitostí věci. Upozorňují rovněž, že o.s.ř. v původním znění možnost odročení jednání za účelem vyhlášení rozhodnutí vůbec neupravoval (ustanovení bylo zavedeno až novelou č. 49/1973 Sb.).

⁶⁸⁷ Viz *Hora*, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 406 a násled.

⁶⁸⁸ Vycházím z toho, že na vrub účastníka nemohou jít případné organizační nedostatky v práci jednotlivých soudních oddělení.

⁶⁸⁹ *Hora*, Exekuční právo, str. 45.

Pro závěr o vhodnosti *navázání* okamžiku rozhodného pro zjištění skutkového stavu *na dobu skončení jednání* před soudem prvního stupně (resp. před soudem odvolacím, pokud jde o skutečnosti, které lze v odvolacím řízení uplatnit) svědčí i *jeho význam z hlediska právní moci*. Výše jsme si ukázali (C.I.2.), že zákonodárce uvedený institut vystavěl na zásadě relativně *úzkých účinků právní moci* (arg. § 159a „výrok rozhodnutí“). To odpovídá v procesní nauce tradiční myšlence, kterou zákonodárce respektoval, a sice „*nepůsobit rozhodnutím účastníkům překvapivé následky*“⁶⁹⁰. Mám za to, že jakékoliv *posunutí časové hranice rozhodné pro zjištění skutkového stavu za okamžik „skončení jednání“ je s uvedenou myšlenkou v rozporu*. Tento nemůže být zhojen ani tím, že účastník je podle § 119a odst. 1 poučen, že pro *případ odvolacího řízení*, musí být skutečnosti uvedeny a důkazy označeny „*dříve, než soud ve věci vyhlásí rozhodnutí*“. Procesní poučení by se mělo vztahovat ke *konkrétní procesní situaci*⁶⁹¹ a nikoliv *in eventum* i k nejistým budoucím skutečnostem (tj. zda v mezidobí od skončení jednání do vyhlášení rozhodnutí dojde ke změnám skutkového stavu). Tím ztrácí svůj účel⁶⁹² a stává se pouhou *formalitou*. *Předvídatelnost rozhodnutí a jeho účinků* pro účastníky přítom z hlediska hodnotového nastavení civilního procesu stojí výše než *zájem na aktuálním a úplném zjištění skutkového stavu*.

Jsem si vědom toho, že současná legislativní úprava „rozhodného okamžiku“ vycházející z § 154 odst. 1 a na něj navazujících ustanovení [srov. především § 268 odst. 1 písm. g)] neumožňuje takovou obecnou interpretaci, která by jednoduše nahrazovala výraz „*vyhlášení rozsudku*“ slovy „*skončení jednání*“. Nic takového nežádám a nelze to zřejmě ze všech hledisek považovat za *prospěšné*⁶⁹³. Na druhou stranu význam, který stanovení „rozhodného okamžiku“ v systému civilního procesu má a který se dotýká jak *práva být slyšen*, tak *účinků právní moci* a v neposlední řadě i *předvídatelnosti rozhodnutí*, nedovoluje vždy jeho pouhý formální (doslovný) výklad⁶⁹⁴. V určitých případech – na dva z nich jsem se výše poukázal – by takové „jednoduché“ stanovisko mohlo vést k problematickým

⁶⁹⁰ Viz výše B.I.3. a C.I.2.

⁶⁹¹ Srov. *Bureš in Bureš, Drápal, Krémář a kol., O.s.ř. – komentář, I. díl, 2006, str. 563*, kde souvislosti s poučovací povinností podle § 119a autor uvádí: „... procesní následky spojené se zákazem novot v odvolacím řízení lze účastníku spravedlivě přičíst k tíži jen tehdy, jestliže si v *konkrétní věci* (zvýraznil B.D.) těchto následků byl vědom.“

⁶⁹² Účel poskytnutí poučení o procesních právech a povinnostech lze obecně spatřovat v tom, aby účastníku nebyla pro pouhou neznalost procesních předpisů způsobena újma.

⁶⁹³ Nejde totiž pouze o okamžik rozhodný z hlediska zjištění skutkového stavu. V jeden okamžik by s ním měla spadat i možnost soudu zkoumat *splnění procesních podmínek* (nikoliv ale všech, srov. např. § 11 odst. 1 věta druhá).

⁶⁹⁴ To je uznáváno v případě platebních rozkazů (včetně směnečných a šekových), kde je § 268 odst. 1 písm. g) vykládán tak, že se jedná o zánik platebním rozkazem přiznaného práva v době po uplynutí lhůty k podání odporu (námitek), srov. *Fiala in Handl, Rubeš, a kol., O.s.ř. – komentář, II. díl, 1985, str. 268*.

výsledkům⁶⁹⁵. Spočívá-li civilní proces na určitém hodnotovém pozadí (srov. B.II.1.), měla by se procesní věda a s ní i soudní praxe v takových sporných případech pokoušet toto pozadí rozkrýt a případně slevit z formálně sice přesných, avšak věcně nespravedlivých závěrů.

Pouze na okraj zde ještě upozorňuji na problematiku, která se ve vztahu k rozhodnému okamžiku týká rovněž *rozsudků pro uznání* (§ 153a). Zákon nestanoví žádnou lhůtu pro jeho vyhlášení (srov. § 153a odst. 4). V období mezi uznávacím projevem (fíkcí uznání) a vyhlášením rozsudku pro uznání se hmotněprávní vztahy mohou rovněž výrazně změnit. I to by v řízení o výkon rozhodnutí mělo být v případě vznesení *opoziční námítky* žalovaným zvažováno.

II.2.2. Odsouzení k opětuji se dávám splatným v budoucnu

Ze zásady, že pro rozsudek je rozhodující stav v době jeho vyhlášení (§ 154 odst. 1), upravuje zákon výjimku. Jde-li o opětuji se dávky, lze podle § 154 odst. 2 uložit povinnost i k plnění dávek, které se stanou splatnými teprve v budoucnu. Pro stanovení takové výjimky svědčí předně zájem na tom, ušetřit žalobce před nutností vést řadu opakovaných sporů s téměř shodným obsahem⁶⁹⁶. S tím bezprostředně souvisí i důraz zákonodárce na snížení zatížení soudů, úspora nákladů řízení stran a celkově tedy hlediska *hospodárnosti řízení*⁶⁹⁷. Lze samozřejmě namítnout, že tato hlediska se mohla uplatnit i obecně a odůvodnit tak *posunutí obecného pravidla o okamžiku rozhodném pro zjištění skutkového stavu do budoucnosti*. Proti tomu však hovoří především oprávněný zájem žalovaného, který by se vůči takto vydaným rozsudkům mohl v případě jejich rozporu se skutečným stavem, jenž v budoucnu nastane, jen obtížně bránit⁶⁹⁸. Ochrana zájmů žalobce je na druhou stranu dostatečně zajištěna tím, že je oprávněn podat *určovací žalobu*⁶⁹⁹, jejíž úspěch by žalovaného měl odradit od *budoucího porušení právních povinností*⁷⁰⁰.

⁶⁹⁵ Nutnosti rozlišovat si byl vědom již Nejvyšší soud ČSR ve vztahu ke stanovení rozhodného okamžiku pro rozsudek pro zmeškání, viz Vážný č. 8121 (okamžik marného uplynutí lhůty k podání žalobní odpovědi). V současné době ve vztahu k rozsudku pro zmeškání upravuje – nikoliv neproblematicky (viz C.II.4.2.) – rozhodný okamžik sám zákon v § 268 odst. 1 písm. g) in fine.

⁶⁹⁶ Srov. *Fasching*, Kommentar, III. díl, § 406, marg. č. 7.

⁶⁹⁷ Srov. *Steiner in Handl, Rubes a kol.*, O.s.f. – komentář, I. díl, 1985, str. 681.

⁶⁹⁸ Viz též *Fasching, Lehrbuch*, marg. č. 1062. Jak v řízení o žalobě na změnu poměrů (§ 163), tak při opoziční námítce [§ 268 odst. 1 písm. g)] a v řízení o žalobě na obnovu řízení (§§ 228 a násl.), které by jako prostředky procesní ochrany žalovaném v takovém případě svědčily, by důkazní břemeno (ohledně změny rozhodných skutečností) zatěžovalo právě jeho.

⁶⁹⁹ Srov. *Fasching, Lehrbuch*, marg. č. 1062.

⁷⁰⁰ K preventivnímu významu určovací žaloby srov. *Winterová, Žaloba*, str. 66.

Proti obecnému pravidlu, které by umožňovalo rozhodovat i o právech, která ještě nevznikla, však hovoří i skutečnosti zásadní povahy. Zmínili jsme se již významu o *kognitivní činnosti* pro soudní rozhodnutí (B.III.1 a C.II.2.). Procesní poznání zohledňuje zásadně pouze takové skutečnosti, které již nastaly nebo existují, neboť jen o nich lze podat důkazy. Oproti tomu skutečnosti, které teprve nastanou, dokázat nelze; lze je pouze s větší či menší mírou *pravděpodobnosti předpovědět*. Na pravděpodobnostním úsudku může být založena vědecká teorie či ekonomická prognóza, nikoliv však soudní rozhodnutí, kterému zákon připisuje *autoritativní účinky* (B.III.1.)⁷⁰¹. Právě *vliv soudního rozhodnutí na chování účastníků a soudu (dalších orgánů)*, jenž je představován zejména *účinky právní moci a vykonatelnosti*, hovoří proti tomu, aby soud svůj úsudek mohl založit na pravděpodobných, avšak dosud nenastalých skutečnostech.

Tyto úvahy se promítají i do výjimečné úpravy *odsouzení k opětvujícím se dávkám splatným v budoucnu* (§ 154 odst. 2). Ani v takovém rozsudku soud nevychází z důkazů o skutečnostech, které teprve nastanou; takové důkazy by účastníci řízení ani nemohli označit. Soud i zde své odsuzující rozhodnutí staví na skutkových zjištěních, která se týkají již *nastalých (nastávajících) skutečností* a teprve na jejich základě *činí prognózu, že zjištěný skutkový stav bude trvat i v budoucnu*⁷⁰². To se zrcadlí i v zákonné úpravě, která odsouzení k opětovným dávkám splatným v budoucnu podmiňuje tím, že *existence právního důvodu plnění a splatnost alespoň jedné dávky musí být dána již v době vyhlášení rozsudku*⁷⁰³.

Uvedené závěry jsou v souladu i s určením *časových mezí právní moci*. Skutečnosti, které nastaly po vyhlášení rozsudku a které znamenají změnu nebo zánik nároku na plnění opětvujících se dávek, nebyly (nemohly být) v původním řízení zohledněny a *jejich pozdější uplatnění proto není vyloučeno*⁷⁰⁴. Tím se rozhodnutí o opětvujících se dávkách splatných v budoucnu neliší od rozhodnutí jiných⁷⁰⁵. Procesní nárok vznesený novou žalobou se tak

⁷⁰¹ Srov. k tomu *Fasching*, Lehrbuch, marg. č. 1062, který v této souvislosti zmiňuje právní moc.

⁷⁰² Srov. *Fasching*, Kommentar, III. díl, § 406, marg. č. 7 („Daher darf auch hier nicht auf Änderungen der Verhältnisse, die nach dem Schluß der mündlichen Verhandlung eintreten oder eintreten können, Bedacht genommen werden“).

⁷⁰³ Arg. slova § 154 odst. 2: „i k plnění dávek, které se stanou splatnými teprve v budoucnu.“ Shodně *Hrdlička* in *Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1970, str. 568. a *Steiner* in *Handl, Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 681. Již za úpravy § 150 odst. 2 o.s.ř. 1950, který takový doslovný výklad nenabízěl, však obecně platilo, „že rozhodnutí, jímž se vyslovuje povinnost k plnění dávek teprve v budoucnu splatných, nelze opírat o budoucí okolnosti a poměry, o nichž není zcela bezpečně jisto, zda a kdy nastanou“ (srov. *Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1957, str. 603 a tam citované Rc 75/1952).

⁷⁰⁴ Ke stejnému závěru dospívá i *Gottwald* in *Münchener Kommentar ZPO*, 2000, § 323, marg. č. 7 v souvislosti s úpravou německou žaloby na změnu poměrů.

⁷⁰⁵ Srov. *Fiala* in *Handl, Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, II. díl, 1985, str. 268, který upozorňuje, že „k okolnostem, které nastaly po vydání titulu a které znamenají zánik práva, lze také přihlížet v řízení nalézacím za

bude nejméně v aspektu *nově tvrzených skutečností* lišit od procesního nároku, o kterém již bylo rozhodnuto. Považuji proto výslovnou úpravu žaloby na změnu poměrů (§ 163) za z tohoto pohledu *nadbytečnou*⁷⁰⁶, neboť k obsahově shodným výsledkům lze dojít při použití obecných prostředků ochrany práv [např. žaloba na určení zániku povinnosti podle § 80 písm. c), *opoziční námitka* podle § 268 odst. 1 písm. g)⁷⁰⁷, nová žaloba na plnění např. při zvýšení potřeb vyživovaného, apod.]. Závěr, podle kterého na úpravu odsouzení k opětovným dávkám splatným budoucnu *nemusí nezbytně nutně navazovat* úprava žaloby na změnu poměrů (§ 163), dokládá i původní úprava v c.ř.s. V ní nebylo ustanovení § 406 věta druhá c.ř.s. spojeno s žádnou speciální žalobou⁷⁰⁸.

Vzhledem k tomu, že *předmětem žaloby na změnu poměrů je vždy alespoň časově odlišný procesní nárok, nepředstavuje řízení o takové žalobě zásah do právní moci předchozího rozhodnutí*⁷⁰⁹. Pro tento závěr svědčí i skutečnost, že může být úspěšná i v případech předběžně vykonatelných rozhodnutí, která ještě nenabyla právní moci (srov. § 162 odst. 1 ve vztahu k výživnému). Rozsudek vyhovující žalobě na změnu poměrů proto na rozdíl např. od žaloby na obnovu řízení neznamena zpochybnění věcné správnosti původního rozhodnutí⁷¹⁰. Takové vyhovující rozhodnutí nemá zpravidla ani *konstitutivní účinky*, neboť změna v hmotněprávním stavu nastala v důsledku změny poměrů dříve než bylo rozhodnuto; meritorní rozhodnutí tuto změnu pouze *deklaruje* (to platí např. i pro výživné). Skutečnost, že výrok rozsudku vyhovující uvedené žalobě „mění“ rozhodnutí původní, má *praktické důvody* především z hlediska *vykonatelnosti původního rozhodnutí*⁷¹¹.

podmínek procesním právem stanovených. Lze např. uplatnit určovací žalobu, že přiznané právo již neexistuje (§ 80 písm. c)].“

⁷⁰⁶ Tím nechci popírat její některé výhody spočívající např. v tom, že ve věcech výživného k dětem bude o změně poměrů namísto exekučního soudu rozhodovat soud opatrovnický. Ani tento argument by však neuspěl v případě, jestliže by naše procesní právo obnovilo tradiční institut *opoziční žaloby* (viz § 35 ex. ř. 1896).

⁷⁰⁷ Není náhodou, že zavedení žaloby na změnu poměrů do našeho právního řádu (srov. § 162 o.s.ř. 1950) vyvolalo interpretační potíže ve vztahu k ustanovení o námitkách dlužníka proti exekuci (§ 441 o.s.ř. 1950). Srov. k tomu přehled literatury uvedený k tomuto tématu in *Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1957, str. 648 a III. díl, 1960, str. 119. Věc se zákonodárce pokusil vyřešit až přijetím platného o.s.ř., srov. § 269 odst. 3.

⁷⁰⁸ Domácí úprava žaloby na změnu poměrů (§ 163, dříve § 162 o.s.ř. 1950) má tedy zřejmě vzor v německé *Abänderungsklage* (§ 323 dZPO).

⁷⁰⁹ Stejně *Gottwald* in *MünchKommZPO*, 2000, § 322, marg. č. 7, jinak *Leipold* in *Kommentar ZPO*, § 323, marg. č. 1 a 2, jež vychází z teorie, že obě řízení mají stejný předmět (*Billigkeitstheorie*). Posléze uvedený názor je v podstatě zastáván i našl procesní teorií, která obvykle považuje vyhovující rozhodnutí o této žalobě za „průlom do právní moci“, za všechny srov. *Češka a kol.*, *Občanské právo procesní*, str. 213.

⁷¹⁰ Ačkoliv je tedy změna rozsudku pravidelně přípustná již od doby, kdy došlo ke změně poměrů (§ 163 odst. 1 věta druhá), nemůže být úspěšně uplatňováno, že se poměry změnily již před vyhlášením původního rozsudku. Zde si původní rozhodnutí ponechává své účinky.

⁷¹¹ Srov. k tomu *Rc 33/1967*, kde se uvádí: „Vyhovuje-li soud návrhu na změnu rozsudku podle § 163 odst. 1 musí ve výroku vyjádřit, že jde o změnu rozhodnutí, aby nedošlo k tomu, že by existovaly dva tituly pro výkon rozhodnutí (zvýraznil B.D.).“ Srov. též *Gottwald* in *MünchKommZPO*, 2000, § 322, marg. č. 7.

S problematikou časových mezí právní moci souvisí i možnost následné změny dalších rozhodnutí, jež do budoucna ukládají splnění jiné povinnosti než té, která spočívá v plnění opětujičích se dávek. To bude zejména případ rozsudků, které při vyhovění žalobě na přivolení výpovědi z nájmu bytu (§ 711a o.z.) ukládají žalovanému zároveň povinnost vyklidit byt po zajištění bytové náhrady (přístřeší)⁷¹². Změní-li se po vydání rozhodnutí poměry, může soud podle ust. § 80 písm. c) určit, že dříve uložená povinnost k vyklizení bytu není vázána na zajištění bytové náhrady (přístřeší)⁷¹³.

Při výkladu ustanovení § 154 odst. 2 narážíme na pojem „opětujičích se dávek“. Vysvětluje se obvykle tak, že jde o plnění, která se pravidelně opakují, aniž by k tomu musely přistoupit nějaké další skutečnosti nebo o taková plnění, o nichž to zákon výslovně stanoví⁷¹⁴. Tradičně⁷¹⁵ se tím rozumí především dávky výživného (§§ 85 a násl. z.r.) a peněžitých důchodů (např. § 445 a násl. o.z.). Nelze jej však jednoduše ztotožňovat s pojmem opětujičích se plnění, který používá teorie občanského práva hmotného⁷¹⁶. To se týká zejména nájemného či nároků na pracovní odměnu, na které se § 154 odst. 2 nevztahuje. Skutečností, která u takových nároků musí k vlastnímu faktu plynutí času přistoupit, je především poskytnutí protiplnění druhou stranou⁷¹⁷. Nelze proto např. zavázat žalovaného nájemce k zaplacení budoucího nájemného, neboť jeho povinnost k plnění závisí od toho, zda mu pronajímatel užívání věci umožní⁷¹⁸.

Složitě je řešení otázky, zda povahu opětujičích se dávek mají rovněž úroky. Oproti dřívější praxi⁷¹⁹, stavěla poválečná literatura mimo pochybnost, že lze s účinky právní moci odsoudit dlužníka i k placení úroků z přisouzené jistiny splatných po vynesení rozsudku. Bylo však výslovně zdůrazněno, že nejde o opětujičící se dávky ve smyslu procesních předpisů⁷²⁰. Podle stanoviska Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cpjn 202/2005 však úroky z prodlení, které se stanou splatnými teprve v budoucnu po vyhlášení (vydání) soudního rozhodnutí, jsou svou povahou opětujičící se dávkou ve smyslu § 154 odst. 2⁷²¹. To by ale striktně vzato znamenalo i jejich napojení na režim § 163, včetně důsledků vyplývajících z toho pro řízení o výkon rozhodnutí (§ 269 odst. 3).

⁷¹² Rozhodnutí soudu v části týkající se zajištění bytové náhrady je rozhodnutím ve věci samé, nikoliv pouhým stanovením lhůty k plnění (viz Rc 28/1993). Jedná se přitom o rozhodnutí vycházející z prognózy, že po uplynutí výpovědní lhůty dojde k zániku nájemního poměru (§ 710 odst. 1) a tím i ke vzniku povinnosti žalovaného byt (po zajištění bytové náhrady) vyklidit. K povaze rozsudku vyhovujícího žalobě na přivolení k výpovědi z nájmu bytu srov. B.III.3.4.).

⁷¹³ Srov. Rc 45/2000.

⁷¹⁴ Srov. Hrdlička in Rubeš a kol., O.s.ř. - Komentář, 1970, I. díl, str. 568 a Steiner in Handl, Rubeš a kol., O.s.ř. - komentář, 1985, I. díl, str. 682.

⁷¹⁵ Srov. již § 406 věta druhá c.f.s., kde se výslovně hovořilo pouze o „nárocích na výživné“ („Alimente“).

⁷¹⁶ K tomu Ftala a kol., Občanské právo hmotné, str. 214 (obecně) a str. 280 (pro nájemné).

⁷¹⁷ Srov. Luke in Münchener Kommentar ZPO, 1993, § 258, marg. č. 9.

⁷¹⁸ Ve výsledku stejně i Hrdlička in Rubeš a kol., O.s.ř. - Komentář, 1970, I. díl, str. 568 a po něm i Steiner in Handl, Rubeš a kol., O.s.ř. - komentář, 1985, I. díl, str. 682.

⁷¹⁹ Srov. Vážný č. 18626 [„Rozsudkem vynesným o hlavní pohledávce lze s účinkem právní moci rozhodnouti jen o úrocích dospělých do dne vydání rozsudku, nikoliv též o úrocích dospívajících po této době (§ 406 c.f.s.)“].

⁷²⁰ Rubeš a kol., O.s.ř. - komentář, 1957, I. díl, str. 603. Srov. také § 110 odst. 3 o.z., který v současné době odlišuje úroky a opětujičící se plnění i z hmotněprávní perspektivy.

⁷²¹ Publikováno pod Rc 39/2006.

Např. námitka splnění dluhu spočívající ve skutečnosti zaplacení dluhu včetně jeho příslušenství po vydání titulu, by v souvislosti s řízením o výkon rozhodnutí předpokládala své oddělené uplatnění vůči jistině [§ 268 odst. 1 písm. g)] a vůči příslušenství [§ 268 odst. 1 písm. b) v souvislosti s § 163 odst. 1].

II.3. Nové skutečnosti v následném řízení

Na skutečnosti, které nastaly (vznikly) po okamžiku rozhodném pro zjištění skutkového stavu soudem (§ 154 odst. 1, blíže k tomu C.II.2), nemůže mít právní moc rozhodnutí žádný vliv⁷²². Není proto vyloučeno uplatňovat tyto nové skutečnosti *novou žalobou*⁷²³, ať už se v ní žalobce opětovně domáhá stanovení předtím pravomocně zamítnutého právního následku nebo žalovaný jejím prostřednictvím uplatňuje *zánik pravomocně mu stanovené povinnosti*. Má pravdu *Gottwald*, jestliže tvrdí, že z časového pohledu nemá významu rozlišovat, zda je takovou žalobou uplatněn zcela *jiný procesní nárok* nebo pouze *původní procesní nárok* doplněný o nově nastalé skutečnosti (které, pokud by existovaly již v čase předchozího řízení, náležely by k základu původně uplatněného procesního nároku)⁷²⁴. Nové řízení má *jiný předmět* již proto, že jsou v něm projednávány skutečnosti, které v čase původního řízení neexistovaly. Naproti tomu *skutečnosti*, které objektivně *existovaly již v době původního řízení*, mohou účastníci po jeho pravomocném skončení řízení uplatnit zpravidla pouze prostřednictvím *žaloby na obnovu řízení*⁷²⁵ [za podmínek, že (a) je účastník nemohl bez své viny v původním řízení použít a že (b) mohou pro účastníka přivodit příznivější rozhodnutí ve věci].

⁷²² Budu je na základě tohoto kritéria nadále nazývat „novými skutečnostmi“.

⁷²³ Zásadně by takové skutečnosti neměly být předmětem *žaloby na obnovu řízení*, neboť soud k nim (podle zásady vyslovené § 154 odst. 1) ve svém rozhodnutí nemohl přihlížet, srov. *Češka a kol.*, Občanské právo procesní, str. 264 nebo odůvodnění Rc 2/1983. Principiálně shodně již *Hora*, Čs. civilní právo procesní, 1929, III. díl, str. 159 [„Poněvadž rozsudek má být v souladu se skutkovým stavem věci, jaký je tu v době, kdy byl vynesena v prvé stolici, nelze se ovšem za účelem obnovy dovolávat skutečností, které samy vznikly teprve po tom, kdy bylo jednání v první stolici skončeno (§ 193).“] O.s.ř. však výjimečně umožňuje učinit předmětem žaloby na obnovu řízení též takové skutečnosti, které nastaly po vyhlášení rozsudku soudem prvního stupně a nebyly uplatněny odvoláním, byť byly odvolacím důvodem (srov. § 205a), srov. k tomu *Krčmář* in *Bureš, Drápal, Krčmář a kol.*, O.s.ř. – komentář, 2006, II. díl, str. 1192. Není samozřejmě vyloučeno uplatňovat skutečnosti nastalé po rozhodném okamžiku též prostřednictvím *opoziční námitky* v řízení o výkon rozhodnutí [§ 268 odst. 1 písm. g)].

⁷²⁴ *Gottwald* in *Münchener Kommentar ZPO*, 2000, § 322, marg. č. 142.

⁷²⁵ Shodně již *Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, 1957, I. díl, str. 774 („Důvodem, který může otfásti skutkovým základem rozhodnutí, mohou být v první řadě nové skutečnosti, které tu sice byly v době rozhodnutí, ale nebyly známy.“), srov. též *Soukup* in *Handl, Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, 1985, II. díl, str. 107 nebo *Krčmář* in *Bureš, Drápal, Krčmář a kol.*, O.s.ř. – komentář, 2006, II. díl, str. 1192.

II.3.1. K povaze nových skutečností

V praxi se pravidla *časových mezí právní moci* uplatní zejména v případě žalob, které byly zamítnuty „pro tentokrát“, tj. typicky z důvodu ještě *nenastalé splatnosti* žalované *peněžité pohledávky*⁷²⁶. Při bližším pohledu na věc přitom zjistíme, že „pro tentokrát“ jsou fakticky zamítány i další žaloby, byť odůvodnění rozhodnutí nemusí být výslovně uvedeno. Soud při zamítnutí žaloby totiž mnohdy nemůže vyloučit, zda v budoucnu nedojde ke skutečnosti, která znamená *odůvodněnost* nároku. Soudní praxe proto správně připustila opakovanou žalobu, kterou se žalobce přes *zamítnutí* původní *reivindikační žaloby* z důvodu existence právního důvodu pro užívání věci žalovaným (nájem), opětovně domáhal vydání téže věci, protože *uplynula doba nájmu* a žalovaný věc nadále neoprávněně zadržoval⁷²⁷. Stejně tak musí platit, že byla-li *určovací žaloba* zamítnuta pouze pro *nedostatek naléhavého právního zájmu*, není její opětovné meritorní projednání vyloučeno, jestliže z důvodu změny skutkových okolností bude žalobci řečený právní zájem následně svědčit⁷²⁸.

Ne lze přisvědčit tradovanému názoru, že rozsudek o zamítající určovací žalobu pouze z důvodu *nedostatku naléhavého právního zájmu* [§ 80 písm. c)] nenabývá materiální právní moci a nevylučuje proto opětovné vznesení určovací žaloby. V případě, že by nedošlo ke změně (vzniku) skutečností rozhodných z hlediska existence naléhavého právního zájmu a žalobce by přesto opětovně žaloval na stejné určení, bude řízení pro překážku věci rozsouzené zastaveno (§ 104 odst. 1, § 159a odst. 5).

Pochybnosti nebude zřejmě vyvolávat posouzení případů, v nichž *žalobce po zamítnutí* původní žaloby uplatňuje *shodný žalobní návrh* na základě skutkových okolností, které však s předtím vznesenou žalobou *skutkově nesouvisejí*. Skutečnost, že tvrzené okolnosti nastaly po vyhlášení původního zamítavého rozsudku, zde jen doplňuje fakt, že se v původním a následném řízení jedná o *dva zcela jiné procesní nároky*. Jestliže bude např. zamítnuta žaloba na určení vlastnictví k věci z důvodu, že darovací smlouva, na jejímž základě mělo vlastnictví k věci přejít, je neplatná, nebrání právní moc původního rozhodnutí žalobci v tom, aby se domáhal určení vlastnictví k téže věci opětovně na základě tvrzení, že věc následně nabyt na základě závěti⁷²⁹. Obdobně to platí pro případ zamítnutí žaloby pro *nedostatek aktivní věcné*

⁷²⁶ Vážný č. 15316, Rc 52/1966.

⁷²⁷ Tak Soubor C 1150; v tomto případě byla první žaloba zamítnuta, neboť došlo k prolongaci nájemní smlouvy podle § 676 odst. 2 o.z., následná žaloba však již byla podána v zákonné třicetidenní lhůtě.

⁷²⁸ Správně totiž tvrdí *Winterová*, že soud může na existenci naléhavého právního zájmu usuzovat pouze z tvrzených skutečností (z důkazů o nich), viz *Winterová*, Žaloba, str. 64. Jestliže následně dojde ke změně skutečností (vzniku nových), nemůže právní moc původního rozhodnutí vznesení opětovně určovací žaloby bránit.

⁷²⁹ Srov. *Rosenberg/Schwab/Gottwald*, Zivilprozessrecht, str. 931.

legitimace v době původního řízení. Německá praxe řešila v této souvislosti případ opakované žaloby na zaplacení téže postoupené pohledávky. První žaloba byla zamítnuta z důvodu, že došlo k neplatnému postoupení; projednání následné žaloby mezi týmiž účastníky, která se týkala shodné pohledávky, avšak platně na žalobce postoupené po skončení původního řízení, nebránila překážka věci pravomocně rozsouzené⁷³⁰.

Tento případ vyvolává otázku, které *nově nastalé skutečnosti* odůvodňují závěr, že žalobce je oprávněn domáhat se opětovně rozhodnutí o témže právním následku. Vedle skutečností, jež zakládají zcela *nový skutek* (nové postoupení pohledávky), to budou zejména skutečnosti, které znamenají změnu skutkového znaku, jenž je rozhodný z hlediska jedné a téže materiální normy (typicky nastoupení splatnosti)⁷³¹.

Obdobné zásady platí i ve vztahu k *žalovanému*, který nebyl v původním řízení úspěšný. Ten může v následném řízení namítat, že přisouzený *procesní nárok* v důsledku nově nastalých skutečností *zcela nebo zčásti zanikl*⁷³². Nepůjde přitom pouze o uplatnění *námítky zániku práva* (opoziční námítky) povinným [§ 268 odst. 1 písm. g), případně písm. h) při následné kompenzaci] v řízení o výkon rozhodnutí (exekuci). Vzhledem k tomu, že k zániku práva přiznaného titulem může dojít již před tím, než oprávněný podá návrh na výkon rozhodnutí (exekuci), je třeba připustit i *negativní určovací žalobu* podanou bývalým žalovaným, kterou se *domáhá určení neexistence přiznaného práva*⁷³³. Jinou možností než podání určovací žaloby nebude mít původní žalovaný v případě, jestliže *zaniklo právo* nebo *právní vztah přiznaný určovacím rozsudkem*. V takové situaci totiž výkon rozhodnutí (exekuce) a tím ani uplatnění opoziční námítky nepřichází v úvahu⁷³⁴. Vedle podání negativní určovací žaloby zde není ani vyloučeno, že původní žalovaný podá *pozitivní určovací žalobu*, kterou se bude domáhat určení, že dotčené právo náleží jemu.

Příklad: (34) Jestliže po vyhlášení rozsudku, kterým bylo *vyhověno žalobě na určení vlastnictví k věci*, dojde v důsledku jejího prodeje k převodu vlastnického práva z žalobce na žalovaného a žalobce tento převod

⁷³⁰ BGH NJW 1986, str. 1046 (citováno dle *Gottwald* in Münchener Kommentar ZPO, 2000, § 322, marg. č. 143, pozn. č. 379).

⁷³¹ Srov. *Gottwald*, ibidem, § 322, marg. č. 144, který učí, že je přitom třeba vyjít z odůvodnění původního rozsudku a zkoumat, zda by nově nastalá skutečnost měla vliv na původní subsumpční úsudek soudu.

⁷³² *Leipold* in *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 241 dává do této souvislosti i případ obsahové změny procesního nároku. Ten se však týká především chování žalobce, nikoliv žalovaného (žalobce se následnou žalobou domáhá jiného způsobu plnění, neboť původní plnění není možné).

⁷³³ Na možnost podání určovací žaloby upozorňuje též *Fiala* na již citovaném místě komentáře, srov. *Fiala* in *Handl, Rubes a kol., O.s.ř. – komentář*, 1985, II. díl, str. 267-268 („Je si však třeba uvědomit, že k okolnostem, které nastaly po vydání titulu a které znamenají zánik práva, lze také přihlížet v řízení nalézacím za podmínky procesním právem stanovených.“).

⁷³⁴ To ovšem neznamená, že by takové rozhodnutí nebylo (v širším smyslu) vykonatelné, viz k tomu výše III.3.2.

s odvoláním na původní rozsudek zpochybňuje („kupní smlouva je neplatná, neboť se přičí pravomocnému rozsudku“), není vyloučeno, aby se původní žalovaný s úspěchem domáhal určení, že je vlastníkem věci⁷³⁵.

Povahu *nové skutečnosti*, která představuje změnu skutkového stavu, než který tu byl v době původního řízení, může mít i *následně vydané pravomocné konstitutivní rozhodnutí soudu*. Takové nové rozhodnutí – na rozdíl od těch, která mají pouze deklaratorní povahu⁷³⁶ – nebude možno uplatnit jako důvod obnovy řízení, neboť se netýká původního právního stavu (naopak představuje jeho změnu)⁷³⁷. Je proto třeba jej zásadně posoudit jako každou jinou nově nastalou hmotněprávní skutečnost.

Příklad: (35) Jestliže po té, co je žalovaný A odsouzen k plnění vyživovací povinnosti k nezletilému B-ovi, nabude právní moci rozsudek vyhovující žalobě A-a na popření otcovství k B-ovi, zanikne tím mj. vyživovací povinnost A-a k B-ovi. A se proto žalobou na změnu poměrů (§ 163) může domáhat určení neexistence své vyživovací povinnosti k B-ovi (jejího zrušení).

Konečně je třeba uvést, že následná *změna judikatury vyšších soudů* v otázce, která byla pro posouzení věci rozhodná, nepředstavuje skutečnost, na které by mohla být *nová žaloba* založena⁷³⁸. Nejedná se totiž o změnu *konkrétního skutkového stavu věci*, resp. o nastoupení skutečnosti, jež je rozhodná z pohledu rozhodné právní normy, nýbrž o změnu *ve světě normativním*, která však nemá obecnou platnost. Taková normativní změna by nadto mohla z hlediska časových mezí právní moci být významná pouze tehdy, jestliže by jí byly přiznány *zpětné účinky*. Tak by tomu mohlo být pouze v případě *retroaktivního zákona*⁷³⁹.

II.3.2. Následné učinění jednostranného právního úkonu

⁷³⁵ Mám za to, že v tomto modelovém případě by bylo třeba shledat jeho naléhavý právní zájem na určení ve smyslu § 80 písm. c).

⁷³⁶ Typicky ta, kterými je řešena odchylně otázka, kterou si soud jako odběžnou sám v původním řízení posoudil, srov. k tomu Soukup in Handl, Rubeš a kol., O.s.ř. – komentář, 1985, II. díl, str. 108.

⁷³⁷ Srov. Krčmář in Bureš, Drápal, Krčmář a kol., O.s.ř. – komentář, 2006, II. díl, str. 1192, podle kterého je podstatné, zda jako důvod obnovy tvrzené rozhodnutí [§ 228 odst. 1 písm. a)] „vypovídá o skutečnostech a důkazech, které byly předmětem původního řízení“. To se samozřejmě týká pouze toho pravidelného případu konstitutivního rozhodnutí, které působí *ex nunc*. Pravomocné *konstitutivní rozhodnutí s účinky ex tunc* by důvod obnovy řízení zřejmě mohlo představovat.

⁷³⁸ Stejně Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1533.

⁷³⁹ Tak i Gottwald in MünchKommZPO, 2000, § 322, marg. č. 148. Jinak Leipold in Stein/Jonas, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 258, podle kterého retroaktivní zákon bude pokrývat obvykle pouze ty případy, které ještě nebyly pravomocně rozhodnuty. Aby nový zákon znamenal zásah do právní moci již vydaných rozhodnutí, musel by v něm takový následek být podle Leipolda výslovně stanoven. Srov. rovněž Rc 39/1988, kdy změně „Vzorového jednacího řádu bytových družstev“ byly přiznány retroaktivní účinky a na jejich základě i opětovná žaloba.

Oproti obecným zásadám soukromoprávní regulace umožňuje *právo na učinění jednostranného právního úkonu (Gestaltungsrecht)* změnu v obsahu soukromoprávního vztahu (popř. jeho zánik, neplatnost) bez spoluúčasti druhého účastníka⁷⁴⁰. Nejčastěji se bude jednat o případy výpovědi z právního poměru, jednostranné započtení, odstoupení od smlouvy či dovolání se relativní neplatnosti právního úkonu. Vzhledem k tomu, že učinění takového jednostranného právního úkonu má za následek změnu v právních poměrech účastníků, dotýká se rovněž problematiky časových mezí právní moci. Významné budou zejména případy, kdy k učinění takového jednostranného právního úkonu dojde po skončení původního řízení (*post rem iudicatam*).

Při řešení otázek spojených s výkonem práva učinit právní úkon je třeba, podle mého názoru, vycházet z obecných zásad, které jsme si shora vytyčili⁷⁴¹. Jestliže po okamžiku rozhodném pro zjištění skutkového stavu (viz C.II.2.) dojde k *právně relevantní změně okolností* v důsledku učinění jednostranného úkonu jedním z účastníků původního, již pravomocně skončeného řízení, nebrání právní moc rozhodnutí vznesení žaloby, byť by se jejím prostřednictvím některý z účastníků domáhal stanovení právního následku, který je neslučitelný s původním rozhodnutím.

Příklad: (36a) Po té, co je žalobce úspěšný s žalobou na určení vlastnictví k věci, odstoupí žalovaný od kupní smlouvy a domáhá se novou žalobou určení, že vlastníkem věci je on. V důsledku následného odstoupení od smlouvy zde došlo ke změně skutkového stavu, který nemohl být v původním řízení zohledněn a proto projednání nové žaloby podané původním žalovaným nebrání překážka věci rozsouzené⁷⁴². **(36b)** Obdobně není vyloučeno, aby žalovaný, který byl pravomocným rozsudkem odsouzen k zaplacení peněžité částky, v rámci řízení o výkon rozhodnutí proti vymáhané pohledávce jednostranně započtl svou pohledávku vůči oprávněnému [§ 268 odst. 1 písm. g), resp. h)]⁷⁴³.

Zahraniční praxe⁷⁴⁴ a částečně i procesní teorie⁷⁴⁵ si však v těchto (a obdobných) případech všímá toho, *zda případný jednostranný právní úkon mohl být oprávněnou stranou učiněn již v původním řízení*. Jestliže by tomu tak skutečně bylo, je upozorňováno, že přípustění „vyčkávacího“ chování by se přičilo účelu právní moci a civilního řízení vůbec,

⁷⁴⁰ K pojmu *Gestaltungsrecht* srov. Flume, *Das Rechtsgeschäft*, str. 137.

⁷⁴¹ Shodně Leipold in Stein/Jonas, *Kommentar ZPO*, § 322, marg. č. 246.

⁷⁴² Jinak ovšem v případě, kdy k odstoupení od smlouvy došlo již před či během původního řízení, avšak nebylo to žalovaným v řízení tvrzeno, nebo to tvrzeno bylo, avšak soud k tomu z jakýchkoliv důvodů nepřihlédl. Srov. též Rc 47/1970.

⁷⁴³ Srov. Rc 34/1967. Jinak ovšem, jestliže započítávací projev byl učiněn ještě před tím, než bylo vydáno vykonávané rozhodnutí – viz Rc 58/2005 a shodně s ním i odůvodnění Rc 3/2007.

⁷⁴⁴ Především německá, srov. Gottwald in MünchKommZPO, 2000, § 322, marg. č. 153 a tam citovaná judikatura.

⁷⁴⁵ Srov. Fasching, *Lehrbuch*, marg. č. 1536 ohledně kompenzační námitky.

neboť zde v podstatě dochází k opětovnému projednání již vyřešeného právního konfliktu⁷⁴⁶. Účastník, kterému skutkové okolnosti již v průběhu původního řízení dovolují, aby učinil takový jednostranný úkon, jej má proto učinit a tuto skutečnost v řízení tvrdit. Neučiní-li jej, nemůže se v pozdějším řízení dovolávat toho, že jej následně (po skončení původního řízení) vykonal. V této souvislosti se hovoří o tom, že tvrzení takové skutečnosti je v pozdějším řízení vyloučeno (*prekludováno*)⁷⁴⁷.

Mám za to, že uvedenému názoru nelze přisvědčit. Ve své podstatě totiž připisuje institutu právní moci takové *koncentrační účinky*⁷⁴⁸, které mu nepřísluší a které z procesního hlediska nejsou ani žádoucí. Procesní právo by – vzhledem k tomu, že to není předmětem jeho regulace – nemělo zasahovat do vlastního výkonu *hmotněprávních oprávnění* a nutit oprávněný subjekt např. k učinění jednostranného právního úkonu. Fakticky by tím mohlo dojít i ke zkrácení lhůt, které hmotné právo účastníkovi přiznává⁷⁴⁹. U některých „*Gestaltungsrechte*“ (výpověď, právo opce) by nadto připuštění takových koncentračních účinků právní moci vedlo k nepřijatelným důsledkům, což uznávají sami zastánci tohoto učení (a označují tyto případy za výjimky⁷⁵⁰). Podle mého názoru je tedy třeba zásadně vycházet z toho, že tvrzení o následném učinění jednostranného právního úkonu *není v pozdějším řízení vyloučeno*. Takové tvrzení představuje novou skutečnost, která nemohla být tvrzena v původním řízení a, bude-li prokázána, může vést k odlišnému závěru o právním následku, než ke kterému dospěl soud v původním řízení⁷⁵¹.

II.4. Vyloučení dříve nastalých skutečností

Jiné řešení však vyžadují případy, ve kterých se účastník dovolává skutečností, jež *objektivně existovaly* již v době původního řízení, s cílem výsledek tohoto řízení následně

⁷⁴⁶ Podle *Gottwald* in *MünchKommZPO*, 2000, § 322, marg. č. 153. *Vollkommer* in *Zöller*, Kommentar ZPO, před § 322, marg. č. 64 hovoří dokonce o „právně systematických důvodech“ („Für das hier vertretene Ergebnis sprechen nicht nur prozeßökonomische, sondern auch rechtssystematische Gründe.“).

⁷⁴⁷ Srov. *Vollkommer* in *Zöller*, Kommentar ZPO, před § 322, marg. č. 62.

⁷⁴⁸ Podle *Gottwald* in *MünchKommZPO*, 2000, § 322, marg. č. 155 by uvedený závěr bylo možno odůvodňovat obecným důrazem na rychlé projednání věci, případně snahou o zamezení procesní šikany, ne však účinky právní moci. Sám *Gottwald* na tomto základě dospívá k závěru o vyloučení následně vykonaného započtení v řízení o *Vollstreckungsgegenklage* podle § 767 dZPO (nevylučuje však možnost samostatného zažalování pohledávky), srov. *ibidem*, marg. č. 155.

⁷⁴⁹ Podle soudní praxe se právo dovolávat se relativní neplatnosti promlčuje v obecné tříleté promlčecí lhůtě, která začíná běžet dnem, kdy došlo k uzavření právního úkonu, viz k tom *Rc 50/1985*.

⁷⁵⁰ Srov. *Vollkommer* in *Zöller*, Kommentar ZPO, před § 322, marg. č. 62, 67 a 70.

⁷⁵¹ V souladu s tím je i judikатурní závěr *Rc 34/1967* ohledně jednostranného započtení.

změnit. Kritériem pro posouzení, zda se jedná o teprve *nově* či již *dříve nastalou skutečnost*, bude i zde zásadně „rozhodný okamžik“ (C.II.2., § 154 odst. 1). Právní moc rozhodnutí by měla *vyloučit*, aby účastník za účelem „nápravy“ původního rozhodnutí založil svou *novou žalobu na skutečnostech, které měly a mohly být projednány již v původním řízení* nebo které tam sice projednány byly, ale byly podle účastníka nesprávně soudem hodnoceny⁷⁵². Toto stanovisko má podporu i v ustanoveních, které s institutem právní moci bezprostředně souvisejí.

Tak z § 228 odst. 1 písm. a) plyne, že účastník může *žalobu na obnovu řízení* založit pouze na tvrzeních o skutkových okolnostech, které tu byly již v době původního řízení a které však účastník bez své viny nemohl v tomto řízení použít (a mohou-li přivodit pro něho příznivější rozhodnutí). Z toho se podává, že skutečnosti, které sice *existovaly v době původního řízení*, ale účastník je ze své viny v tomto řízení nepoužil (nebo je sice použil, avšak nemohou přivodit pro něj příznivější rozhodnutí), nelze učinit *důvodem žaloby na obnovu řízení*. Nelze je však s úspěchem učinit *ani důvodem nově podané žaloby*, neboť by se tím *obcházel právě institut obnovy řízení* a ve svém důsledku by taková žaloba představovala *zásah do právní moci původního rozhodnutí*. Obdobně přitom platí, že ani v řízení o *opozičních námitkách* [§ 268 odst. 1 písm. g)]⁷⁵³ – které je podle současné právní úpravy součástí řízení o výkon rozhodnutí (exekuce) – nelze návrh na zastavení výkonu (exekuce) odůvodňovat skutečnostmi, které tu již byly v době nalézacího řízení (vznikly před „vydáním“ rozhodnutí).

Výjimku mohou tvořit skutečnosti, které, jak správně připomíná *Fiala*, jsou důvodem neplatnosti soudem schváleného smíru podle hmotného práva. Byť z povahy věci musely vzniknout nejpozději v době uzavření smíru (tj. ještě před jeho schválením soudem), lze je uplatnit samostatnou žalobou na neplatnost smíru podle § 99 odst. 3 v tam uvedené lhůtě⁷⁵⁴.

Účastník *nemůže* v novém řízení *uplatňovat* ani skutečnosti, které sice předmětem předchozího řízení byly, avšak *nebyly soudem zohledněny* nebo jím zohledněny byly, ale

⁷⁵² Srov. *Gotwald* in *MünchKommZPO*, 2000, § 322, marg. č. 132.

⁷⁵³ Pod pojem *opozičních námitek* zahrnují rovněž *námítku kompenzační*, která je však soudní praxí subsumována i pod ust. § 268 odst. 1 písm. h), viz již *Rc 21/1981*, str. 188. Závěr soudní praxe je založen na hmotněprávním kritériu (zda se kompenzované pohledávky v důsledku kompenzačního projevu setkaly již před vydáním titulu) a vede k nepřijatelnému závěru, podle něhož je kompenzační námitka někdy zařazována do skupiny námitek *impugnačních* [§ 268 odst. 1 písm. h)] a jindy *opozičních*. Je přitom zřejmé, že právní povaha této námítky je v obou případech stejná; nadto je třeba upozornit, že pod pojem *impugnačních námitek* jsou řazeny skutečnosti zcela jiné povahy než ty, které mají a následek zánik přiznaného práva, viz k tomu i *Macur*, *Exekuční právo*, marg. č. 221 a násl.

⁷⁵⁴ *Fiala* in *Handl, Rubel a kol.*, O.s.ř. – komentář, 1985, II. díl, str. 271.

nebyly správně hodnoceny⁷⁵⁵. Tyto vady měl účastník uplatnit v řízení o řádném opravném prostředku (§ 205). Uvedené závěry lze podpořit i tím, že procesní předpisy účastníkům ukládají povinnost *tvrdit všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti* [§ 101 odst. 1 písm. a)] a zdůrazňují rovněž *aktivní roli soudce* v tomto směru (srov. § 118a)⁷⁵⁶.

II.4.1. Vztah k institutu právní moci

Pro závěr o *vyloučení skutečností z následného projednávání* však není rozhodná pouze okolnost, zda tyto skutečnosti *nastaly již v době původního řízení* (a nebyly v něm uplatněny z viny účastníka a nemohou pro něj přivodit příznivé rozhodnutí, případně v něm nebyly soudem zohledněny nebo správně hodnoceny), nýbrž i to, zda se *týkají stejného předmětu řízení*⁷⁵⁷. Právní moc rozhodnutí totiž vylučuje pouze uplatnění takových dříve nastalých skutečností, které se – při splnění výše uvedených podmínek – *týkají stejného procesního nároku*. Zde se opětovně ukazuje význam, který je třeba přikládat *vymezení předmětu řízení* (C.I.3), neboť vyloučeny z následného projednávání budou právě ty skutečnosti, které – jestliže by byly tvzeny – *náležely by k předmětu původního řízení*⁷⁵⁸. To ve svém důsledku znamená, že dříve nastalé skutečnosti mohou být vyloučeny z následného projednávání jak v důsledku účinku *nezměnitelnosti rozhodnutí*, tak následkem jeho *závaznosti*⁷⁵⁹.

Příklady: (37a) Po pravomocném zamítnutí žaloby na určení vlastnictví k movité věci z důvodu, že žalobce vlastnické právo k věci nenabyl, neboť věc nepřevzal (§ 133 odst. 1), by řízení o opětovné pozitivní určovací žalobě podané žalobcem a doplněné o tvrzení, že movitou věc za něj převzala třetí osoba na základě jeho zmocnění, bylo *zastaveno pro překážku věci pravomocně rozsouzené* (§ 104 odst. 1, § 159a odst. 5). **(37b)** Jestliže by se žalobce následnou žalobou *domáhal přímo vydání movité věci* se stejnou dodatečnou argumentací ohledně způsobu jejího nabytí jako v příkladu (37a), byla by taková žaloba na plnění *zamítnuta*, neboť soud a účastníci jsou předchozím zamítavým rozsudkem o určovací žalobě *vázáni* (§ 159a odst. 1 a 4). Rovněž v tomto

⁷⁵⁵ Srov. Krčmář in Bureš, Drápal, Krčmář a kol., O.s.ř. – komentář, II. díl, 2006, str. 1192 a z judikatury Rc 47/1970

⁷⁵⁶ Na to upozorňuje i Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1534.

⁷⁵⁷ Shodně Fasching, ibidem, marg. č. 1535.

⁷⁵⁸ Srov. k tomu i Gottwald in Münchener Kommentar ZPO, 2000, § 322, marg. č. 136, který uvádí, že soud rozhoduje vždy o celém rozsahu procesního nároku a nejen o těch skutečnostech, které mu byly účastníky skutečně předloženy.

⁷⁵⁹ Jinak Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1534, který „prekluzi“ dříve nastalých skutečností považuje na důsledek účinku nezměnitelnosti („Diese Präklusionswirkung ist die logische Konsequenz der Einmaligkeitswirkung der materiellen Rechtskraft ...“).

řízení žalobce dodatečně uplatňuje skutečnosti, které zde existovaly již v době původního řízení⁷⁶⁰ a které se týkají již pravomocně rozhodnuté prejudiciální otázky.

Uvedených zásad se drží i domácí *soudní praxe*. V „učebnicovém“ rozhodnutí Rc 31/1963 vyšel Městský soud v Praze správně z toho, že zamítavý rozsudek ve věci rozvodu manželství zakládá překážku věci pravomocně rozsouzené pro novou žalobu o rozvod manželství, jestliže „po předchozím soudním rozhodnutí nenastaly nové skutečnosti, které samy o sobě nebo spolu se skutečnostmi, jež byly už předmětem řízení předcházejícího zamítavému rozhodnutí, mohou být podkladem pro závěr o hlubokém a trvalém rozvratu manželství.“ Stížnostní soud v odůvodnění svého rozhodnutí rovněž vhodně zdůraznil, že pokud by v novém řízení bylo možno „zabývat se okolnostmi, které se udály před předchozím pravomocným rozhodnutím“ znamenalo by to popření „důsledků právní moci soudních rozhodnutí“ a vedlo by to „ve svých koncích k negaci základních zásad soudního řízení.“⁷⁶¹

V rozhodnutí Rc 48/2001 se tyto zásady vyplývající z časových hranic právní moci zase promítají i do účinku závaznosti rozhodnutí. V uvedené věci se původní žalovaná po svém pravomocném odsouzení k zaplacení peněžité částky z titulu nájemného, k němuž došlo platebním rozkazem⁷⁶², následně domáhala žalobou z titulu bezdůvodného obohacení vrácení zaplacené částky s odůvodněním, že nájemní smlouva, která je právním důvodem jejího odsouzení, je neplatná a nadto že pozemek, za nějž „nájemné“ zaplatila, ve skutečnosti ani neužívala. Rovněž zde Krajský soud v Českých Budějovicích správně uzavřel, že „ani soud nemůže vycházet z jiného závěru o existenci či neexistenci nároku mezi týmiž účastníky, o němž již bylo pravomocně rozhodnuto, a tuto otázku nemůže sám v jiném řízení znovu posuzovat ani jako otázku předběžnou.“

Posledně zmíněné rozhodnutí zároveň ukazuje, že *vyloučení dříve nastalých skutečností z dalšího projednávání* v důsledku působení pravomocného rozhodnutí nepostihuje pouze žalobce, ale rovněž žalovaného. Vedle výše uvedeného případu, kdy se bývalý žalovaný pokouší o reparaci původního rozhodnutí prostřednictvím žaloby z kondikce, se tímto *vylučovacím (prekluzivním) účinkem* setkáme především v rámci řízení o opozičních námitkách. V důsledku § 268 odst. 1 písm. g) jsou z projednání vyloučeny veškeré skutečnosti tvrzené povinným, které znamenají zánik práva oprávněného, jestliže vznikly před vydáním titulu⁷⁶³ (viz k tomu C.II.2.). Pouze v případě, že povinný takovou námitku bez své viny nemohl uplatnit v nalézacím řízení, přichází do úvahy její uplatnění v rámci žaloby na obnovu

⁷⁶⁰ Příklady (37a) a (37b) implicitně předpokládají, že dodatečně tvrzené skutečnosti žalobce v původním řízení neuplatnil z vlastní viny.

⁷⁶¹ Odůvodnění Rc 31/1963.

⁷⁶² Jak jsem již uvedl výše (viz C.II.2.), je z hlediska časových mezí právní moci v případě platebního rozkazu (včetně směnečného a šekového) rozhodným okamžikem uplynutí lhůty k podání odporu (námitky).

⁷⁶³ Tak i *Fiala in Handl, Rubeš a kol., O.s.ř. – komentář*, 1985, II. díl, str. 271.

řízení⁷⁶⁴. Vyloučení určité skutečnosti z projednání je třeba rozumět tak, že soud k ní při rozhodování nepřihlédne (srov. § 132) a zejména k ní nebude provádět dokazování⁷⁶⁵.

Soudní praxe si v této souvislosti správně všimá toho, že připuštění tvrzení o takových skutečnostech (a provádění důkazů o nich) by znamenalo přezkum věcné správnosti exekučního titulu. „Je však stěžejním principem exekučního řízení“, uvedl Nejvyšší soud ČR, „že věcná správnost vykonávaného rozhodnutí, jímž je vykonatelné rozhodnutí vydané v občanském soudním řízení, nemůže být v řízení o jeho výkon zpochybněna“⁷⁶⁶.

Jestliže by se však žalovaný po pravomocném odsouzení k určitému plnění následně domáhal určení neexistence práva nebo právního vztahu, z něhož jeho povinnost k plnění vznikla a tvrdil na podporu tohoto závěru okolnosti, které tu byly v době původního řízení o žalobě na plnění, nemohou se účinky právní moci vůbec projevit. Jak jsem již odůvodnil výše (C.I.5.), nejsou totiž žalobou na plnění a určovací žalobou uplatňovány shodné procesní nároky a rozhodnutí o žalobě na plnění proto nepředstavuje překážku věci pravomocně rozhodnuté pro následný spor o žalobě na určení. Takové negativní určovací žalobě však bude obvykle chybět naléhavý právní zájem na určení⁷⁶⁷ a bude proto zamítnuta⁷⁶⁸.

Vyloučení dříve nastalých skutečností z projednávání v následném řízení se samozřejmě neprojeví ani v jiných případech, kdy je následnou žalobou uplatňován jiný procesní nárok nebo kdy původní pravomocné rozhodnutí nepředstavuje ani řešení prejudiciální otázky pro probíhající řízení. Tak tomu bude dokonce i v situacích, v nichž žalobce sice následnou žalobou vznáší shodný návrh, avšak zakládá jej na jiném skutku (skutkovém ději). Zde skutečnost, zda se tento skutek (skutkový děj) odehrál před vyhlášením původního rozhodnutí nemůže hrát žádnou roli. K vyloučení dříve nastalých skutečností z dalšího projednání v důsledku právní moci rozhodnutí totiž může dojít pouze tam, kde se rovněž uplatní účinek nezměnitelnosti nebo závaznosti rozhodnutí.

Není proto vyloučeno, aby se žalobce po té, co je zamítnuta jeho žaloba na určení vlastnictví k věci, kterou měl nabýt na základě darovací smlouvy (z důvodu, že tato smlouva je neplatná), v následném řízení domáhal téhož určení s odůvodněním, že věc – ještě před skončením prvního řízení – zdědil (srov. C.II.3.1). Jestliže totiž v původním řízení uvedený skutkový děj netvrdil, nebyl tento procesní nárok ani předmětem

⁷⁶⁴ Srov. též Hora, Čs. civilní právo procesní, 1929, III. díl, 159.

⁷⁶⁵ S tím není v rozporu závěr vyjádřený v rozhodnutí Rc 3/2007, neboť v rámci řízení o opoziční námitce (kompenzace) povinný tvrdil, že k kompenzačnímu projevu došlo až po vydání exekučního titulu. K tomuto tvrzení samozřejmě exekuční soud mohl a měl, vzhledem k tomu, že bylo mezi účastníky sporné, provést dokazování (§ 269 odst. 2).

⁷⁶⁶ Odůvodnění Rc 58/2005.

⁷⁶⁷ Jinak samozřejmě v případě, jestliže by původní žalovaný v následujícím řízení tvrdil, že jeho právo nebo právní vztah, na z něho jeho povinnost k plnění vychází, zaniklo (viz C.II.3.).

⁷⁶⁸ Výše jsem rovněž ukázal (C.II.3.), že i takové zamítavé rozhodnutí projevuje všechny účinky právní moci.

řízení⁷⁶⁹. Nebude sporu o tom, že uzavření darovací smlouvy a nápad dědictví jsou dva rozdílné skutkové děje, které se nepřekrývají. Obdobně není vyloučeno, aby se neúspěšný žalobce po zamítnutí předchozí žaloby na přivolení k výpovědi opětovně domáhal přivolení k výpovědi z nájmu bytu (srov. § 711a), jestliže předmětem řízení učiní jinou výpověď⁷⁷⁰. Rozhodným nebude, zda tato „jiná výpověď“ byla žalovanému dána po skončení původního řízení nebo již před předtím (tedy i dříve, než mu byla dána výpověď, které se týkalo původní řízení). V obou řízeních půjde o uplatnění dvou rozdílných procesních nároků.

II.4.2. Rozsudek pro zmeškání jako výjimka?

Ze zásady, že po pravomocném vyřízení věci nelze v následném řízení, které má stejný předmět nebo se týká otázky, která byla pravomocným rozhodnutím vyřešena, uplatňovat skutečnosti, které objektivně existovaly již v době původního řízení (a nejsou důvodem žaloby na obnovu řízení), upravuje zákon výjimku. Podle § 268 odst. 1 písm. g) věta za středníkem bylo-li právo přiznáno rozsudkem pro zmeškání, bude výkon rozhodnutí zastaven i tehdy, jestliže právo zaniklo před vydáním tohoto rozsudku. Na rozdíl od jiných pravomocných titulů (včetně rozsudku pro uznání a platebního rozkazu) je tedy rozsudek pro zmeškání vystaven širší možnosti zpochybnění své věcné správnosti, pokud jde o závěr, zda takovým rozsudkem přiznané právo v době jeho vyhlášení skutečně existovalo. Uvedené výjimečné ustanovení je doplňováno úpravou žaloby na obnovu řízení jen v tom směru, že rozsudek pro zmeškání je možné tímto mimořádným opravným prostředkem napadnout v případě, lze-li důvody obnovy vztahovat na předpoklady, za nichž byl takový rozsudek vydán (srov. § 228 odst. 2 in fine)⁷⁷¹. Vzniká samozřejmě otázka, zda je taková zvláštní úprava časových mezí právní moci rozsudku pro zmeškání odůvodněna a případně jaké z ní plynou další důsledky.

Zákonná úprava právní moci rozsudku pro zmeškání tedy např. umožňuje, aby povinný v rámci řízení o opozičních námitkách tvrdil, že dluh, k jehož plnění byl rozsudkem pro zmeškání odsouzen, ještě před jeho vydáním zaplatil, a to bez ohledu na to, zda v době původního řízení tuto námitku mohl použít (tj. dostavit se na první jednání a uvedenou námitku vznést). Otázkou může být, zda žalovaný takto může uplatnit i námitku

⁷⁶⁹ Přesto se v literatuře ozývají hlasy, podle nichž by v případě absolutních práv a konstitutivních žalob by předmět řízení měl být vymezen pouze žalobním návrhem (tzn. jednočlenná teorie předmětu sporu) a žalobce by tedy v původním řízení měl tvrdit veškeré skutečnosti, o kterých věděl a které mohou jeho nárok zakládat, viz blíže Leipold in Stein/Jonas, Kommentar ZPO, § 322, marg. č. 235.

⁷⁷⁰ Srov. k tomu Rc 11/1994.

⁷⁷¹ Srov. Krémář in Bureš, Drápal, Krémář a kol., O.s.f. – komentář, II. díl, 2006, str. 1193.

promlčení zažalované pohledávky v době před vydáním rozsudku pro zmeškání, neboť ta nevede k „zániku“ práva a v rámci vykonávacího řízení se obvykle uplatňuje podle § 268 odst. 1 písm. h)⁷⁷².

Při zvláštní úpravě *přezkumu věcné (obsahové) správnosti* rozsudku pro zmeškání v rámci řízení o výkon rozhodnutí vyšel zákonodárce zřejmě z úvahy, že předpokladem pro vydání rozsudku pro zmeškání *není provedení dokazování*, čímž se zvyšuje nebezpečí, že obsah rozsudku nebude v souladu se skutečnými hmotněprávními poměry. Aby zamezil výkonu takto nesprávného rozhodnutí, zakotvil nástroj procesní ochrany dlužníka přímo v úpravě řízení o výkon rozhodnutí. Výše jsme si však ukázali (B.II.1.2), že při legislativní činnosti je třeba vycházet z předpokladu, že určitý *právní institut bude sloužit k dosažení svého účelu* a nikoliv z toho, že tohoto účelu pravidelně dosahovat nebude⁷⁷³. Účelem rozhodování rozsudky pro zmeškání a pro uznání, jakož i platebním rozkazem je *rychlé, hospodárné a spravedlivé vyřízení věcí*, v nichž buď *nelze předpokládat nesouhlas protistrany* nebo kdy *protistrana tento souhlas výslovně projeví*. Měl-li zákonodárce obavu, že pravomocná a vykonatelná rozhodnutí soudu, která soud vydává bez provedení dokazování, budou *pravidelně věcně nesprávná, neměl je vůbec upravovat*. Jestliže se je přesto rozhodl upravit, měl standardně umožnit uplatnění jejich vad v řízení o opravných prostředcích.

Stojí rovněž za povšimnutí, že uvedená výjimka se neuplatní u všech rozsudků pro zmeškání, nýbrž pouze u těch, které jsou *vykonatelné* v řízení podle Části šesté o.s.ř., případně podle zákona č. 120/2001 Sb., exekučního řádu, v platném znění. Lze snad vycházet z úvahy, že je dána nižší pravděpodobnost obsahové správnosti u toho rozsudku pro zmeškání, kterým je žalovaný odsouzen k určitému plnění, než u toho, kterým pouze došlo k určení práva či právního vztahu?

Pochybnosti vzbuzuje platná úprava též z pohledu *ochrany oprávněných zájmů účastníků*. Přes skutečnost, že žalobce má k dispozici *pravomocný* a vykonatelný exekuční titul, nemůže si být jist, zda v řízení o výkon rozhodnutí (exekuci) – tedy mimo řízení o mimořádných opravných prostředcích – nebude účinně zpochybněna *jeho věcná správnost*⁷⁷⁴. Z tohoto pohledu je *oprávněný* disponující rozsudkem pro zmeškání odsuzujícím žalovaného

⁷⁷² Tak praxe, viz Rc 21/1981, ale i část teorie, srov. *Macur*, Exekuční právo, marg. č. 167. Jinak *Fiala in Handl, Rubeš a kol.*, O.s.ř. – komentář, 1985, II. díl, str. 272, podle kterého by nebylo pochybením posouzení námítky promlčení vymáhaného práva podle § 268 odst. 1 písm. g), „vyšlo-li by se z toho, že zánik vymahatelnosti se tu rovná zánik práva“. Mám za to, že v uvedené souvislosti je třeba přijmout výklad *Fialův*, neboť zřejmě nelze shledat důvody, pro které by v rámci námitek proti rozsudku pro zmeškání měly mít jiný režim námítky znamenající zánik práva a námítka znamenající jeho nevymahatelnost.

⁷⁷³ Zákonodárce není ve své (vadné) úvaze (naštěstí) konsekventní. Jinak by totiž musel výjimku uvedenou v § 268 odst. 1 písm. g) rozšířit i na platební rozkazy a rozsudky pro uznání.

⁷⁷⁴ Lze vůbec pochybovat, zda řízení o výkon rozhodnutí je vhodným polem k tomu, aby v něm byla zkoumána (zpochybňována) věcná správnost soudního rozhodnutí. Připomínám již citované rozhodnutí Rc 58/2005, v jehož odůvodnění se správně uvádí: „Je však stěžejním principem exekučního řízení, že věcná správnost vykonávaného rozhodnutí, jímž je vykonatelné rozhodnutí vydané v občanském soudním řízení, nemůže být v řízení o jeho výkon zpochybněna“.

k určitému plnění v nerovném postavení s jinými oprávněnými, kteří disponují srovnatelnými druhy pravomocných a vykonatelných rozhodnutími soudu, na jejichž základě je žalovanému uložena povinnost k plnění⁷⁷⁵. Pochybná je správnost uvedeného legislativního řešení i z ústavního hlediska⁷⁷⁶. V zájmu správného zjištění skutkového stavu věci je pak nadto na minimum snižována procesní odpovědnost žalovaného za výsledek řízení. Právní úprava umožňuje žalovanému v řízení o výkon rozhodnutí uplatnit skutečnosti, které znamenají zánik nároku bez ohledu na to, zda tyto skutečnosti nepoužil již v nalézacím řízení ze své viny. Nalézací řízení je tak degradováno do role „zahřívacího kola“ a k vlastnímu sporu mezi účastníky dochází až po vydání titulu (!) před exekučním soudem, který však není na spor věcně⁷⁷⁷ ani instituciálně⁷⁷⁸ připraven. Má proto pravdu Winterová, když tvrdí, že úprava § 268 odst. 1 písm. g) in fine „znamená vážný systémový zásah do struktury civilního procesu“⁷⁷⁹.

Má-li být toto nesprávné rozhodnutí zákonodárce dovedeno důsledně do konce, je třeba připustit rovněž negativní určovací žalobu, podanou původním žalovaným, kterou se bude domáhat určení neexistence práva na plnění přiznaného pravomocným rozsudkem pro zmeškání a kterou bude odůvodňovat skutečnostmi, jež tu byly již v době původního řízení. Právní zájem žalovaného na takové žalobě by bylo třeba spatřovat v tom, že tím lze zabránit řízení o výkonu rozhodnutí, které by nemohlo být úspěšné.

Mám na základě výše uvedeného za to, že problematiku přezkumu pravomocných rozsudků pro zmeškání nelze řešit speciální úpravou, která a priori vychází z jejich věcné nesprávnosti a nápravu zajišťuje strukturálně nevhodnými prostředky. Rozhodli-li se zákonodárce opětovně pro zakotvení standardních institutů civilního procesu, mezi něž patří i rozsudek pro zmeškání, musí s nimi rovněž standardně zacházet. To, že tento rozsudek

⁷⁷⁵ Mám na mysli především rozsudek pro uznání a platební rozkaz. Nelze přitom argumentovat tím, že rozsudkem pro zmeškání soud rozhoduje pouze na návrh žalobce a že si tedy tento musel být „rizik“ uvedeného titulu vědom. Smyslem návrhu na vydání rozsudku pro zmeškání není potvrzení faktu, že žalobce souhlasí s vydáním „široce přezkoumatelného titulu“, ale spíše vzetí zmeškání žalovaného na vědomí a zájem na tom, ve věci rychle rozhodnout a nezvyšovat náklady řízení, srov. k tomu i Fasching, Lehrbuch, marg. č. 1401 a 1319. Rosenberg/Schwab/Gottwald, Zivilprozessrecht, str. 795 upozorňují na to, že žalobce může mít oprávněný zájem na tom, aby k vydání rozsudku pro zmeškání (pro uznání) nedošlo, neboť ze zmeškání (uznání) žalovaného vyplývá, že chce svou povinnost splnit dobrovolně. Nerovnost je samozřejmě dána i mezi povinnými, jak ukazuje Winterová, Rozsudek pro zmeškání, Právní praxe 1993, str. 598.

⁷⁷⁶ Součástí práva na soudní ochranu musí být i důvěra v pravomocná soudní rozhodnutí, zejména v to, že jejich věcná správnost nemůže být zpochybněna být jiným způsobem než cestou mimořádných opravných prostředků. Úprava obsažená v § 268 odst. 1 písm. g) in fine je v podstatě přezkumným řízením mimo rámec řízení o mimořádných opravných prostředcích.

⁷⁷⁷ Upozorňují rovněž na to, že k projednání povinným tvrzených skutečností dojde vždy před okresním soudem, a to i tehdy, jestliže pro nalézací řízení byl v prvním stupni věcně příslušný soud krajský.

⁷⁷⁸ Srov. § 254, který vylučuje v řízení o výkon rozhodnutí užití některých klasických institutů nalézacího řízení sporného.

⁷⁷⁹ Winterová, Rozsudek pro zmeškání, Právní praxe 1993, str. 598.

nevychází z provedeného dokazování, není v civilním procesu neobvyklé⁷⁸⁰. Podstatné je, že i v případě rozsudku pro zmeškání zakládá soud své rozhodnutí na určitém *závěru o skutkovém stavu*⁷⁸¹, rozdíl je pouze v tom, že k tomuto závěru o *skutečnostech* nedochází na základě dokazování. Není proto *povahou věci vyloučeno*, aby se žalovaný i v případě věcně nesprávného pravomocného rozsudku pro zmeškání dovolával v řízení o žalobě na obnovu *skutečností*, které tu byly již v době původního řízení a které bez své viny nemohl uplatnit (neboť o nich např. v době předvolání k soudu *nevěděl*) a přitom mu mohou přivodit příznivé rozhodnutí ve věci⁷⁸². *De lege ferenda* je podle mého názoru třeba i u pravomocných rozsudků pro zmeškání vycházet zásadně z toho, že strukturně vhodný nástroj k nápravě jejich *věcné nesprávnosti* představuje v takových případech řízení o mimořádných opravných prostředcích (konkrétně řízení o žalobě na obnovu)⁷⁸³.

⁷⁸⁰ Platí to nejméně pro rozsudek pro uznání a především platební rozkaz, který byl v o.s.ř. upraven i v době, kdy byl zcela ovládán zásadou materiální pravdy.

⁷⁸¹ Subsumpční schéma se proto v případě rozhodnutí rozsudkem pro zmeškání neliší od rozhodnutí kontradiktorním rozsudkem.

⁷⁸² Toto standardní řešení obsahovala a obsahuje i klasická rakouská úprava, srov. § 530 odst. 1 čísl. 7 a odst. 2 6ZPO.

⁷⁸³ Zvláště je pouze třeba stanovit okamžik rozhodný pro fixaci skutkového stavu, ze kterého soud vychází. Viz k tomu již cit. rozhodnutí Vážný č. 8121.

Kapitola III.

Subjektivní meze právní moci

III.1. Úvod do problematiky

Civilní proces je prostředkem k řešení právního konfliktu způsobem, který záleží v poskytnutí ochrany porušenému nebo ohroženému právu (C.II.1.). Řešení konfliktu se z povahy věci musí týkat *těch subjektů*, které spor vedly⁷⁸⁴. Ty budou zpravidla jedinými, jejichž právního postavení se spor o právo dotýká⁷⁸⁵. Proto i o.s.ř. vychází ze zásady, že účinky právní moci působí *mezi účastníky řízení* (srov. § 159a odst. 1). Uvedená zásada přitom není výdobytkem moderní právní vědy. Jak jsme si ukázali výše (C.I.1.), byla formulována již klasickou jurisprudencí římskou: *exceptio rei iudicatae obstat, quoties inter easdem personas eadem quaestio revocatur*⁷⁸⁶. Moderní je na ní pouze souvislost s *právem na soudní ochranu* (srov. čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy, čl. 36 odst. 1 Listiny). Pouze ti, kdož mohli soudní řízení svým chováním ovlivnit – vymezením jeho předmětu, přednesem tvrzení, označením důkazů, atd. - mohou být jeho *výsledkem vázáni*⁷⁸⁷. To ale zároveň znamená *(spolu)odpovědnost* těchto subjektů za konečný výsledek sporu⁷⁸⁸. Jen takto odpovědným osobám může být výsledek řízení přičítán k dobru či tíži⁷⁸⁹.

⁷⁸⁴ Stejně *Leipold in Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 325, marg. č. 1.

⁷⁸⁵ *A. Blomeyer*, Zivilprozessrecht, str. 503 („Die rechtskräftige Feststellung von Rechtsfolgen hat in erster Linie Bedeutung für die Parteien, die um sie prozessieren.“).

⁷⁸⁶ D. 44.2.7.4. (Ulpian) (citováno dle *A. Blomeyer*, ibidem, str. 503).

⁷⁸⁷ *Hrdlička* hovoří v této souvislosti o „základní právní zásadě“, podle které „nemá být rozhodováno o právech či povinnostech někoho bez jeho účasti s možností vlivu na prosazení svého práva“, viz *Hrdlička*, Některé problémy, AUC-juridica č. 3/1973, str. 197.

⁷⁸⁸ Správně uvádí *Helwig*, že „das Urteil das Resultat der freien Prozessführung dieser Personen ist“, viz *Helwig*, Rechtskraft, str. 19.

⁷⁸⁹ Srov. *Hora*, podle kterého musí strany sporu „také výsledek tohoto sporu vzít na sebe“, viz *Hora*, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 416.

Jakékoliv prolomení uvedených východisek vyžaduje *zvláštního zdůvodnění*⁷⁹⁰. Naznačená souvislost problematiky subjektivních mezi právní moci s právem na soudní ochranu jen podtrhuje nutnost pečlivého zvážení takových *výjimek*. Jejich stanovení by proto mělo spočívat na rozhodnutí zákonodárce vysloveném v pozitivní úpravě⁷⁹¹. Přenechá-li zákonodárce otázky tzv. *rozšíření účinků právní moci na třetí osoby (Rechtskrafterstreckung auf Dritte)* právní teorii a soudní praxi, vystavuje se tak nebezpečí nejednotného řešení, ale ve svém důsledku i samotného zpochybnění účelu institutu právní moci⁷⁹². Nabídnuté řešení a jeho ospravedlnění přitom nemůže být odtrženo od celkového řešení problematiky vztahu procesního a hmotného práva. Pouhá *závislost hmotněprávní povinnosti (práva) třetí osoby* na existenci právního vztahu mezi účastníky nemůže být dostatečným důvodem pro rozšíření účinků právní moci⁷⁹³. Vzhledem k procesní povaze účinků právní moci musí i zde hrát rozhodující úlohu úvahy vycházející z *účelu a povahy tohoto institutu*.

III.2. Právní moc *inter partes*

Základním předpokladem pro uplatnění účinků právní moci (tj. nezměnitelnosti a závaznosti) je – z hlediska podmětneho – *totožnost účastníků* pravomocně již skončeného a nově zahájeného řízení. Po vzoru shora (C.III.1.) uvedené římské řehole se tato podmínka obvykle opisuje větou, podle níž pravomocný rozsudek *působí pouze mezi účastníky řízení* (srov. § 325 odst. 1 dZPO, § 428 odst. 1 osnovy dZPO)⁷⁹⁴. Domácí úprava vyjadřuje tutéž myšlenku ne zcela šťastným opisem „výrok pravomocného rozsudku je závazný jen pro účastníky řízení“ (159a odst. 1). Věc je samozřejmě třeba vykládat tak, že totožnost účastníků

⁷⁹⁰ Srov. *Leipold in Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 325, marg. č. 3 a *Gottwald in Münchener Kommentar ZPO*, § 325, marg. č. 2.

⁷⁹¹ Již *Grha*, *Prejudicialita*, str. 56 však poukazoval na to, že „při kodifikaci moderních práv zůstává otázka tato nerozřešena buď vůbec, nebo neúplně“.

⁷⁹² Jako příklad možno použít zákonodárce rakouského, který podrobnější předpisy o subjektivních účincích právní moci nakonec neuzákonil (viz ale § 428 osnovy dZPO). Ve výsledku to vedlo k odepření účinků právní moci vůči singulárním nástupcům procesních stran, viz. rozhodnutí Vážný č. 9626 a č. 17829. Že ale prvorepubliková judikatura nebyla v této věci zcela jednotná, dokazují rozhodnutí Vážný č. 11446 a „mylný názor“ odvolacího soudu citovaný v rozhodnutí Vážný č. 17829.

⁷⁹³ Proto rozhodnutí ve sporu mezi věřitelem a dlužníkem *nezakládá překážku věci rozhodnuté* pro spor o splnění téhož dluhu mezi věřitelem a ručitelem, srov. k tomu Rc 46/2001. Vzhledem k tomu, že zde není dána totožnost subjektů nelze hovořit ani o *závaznosti* takového rozhodnutí pro spor mezi věřitelem a dlužníkem. Jinak ale *A. Blomeyer*, *Zivilprozessrecht*, str. 505, který takovému rozsudku přiznává prejudiciální účinek pro spor mezi věřitelem a dlužníkem, který zdůvodňuje hmotněprávní závislostí (*Rechtskrafterstreckung wegen zivilrechtlicher Abhängigkeit*) právního postavení ručitele na existenci vlastního dluhu.

⁷⁹⁴ Na obou místech shodně čteme: „Das rechtskräftige Urteil wirkt für und gegen die Parteien ...“

je rozhodná nejen pro účinek *závaznosti*, ale i pro *nezměnitelnost*⁷⁹⁵ rozhodnutí. Výrazu „je závazný jen pro účastníky řízení“ proto v uvedené souvislosti nepřísluší jiný než tradiční význam „projevuje své účinky (působí) jen mezi účastníky řízení“⁷⁹⁶.

III.2.1. Procesní vymezení účastenství

Pojem účastníků sporného řízení je v o.s.ř. (§ 90) pojímán čistě *procesně*⁷⁹⁷ (*formálně*), tzn. bez navázání na postavení subjektu v konkrétním hmotněprávním vztahu (na *věcnou legitimaci*). Formální (procesněprávní) pojem účastníka řízení neumožňuje hovořit o „pravých“ či „nepravých“ žalobcích a žalovaných v tom smyslu, jak to činila ještě úprava § 415 o.s.ř. 1950⁷⁹⁸. Na nezávislosti procesního účastenství na postavení účastníka v určitém materiálním vztahu, jak správně poukázal *Spáčil*, nemění nic okolnost, že způsobilost být účastníkem řízení definuje o.s.ř v závislosti na hmotněprávní subjektivitě⁷⁹⁹ (§ 19). Vymezení procesní subjektivity je podmíněno funkčním vztahem mezi právem procesním a hmotným. Má-li civilní proces sloužit ochraně porušených či ohrožených práv, musí potenciálním nositelům umožnit jejich uplatnění v rámci civilního řízení.

Formální (procesní) pojem účastníka řízení je v procesním právu relativně nový. Velké procesní kodifikace z konce 19. stol. vycházely ještě z klasického materiálního pojmu účastenství, stejně jako tehdejší procesní věda. Tak např. podle *Wacha* jsou *procesními stranami subjekty hmotněprávního vztahu*: „Partei ist das Subjekt, in dessen Namen und für dessen Rechnung der Prozeß geführt, in dessen Interesse der Rechtsschutz gewährt wird. Sie ist es, weil das behauptete aktive und passive Subjekt der res in iudicium deducenda sive deducta, des den Streigegenstand bildenden materiellen Rechtsverhältnisses ist.“⁸⁰⁰ Ze stejného východiska (a proto nesprávně) nazírají věc ještě někteří z účastníků nedávné domácí *diskuse o procesním nástupnictví*⁸⁰¹ a spolu s nimi i část soudní praxe⁸⁰².

⁷⁹⁵ Srov. *Steiner in Handl, Rubeš, O.s.ř. – komentář*, I. díl, 1985, str. 706.

⁷⁹⁶ Srov. k tomu i *Hrdličkovu větu* „... náš o.s.ř. stanoví jako zásadu, že účinky právní moci působí [zvýraznil B.D.] vedle státních orgánů jen vůči účastníkům řízení...“, viz *Hrdlička, Některé problémy*, AUC – Iuridica č. 3/1973, str. 195.

⁷⁹⁷ V teorii procesní pojetí účastenství zastával již *Hora*, *Čs. civilní právo procesní*, II. díl, 1928, str. 6.

⁷⁹⁸ Srov. kritiku formulace uvedeného ustanovení z pera *Fialova*, *Změna účastníka*, AUC – Iuridica č. 1/1961, str. 77 a násl.

⁷⁹⁹ *Spáčil*, *Sporné otázky*, *Právní praxe* č. 7/1995, str. 410, pozn. 22).

⁸⁰⁰ *Wach*, *Handbuch des deutschen Civilprozeßrechts*, I. sv., 1885, str. 518 (citováno podle *Henckel*, *Partei begriff*, *ZZP* 1957, str. 449, pozn. č. 5).

⁸⁰¹ Srov. *Bureš, Drápal*, *K procesnímu nástupnictví*, *PR* č. 4/1997, str. 161 a násl.

⁸⁰² Srov. rozhodnutí *SJ* č. 11/1997.

Účastníky řízení jsou žalobce a žalovaný (§ 90). Žalobcem je ten, kdo podá žalobu a žalovaným je ten, koho žalobce v žalobě takto označí⁸⁰³. Jen z tohoto – formálního – hlediska lze mluvit o „pravém či nepravém“ žalobci a žalovaném⁸⁰⁴. Jistě půjde o *vadu řízení*, jestliže soud jedná v řízení jako s účastníkem s někým jiným, než koho žalobce za účastníka označil. Bude-li však tento „nepravý“ účastník v záhlaví rozsudku označen v souladu se zákonem (§ 157 odst. 1), je třeba vycházet z toho, že právě jeho se – za předpokladu, že rozsudek nabude formální právní moci – dotknou *účinky rozhodnutí*⁸⁰⁵. Subjektivní rozsah účinků právní moci totiž musí *vyplývat ze samotného písemného vyhotovení* pravomocného rozhodnutí; soudy v následných řízeních již nemohou přezkoumávat, zda ten, kdo je v záhlaví pravomocného rozsudku jako účastník označen, účastníkem původního řízení skutečně byl⁸⁰⁶. Jedině takový výklad pojmu „účastník řízení“ použitého v § 159 odst. 1 zajišťuje pravomocnému rozhodnutí dostatečnou *autoritativnost*⁸⁰⁷. Tak tomu bude dokonce i v případě, že s „nesprávným“ účastníkem nebylo v prvním řízení vůbec jednáno.

K takové patologické situaci může dojít např. v důsledku trestného činu soudce, který v písemném vyhotovení rozsudku jako žalovaného, kterému byla uložena platební povinnost, označí osobu, která se řízení vůbec neúčastnila, s úmyslem způsobit jí škodu. Případná *náprava* tu bude možná cestou mimořádných opravných prostředků [srov. § 229 odst. 1 písm. g)].

S problematikou subjektivních mezí právní moci souvisí i otázka *vadně v rozsudku* (srov. k tomu § 43 a § 157 odst. 1) *označených účastníků*. Půjde zejména o případy, kdy účastník je v záhlaví rozsudku označen jinak než jménem, příjmením a bydlištěm (resp. obchodní firmou nebo názvem a sídlem právnické osoby, srov. § 79 odst. 1), případně, kdy jeden (více) z těchto identifikačních znaků chybí. Jedná-li se o takovou vadu v označení účastníka v písemném vyhotovení rozhodnutí, kterou nelze odstranit ani *výkladem* ani *postupem podle § 164*, nemůže pravomocné rozhodnutí fakticky projevovat žádaných účinků.

Příklad: (38) Žalobkyně označí v žalobě na určení otcovství k dítěti jako žalovaného „Roberta, s nímž se seznámila na diskotéce v Kostelci dne 21.7.2006“. Soud, aniž by žalobkyni vyzval k odstranění vad žaloby podle

⁸⁰³ Shodně *Spáčil*, Sporné otázky, Právní praxe č. 7/1995, str. 410.

⁸⁰⁴ Stejně *Fiala*, Změna účastníka, AUC – Iuridica č. 1/1961, str. 78.

⁸⁰⁵ Srov. k tomu rozhodnutí Soubor C 1403, podle kterého „Rozsudek o určení práva či právního vztahu není závazný pro toho, kdo byl účastníkem řízení v době jeho zahájení, ale pro toho, kdo jím byl v době vyhlášení rozsudku, resp. *kdo byl v tomto rozsudku za účastníka označen* [zvýraznil B.D.]“. Stejně *Gottwald* in Münchener Kommentar ZPO, § 325, marg. č. 10 uvádí, že „Parteien sind die im Urteil als solche bezeichneten Personen (formeller Parteibegriff)“.

⁸⁰⁶ Jinou otázkou je však vlastní výklad označení účastníka např. v případě, kdy na jedné adrese bydlí dvě osoby stejného jména (typicky otec a syn). Pak je třeba z kontextu rozhodnutí vyvodit, která z těchto osob byla skutečným adresátem rozhodnutí. Srov. k tomu i *Grunský*, Grundlagen, str. 236.

⁸⁰⁷ Tomu by však odporovalo, jestliže by soud v následném řízení připustil provedení důkazního návrhu (např. žalobou z předchozího řízení), jehož účelem by bylo prokázání skutečnosti, že účastníkem původního řízení byl ve skutečnosti někdo jiný, než kdo je v písemném vyhotovení pravomocného rozsudku uveden.

§ 43 odst. 1, věc meritorně projedná a rozhodne s tím, že žalovanému, jehož pobyt nezjistil, v řízení ustanovil opatrovníka podle § 29 odst. 3. V záhlaví rozsudku označí soud žalovaného stejně jako to učinila žalobkyně v žalobě.

Byť takový rozsudek po formální stránce nabude právní moci⁸⁰⁸, nebude možné její účinky – závaznost a nezměnitelnost – z důvodu *absence jejich subjektivní složky* uplatnit⁸⁰⁹, neboť takové pravomocné rozhodnutí nemá žádných subjektivních mezí. O absenci subjektivní složky právní moci je dle mého názoru ve sporném řízení zapotřebí hovořit tam, kde z vyhotovení rozhodnutí nelze jednoznačně *individualizovat dvě sporné strany*. V příkladu (38) uvedený rozsudek tedy nemůže činit překážku věci pravomocně rozhodnuté (§ 159a odst. 5 ve spojení s § 159a odst. 3) pro novou žalobu podanou ve věci určení otcovství k témuž dítěti.

Pouze zdánlivě obdobná je situace v případech, kdy žalobce sice určité osoby žalovat nehodlá (neučiní je tedy účastníky řízení), avšak v petitu žaloby žádá, aby se pravomocné rozhodnutí vztahovalo i na ně. V praxi se lze s takovými případy setkat např. u *žalob na uložení povinnosti k vyklizení bytu*, jimiž se žalobce domáhá vyklizení žalovaného a „všech, kdož s ním bydlí“. Vzhledem k tomu, že takové osoby nebyly vůbec účastníky řízení, nemohou se na ně vztahovat účinky právní moci⁸¹⁰.

Zásada uvedená v § 159a odst. 1 pak musí platit i v relativně vzácných⁸¹¹ případech *určovacích žalob*, jimiž se žalobce domáhá *určení existence nebo neexistence práva či právního vztahu mezi jinými osobami než účastníky řízení*⁸¹². Souhlasím zcela s Horou, který uvádí: „Ovšem nelze pustit ze zřetele, že tento určovací rozsudek nebude závazným pro v l a s t n í podmínky onoho práva neb právního poměru, nemůže vůči nim mít účinku právní moci, takže, dojde-li jednou m e z i n i m í ku sporu o totéž právo nebo právní poměr, bude snad rozhodnuto o existenci jeho zcela jinak, než bylo rozhodnuto v onom rozsudku určovacím; určovací moc rozsudku zůstane tedy omezena na strany n y n ě j š í h o s p o r u určovacího.“⁸¹³

Příklad: (39) Domůže-li se proto žalobce A jako nájemce s úspěchem určení, že žalovaný B není vlastníkem pronajaté nemovitosti X, nepůsobí uvedený rozsudek v případném vlastnickém sporu mezi B-em a třetí osobou C, která vlastnictví téže nemovitosti rovněž nárokuje. Případný úspěch B-a v následném řízení zase naopak

⁸⁰⁸ Podle mého názoru nelze hovořit o „nicotnosti“ takového rozsudku. Ta by v úvahu připadala zejména tehdy, jestliže by soud rozhodnutí vydal mimo svou *pravomoc* (srov. k tomu rozhodnutí Soubor C 1915) Soubor případně, že by rozsudek vydala osoba k tomu nezpůsobilá (soudní tajemník, zapisovatelka).

⁸⁰⁹ Nelze však tvrdit, že by takové rozhodnutí účinků nezměnitelnosti a závaznosti vůbec nenabývalo. K jejich uplatnění je však třeba nejen objektivního a časového, ale také subjektivního vymezení „věci samé“.

⁸¹⁰ Srov. k tomu rozhodnutí Soubor C 1875, které správně uvádí, že „takto formulovaná část výroku nemá v nalézacím řízení místa a je v rozporu s platným procesním právem.“

⁸¹¹ Winterová, *Žaloba*, str. 60.

⁸¹² K přípustnosti takových určovacích žalob srov. již Hora, *Čs. civilní právo procesní*, II. díl, 1928, str. 153.

⁸¹³ Hora, *ibidem*, str. 153.

nemůže ohrozit postavení původního žalobce A, neboť tento se nachází vně subjektivních mezí následného rozsudku. Je proto nejen teoreticky představitelné, ale rovněž i odůvodnitelné, aby mezi účastníky A a B platil ohledně téhož předmětu jiný právní závěr („B není vlastníkem věci X“) než mezi účastníky B a C („B je vlastníkem věci X“).

Soudní praxe konstantně ve stejném duchu odpovídá i na otázku po subjektivních mezích právní moci v *(nesporném) dědickém řízení*. Ani v něm účinky meritorního rozhodnutí nemohou působit vůči jinému okruhu osob než těm, které se staly účastníky řízení (srov. § 175b a § 94 odst. 2). Z toho důvodu je pravomocné usnesení o dědictví (§ 175q) závazné pouze pro účastníky dědického řízení⁸¹⁴. Jiné osoby, které nebyly účastníky řízení o dědictví, se mohou žalobou podle třetí části o.s.ř. domáhat svého práva k věci, jež byla zařazena do aktiv dědictví⁸¹⁵.

Zvláštní řešení je třeba z pohledu *subjektivních mezí právní moci* vytknout v souvislosti s *nerozlučným společenstvím* ve sporu (§ 91 odst. 2). O nerozlučné společenství účastníků půjde v případech, kdy se účinky rozsudku vztahují shodně na všechny společníky⁸¹⁶. Pro posouzení, zda se jedná o nerozlučné společenství bude rozhodná hmotněprávní povaha předmětu sporu⁸¹⁷. Jestliže by na jedné (žalující) či druhé (žalované) straně sporu chyběl byť jen jediný účastník, jenž je (spolunositelem) hmotněprávního oprávnění (povinnosti), musí být žaloba pro nedostatek (aktivní či pasivní legitimace) zamítnuta⁸¹⁸. Tento aspekt nerozlučného společenství ústí v zásadu, kterou u nás artikuloval již *Hora*, podle něhož *všichni nerozluční společníci tvoří jednotnou stranu ve sporu*⁸¹⁹.

V důsledku platnosti této zásady musíme *rozlišovat mezi jednotlivými nerozlučnými společníky a nerozlučným společenstvím jako celkem*. Meritorní zamítnutí žaloby podané pouze proti jednomu (několika) z nerozlučných společníků proto nezakládá překážku věci rozsouzené pro opakovanou žalobu, jejímiž (aktivními nebo pasivními) nerozlučnými společníky budou všichni nositelé hmotněprávních oprávnění (povinností).

Ke shodnému závěru došla rovněž soudní praxe ve věci zamítnutí žaloby na přivolení k výpovědi z nájmu bytu dané pouze jednomu ze společných nájemců. Podle právní věty tohoto publikovaného rozhodnutí⁸²⁰ „pravomocné rozhodnutí o zamítnutí žaloby na přivolení k výpovědi z nájmu bytu, dané toliko jednomu z manželů, společných nájemců bytu, nezakládá překážku věci pravomocně rozsouzené pro řízení o

⁸¹⁴ Srov. Sborník IV s. 751.

⁸¹⁵ Srov. Rc 14/1992.

⁸¹⁶ Srov. *Winterová a kol.*, *Civilní právo procesní*, 2002, str. 159.

⁸¹⁷ Stejně *Drápal in Bureš, Drápal, Krčmář a kol.*, *O.s.ř. – komentář*, I. díl, 2006, str. 398.

⁸¹⁸ Srov. k tomu nejnověji judikaturu týkající se žalob na neplatnost veřejné (dobrovolné i nedobrovolné) dražby podle zákona č. 26/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů – Rc 53/2006 a Rc 54/2006.

⁸¹⁹ Srov. k tomu § 14 věta první c.ř.s. a *Hora*, *Čs. civilní právo procesní*, II. díl, 1928, str. 22.

⁸²⁰ Soubor C 804 = usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25.10.2001, sp. zn. 20 Cdo 1505/2000.

přivolení k nové výpovědi ze společného nájmu bytu, dané oběma manželům.“ Zdůrazňuji, že shodný závěr by platil i v případě, jestliže by se v následném řízení jednalo o tutéž výpověď (srov. k tomu i odůvodnění cit. rozhodnutí).

III.2.2. Právní moc ve vztahu k vedlejším účastníkům

O.s.ř. výslovně neřeší otázku, zda se účinky pravomocného rozhodnutí vztahují i na vedlejší účastníky. Drápal se v praktickém komentáři k o.s.ř. bez bližšího odůvodnění vyjadřuje k této otázce záporně⁸²¹. Naproti tomu Zoulik se v učebnici civilního procesu přiklání k názoru, že pravomocný rozsudek je závazný i pro vedlejší účastníky, „neboť v řízení mohli uplatňovat svá stanoviska, což soud v rozhodnutí bral v úvahu.“⁸²² Uvedený spor není nový. Již za platnosti c.ř.s. vyvolávala tato otázka rozdílného řešení v závislosti na tom, zda se jednalo o případ „pravidelné“ či „výjimečné“ vedlejší intervence⁸²³.

Podrobným způsobem je uvedená otázka účinků rozhodnutí vůči vedlejšímu účastníkovi řešena v německé úpravě. Podle § 68 dZPO přísluší pravomocnému rozsudku pro případ vedlejšího účastenství tzv. *Interventionswirkung*. Jedná se o účinek odlišný od právní moci⁸²⁴, jehož obsah spočívá v tom, že vedlejší účastník se ve vztahu k účastníkovi, kterého v řízení podporoval, nemůže dovolávat nesprávnosti vydaného rozhodnutí a případné vadné vedení řízení účastníkem může napadát jen v omezené míře⁸²⁵. Oproti tomu účinky právní moci mohou vedlejšího účastníka postihovat pouze v případech výjimečné vedlejší intervence, a to ve vztahu k tomu hlavnímu účastníkovi, který jím nebyl podporován (srov. § 69 dZPO).

Platné domácí civilněprocesní předpisy upravují jediný druh vedlejšího účastenství (§ 93). Přijaté řešení svou povahou odpovídá ustanovením c.ř.s. o pravidelné vedlejší intervenci (§§ 17 - 19 c.ř.s.). Úloha vedlejšího intervenienta je podle o.s.ř. pouze podpůrná⁸²⁶ a nenahrazuje proto roli samotného účastníka, jehož volba je pouze na žalobci. V dispoziční moci žalobce jako pána sporu (*dominus litis*) je nejen vymezení předmětu řízení, ale i určení

⁸²¹ Drápal in Bureš, Drápal, Krčmář a kol., O.s.ř. – komentář, I. díl, 2006, str. 734; implicitně je zřejmě míněn argument *a contrario*.

⁸²² Zoulik in Winterová a kol., Civilní právo procesní, 2002, str. 308.

⁸²³ Podle Hory, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 28 při pravidelné vedlejší intervenci „rozhodnutí ve věci hlavní zní jen pro nebo proti straně; také právní moc tohoto rozhodnutí postihne zpravidla jen ji“. Naopak při intervenci výjimečné, jež je dána povahou sporného právního poměru nebo zvláštním zákonným zmocněním (§ 20 c.ř.s.), „rozsudkem dojde účinné úpravy i poměr tohoto vedl. intervenienta k odpůrci této strany“ (Hora, ibidem, str. 29). Jako případy „výjimečné vedlejší intervence“ jsou nejčastěji uváděny: zcizení věci v spor uvedený, odkazovník ve sporu o neplatnost testamentu, popř. podnájemník na straně vypovídaného nájemníka (srov. k tomu Kolbaba, Rubeš, Tolar, Civilněprocesní předpisy, str. 126).

⁸²⁴ Tak např. Schilken in Münchener Kommentar ZPO, § 68, marg. č. 6 a tam citovaná literatura.

⁸²⁵ Srov. Schilken, Zivilprozessrecht, marg. č. 701.

⁸²⁶ Srov. k tomu § 93 odst. 3 věta třetí (arg. „podporuje“) a německý výraz *Strelthelfer*, kterého užívá Fasching, Lehrbuch, marg. č. 393.

okruhu osob, které bude rozhodnutí vázat⁸²⁷. To je podstatné i z hlediska účinků právní moci; tato nepůsobí vždy jen ve prospěch žalobce, ale v případě procesního neúspěchu i proti němu. Byť zákon uvádí, že vedlejší účastník má „stejná práva a povinnosti jako účastník“ (§ 93 odst. 3), nelze uvedené pravidlo chápat jako výjimku z platnosti *dispoziční zásady*. V jejím důsledku není možno rozhodnutí přiznat *vůči vedlejšímu intervenientovi* bez dalšího *nejen účinky právní moci*, ale např. ani *vykonatelnosti*⁸²⁸ či *pravotvornosti*⁸²⁹.

Objektivní význam vedlejší intervence je proto menší, než by se na první pohled mohlo zdát⁸³⁰. Vedle zájmu na *přesnějším zjištění skutkového stavu* v důsledku větší aktivity účastníků⁸³¹ sehrává významnou roli při úpravě tohoto institutu i *faktická prejudiciálnost* vydaného rozhodnutí⁸³².

Přes absenci účinků právní moci rozhodnutí vydaného např. ve sporu mezi věřitelem a dlužníkem pro následné řízení mezi věřitelem a ručitelem totiž nelze nevidět, že vyhovující rozsudek z prvního sporu *fakticky ztěžuje vyhlídky ručitele na úspěch v následném řízení*. Ručitel bude přinejmenším nucen procesními prostředky *přesvědčit* soud o věcné nesprávnosti původního rozhodnutí, které bude jistě na návrh věřitele provedeno k důkazu a z něhož bude soud při hodnocení předběžné otázky pravidelně vycházet. Již v tomto nebezpečí ztíženého procesního postupu je podle mého názoru třeba spatřovat *právní zájem* na výsledku prvního řízení, jež ručitele opravňuje k účasti v něm (§ 93 odst. 1)⁸³³.

Konečně lze uvést, že teze o účincích pravomocného rozhodnutí i vůči vedlejším účastníkům *nevyhovuje struktuře* institutu právní moci. Má-li být právní moc „jediná a jednotná“ (Zoullk), *nelze mezi jejími jednotlivými účinky rozlišovat na subjektivním základě*. Výše uvedená teze však této zásady nedbá. Vůči třetím osobám (vedlejším účastníkům) hodlá rozšiřovat pouze ten účinek pravomocného rozhodnutí spočívající v jeho *závaznosti*. Do důsledku pojato by však muselo rovněž platit, že vůči vedlejším intervenientům se uplatní rovněž *účinek nezměnitelnosti rozhodnutí*. Pro zřejmou nerozumnost je však takový účinek

⁸²⁷ Srov. k tomu Winterová, Příspěvek k diskusi, Právní praxe 1997, str. 626.

⁸²⁸ Je samozřejmé, že dlužník vystupující jako vedlejší účastník ve sporu mezi věřitelem a ručitelem na podporu dlužníka nebude v případě neúspěchu ručitele ohrožen exekucí na základě titulu vydaného v tomto řízení.

⁸²⁹ Nelze připustit, aby se při vypořádání pohledávek a dluhů vzniklých za trvání společného jmění manželů nezasahovalo do právních poměrů třetích osob, byť by se tyto zúčastnily řízení jako vedlejší účastníci, srov. Sborník IV, str. 504.

⁸³⁰ Stejně Grunsky, Grundlagen, str. 299.

⁸³¹ Srov. k tomu Schilken in MünchKommZPO, § 68, marg. č. 1.

⁸³² Rovněž Schilken, tamtéž, § 66, marg. č. 15 hovoří o případech, ve kterých „Rechtskraftwirkungen nicht eintreten, wohl aber eine tatsächliche Vorentscheidung [zvýraznil B.D.] für Anspruch oder Verpflichtung des Dritten getroffen wird.“

⁸³³ Srov. Schilken, ibidem, § 66, marg. č. 15.

třeba odmítnout⁸³⁴. Na tomto pozadí se podle mého názoru potvrzuje platnost *jiné teze – kde mezi procesními subjekty není nezměnitelnosti, nemůže být ani závaznosti a naopak.*

III.3. Rozšíření účinků právní moci z důvodu právního nástupnictví

Ze zásadního omezení účinků právní moci pouze *na účastníky řízení* (§ 159a odst. 1) známe několik *výjimek*. Dříve než pojednáme o těch, které jsou výslovně zákonem upraveny (C.III.4.), je zapotřebí věnovat se jiným, na které zákon nepamatoval. Jedná se především o problematiku *rozšíření účinků právní moci na právní nástupce účastníků*, jež dosud není (a ani nebyla v žádné z historických domácích legislativních úprav) *pozitivně regulována*⁸³⁵, ohledně jejíhož řešení však v poválečné době panuje *zásadní shoda*⁸³⁶. Mám za to, že právě tyto okolnosti – tj. nedostatek pozitivní úpravy a „obecné“ (rozuměj blíže neargumentované) přijetí teze o účincích právní moci i na právní nástupce – přímo vybízejí k podrobnějšímu kritickému rozboru. Atraktivita tématu je dána i tím, že *právní nástupnictví* (universální či singulární sukcese) je obecně chápáno jako *hmotněprávní kategorie*, tj. jako vstup nástupnického subjektu do *materiálních práv či povinností* jeho předchůdce⁸³⁷. Jsou-li však účinky právní moci *jevem výlučně procesním*, je třeba promýšlet otázku, nakolik má právní nástupnictví za následek *vstup i do těch práv a povinností procesní povahy, jež jsou založena pravomocným soudním rozhodnutím*.

III.3.1. K pojmu právního nástupnictví

Právní nástupnictví je tradičním institutem hmotného práva. Ve své podstatě znamená *odvození právního postavení nástupnického subjektu od subjektu jeho právního předchůdce*⁸³⁸. V závislosti na tom, zda právní nástupce vstupuje v sumu všech převoditelných práv a povinností svého předchůdce či nikoliv, hovoříme o *universální* či

⁸³⁴ Srov. též odmítnavé stanovisko *Rubeše* in *Handl, Rubeš*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 421 týkající se překážky litispendence.

⁸³⁵ Jedinou výjimku, jež je mi známa, tvořilo ust. § 428 odst. 1 osnovy c.ř.s. Toto ustanovení však bylo při legislativních pracích ze zákona vypuštěno. Viz k tomu *Materialien*, II. svazek, str. 323.

⁸³⁶ Srov. v novější domácí literatuře *Česka a kol.*, *Občanské právo procesní*, str. 215; *Zoullk* in *Winterová a kol.*, *Civilní právo procesní*, 2002, str. 308; *Steiner* in *Handl, Rubeš*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 1985, str. 706 nebo *Drápal* in *Bureš, Drápal, Krémář a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 2006, str. 734.

⁸³⁷ Srov. *Drápal* in *Bureš, Drápal, Krémář a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 2006, str. 492.

⁸³⁸ Srov. k tomu *výklady ve Fiála a kol.*, *Občanské právo hmotné*, 2002, str. 112.

singulární sukcesi. K takovým *převodům* či *přechodům*⁸³⁹ práv a povinností dochází v právním životě poměrně běžně. Z hlediska *procesního práva* nabývá právní nástupnictví na významu zejména tehdy, jestliže dojde k *převodu* či *přechodu práva nebo povinnosti*, která je nebo byla *předmětem řízení, resp. předmětem rozhodnutí*. Předmětem řízení, resp. rozhodnutí je „přecházející“ právo nebo povinnost v případě, kdy od posouzení jeho existence či neexistence závisí zodpovězení otázky po *věcné legitimaci*⁸⁴⁰.

O právním nástupnictví je samozřejmě namístě hovořit i tam, kde právní nástupce nevstupuje v postavení, jež by bylo v kvantitativně či kvalitativně zcela totožné s postavením jeho právního předchůdce⁸⁴¹. Jako příklad *kvantitativně* odlišného právního nástupnictví lze uvést postoupení pouze části zažalované pohledávky, jako případ *kvalitativně* odlišného nástupnictví možno předestřít nabytí pouhé detence věci.

U *fyzických osob* dochází k *universálnímu právnímu nástupnictví* (universální sukcesi) typicky v *případě dědění*⁸⁴². *Dědic* vstupuje okamžikem smrti zůstavitele do všech jeho práv a povinností, které nejsou vázány pouze na osobu zůstavitele a u nichž není stanoven zvláštní režim právní úpravy⁸⁴³. *Neuner* proto v souvislosti s děděním hovoří o *přechodu právního postavení zůstavitele* na jeho právního nástupce⁸⁴⁴. *Universálními nástupci právnických osob* jsou ti, na něž při zrušení právnické osoby bez likvidace nebo v jiných zákonem stanovených případech *přešlo její jmění* (např. při fúzi nebo převodu jmění na společníka, srov. § 69a a § 69b)⁸⁴⁵. Jměním podnikatele, který je právnickou osobou, zákon rozumí soubor jeho veškerého majetku a závazků (§ 6 odst. 2 věta druhá obch. z.).

Na roveň universální sukcesi nelze stavět případ *prodeje podniku* (§§ 476 a násl. obch. z.), neboť podnik podle domácí právní úpravy není nositelem práv a povinností (subjektem právních vztahů, srov. § 5 obch. z.). Prodejem podniku proto dochází pouze k singulární sukcesi ohledně těch práv a povinností majitele podniku, jež jsou s jeho prodejem spojeny (§ 477 odst. 1 obch. z.).

V případech *singulární sukcese* naproti tomu nemá smyslu mezi fyzickými a právnickými osobami rozlišovat. Právní nástupnictví nikoliv všech, nýbrž jednoho či několika práv či povinností, se neliší v závislosti na tom, zda je jeho nositelem osoba fyzická či právnická. Rozdílu rovněž nečiní, jestliže k singulárnímu nástupnictví dochází na základě právního úkonu (převod) nebo z důvodu jiné právní skutečnosti (přechod). Jako závažnější se

⁸³⁹ O *převodu* hovoříme tehdy, jestliže k nabytí práva či povinnosti dochází na základě projevu vůle (typicky smlouvou). O *přechodu* lze mluvit pouze tam, kde k nabytí práva či povinnosti dojde jinak než na základě projevu vůle (např. ze zákona, rozhodnutím státního orgánu, apod.).

⁸⁴⁰ Shodně *Gotwald* in *Münchener Kommentar ZPO*, § 325, marg. č. 14.

⁸⁴¹ Srov. *Drápal* in *Bureš, Drápal, Krčmář a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 2006, str. 494.

⁸⁴² Jako zvláštní případ universální sukcese bývá uváděno pravomocné *uložení restu propadnutí majetku* podle § 52 tr.z.

⁸⁴³ Srov. *Flata a kol.*, *Občanské právo hmotné*, 2002, str. 392.

⁸⁴⁴ *Neuner*, *Grundriß*, str. 199 („... die ganze Rechtsstellung auf den Rechtsnachfolger übergeht“).

⁸⁴⁵ Tak *Drápal* in *Bureš, Drápal, Krčmář a kol.*, O.s.ř. – komentář, I. díl, 2006, str. 485.

ovšem může jevit otázka, zda má na singulární sukcesi vliv *věcná* nebo *obligační povaha* práva či povinnosti, jež je předmětem nástupnictví. Klíčem k řešení této problematiky je podle mého názoru teze o přípustnosti *kvalitativně* odlišného právního nástupnictví.

Nemá tedy smyslu rozlišovat, zda-li v důsledku právního úkonu došlo k převodu věcného (vlastnictví) nebo pouze obligačního práva (nájem) na nabyvatele⁸⁴⁶. Po právní moci rozsudku, kterým byla např. zamítnuta *vlastnická žaloba* žalobce A-a na vydání věci, je z hlediska právního nástupnictví nerozhodné, zda úspěšný žalovaný B věc následně *prodal* či *pronajal* osobě C. Nabyvatel C bude v obou případech právním nástupcem B-a se všemi důsledky, které z toho mohou vyplývat i pro procesní právo⁸⁴⁷.

Konečně upozorňuji, že o případ singulární (ani universální) sukcese nejde v tam, kde nositel oprávnění (např. věřitel) převede na třetí osobu *právo domáhat se vlastním jménem plnění na dlužníkovi* (srov. § 530 odst. 1 o.z.). Zde nedochází k převodu práva, poněvadž jeho nositel zůstává stejný⁸⁴⁸, nýbrž ke zvláštní úpravě *procesní legitimace*⁸⁴⁹, která třetí osobě umožňuje vést vlastním jménem s úspěchem soudní řízení⁸⁵⁰. Účinky pravomocného rozsudku zde působí i proti nositeli práva (věřiteli), byť se řízení neúčastnil, avšak nikoliv z důvodu právního nástupnictví, ale z důvodů čistě procesních (srov. C.III.4.2.).

III.3.2. Časová hlediska právního nástupnictví

Problematika časových hledisek právního nástupnictví se klade zejména v souvislosti s možným *vlivem právního nástupnictví na procesní vztahy*. Situace, kdy v důsledku právního nástupnictví (universální či singulární sukcese) dojde – při splnění podmínek stanovených procesním právem – *k nástupnictví rovněž v oblasti procesních vztahů*, nazýváme *procesním nástupnictvím*. Přiložením procesního „filtru“ na skutkové podstaty právního nástupnictví můžeme abstrahovat *tři časová pásma*, v nichž existence právního nástupnictví může mít rozdílný *dopad na procesní vztahy*. Důsledky takového vlivu mohou dokonce ústit v *rozdílnou právní úpravu procesního nástupnictví v závislosti na čase*, kdy k právnímu nástupnictví došlo. *První skupinu* tvoří případy, kdy k právnímu nástupnictví dojde *v době*

⁸⁴⁶ Srov. Rosenberg/Schwab/Gottwald, Ziviprozessrecht, 2004, str. 1078, marg. č. 9.

⁸⁴⁷ Z hlediska účinků právní moci se jedná především o to, že projednání případné následné žaloby A-a proti C-ovi na vydání věci bude – bez ohledu na to, zda je C věcněprávním či obligačním nástupcem B-a – bránit překážka věci pravomocně rozhodnuté.

⁸⁴⁸ Nejde samozřejmě ani o zastoupení, jak se podává z vlastního textu zákona (arg. „sám svým jménem“).

⁸⁴⁹ Škárová in Jehlička/Švestka/Škárová a kol., O.z. – komentář, 2002, str. 638 hovoří poněkud nepřesně o tom, že „jde o úpravu aktivní legitimace“, z čehož není zřejmé, zda má na mysli *aktivní legitimaci věcnou či procesní*. Prvně uvedená je spjata s nositelem hmotněprávního oprávnění, jímž však postupitel, který svůj nárok postoupil, již není.

⁸⁵⁰ K pojmu procesní legitimace srov. Winterová a kol., Civilní právo procesní, 2002, str. 149.

před zahájením řízení, tj. typicky před okamžikem dojití žaloby soudu (§ 82 odst. 1). Druhou situací jsou případy, kdy ke změně nositele práva či povinnosti, o něž v řízení jde (tj. ke změně aktivní či pasivní věcné legitimace), dojde v období od zahájení řízení do jeho pravomocného skončení. Konečně za třetí jsou myslitelné i případy právního nástupnictví po pravomocném skončení řízení. Tato různá časová hlediska v podstatě respektuje i domácí procesní úprava.

Pokud jde o první časové pásmo ukončené okamžikem zahájení civilního řízení (§ 82 odst. 1), lze zásadně vyjít z toho, že právní nástupnictví v tomto období provedené zůstává bez vlivu na procesní vztahy již z toho prostého důvodu, že v této době žádné procesní vztahy ještě neexistují⁸⁵¹. Současná procesní úprava však v zájmu procesní ekonomie⁸⁵² (a zřejmě i v zájmu zjištění skutečného stavu věci⁸⁵³) prostřednictvím institutů tzv. přistoupení a záměny účastníků (§ 92 odst. 1 a 2) umožňuje, aby došlo k odstranění nedostatku věcné legitimace, který tu byl již v době zahájení řízení⁸⁵⁴. K tomu dochází na návrh žalobce buď přistoupením dalšího účastníka do řízení nebo záměnou některého z dosavadních účastníků za jiného účastníka, k níž je vyžadován souhlas žalovaného⁸⁵⁵. Tím právní úprava dopadá i na situace právního nástupnictví, k nimž došlo před zahájením řízení, avšak žalobcem nebyla změna hmotněprávního stavu v žalobě zohledněna. České procesní právo tak oproti tradičním úpravám civilního procesu⁸⁵⁶ reguluje jev, který bychom mohli označit za *dobře procesní nástupnictví*.

Domácí procesní úprava reaguje rovněž na případy vyvolané právním nástupnictvím, k němuž došlo za řízení (tj. od zahájení řízení do okamžiku vydání rozhodnutí, resp. do okamžiku pravomocného skončení řízení), tj. na případy druhé skupiny. Rozlišuje přitom mezi procesním nástupnictvím se ztrátou procesní subjektivity (§ 107) a mezi procesním nástupnictvím, které není podmíněno ztrátou procesní subjektivity (107a). Druhá ze

⁸⁵¹ Srov. *Leipold in Stein/Jonas, Kommentar ZPO*, § 325, marg. č. 16.

⁸⁵² Tak i *Drápal in Bureš, Drápal, Krčmář a kol., O.s.ř. – komentář*, I. díl, 2006, str. 404.

⁸⁵³ Ustanovení § 92 má svého předchůdce v ustanovení § 415 o.s.ř. 1950, který byl – jak vyplývá z důvodové zprávy k němu – koncipován po vzoru čl. 166 sovětského G.P.K.. Srov. *Spáčil, Sporné otázky, Právní praxe 1995*, str. 403, který na tomto základě – zřejmě správně – staví zmíněné procesní instituty do souvislosti se zásadou materiální pravdy.

⁸⁵⁴ Je však třeba upozornit, že ze samotného textu § 92 taková (časová) podmínka nevyplývá. A nevyplývala ani historicky z úpravy § 415 o.s.ř. 1950, jak potvrzuje autor příslušného místa in *Rubeš, O.s.ř. – komentář*, II. díl, 1959, str. 666 („Ustanovení § 415 platí jak pro případy, že žalobce nebo žalovaný neměl už od začátku řízení legitimaci, tak na případy, že jí pozbyl během řízení v první stolici.“).

⁸⁵⁵ U přistoupení (§ 92 odst. 1) a u záměny (§ 92 odst. 2), je souhlas toho, kdo má do řízení přistoupit, resp. toho, kdo má být za dosavadního účastníka zaměněn, vyžadován pouze v případě, že bude vystupovat na straně žalobce.

⁸⁵⁶ C.f.s. záměnu účastníků při počátečním nedostatku věcné legitimace neumožňovalo (srov. § 234 c.f.s.). Německá procesní úprava záměnu účastníků pozitivně nereguluje a názory na ni se velmi různí, jak ukazuje českému čtenáři již *Fiala, Změna účastníka, AUC – Iuridica* č. 1/1961, str. 68, pozn. č. 1.

skutkových podstat byla upravena až tzv. *velkou novelou o.s.ř. z roku 2000*⁸⁵⁷, přičemž ve své podstatě překryla případy *právního nástupnictví, na které se do té doby vztahovala úprava § 92*⁸⁵⁸. Touto – byť ne zcela zdařilou⁸⁵⁹ – právní úpravou se zákonodárce jednoznačně postavil na stanovisko, že *za trvání řízení nemá právní nástupnictví automaticky za následek nástupnictví procesní*⁸⁶⁰. To platí i pro případy procesního nástupnictví v případě ztráty způsobilosti být účastníkem řízení (§ 107), neboť také zde soud usnesením rozhoduje (být bez návrhu), s kým bude v řízení pokračováno (§ 107 odst. 1 in fine).

Příklad: (40) V důsledku této zásady musí platit, že nenavrhne-li žalobce A ve sporu proti B-ovi v případě postoupení zažalované pohledávky v *průběhu řízení* vstup jejího nabyvatele (postupníka) C-a do řízení (§ 107a), může se nabyvatel C domáhat samostatnou žalobou jejího přiznání na žalovaném B. Takové žalobě nebrání překážka zahájeného řízení (§ 83 odst. 1) ani překážka věci rozsouzené (§ 159a odst. 5), neboť C je pouze právním nikoliv však procesním nástupcem A-a. Proti jednomu žalovanému B tedy mohou v takovém případě být vedeny dva procesy o stejné právo (povinnost)⁸⁶¹.

Jiného řešení vyžadují případy, které bychom zařadili do *třetího časového pásma*, tj. situace, kdy *k právnímu nástupnictví dochází po právní moci meritorního soudního rozhodnutí (post rem iudicatam)*. Domácí procesní úprava o takových situacích tradičně – na rozdíl např. od úpravy německé (§ 325 odst. 1 dZPO)⁸⁶² – mlčí. Nelze však jednoduše *argumentovat a contrario*, že není-li procesní nástupnictví v důsledku universální či singulární sukcese, ke které došlo po pravomocném skončení řízení, výslovně upraveno, nemůže k němu docházet⁸⁶³. Faktické *důsledky* takového závěru by byly *nežádoucí*⁸⁶⁴.

Dospěl tedy Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 29.8.2002, sp.zn. 26 Cdo 2658/2000⁸⁶⁵ ke správnému závěru, podle kterého v případě zániku nájemního poměru rozvedeného manžela – vylučného nájemce bytu – přechází omezení (oprávnění) založená pravomocným soudním rozhodnutím vydaným v řízení o zrušení práva společného nájmu bytu manžely na jeho právního nástupce (nového nájemce bytu); toto

⁸⁵⁷ Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁸⁵⁸ To uznal i zákonodárce, který k § 92 připojil odst. 3, jímž se omezuje rozsah použití institutů přistoupení a záměny účastníků pouze na případy nedostatku věcné legitimace již na počátku řízení.

⁸⁵⁹ Být k procesnímu nástupnictví podle § 107a dochází rozhodnutím na základě dispozitivního úkonu žalobce, neupravuje jej zákonodárce v příslušné rubrice hlavy první části třetí o.s.ř. („Účastníci“, případně „Úkony účastníků ve věci samé“), ale zcela nesystematicky pod rubrikou „Překážky postupu řízení“. Při právním nástupnictví, které nemá za následek ztrátu procesní subjektivity, se však o překážku postupu řízení nejedná.

⁸⁶⁰ Toto nesprávné stanovisko bylo však převážnou částí právní praxe zastáváno, viz především *Bureš, Drápal, K procesnímu nástupnictví*, Právní rozhledy 1997, str. 161 – 170 a z judikatury SJ č. 11/1997.

⁸⁶¹ Úspěšný by však měl v řízení být pouze jeden z žalobců, poněvadž jen jeden může být aktivně věcně legitimován (srov. však § 526 odst. 1 věta druhá o.z. a z něj plynoucí otázky).

⁸⁶² Vedle mých vývodů shora ad C.III.3. srovnej též v této souvislosti poznatky *Grňovy* k historické úpravě obecnoprávní a původní úpravy francouzské, viz *Grňa*, Prejudicialita, str. 55 a násl.

⁸⁶³ Připomínám v této souvislosti, že *argument a contrario* není argumentem čistě logickým, nýbrž je podmíněn hodnotově. Proto ani jeho použití nemůže být paušální.

⁸⁶⁴ Ať již z důvodu právní jistoty či z hlediska příslušného zatížení soudů, neboť spory by se neustále opakovaly.

⁸⁶⁵ Publikováno pod Soubor C 1364.

rozhodnutí představuje překážku věci pravomocně rozsouzené pro řízení o žalobě nového nájemce bytu na vyklizení rozvedeného manžela, jemuž svědčí k tomuto bytu právo na bydlení.

Otázka, která na tomto pozadí vyvstává zní, jakým způsobem lze – ohlédneme-li od *vhodnosti* takového řešení – takový závěr *teoreticky odůvodnit*. Pokusu o její zodpovězení se věnujeme následně.

III.3.3. Právní nástupnictví *post rem iudicatam*

Existuje-li zvýšený zájem na *rozšíření účinků právní moci i na jiné osoby* než na účastníky řízení, měl by zákon takové výjimky výslovně upravit⁸⁶⁶. Nečiní-li tak, je třeba nejprve zkoumat, zda je subjektivní rozšíření účinků právní moci kryto rovněž samotným *účelem tohoto právního institutu*. Dále je žádoucí, aby rozšíření účinků právní moci bylo alespoň *nepřímým doloženo na pozitivním právním materiálu*⁸⁶⁷. Konečně je podle mého názoru zapotřebí zjišťovat, jestli takové řešení není *nepřiměřeným zásahem do sféry oprávněných zájmů třetí osoby*, na kterou se mají účinky právní moci vztahovat. Pouze při splnění těchto předpokladů mám za to, že lze – i bez výslovné právní úpravy – v určitých případech rozšíření účinků právní moci na třetí osoby odůvodnit.

Zvýšený zájem na rozšíření účinků právní moci i na osoby, jež se staly právními nástupci účastníků po právní moci rozhodnutí (*post rem iudicatam*), vyplývá z požadavků *právní jistoty a bezrozpornosti v rozhodování soudů*. Jde o *zájem veřejný*, od jehož sledování závisí zejména zajištění *autority soudů* jako orgánů státu.

Autoritě soudů by jistě neprospělo, jestliže by v řízení *neúspěšný účastník* mohl jeho pravomocný *výsledek obejít* tím, že např. postoupí pohledávku, jejíž existence nebyla shledána důvodnou, třetí osobě, která by se jejího přiznání v soudním řízení mohla opětovně domáhat. Ruku v ruce s tím souvisí i zmíněný požadavek *bezrozpornosti v rozhodování soudů*, jenž může být vážně narušen případě, kdy soudy o *stejném právním následku*⁸⁶⁸ rozhodují rozdílně.

Takto formulovaný *veřejný zájem koinciduje s účelem institutu právní moci*. Jestliže by v případech právního nástupnictví po pravomocném skončení řízení nedocházelo k rozšíření účinků právní moci i na sukcesory, nemohli bychom hovořit o *trvalosti řešení*

⁸⁶⁶ Stejně *Gottwald* in *Münchener Kommentar ZPO*, § 325, marg. č. 5.

⁸⁶⁷ Srov. *Weinberger*, *Norma a instituce*, str. 165.

⁸⁶⁸ Nelze zapomínat, že v důsledku právního nástupnictví se nemění povaha práva či povinnosti, které je postupováno. Jestliže by se obsah povinnosti změnil, nešlo by již o pouhé právní nástupnictví. Srov. k tomu *Fasching*, *Lehrbuch*, marg. č. 1526 („Voraussetzung ist, dass der Anspruch durch die Einzelrechtmachfolge identisch geblieben ist, also keine inhaltliche Änderung erfahren hat.“).

právního konfliktu ani o účinné ochraně právních vztahů, jež byly v řízení zjištěny (srov. B.II.1.2.). Stejně tak lze význam právního nástupnictví *post rem iudicatam* pro vymezení subjektivních mezí právní moci podpořit stanoviskem Horovým, podle něhož se „rozšířením právní moci rozsudku i na nabyvatele předejde se množení sporů (proti zciziteli a pak nový proti nabyvateli), k němuž vede názor opačný.“⁸⁶⁹ Připomínám, že *snížení zatížení soudů* rovněž patří mezi cíle, kterých je úpravou právní moci dosahováno (B.II.1.2. in fine).

Máme-li uvedené teleologické pozadí alespoň nepřímým podložit pozitivním právním materiálem, nelze přehlédnout ustanovení § 256 odst. 1, které upravuje subjektivní rozšíření účinků *vykonatelnosti rozhodnutí (v užším smyslu)* i na právní nástupce účastníků skončeného nalézacího řízení. Byť z *teoretického pohledu* není mezi právní mocí a vykonatelností vztahu vzájemné podmíněnosti (B.III.3.2.), platná zákonná úprava vychází ze zásadní *vázanosti vykonatelnosti rozhodnutí na jeho právní moc* (§ 161). Ustanovení § 256 odst. 1 nepředstavuje prolomení uvedené zásady, nýbrž její potvrzení. Tento závěr podpořit následující úvahou: Jestliže by *rozšíření subjektivních mezí vykonatelnosti* rozhodnutí nebylo zároveň doprovázeno *rozšířením subjektivních mezí právní moci*, mohl by povinný fakticky zmařit výkon rozhodnutí podáním žaloby na vydání bezdůvodného obohacení proti právnímu nástupci oprávněného, kterou by se domáhal navrácení vymožené částky⁸⁷⁰.

Úpravu § 256 nelze ovšem ve vztahu k právní moci interpretovat analogicky tím způsobem, že by stanovila podmínky pro prokázání přechodu práva nebo povinnosti z pravomocného rozhodnutí na právního nástupce v případném následném nalézacím řízení. Pro prokázání této skutečnosti nejsou stanovena žádná zvláštní pravidla a soud proto otázku, zda se účinky předchozího pravomocného rozhodnutí vztahují i na účastníky nalézacího řízení, šetří z úřední povinnosti podle obecné úpravy (srov. § 103 ve spojení s § 104 odst. 1 a § 159a odst. 5)⁸⁷¹.

V této souvislosti ustanovení § 256 rovněž ukazuje, že vstup právního nástupce původního účastníka do *práv a povinností, která vyplývají z vykonatelného (a pravomocného) soudního rozhodnutí*, není podmíněn jakoukoliv procesní (soudní) ingerencí. Lze tedy tvrdit, že k *procesnímu nástupnictví post rem iudicatam* v důsledku universální či singulární *sukcese* dochází *eo ipso okamžikem jejího uskutečnění*. Nástupnický subjekt tímto okamžikem vstupuje nejen do práv či povinností hmotněprávní povahy, ale stává se z tohoto titulu *rovněž*

⁸⁶⁹ Hora, Čs. civilní právo procesní, II. díl, 1928, str. 179.

⁸⁷⁰ Soud v nalézacím řízení by původním pravomocným odsuzujícím rozsudkem z důvodu nedostatku totožnosti účastníků řízení nebyl vázán, byť by se v podstatě jednalo o *případ obsahové neslučitelnosti žalob na plnění* (k tomu C.I.3.2.).

⁸⁷¹ Otázkou zkoumání totožnosti účastníků v souvislosti s právním nástupnictvím po právní moci rozhodnutí se zabýval rovněž Ústavní soud, srov. ÚS sv. 32, č. 44, str. 421.

účastníkem vztahů procesních, které byly založeny vykonatelným (a pravomocným) soudním rozhodnutím (B.II.4.).

Tento závěr zřejmě nebude vyvolávat pochybnosti v případech *universální sukcese*⁸⁷². To vyplývá z její povahy⁸⁷³, která znamená vstup nástupce do všech práv a povinností jeho právního předchůdce, které nejsou vázány pouze na osobu předchůdce a u nichž není stanoven zvláštní režim právního nástupnictví. Uvedený fakt výstižně zachycuje již citovaný *Neuner*, podle kterého v případě *universální sukcese* dochází k *přechodu právního postavení zůstavitele* na jeho právního nástupce jako celku⁸⁷⁴. Obdobně se k věci vyjadřuje i *Goldschmidt*, jenž však v důsledku provedené sukcese nehovoří o nástupnictví do procesního vztahu, ale do „procesní situace“⁸⁷⁵.

Tradičně více sporů vyvolává otázka, zda k *procesnímu nástupnictví post rem iudicatam* dochází i v případech *sukcese singulární*⁸⁷⁶. Přitom z hlediska konkrétního práva či povinnosti, o které v řízení šlo, nečiní kvalitativního rozdílu, zda k jeho převodu či přechodu dojde v důsledku sukcese singulární nebo *universální*. Ve sporném soudním řízení se obvykle neprojednává celá suma práv či povinností, ale posuzuje se existence či neexistence jednoho určitého právního následku. Je pak z *procesního pohledu* lhostejné, z jakého právního důvodu došlo ke změně nositele oprávnění či povinnosti (ke změně věcné legitimace), jichž se právní následek týká. Lze argumentovat i tak, že *právo na soudní ochranu*, se nerealizuje pouze vydáním soudního rozhodnutí, nýbrž trvá i po pravomocném skončení řízení⁸⁷⁷ a nemůže být od výsledku řízení separováno. Každá změna nositele práva, jemuž byla poskytnuta soudní ochrana, s sebou nese přenos této ochrany⁸⁷⁸. Jinými slovy lze říci, že právo na soudní ochranu není právem ryze osobním, nýbrž *právem spojeným s osudem jeho objektu*⁸⁷⁹.

⁸⁷² To dokazuje již judikatura prvorepublikového Nejvyššího soudu, která i při nedostatku výslovné právní úpravy procesní nástupnictví v případech *universální sukcese post rem iudicatam* uznávala. Srov. k tomu rozh. Vážný č. 9626 a rozh. Vážný č. 17829.

⁸⁷³ Tak i *Fasching*, Kommentar öZPO, III. díl, § 411, marg. č. 48.

⁸⁷⁴ *Neuner*, Grundriß, str. 199 („... die ganze Rechtsstellung auf den Rechtsnachfolger übergeht“). Tento závěr lze samozřejmě uplatit i na případ přechodu jmění zaniklé právnické osoby na jejího právního nástupce.

⁸⁷⁵ *Goldschmidt*, Prozeß als Rechtslage, str. 145 („... die Prozeßnachfolge eine Nachfolge nicht in das „Prozeßrechtsverhältnis“, sondern in die Prozeßlage ist...“).

⁸⁷⁶ Srov. domácí již citovaná rozhodnutí Vážný č. 9626, rozh. Vážný č. 17829, jakož i odchylné rozh. Vážný č. 11446.

⁸⁷⁷ Z takového pojetí vychází i Ústavní soud (ÚS sv. 8, č. 83, str. 275), podle něhož rozhodoval-li soud o věci již pravomocně rozhodnuté, porušil tím právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

⁸⁷⁸ Lze tedy parafrázovat *Macurovo* tvrzení o nemožnosti „postoupit jinému subjektu pouhé právo na soudní ochranu, aniž by byla postoupena také konkrétní pohledávka“, viz *Macur*, Civilní proces, PR č. 2/1996, str. 44, ve smyslu „nelze postoupit jinému subjektu judikovanou pohledávku, aniž by spolu s ní byla přenesena soudní ochrana, která jí byla poskytnuta.“

⁸⁷⁹ Jinak shora citovaný *Goldschmidt*, který „der Anspruch auf staatliche Justizgewährung“ považuje za „Ausfluß des Persönlichkeitsrechts“, viz *Goldschmidt*, Prozeß als Rechtslage, str. 145.

Nevidím tedy důvodu, proč by i singulární sukcese, ke které dojde po pravomocném skončení řízení, neměla mít za následek *vstup nástupnického subjektu i vztahů procesních*, představovaných jistém smyslu komplexem práv a povinností vyplývajících z práva na soudní ochranu.

Závěrem je třeba ještě zkoumat, zda teze o procesním nástupnictví do vztahů založených pravomocným soudním rozhodnutím v důsledku *universální či singulární sukcese post rem iudicatam* nepředstavuje *nepřiměřený zásah do sféry oprávněných zájmů osoby*, která má do těchto vztahů vstoupit. Předně je žádoucí poznamenat, že nabyvatel již *judikovaného práva*, resp. *povinnosti*, zná – na rozdíl od toho, kdo právo či povinnost nabývá ještě za probíhajícího řízení – výsledek řízení a tím i procesní následky, které s sebou pravomocné (a vykonatelné) rozhodnutí nese⁸⁸⁰. Má-li stran takové transakce pochybnosti, nemusí ji uskutečňovat⁸⁸¹. Nelze tedy tvrdit, že procesní nástupnictví je v těchto případech nabyvateli práva proti jeho vůli „vnucováno“. Dále nelze zapomínat, že v důsledku provedené sukcese vstupuje nabyvatel do procesních vztahů, jež nadále projevují určitou dynamiku. Nabyvatel tak v důsledku nástupnictví může disponovat prostředky ke zvrácení pro něj nepříznivého procesního stavu (srov. *procesní legitimace* k podání mimořádných opravných prostředků). Již z těchto důvodů, podle mého názoru, nelze hovořit o nepřiměřeném zásahu do sféry oprávněných zájmů nabyvatele *judikovaného práva či povinnosti*.

Pochybnosti může vyvolávat pouze případ nabytí práva či povinnosti v *dobré víře*, že nebylo předmětem pravomocného soudního rozhodnutí. Za současného právního stavu, kdy ochrana dobré víry je nedostatečně provedena i v oblasti hmotného práva, však případné omezení subjektivního rozsahu účinků právní moci není odůvodnitelné. Věc je však možno promýšlet z hlediska *de lege ferenda*⁸⁸².

Na základě výše uvedených úvah mám tedy za to, že *universální či singulární sukcese práva či povinnosti*, k níž došlo po skončení řízení, jehož předmětem přecházející právo či povinnost bylo, má za následek vstup jeho nabyvatele do procesních vztahů založených pravomocným rozhodnutím (tj. procesní nástupnictví). V důsledku tohoto procesního nástupnictví dochází i k *rozšíření účinků právní moci na nabyvatele* *judikovaného práva či povinnosti*. Tento závěr však nemá zakrýt fakt, že toto výjimečné rozšíření účinků právní moci na třetí osoby by mělo být zákonem *výslovně upraveno*.

⁸⁸⁰ Srov. *Grunsky, Grundlagen*, str. 539.

⁸⁸¹ To platí i v případě dědění, neboť zákon poskytuje dědici právo dědictví odmítnout (§ 463 odst. 1 o.z.).

⁸⁸² Podkladem pro tyto úvahy může být i komparace zahraničních úprav či právní praxe. Srov. k tomu např. § 325 odst. 2 a 3 dZPO a při nedostatku výslovné úpravy i praxi rakouskou, o které referuje *Fasching, Lehrbuch*, marg. č. 1526.

III.4. Rozšíření účinků právní moci na základě zákona

Jak jsme vytkli již v úvodu (C.III.1.), vyžaduje výjimečné rozšíření účinků právní moci *na jiné subjekty než účastníky řízení zvláštního zdůvodnění*⁸⁸³. Toto zdůvodnění by mělo navíc být aprobováno, jak ostatně potvrzuje i sám o.s.ř. (§ 159a odst. 1, arg. „nestanoví-li zákon jinak“), zvláštní zákonnou úpravou. Domácí procesní regulace tak ale, jak jsme si ukázali výše (C.III.3.), ne vždy činí.

Vedle úpravy rozšíření účinků právní moci i *na právní nástupce účastníků* postrádáme např. výslovnou úpravu rozšíření účinků právní moci v některých případech tzv. *procesní legitimize*. Vedle skutkové podstaty § 530 odst. 1 o.z., o níž jsme se zmínili shora (C.III.3.1.), postrádáme zákonný podklad pro rozšíření účinků právní moci např. u *podlužnické žaloby* (§ 315), kde se výsledek řízení vedeného mezi oprávněným a dlužníkem povinného vztahuje bezesporu i na povinného⁸⁸⁴. Obdobná problematika se odkrývá i v rámci konkursního řízení⁸⁸⁵.

Přes některé tyto nedostatky lze *na základě stávající zákonné úpravy* konstruovat *dvě skupiny případů* rozšíření účinků právní moci i na jiné osoby než účastníky řízení. V návaznosti na *Faschinga*⁸⁸⁶ můžeme hovořit o případech *všeobecného (allseitige) a dílčího (partielle) rozšíření účinků právní moci (Rechtskrafsterstreckung)* na osoby odlišné od účastníků řízení. Uvedený autor, podle mého názoru správně, jako základní důvody pro výjimečné rozšíření účinků právní moci uvádí na jedné straně *veřejný zájem na všeobecně platném zjištění právních vztahů* (všeobecné rozšíření) a na straně druhé *požadavek jednotného řešení určitého právního následku pro všechny účastníky dotčeného právního vztahu* (dílčí rozšíření)⁸⁸⁷. Tomuto rozdělení v podstatě odpovídá i naším zákonodárcem upravované rozšíření „závaznosti“ výroku pravomocného rozsudku „pro každého“ (§ 159a odst. 3), resp. „pro jiné osoby než účastníky řízení“ (§ 159a odst. 2).

III.4.1. Všeobecné rozšíření účinků právní moci

⁸⁸³ Srov. *Leipold* in *Stein/Jonas*, Kommentar ZPO, § 325, marg. č. 3 a *Gottwald* in *Münchener Kommentar ZPO*, § 325, marg. č. 2.

⁸⁸⁴ Pro bližší argumentaci tohoto závěru zde není místo; svědčí pro něj však nepřímě i sama zákonná úprava (zejm. § 315 odst. 1 věta druhá).

⁸⁸⁵ *Zoulik* upozorňuje, že právě v konkursním řízení se procesní legitimize, jejímž nositelem je správce konkursní podstaty, projevuje v širokém měřítku, viz *Zoulik*, Problematika hromadných žalob, str. 12.

⁸⁸⁶ *Fasching*, *Lehrbuch*, marg. č. 1525.

⁸⁸⁷ *Fasching*, *ibidem*, marg. č. 1525.

Podle § 159a odst. 3 je výrok pravomocného rozsudku, kterým bylo rozhodnuto o osobním stavu, závazný pro každého. I zde je na místě připomenout (srov. B.III.2.), že subjektivní rozšíření se netýká pouze účinku *závaznosti*, ale rovněž *nezměnitelnosti* rozhodnutí. Užitá formulace „je závazný pro každého“ především znamená, že v případném následném soudním řízení se budou *účinky právní moci rozhodnutí*, které se týká osobního stavu, projevovat bez ohledu na skutečnost, zda dotčený účastník následného řízení byl či nebyl účastníkem řízení prvního.

Příklady: (41a) Pravomocný rozsudek vyhovující žalobě na určení *otcovství* vydaný k žalobě podané *matkou* dítěte, představuje *překážku věci pravomocně rozhodnuté* (tj. účinek nezměnitelnosti) ve vztahu k následné žalobě na určení *otcovství* proti *stejnému muži*, kterou *podá dítě*, a to i v případě, jestliže se dítě prvního řízení neúčastnilo buď vůbec nebo pouze jako vedlejší účastník na straně matky⁸⁸⁸. **(41b)** Pravomocný rozsudek vyhovující žalobě na určení *otcovství* vydaný k žalobě *matky*, představuje *závazné řešení prejudiciální otázky* (otcovství) ve vztahu k následné žalobě na určení *otcovství*, kterou proti *jinému muži* podá *dítě*. Této následné žalobě proto nemůže být vyhověno⁸⁸⁹.

Věci „osobního stavu“, o kterých § 159a odst. 3 hovoří a které o.s.ř. alespoň příkladmo⁸⁹⁰ vyjmenovává v § 80 písm. a), nepředstavují z procesního hlediska *jednotnou skupinu*. Nelze říci, že by se jednalo výlučně o *žaloby konstitutivní*⁸⁹¹ (arg. žaloba o určení, zda tu manželství je či není) nebo že by např. šlo o věci náležející výlučně *spornému*, resp. *nespornému řízení*⁸⁹². Rovněž obvykle užívané třídící kritérium „obsahu petitu“ vychází ve vztahu ke *statusovým žalobám* spíše z pozitivní úpravy než z hlubšího procesního zdůvodnění. Jednotící kritérium těchto „statusových věcí“ je, dle mého názoru, *mimoprocesní* (tj. hmotněprávní)⁸⁹³. Zvláštní procesní úprava *účinků rozhodnutí* v těchto věcech pak spočívá ve zvýšeném *veřejném zájmu* na jednotné úpravě *personálního statutu člověka* jako základního nositele práv a povinností. To platí bez ohledu na to, zda žaloby ve věcech osobního stavu mají povahu žalob konstitutivních či určovacích. Zvýšený veřejný zájem je zde jistě na místě. Jestliže by rozhodnutím týkajícím se *osobního stavu* nebyly přiznány *účinky erga omnes*,

⁸⁸⁸ Stejně *Spáčil* in *Hrušáková a kol.*, Z.r. – komentář, 1998, str. 174.

⁸⁸⁹ Ale jejímu projednání – vzhledem k odlišným skutkovým tvrzením v ní uvedeným (tj. a tedy odlišnému skutkovému základu žaloby, viz C.I.3.) – nebrání překážka věci pravomocně rozsoudené. Shodně *Spáčil* in *Hrušáková a kol.*, ibidem, str. 174.

⁸⁹⁰ Shodně *Winterová a kol.*, Civilní právo procesní, 2002, str. 216 (i když by výčet uvedený v závorce § 80 písm. a) z pouhého jazykového hlediska bylo možno považovat za taxativní).

⁸⁹¹ Byť mezi nimi budou výrazně převažovat, srov. *Winterová*, Žaloba, str. 55 („... rozsudky o nich vydané mají téměř vždy konstitutivní povahu ...“).

⁸⁹² A to jak z hlediska platného právního stavu, tak z hlediska teoretického. Nejednalo-li se totiž výlučně o žaloby konstitutivní, nemohou ani objektivně náležet řízení nespornému. Srov. k tomu *Zoulik*, Řízení, zejm. str. 122 a násl.

⁸⁹³ Mám za to, že vymezení skupiny „statusových věcí“ (věcí „osobního stavu“) má svůj původ spíše v hmotněprávním důvodu žaloby než v jiných hlediscích. Z tohoto pohledu je tato skupina žalob na stejné úrovni zobecnění jako např. *žaloby vlastnické* či *žaloby obligační*.

neslo by to s sebou výraznou *nejistotu pro právní styk*⁸⁹⁴ a ve svém důsledku by to znamenalo i *značný nárůst počtu soudních sporů*. Lze si představit, že konečné *následky* takového právního stavu by byly *absurdní*⁸⁹⁵.

Jako nepřijatelný lze jistě hodnotit stav, v němž by např. dítěti v příkladu (41b) nebylo právní úpravou bráněno v podání nové žaloby na určení otcovství k jinému muži, k níž by mohlo být motivováno vidinou získání dalšího (vyššího) výživného. Nemluvě ani o tom, jaké komplikace by taková procesní úprava působila i v oblasti hmotného práva (např. rodičovská zodpovědnost, dědění).

Složitou se jeví odpověď na otázku, zda lze účinky *erga omnes* přiznat i těm pravomocným rozhodnutím ve statusových věcech, kterými byla *žaloba zamítnuta*. Takové zamítavé rozhodnutí má *určovací povahu* a ve své podstatě pouze *deklaruje neexistenci požadovaného právního následku*. V zahraniční literatuře jsou proto vyslovovány názory, podle kterých má zamítavé meritorní rozhodnutí ve věcech osobního stavu pouze účinky *inter partes*⁸⁹⁶. Mám za to, že tomuto závěru nelze přisvědčit. Ukázali jsme si totiž, že zvláštní rozsah účinků rozhodnutí ve statusových věcech není odvislý od toho, zda se jedná o *rozhodnutí konstitutivní či deklaratorní*, nýbrž vyplývá ze zvláštního veřejného zájmu, který je spojen s obsahovou náplní právních vztahů, jichž se tato rozhodnutí týkají. Účinky „pro každého“ je tedy podle mého názoru pravomocným rozhodnutím ve věcech osobního stavu třeba přiznat i v případech, kdy znějí *zamítavě*⁸⁹⁷.

Proto např. pravomocný rozsudek, kterým je *zamítnuta žaloba matky na určení otcovství*, zakládá překážku věci rozsouzené i pro shodnou žalobu podanou proti *témuž muži* dítětem, i když nebylo účastníkem původního řízení. Stejně tak pravomocný rozsudek, kterým byla *zamítnuta žaloba na určení, že tu manželství není*, projevuje účinek závaznosti např. v dědickém řízení i vůči těm jeho účastníkům, kteří nebyly účastníky původního (statusového) řízení.

Pro úplnost dodávám, že účinky pravomocného rozhodnutí „vůči všem“ nejsou doménou pouze věcí osobního stavu. I v jiných oblastech hmotného práva může vznikat *zvýšený veřejný zájem* na jednotné úpravě právních otázek, které se potenciálně dotýkají neurčitého počtu osob. Současná domácí úprava tak činí např. *v právu společností*, resp. *družstev* v souvislosti s pravomocným rozhodnutím soudu o *žalobě na neplatnost usnesení*

⁸⁹⁴ Srov. *Fasching*, Kommentar öZPO, III. díl, § 411, marg. č. 52.

⁸⁹⁵ I z tohoto důvodu rozhodnutím ve statusových věcech teorií a praxí přiznávají účinky *erga omnes* i v těch právních řádech, jejichž procesní předpisy takové účinky výslovně nestanoví. Srov. *Fasching*, ibidem, § 411, marg. č. 52.

⁸⁹⁶ Tak *Fasching*, Lehrbuch, marg. č. 1528, který výslovně jmenuje zamítavá rozhodnutí v manželských věcech a ve věcech popření otcovství.

⁸⁹⁷ Pro tento závěr svědčí nejen česká (§ 159a odst. 3), ale i německá právní úprava (§ 640h věta první dZPO), které mezi vyhovujícími a zamítajícími rozhodnutími nerozlišují.

valné hromady, resp. členské schůze (§ 131 odst. 7, § 183 odst. 1 a § 242 odst. 2 obch. z.)⁸⁹⁸. Pro takovou právní úpravu svědčí zejména důvody *jistoty v právním styku*. Stojí za poznámku, že zákonodárce se v těchto případech pokusil procesně „slabé“ postavení třetích osob, které neměly možnost se řízení zúčastnit, avšak jsou rozhodnutím vázány, vyrovnat pro ně příznivější hmotněprávní úpravou⁸⁹⁹.

III.4.2. Dílčí rozšíření účinků právní moci

Výše jsme v souhlasu s *Faschingem* uvedli, že *dílčí rozšíření účinků právní moci na jiné osoby než účastníky řízení* vychází z požadavku jednotného řešení určitého právního následku pro všechny subjekty konkrétního právního vztahu (C.III.4.)⁹⁰⁰. Toto tvrzení však vyžaduje určitého upřesnění. Zmíněný požadavek „jednotného řešení“ se netýká *jakéhokoliv právního následku, resp. jakéhokoliv právního vztahu*. I zde svou roli hraje *povaha práv a povinností*, které jsou předmětem řízení.

Povaha *dlužnické solidarity* (srov. § 511 odst. 1 o.z.) s sebou *nenese* požadavek jednotného rozhodnutí věci vůči všem solidárně zavázaným dlužníkům, neboť závisí pouze na věřiteli, zda-li bude plnění požadovat pouze od některého či ode všech dlužníků⁹⁰¹. Naproti tomu *rozhodnutí o odporové žalobě* (§ 267a), kterou oprávněný nebo jiný věřitel popírá pravost, výši, skupinu nebo pořadí některé z pohledávek přihlášených k rozvrhu ve vykonávacím řízení, se z *povahy věci* musí týkat všech oprávněných, jiných věřitelů a povinného, neboť není logicky možné, aby výtěžek výkonu rozhodnutí byl ve vztahu ke každému z nich rozvrhován podle odlišných kritérií.

Přes splnění podmínky týkající se *specifické* povahy práv a povinností, je zapotřebí i v takových případech trvat na *výslovné zákonné úpravě* rozšíření účinků právní moci. To vyžaduje *právní jistota*⁹⁰². S tím souvisí i zdánlivě samozřejmý požadavek, aby otázka *vymezení subjektů* daného právního vztahu byla *transparentně zodpověditelná*. Těmto nárokům vyhovuje např. již zmíněná úprava *odporové žaloby ve vykonávacím řízení*, kde dílčí rozšíření účinků právní moci na jiné subjekty než účastníky má nejen svůj zákonný podklad

⁸⁹⁸ Srov. Drápal in Bureš, Drápal, Krčmář a kol., O.s.ř. – komentář, I. díl, 2006, str. 734.

⁸⁹⁹ Srov. § 131 odst. 3 písm. b) obch. z., podle kterého soud neplatnost usnesení valné hromady nevysloví, jestliže by tím došlo „k podstatnému zásahu do práv získaných v dobré víře třetími osobami.“

⁹⁰⁰ *Fasching*, Lehrbuch, marg. č. 1525.

⁹⁰¹ *Hurdík in Fiala a kol.*, Občanské právo hmotné, 2002, str. 205 a násl.

⁹⁰² V případech *dílčích rozšíření účinků právní moci* se tento požadavek staví o to výrazněji, poněvadž kritérium povahy práva či povinností (právního stavu) je do jisté míry neurčité.

(§ 267a odst. 2), ale zároveň nepůsobí problémy co do konkrétního vymezení skupiny těchto subjektů⁹⁰³.

Z hlediska uvedených požadavků je možno kriticky nahlížet i *relativně novou*⁹⁰⁴ skupinu případů dílčího rozšíření účinků právní moci na jiné osoby než účastníky řízení, která se týká domácí úpravy tzv. *skupinových žalob* (§ 159a odst. 2 věta první)⁹⁰⁵. Předně nelze zastírat, že sama povaha práv a povinností, o nichž se v řízení o skupinové žalobě jedná, *nutně nevyžaduje*, aby se rozhodnutí vztahovalo na jiné osoby, než na ty, které se řízení zúčastnily.

Z teoretického hlediska není žádných překážek, daných např. povahou věci, jež by bránily každému ze spotřebitelů samostatně uplatnit proti podnikateli (individuální) nárok na *zdržení se protiprávního jednání*, které spočívá v porušování povinností uložených podnikateli zákonem č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v platném znění.

To, co činí *právní vztahy*, jež jsou předmětem řízení o skupinových žalobách, *specifickými*, je *kolektivní zájem*, který jednotlivé individuální nároky dotčených osob spojuje⁹⁰⁶. Jedině *koncentrovaný procesní tlak* na účastníka, ve vztahu k němuž je tvrzeno porušení zákonem jmenovaných povinností (nekalá soutěž, porušování práv spotřebitele, apod.), může vést k poskytnutí skutečně *efektivní soudní ochrany*⁹⁰⁷. Nelze totiž zapomínat, že faktický účinek žaloby podané jediným nositelem konkrétního nároku je zpravidla zanedbatelný⁹⁰⁸. Stává se „vývojovým trendem civilního procesu“⁹⁰⁹, že individuální nároky jednotlivých subjektů musí být koncentrovány, neboť jen tímto způsobem lze dojít jejich skutečného prosazení. Uvedený *trend* mohou podporovat *jednotlivé procesní instituty*, právní moc nevyjímaje. Touto cestou je možno odůvodnit i *dílčí rozšíření účinků právní moci na jiné osoby než účastníky řízení v případě skupinových žalob*.

V současné české úpravě tzv. skupinových žalob sehrává vůdčí roli v prosazení zmíněného trendu *účinek závaznosti* rozhodnutí. Ustanovení § 159a odst. 2 věta první má totiž význam nejen v souvislosti s *účinkem nezměnitelnosti* (srov. § 159a odst. 5), kterému se

⁹⁰³ Lze říci, že v tomto případě je okruh osob, na které se vztahují účinky právní moci *vymezen procesně*. Týká se totiž oprávněného (dalšího oprávněného), povinného a těch *věřitelů, kteří se účastní vykonávacího řízení*.

⁹⁰⁴ Upravenou zákonem č. 151/2002 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím soudního řádu správního, s účinností od 1.1.2003. Srov. však již dřívější procesní úpravu obsaženou v ust. § 54 odst. 2 a 3 obč. z.

⁹⁰⁵ Česká terminologie ještě není ustálená, používá se rovněž označení „hromadná“ či „kolektivní“ žaloba. Vzhledem k torzovitosti právní úpravy vyslovuje *Winterová*, *Procesní důsledky*, str. 348 správně otázku, zda lze za současného stavu vůbec o úpravě „skupinových žalob“ hovořit. K pojmo- a terminologickým otázkám srov. též *Tichý*, *Procesní ochrana kolektivních zájmů*, str. 46 a násl.

⁹⁰⁶ Srov. k tomu *Zoulik*, *Problematika hromadných žalob*, str. 16.

⁹⁰⁷ Je však otázkou, zda tohoto účelu lze dosáhnout za situace, kdy poskytnutými procesními prostředky jsou pouze žaloby negatorní, resp. odstraňovací [srov. § 83 odst. 2, písm. a), b)].

⁹⁰⁸ Tak i *Micklitz*, *Schutz der kollektiven Interessen*, str. 111 (české znění).

⁹⁰⁹ *Zoulik*, *Problematika hromadných žalob*, str. 18.

dosavadní práce převážně věnují⁹¹⁰, ale samo dopadá na *závazné řešení otázky*, která má v následném řízení povahu *otázky prejudiciální*, a to zejména v situaci, kdy účastník následného (závislého) řízení nebyl účastníkem řízení předcházejícího. Úspěch jednoho (prvního) žalobce ve „skupinovém sporu“ o žalobě zdržovací, resp. odstraňovací tak *závazně řeší prejudiciální otázku*⁹¹¹, která může vyvstat v následných sporech o *specifických žalobách na plnění*⁹¹² individuálně vedených ostatními členy skupiny. Tím dochází k vytváření *koncentrovaného procesního tlaku* na rušitele (žalovaného), jenž se pod vidinou svého obtížného procesního postavení v následných procesech⁹¹³ (a tím i jejich případné ztráty) zpravidla dalšího škodlivého jednání zdrží, resp. odstraní závadný stav.

Na druhou stranu nelze tvrdit, že by současná úprava tzv. skupinových žalob byla dostatečná a že by s sebou nenesla vážné problémy⁹¹⁴. Ve vztahu k účinkům právní moci takový vážný problém představují zejména *pravomocná rozhodnutí zamítající uplatněný negatorní, resp. odstraňovací nárok*. Jejich důsledkem je nejen nemožnost domáhat nároků na zdržení se téhož protiprávního jednání nebo odstranění závadného stavu proti rušiteli i pro další dotčené osoby (účinek nezměněnosti), ale zejména případná ztráta následných procesů těmito osobami vedených (např. na náhradu škody) z důvodu *účinku závaznosti zamítavého pravomocného rozsudku*, vydaného v řízení, jehož účastníky nebyly. S ohledem na *účel řízení o skupinových žalobách* (vytvoření koncentrovaného procesního tlaku na rušitele) a zejména na procesní záruky vycházející z *práva na soudní ochranu*⁹¹⁵ (čl. 6 odst. 1 Úmluvy, čl. 36 odst. 1 Listiny) je zde třeba reálně uvažovat o možnosti *jednocestného působení účinků právní moci*, tj. jen pro případ vyhovujících rozhodnutí.

Závěrem upozorňuji, že právní úpravu *dílčího rozšíření účinků právní moci* i na jiné subjekty než na účastníky řízení, nalézáme nejen v o.s.ř. (srov. § 159a odst. 2 věta první, § 267a odst. 2, aj.), ale také ve zvláštních předpisech, na které o.s.ř. paušálně odkazuje (§ 159a odst. 2 věta druhá). Typickým příkladem takové úpravy je ustanovení § 25 odst. 1 z.k.v., které se týká *účinků pravomocného rozhodnutí soudu o popření pravosti, výše nebo pořadí přihlášených pohledávek*. Oproti doslovnému znění zmíněného ustanovení („jsou účinná proti všem věřitelům“) však třeba trvat na tom, že pravomocné rozhodnutí soudu vydané v takovém incidenčním sporu působí *vůči všem účastníkům konkursního řízení*⁹¹⁶. Důvody pro takový závěr jsou obdobné těm, které jsme uvedli výše u *odporové žaloby* podané v souvislosti s výkonem rozhodnutí. *Zvláštní skupinu případů* dílčího rozšíření účinků právní moci

⁹¹⁰ V návaznosti na problematiku litispence, což je zřejmě podmíněno strukturou domácí právní úpravy, srov. *Winterová, Procesní důsledky*, str. 349 a násl. nebo *Smolík, Meze užití skupinové žaloby*, str. 140.

⁹¹¹ Tak i *Winterová, Procesní důsledky*, str. 351.

⁹¹² Srov. zejména úpravu § 53 obch. z. a tam uvedené právo dotčené osoby domáhat se náhrady škody, vydání bezdůvodného obohacení, resp. poskytnutí přiměřeného zadostiučinění.

⁹¹³ Připomínám v této souvislosti i zvláštní úpravu důkazního břemene podle § 54 odst. 2 obch. z.

⁹¹⁴ Viz i k tomu i domácí literaturu citovanou výše.

⁹¹⁵ O tom se zmiňuje *Smotková in Rechberger/Simotta, Zivilprozessrecht*, marg. č. 699.

⁹¹⁶ Stejně *Zouřík in Winterová a kol., Civilní právo procesní*, 2002, str. 618.

představují rovněž rozhodnutí vydaná v souvislosti s úpravou *rozdělení obchodních společností, resp. družstva* (srov. § 92d odst. 3, § 153d odst. 1, § 220x odst. 4 a § 256 odst. 3)⁹¹⁷.

Další skupinu představují rozhodnutí, jimiž dochází k *důležitmu rozšíření účinků právní moci i na jiné subjekty než účastníky řízení*, avšak pouze pokud jde o *základ věci*. Setkáváme se s nimi zejména v souvislosti s právní úpravou *obchodních společností, resp. družstev*, ať již jde o otázky změny jejich právní formy (§ 69f odst. 5 obch. z.), rozdělení likvidačního zůstatku (§ 75 odst. 2 obch. z.), fúze (§ 92a odst. 1, § 153a odst. 1, § 220h odst. 2, § 220k odst. 5, § 220l odst. 2, § 220m odst. 5, § 220n odst. 1), zrušení akc. společnosti s převodem jmění na akcionáře (§ 220p odst. 3), apod. Je-li předmětem takového pravomocného rozhodnutí *žaloba na plnění* (např. § 69f odst. 5 obch. z.) znamená právní úprava věcné rozšíření účinků právní moci nejen na výrok rozhodnutí, ale *i na jeho odůvodnění*, což je v rozporu se zásadou vyslovenou v § 159a odst. 2 věta druhá a může to vést k problémům, o kterých jsme pojednali výše (C.I.2.)⁹¹⁸.

⁹¹⁷ Jedná se o pravomocné rozhodnutí soudu, jímž bylo určeno, že se zhoršila dobytnost pohledávky, resp. že nabízená jistota je nedostatečná.

⁹¹⁸ Jako pochybná se taková úprava jeví ovšem i z jiného hlediska, neboť se vztahuje i na pravomocná rozhodnutí, jež mají *konstitutivní povahu* (např. § 190a odst. 3 obch. z.). Co jiného by v takovém případě mělo být „základem věci“ než sám výrok konstitutivního rozsudku? K pojmu základu věci srov. (mimo výkladu výše ad C.I.5.) rovněž Zoulik in Winterová a kol., Civilní právo procesní, 2002, str. 286 a s ním souladný judikturní závěr obsažený v rozhodnutí Rc 44/1996.

D. ZÁVĚRY

V předkládané práci jsem se pokusil podat ucelený rozbor problematiky právní moci civilních soudních rozhodnutí. Dospěl jsem přitom k závěrům, které lze shrnout takto:

V obecné části práce (B.) jsem představil a odůvodnil takovou *koncepti právní moci*, která vychází z její *vylučné procesní povahy* a slouží primárně *naplnění účelu civilního soudního řízení*. Toto pojetí rovněž zdůrazňuje *historický vývoj* zkoumaného institutu a hodnotí jej na pozadí postupného osamostatňování občanského procesu z rámce občanského práva hmotného (Kapitola B.I.). Práce ukázala, že *ideové i normativní základy* institutu právní moci byly položeny již v *civilním procesu římském*. Další významný impuls pro porozumění a systematizaci poznatků o právní moci civilních rozhodnutí představuje dílo *Savignyho*⁹¹⁹, které nezůstalo bez vlivu na pozdější legislativní úpravy. Odmítnutí *Savignyho* koncepce *právní moci důvodů rozhodnutí* („*Rechtskraft der Gründe*“) německým zákonodárcem v r. 1877 je pro další legislativní vývoj ve střední Evropě z tohoto hlediska určující. Stejně tak se ukazuje, že *Kleinova* progresivní úprava civilního soudního řízení přijatá v r. 1895 v tehdejší Rakousku, která právní moci civilních soudních rozhodnutí přiznala *publicistický charakter*⁹²⁰, byla podnětem k vypracování první ucelené *procesní teorie právní moci* (*Stein, Hellwig*). Procesní teorie právní moci již ve své prvotní podobě správně zdůrazňovala *deklaratorní povahu* rozhodnutí vydávaných v civilním sporném řízení a odmítla proto přiznat pravomocnému rozsudku účinky na hmotněprávní vztahy. V české procesualistice se k ní jako první jednoznačně přihlásil *Grňa*⁹²¹.

Zastávaná teoretická koncepce právní moci civilních soudních rozhodnutí by nemohla obstát bez formulace svého *teleologického pozadí*, které má určující vliv na posouzení její *právní podstaty* (Kapitola B.II.). Práce ukázala, že institut právní moci nelze jednoduše stavět do protikladu s účelem civilního soudního řízení. Pravomocná soudní rozhodnutí, která jsou v rozporu se skutečnými hmotněprávními poměry, představují patologický jev, jehož význam nelze při zkoumání účelového vymezení institutu právní moci přeceňovat. Z provedeného rozboru vyplynulo, že *účel institutu právní moci* koinciduje s *účelem civilního procesu* a že

⁹¹⁹ *Savigny, System VI, str. 255 a násled.*

⁹²⁰ *Materialien, sv. II., str. 323.*

⁹²¹ *Grňa, Prejudicialita, str. 38.*

tedy slouží *trvalosti řešení právního konfliktu* a tím i *efektivní ochraně práv*, jež byla v řízení zjištěna. Pro posouzení právní podstaty zkoumaného jevu se z toho podává, že *právní moc je institutem výlučně procesním*, neboť jen ve sféře procesních vztahů může dojít k naplnění jejího účelu. Pojímám proto právní moc rozhodnutí jako *soubor specifických procesních účinků* (práv a povinností účastníků řízení a soudů), které tvoří část obsahové náplně *procesněprávních vztahů vzniklých na základě pravomocného soudního rozhodnutí*.

Následná *normativní analýza účinků soudního rozhodnutí* vedla k odlišení těch procesních účinků, které lze zahrnout pod institut právní moci a jiných, které s právní mocí rozhodnutí přímo nesouvisí (Kapitola B.III.). Ukázalo se, že účinky právní moci lze charakterizovat pojmy *nezměnitelnosti* a *závaznosti rozhodnutí*. Procesní povaha těchto účinků má za následek, že se projevují pouze v procesní sféře, tj. typicky v *následném soudním řízení*. Účinek nezměnitelnosti spatřujeme, obecně vyjádřeno, v *zákazu opětovného rozhodnutí téže věci*, účinek závaznosti v *zákazu odchylného posouzení pravomocně stanoveného právního následku, jenž má v následném řízení povahu prejudiciální otázky*. Od právní moci je třeba odlišovat další účinky rozhodnutí, které buď lze *konstruovat bez ohledu na právní moc* (vnitřní vázanost rozhodnutím, vykonatelnost) nebo které sice vystupují vedle právní moci, avšak *plní jiný účel* (pravotvornost). Vedle toho si všímáme dalších vlastností rozhodnutí, jejichž *právní povaha není jednoznačná* (rozhodnutí jako znak skutkové podstaty), resp. jedná se v našich poměrech o *fenomén nenormativní* (precedenční působení rozhodnutí).

Zvláštní část předkládané práce (C.) obsahuje pokus o kritickou aplikaci formulované teoretické koncepce na konkrétní problematiku *objektivních, časových a subjektivních mezi právní moci*. Přináší tak nejen konkrétní výsledky použitelné v soudní praxi, ale upozorňuje i nedostatky stávající právní úpravy, resp. doporučuje jejich budoucí legislativní řešení.

Analýza objektivních mezi právní moci (Kapitola C.I.) ukázala na jejich přímou souvislost s problematikou předmětu civilního soudního řízení. Bylo konstatováno, že současné legislativní pojetí, omezující účinky právní moci na *rozhodnutí o konkrétním právním následku*, by mělo být zachováno i v budoucí procesní úpravě. Případné rozšíření účinků právní moci i na odůvodnění pravomocného rozhodnutí, k němuž pod vlivem anglo-amerického procesního práva dochází i v *dílčí evropské úpravě civilního procesu*⁹²², nelze považovat za žádoucí, neboť by si vyžádalo zásahy i do jiných oblastí procesního práva (*litispence, změna žaloby, újma jako legitimační předpoklad odvolání, atd.*) a nezůstalo by

⁹²² Srov. čl. 21 Bruselské úmluvy, resp. čl. 27 Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 a judikaturu citovanou ad C.I.2.

bez vlivu na rychlost řízení. Na druhou stranu je třeba *důrazně doporučit* opětovné zavedení institutu *mezitímního určovacího návrhu*, který z hlediska vymezení objektivního rozsahu účinků právní moci plní *nezastupitelnou funkci*. Absence jeho úpravy v občanských soudních řádech platných po r. 1950 vedla část právní teorie k vypracování „zvláštního řešení“ vztahu žalob určovacích a žalob na plnění, které podrobujeme kritice. Práce rovněž ukázala, že *dvoučlenné pojetí předmětu řízení* vymezené výlučně procesně *žalobním návrhem a skutkovým základem žaloby* je plně vyhovující a není jej zásadně třeba doplňovat o nekoncepční (byť tradiční) hmotněprávní prvek tzv. *právního důvodu žaloby*.

Z rozboru kognitivní složky soudního rozhodnutí vyplynulo, že při vymezení podmínek pro uplatnění účinků právní moci nelze opomíjet rovněž *hledisko časové* (Kapitola C.II.). Vzhledem k měnícím se skutkovým (a závislosti na tom i právním) okolnostem vnějšího světa, předpokládá soudní rozhodnutí stanovení *okamžiku rozhodného pro zjištění skutkového stavu* věci. Jen k takto stanovenému okamžiku lze *vztahovat účinky právní moci rozhodnutí*. Změny skutkového stavu, ke kterým dojde po právní moci rozhodnutí, nejsou překážkou opětovnému uplatnění žaloby, byť by se týkala stejného předmětu. Z hlediska takto stanovených „časových mezí“ právní moci lze nejen teoreticky odůvodnit skupinu *zamítavých meritorních rozhodnutí* tradičně zvaných „*pro tentokrát*“, ale rovněž popsat důsledek působení právní moci, který spočívá ve *vyločení těch skutečností* z následného projednávání, které *měly a mohly být tvrzeny již v původním řízení* o stejném právním následku⁹²³. Současnou zákonnou úpravu „rozhodného okamžiku“ („doba vyhlášení rozsudku“, srov. § 154 odst. 1) přitom nelze považovat za zcela vyhovující. Z hlediska zajištění práva účastníků na spravedlivý proces se zdá vhodnější uvažovat obecně o „době skončení jednání před poslední skutkovou instancí“ jako o okamžiku rozhodném pro zjištění skutkového stavu věci a tím i pro fixaci účinků právní moci.

Účinky právní moci civilních soudních rozhodnutí by se zásadně měly týkat pouze těch osob, které soudní řízení a tím i rozhodnutí mohly svým chováním ovlivnit, tj. procesních stran. Toto základní východisko vymezující *subjektivní rozsah účinků právní moci* (Kapitola C.III.) může být modifikováno pouze ve zvlášť odůvodněných případech, které by nadto měly být zákonodárcem výslovně zmíněny. Takovou výslovnou úpravu subjektivního rozšíření účinků právní moci však postrádáme v případě *právních nástupců účastníků* (universálních i singulárních). I přes nedostatek konkrétní právní úpravy dospívá práce k závěru, že právnímu nástupnictví *post rem iudicatam* je třeba přiznat i účinky procesní, tj.

⁹²³ Z hlediska účinku nezměnitelnosti srov. zásadní rozhodnutí Rc 31/1963.

vstup právního nástupce i do vztahů procesních, založených pravomocným rozhodnutím (*procesní nástupnictví post rem iudicatam*). Naopak kladně je v práci hodnocena právní úprava *všeobecného rozšíření účinků právní moci* („pro každého“, § 159a odst. 3) v případech statusových rozhodnutí. Tento pozitivní hodnotící závěr však nelze vztáhnout i na právní úpravu tzv. *dílčího rozšíření účinků právní moci* („pro jiné osoby než účastníky řízení“, srov. § 159a odst. 2), která je mezerovitá a přináší s sebou nemalé aplikační problémy (např. uplatnění účinků pravomocného zamítavého rozhodnutí ve věci skupinové žaloby i vůči těm dotčeným osobám, jež se řízení neúčastnily). Požadavek na odstranění nedostatků právní úpravy v těchto případech je třeba jednoznačně stavět do souvislosti se zajištěním *práva na spravedlivý proces* (čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy).

Seznam použité literatury*

Učebnice a systémy:

- Arens, P.; Lütke, W.:* Zivilprozeßrecht, Erkenntnisverfahren, Zwangsvollstreckung, 6. vydání, C.H.Beck, München 1994.
- Blomeyer, A.:* Zivilprozessrecht., Erkenntnisverfahren, 2. vydání, Duncker & Humblot, Berlin 1984.
- Češka, Z. a kol.:* Občanské právo procesní, Panorama, Praha 1989.
- Fasching, H.W.:* Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts, Lehr- und Handbuch für Studium und Praxis, 2. vydání, Manz, Wien 1990.
- Fiala, J. a kol.:* Občanské právo hmotné, 3. vydání, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, Brno 2002.
- Flume, W.:* Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts, sv. II., Das Rechtsgeschäft, 4. vydání, Springer Verlag, Berlin Heidelberg 1992.
- Hellwig, K.:* System des deutschen Zivilprozeßrechts, I. část, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1912, Scientia Verlag, Aalen 1968.
- Heyrovský, L.:* Dějiny a systém soukromého práva římského, 6. vydání, Universita Komenského, Bratislava 1927.
- Heyrovský, L.:* Římský civilní proces, Universita Komenského, Bratislava 1925.
- Hora, V.:* Československé civilní právo procesní, díl II., Řízení před soudy první stolice, 2. vydání, nákladem vlastním, Praha 1928.
- Hora, V.:* Československé civilní právo procesní, díl I., Nauka o organizaci a příslušnosti soudů, 3. vydání, nákladem vlastním, Praha 1931.
- Hora, V.:* Exekuční právo, Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha 1938.
- Jelínek, J. a kol.:* Trestní právo procesní, 5. vydání, Linde, Praha 2007.
- Kincl, J.:* Učebnice práva ve čtyřech knihách (INSTITUTIONES), Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, Brno 1999.
- Kincl, J.; Urfus, V.; Škrejpek, M.:* Římské právo, C.H.Beck, Praha 1995.

* V textu práce je na jednotlivé tituly odkazováno pouze příjmením autora a klíčovými slovy názvu; v nutných případech též označením svazku a/nebo datem vydání.

- Klein, F.; Engel, F.:* Der Zivilprozess Oesterreichs, J. Bensheimer, Mannheim Berlin Leipzig 1927.
- Neuner, R.:* Grundriß des tschechoslowakischen Zivilprozeßrechtes, J.G.Calve'sche Universitätsbuchhandlung Robert Lerche, Prag 1935.
- Občanské právo procesní, učebnice pro vysoké školy, 2. vydání, Orbis, Praha 1968.
- Ott, E.:* Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního, II. díl, nákladem České akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1898.
- Rechberger, W.H.; Simmota, D.-A.:* Grundriß des österreichischen Zivilprozeßrechts, Erkenntnisverfahren, 5. vydání, Manz, Wien 2000.
- Rosenberg, L.; Schwab, K.H.; Gottwald, P.:* Zivilprozessrecht, 15. vydání, C.H.Beck, München 1993.
- Rosenberg, L.; Schwab, K.H.; Gottwald, P.:* Zivilprozessrecht, 16. vydání, C.H. Beck, München 2004.
- von Savigny, F.C.:* System des heutigen Römischen Rechts, 6. sv., Veit und Comp., Berlin 1847.
- Sedláček, J.:* Občanské právo československé, Všeobecné nauky, nákladem čs. akademického spolku „Právnick“, Brno 1931.
- Schellhammer, K.:* Zivilprozeß, Gesetz – Praxis – Fälle, 7. vydání, C.F.Müller Verlag, Heidelberg 1996.
- Schilken, E.:* Zivilprozessrecht, 4. vydání, Carl Heymanns Verlag KG, Köln Berlin Bonn München 2002.
- Štajgr a kol.:* Učebnice občanského práva procesního, Orbis, Praha 1955.
- Unger, J.:* System des allgemeinen österreichischen Privatrechts, II. díl, 2. vydání, Breitkopf und Härtel, Leipzig 1863.
- Vančura, J.:* Úvod do studia soukromého práva římského, I. díl, nákladem vlastním, Praha 1923.
- Vázný, J.:* Římský civilní proces, Melantrich, Praha 1935.
- Wetzell, G.W.:* System des ordentlichen Civilprozesses, 3. vydání, Leipzig 1878.
- Winterová, A. a kol.,* Občanské právo procesní, studijní příručka, 2. vydání, ISV nakladatelství, Praha 1996
- Winterová, A. a kol.,* Civilní právo procesní, vysokoškolská učebnice, 2. vydání, Linde, Praha 2002.

Komentáře, poznámková vydání zákonů a materiálie:

- Bureš, J.; Drápal, L.; Krčmář, Z.; Mazanec, M.*: Občanský soudní řád, Komentář, I. – II. díl, 6. vydání, C.H. Beck, Praha 2003.
- Bureš, J.; Drápal, L.; Krčmář Z. a kol.*, Občanský soudní řád, Komentář, I. – II. díl, 7. vydání, C.H. Beck, Praha 2006.
- Fasching, H.W.*: Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen, sv. III., Manz, Wien 1966.
- Fasching/Klicka*, Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen, sv. III., 2. vydání, Manz, Wien 2004.
- Gaupp/Stein*, Die Civilprozeßordnung für das deutsche Reich, I. díl, 5. vydání, Verlag von J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen und Leipzig 1901.
- Hahn, C.*: Die gesamten Materialien zur Civilprozeßordnung und dem Einführungsgesetz zu derselben vom 30. Januar 1877, I. oddíl, Decker's Verlag, Berlin 1880.
- Handl, V.; Rubeš, J.*: Občanský soudní řád – Komentář, I. – II. díl, Panorama, Praha 1985.
- Hora, V.*: Civilní řád soudní a jurisdikční norma s dodatky, 2. vydání, Československý kompas, Praha 1927.
- Hrušáková, M. a kol.*, Zákon o rodině – komentář, C.H. Beck, Praha 1998.
- Jehlička, O.; Švestka, J.; Škárová, M. a kol.*, Občanský zákoník – komentář, 7. vydání, C.H.Beck, Praha 2002.
- Kolhaba, A.; Rubeš, J.; Tolar, J.*: Civilněprocesní předpisy platné v zemi České a Moravskoslezské, Právnícké vydavatelství JUDr. Václav Tomsa, Praha 1947.
- Luke, G.; Walchhöfer, A. (ed.)*: Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen, sv. I., 1. vydání, C.H.Beck, München 1992,
- Luke, G.; Wax, P. (ed.)*: Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen, sv. I., 2. vydání, C.H.Beck, München 2000.
- Materialien zu den neuen österreichischen Civilprozeßgesetzen*, sv. I. a II., c. a k. Ministerstvo spravedlnosti, Manz, Wien 1897.
- Restatement (Second) of Judgments*, 1982.
- Rubeš, J. a kol.*: Komentář k občanskému soudnímu řádu, díl I. – III., Orbis, Praha 1957, 1959, 1960.
- Rubeš, J. a kol.*: Občanský soudní řád – komentář, I. díl, Orbis, Praha 1970.

- Schelleová, I.; Schelle, K.:* Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1963, nakladatelství Doplněk, Brno nedatováno.
- Schlosser, P.:* EU – Zivilprozessrecht, EuGVVO, EuEheVO, AVAG, HZÜ, EuZVO, HBÜ, euro, 2. vydání, Verlag C.H.Beck, München 2003.
- Stein/Jonas.* Kommentar zur Zivilprozessordnung, sv. 4, část. 1, 21. vydání, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1998.
- Zoller, R.:* Zivilprozeßordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und den Einführungsgesetzen, mit Internationalem Zivilprozeßrecht, Kostenanmerkungen, 20. vydání, Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln 1997.

Články a monografie:

- Boura, F.:* Soudní rozhodnutí, Orbis, Praha 1957.
- Braun, J.:* Rechtskraft und Restitution, 2. díl, Grundlagen des geltenden Restitutionsrechts, Duncker & Humblot, Berlin 1985.
- Bulow, O.:* Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen, Roth, Gießen 1868.
- Bulow, O.:* Absolute Rechtskraft des Urteils, AcP 1894 (sv. 83), str. 1 – 152.
- Bureš, J.; Drápal, L.:* K procesnímu nástupnictví při singulární sukcesi, PR č. 4/1997, str. 161 – 170.
- Casul, R.C.; Clermont, K.M.:* Res Judicata, A Handbook On Its Theory, Doctrine, And Practice, Carolina Academic Press, Durham 2001.
- Demelius, E.:* Zur Lehre von der Rechtskraft des Civilurteils, Manz, Wien 1892.
- Dvořák, B.:* Glosa k problematice závaznosti civilních soudních rozhodnutí, BA č. 4/2004, str. 64 – 65.
- Fiala, J.:* Změna účastníka v občanskoprávním řízení, AUC – Iuridica č. 1/1961, str. 53 – 94.
- Fiala, J.:* Důkaz zavinění v občanském soudním řízení, Nakladatelství ČSAV, Praha 1965.
- Fiala, J.:* Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu, AUC – Iuridica, Monographia XXI, Praha 1974.
- Gaul, H.F.:* Materielle Rechtskraft, Vollstreckungsabwehr und zivilrechtliche Ausgleichsansprüche, Juristische Schulung 1962 (roč. 2), str. 1 a násl.
- Gaul, H.F.:* Zur Frage nach dem Zweck des Zivilprozesses, AcP 1968 (sv. 168), str. 27- 62.
- Gaul, H.F.:* Entwicklung der Rechtskraftlehre seit Savigny und der heutige Stand, In FS Flume zum 70. Geburtstag, sv. I., Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln 1978, str. 443 - 525.

- Gaul, H.F.*: Rechtskraft und Verwirkung, Zugleich zur Rechtfertigung der Verbindlichkeit des Richterspruchs, FS für Wolfram Henckel, Verlag Walter de Gruyter, Berlin 1995, str. 235 - 271.
- Gaul, H.F.*: Die Rechtskraft im Lichte des Dialogs der österreichischen und deutschen Prozessrechtslehre, Österreichische Juristenzeitung 2003, část I. – II., str. 861 a násl.
- Goldschmidt, J.*: Der Prozeß als Rechtslage, Eine Kritik des prozessualen Denkens, Neudruck der Ausgabe Berlin 1925, Scientia Verlag, Aalen 1962.
- Grňa, J.*: Prejudicialita v civilním řízení, procesuální studie, Barvič & Novotný, Brno 1930.
- Grunsky, W.*: Grundlagen des Verfahrensrechts, 2. vydání, Gieseking Verlag, Bielefeld 1974.
- Habscheid, W.J.*: Zur materiellen Rechtskraft des Unzuständigkeitsentscheids, Eine rechtsvergleichende Skizze, In FS Nakamura, Seibundo, Tokyo 1996, str. 205 – 220.
- Hellwig, K.*: Wesen und subjektive Begrenzung der Rechtskraft, Eine prozessuale Abhandlung mit Beiträgen zum bürgerlichen Recht, insbesondere zur Lehre von der Rechtsnachfolge und der Verfüngungsmacht des Nichtberechtigten, Verlag A. Deichert, Leipzig 1901.
- Henckel, W.*: Parteibegriff und Rechtskrafterstreckung, ZZP 1957 (sv. 70), str. 448 – 465.
- Hrdlička, J.*: Právní účinky soudního rozhodnutí, které je v rozporu se skutečnými právními poměry, Právník 1963, str. 541 - 553.
- Hrdlička, J.*: Oprava důvodů rozhodnutí, AUC – Iuridica č. 4/1964, str. 75 – 96.
- Hrdlička, J.*: Jsou pravomocná konstitutivní rozhodnutí nezrušitelná?, Právník 1969, str. 447 – 453.
- Hrdlička, J.*: Obnova v soustavě mimořádných opravných prostředků v občanském soudním řízení, AUC – Iuridica č. 3/1971, str. 119 – 140.
- Hrdlička, J.*: Některé problémy institutu právní moci v civilním procesu, AUC – Iuridica č. 3/1973, str. 189 - 211.
- Kanda, A.*: Vliv změny poměrů na trvání závazku, Academia, Praha 1966.
- Kappel, Ch.*: Die Klageabweisung „zur Zeit“, Dunckler&Humblot, Berlin 1999.
- von Keller, F.L.*: Ueber Litis Contestation und Urtheil nach classischem Römischen Recht, Geßner'sche Buchhandlung, Zürich 1827.
- Kerameus, K.D.*: Rechtskraftwirkung der Entscheidungsgründe nach gemeinem und partikularem Recht, AcP 1967 (sv. 167), str. 241 – 267.
- Knapp, V.*: Úvahy o civilním procesu (z podnětu Macurovy knihy „Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného“), Právník 1994, str. 807 – 819.

- Kohler, J.*: Das materielle Recht im Urteil, In FS Franz Klein zu seinem 60. Geburtstage, Manz, Wien 1914, str. 1 – 13.
- Kühn, Z.*: Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace. Analýza příčin postkomunistické právní krize, C.H.Beck, Praha 2005.
- Leipold, D.*: Beweismaß und Beweislast im Zivilprozeß, Walter de Gruyter, Berlin 1985.
- Leipold, D.*: Teilklagen und Rechtskraft, In FS für Albrecht Zeuner, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1994, str. 431 – 449.
- Macur, J.*: Teorie právoplatnosti civilních soudních rozhodnutí, Právnícké štúdie č. 1/1970, str. 57 – 106.
- Macur, J.*: Základní otázky právní moci civilních soudních rozhodnutí, Univerzita J.E. Purkyně, Brno 1972.
- Macur, J.*: Právo procesní a právo hmotné, AUB – Iuridica sv. 122, Brno 1993.
- Macur, J.*: Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného, AUB – Iuridica sv. 129, Brno 1993.
- Macur, J.*: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, AUB – Iuridica sv. 157, Brno 1995.
- Macur, J.*: Civilní proces a právo na soudní ochranu, PR č. 2/1996, str. 41 – 45.
- Macur, J.*: Kurs občanského práva procesního, Exekuční právo, C.H.Beck, Praha 1998.
- Macur, J.*: Předmět sporu v civilním soudním řízení, AUB-Iuridica sv. 256, Brno 2002.
- Merkel, A.*: Die Lehre von der Rechtskraft entwickelt aus dem Rechtsbegriff, Eine rechtstheoretische Untersuchung, Franz Deuticke, Leipzig und Wien 1923.
- Micklitz, H.W.*: Schutz der kollektiven Interessen im Zivilprozess, In *Tichý, L.* (ed.): Procesní ochrana kolektivních zájmů, Sborník, Právnícká fakulta UK, Praha v tisku, str. 85 – 101.
- Neuner, R.*: Die dogmatische Bedeutung der materiellrechtlichen und der prozessualen Rechtskrafttheorie, ZZP 1929 (sv. 54), str. 217 – 256.
- Nypl, M.*: Právní důvod žaloby, Právník 1969, str. 590 – 600.
- Oberhammer, P.*: Richterliche Rechtsgestaltung und rechtliches Gehör, Manz, Wien 1994.
- Oberhammer, P.*: Objektive Grenzen der materiellen Rechtskraft: Bindung und Präklusion, Juristische Blätter 2000, str. 205 a násl.
- Pagenstecher, M.*: Zur Lehre von der materiellen Rechtskraft, Vahlen, Berlin 1905.
- Pohle, R.*: Gedanken über das Wesen der Rechtskraft, In *Scritti Giuridici in Memoria di Piero Calamandrei*, sv. II., CEDAM – Casa editrice Dott. Antonio Milani, Padova 1958.
- Procházka, A.*: Žalobní důvod, Studie k normativní konstrukci civilního sporného procesu, Orbis, Praha – Brno 1932.

- Rechberger, W.H.; Oberhammer, P.:* Das Recht auf Mitwirkung im österreichischen Zivilverfahren im Lichte von Art. 6 EMRK, ZZP 1993 (sv. 106), str. 347 a násl.
- Rechberger, W.H.:* Rechtssicherheit, Entscheidungsharmonie und die Bindung an Vorfrageentscheidungen, Überlegungen zu den objektiven Grenzen der Rechtskraft im österreichischen Zivilprozeßrecht, In FS für Nakamura, Seibundo, Tokyo 1996, str. 479 - 489.
- Rimmelspacher, B.:* Zur Prüfung von Amts wegen, Schwartz, Göttingen 1966.
- Rodig, J.:* Die Theorie des gerichtlichen Erkenntnisverfahrens, Die Grundlinien des zivil-, straf- und verwaltungsgerichtlichen Prozesses, Springer Verlag, Berlin 1973.
- Sauer, W.:* Grundlagen des Prozessrechts, 2. vydání, Verlag von Ferdinand Enke, Stuttgart 1929, Neudruck Stientia Verlag, Aalen 1970.
- Sax, W.:* Das unrichtige Sachurteil als Zentralproblem der allgemeinen Prozeßlehre, ZZP 1954 (sv. 67), str. 21 - 53.
- Schack, H.:* Einführung in das US-amerikanische Zivilprozessrecht, 3.vydání, Verlag C.H.Beck, München 2003
- Schumann, E.:* Fehltrteil und Rechtskraft (Eine dogmengeschichtliche Auseinandersetzung mit den Leugnern des Fehltrteils), In FS *Bötticher*, Duncker & Humblot, Berlin 1969, str. 289 a násl.
- Schwab, K.H.:* Der Streitgegenstand im Zivilprozess, C.H. Beck, München 1954.
- Schwab, K.H.:* Gegenwartsprobleme der deutschen Zivilprozeßwissenschaft, Juristische Schulung 1976 (roč. 16), str. 69 - 74.
- Simshäuser, E.:* Zur Entwicklung des Verhältnisses zwischen materiellem und Prozeßrecht seit Savigny, Gieseking Verlag, Bielefeld 1965.
- Smolík, P.:* Meze užití skupinové žaloby v českém civilním procesu – současnost a vyhlídka, In *Tichý, L. (ed.):* Procesní ochrana kolektivních zájmů, Sborník, Právnická fakulta UK, Praha v tisku, str. 136 - 151.
- Spáčil, J.:* Několik poznámek k problematice změny žaloby a k předmětu občanského soudního řízení, PR č. 6/1995, str. 222 - 224.
- Spáčil, J.:* Sporné otázky procesního nástupnictví, Právní praxe č. 7/1995, str. 402 - 414.
- Spáčil, J.:* Ještě k identifikaci práva provedené žalobcem a ke změně žaloby na plnění ze smlouvy na žalobu z bezdůvodného obohacení, PR č. 5/1996, str. 205 - 210.
- Spáčil, J.:* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku, C.H.Beck, Praha 2002.

- Stein, F.*: Ueber die bindende Kraft der richterlichen Entscheidungen nach der neuen österreichischen Civilproceßordnung, Manz'sche k. und k. Hofverlags und Universitätsbuchhandlung, Wien 1897.
- Steiner, V.*: Účinky konstitutivního rozhodnutí se zřetelem na řízení před státním notářstvím, *Právník* 1968, str. 225 – 237.
- Steiner, V.*: Občanské právo procesní v teorii a praxi, Orbis, Praha 1975.
- Steiner, V.*: Základní otázky občanského práva procesního, Academia, Praha 1981.
- Štajgr, F.*: Vady v civilním soudním řízení, nákladem knihovny Sborníku věd právních a státních, Praha 1945.
- Štajgr, F.*: Právní moc a vykonatelnost s ohledem na exekuční tituly, *Právník* 1954, str. 539 - 548.
- Štajgr, F.*: Předmět občanského soudního řízení, *Právnícké štúdie* č. 4/1956, str. 487 – 514.
- Štajgr, F.*: Civilněprocesní právní poměr, *AUC - Iuridica* č. 2/1968, str. 69 - 87.
- Tichý, L.*: Procesní ochrana kolektivních zájmů – přehled a řešení, In *Tichý, L.* (ed.): Procesní ochrana kolektivních zájmů, Sborník, Právnícká fakulta UK, Praha v tisku, str. 45 – 84.
- Tilsch, E.*: Der Einfluss der Civilprocessgesetze auf das materielle Recht und in vorwiegend materiellrechtlichen Gesetzen enthaltenen processualen Bestimmungen, 2. vydání, Manz, Wien 1901.
- Weinberger, O.*: Základy právní logiky, AUB - Iuridica sv. 125, Brno 1993.
- Weinberger, O.*: Norma a instituce (Úvod do teorie práva), AUB – Iuridica sv. 153, Brno 1995.
- Weinberger, O.*; *Kubeš, V.*: Brněnská škola právní teorie (normativní teorie), Nakladatelství Karolinum, Praha 2003.
- Wernecke, F.*: Die Einheitlichkeit des europäischen und des nationalen Begriffs vom Streitgegenstand, Duncker & Humblot, Berlin 2003.
- Weyr, F.*: Teorie práva, Orbis, Brno-Praha 1936.
- Windscheid, B.*: Die Actio des römischen Civilrechts vom Standpunkte des heutigen Rechts, Buddeus, Düsseldorf 1856.
- Winterová, A.*: Prejudiciální otázka v občanskoprávním řízení, *Socialistická zákonnost* 1967, str. 93 – 99.
- Winterová, A.*: Žaloba v občanském právu procesním, *AUC – Iuridica, Monographia XXXI*, Praha 1979.
- Winterová, A.*: Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání, *Právní praxe* 1993, str. 592 - 599.

- Winterová, A.*: Příspěvek k diskusi o procesním nástupnictví, *Právní praxe* 1997, str. 626 – 631.
- Winterová, A.*: Procesní důsledky skupinové žaloby v českém právu, In *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*, ASPI Publishing, Praha 2005, str. 347 – 356.
- Zeuner, A.*: Die objektiven Grenzen der Rechtskraft im Rahmen der rechtlicher Sinnzusammenhänge, J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1959.
- Zeuner, A.*: Rechtsvergleichende Bemerkungen zur objektiven Begrenzung der Rechtskraft im Zivilprozeß, Aspekte der anglo-amerikanischen, der französischen und der deutschen Lösungskonzeption, In *FS für Konrad Zweigert zum 70. Geburtstag*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1981, str. 608 a násl.
- Zoulik, F.*: Konstitutivní rozsudky, *Právník* 1966, str. 431 - 440.
- Zoulik, F.*: Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu, *Academia*, Praha 1969.
- Zoulik, F.*: Teoretické problémy sjednocování judikatury, *Právník* 1970, str. 651 – 666.
- Zoulik, F.*: Soudy a soudnictví, C.H.Beck/SEVT, Praha 1995.
- Zoulik, F.*: Některé problémy rozhodčího řízení, *BA* č. 1/2007, str. 13 – 15.
- Zoulik, F.*: Problematika hromadných žalob se zřetelem k českému právu, In *Tichý, L.* (ed.): *Procesní ochrana kolektivních zájmů*, Sborník, Právnická fakulta UK, Praha v tisku, str. 10 – 19.

Přehled použité judikatury

Česká republika

Bulletin č. 3/94, 18.
PR č. 7/1996, str. 332.
PR č. 14/2005, str. 532.
Rc 28/1993.
Rc 11/1994.
Rc 44/1996.
Rc 45/2000.
Rc 69/2000.
Rc 46/2001.
Rc 48/2001.
Rc 60/2001.
Rc 31/2002.
Rc 74/2002.
Rc 21/2003.
Rc 85/2003.
Rc 59/2004.
Rc 78/2004.
Rc 46/2005.
Rc 58/2005.
Rc 39/2006.
Rc 53/2006.
Rc 54/2006.
Rc 3/2007.
SJ 11/1997.
SJ 72/1997.
SJ 16/1998.
SJ 109/1999.
SJ 10/2001.
SJ 85/2001.
SJ 212/2003.
SJ 109/2004.
SJ 20/2004.
Soubor C 514.
Soubor C 845.

Soubor C 1103.
Soubor C 1150.
Soubor C 1257.
Soubor C 1364.
Soubor C 1403.
Soubor C 1492.
Soubor C 1696.
Soubor C 1875.
Soubor C 1881.
Soubor C 1915.
Soubor C 1978.
SR č. 9/1998, str. 238.
ÚS sv. 2, č. 5, str. 205.
ÚS sv. 8, č. 83, str. 275.
ÚS sv. 32, č. 44, str. 421.
IV. ÚS 110/06. (nepubl.)

Československo

Vázný č. 463.
Vázný č. 1505.
Vázný č. 5316.
Vázný č. 7243.
Vázný č. 8121.
Vázný č. 9626.
Vázný č. 9628.
Vázný č. 11446.
Vázný č. 12663.
Vázný č. 15316.
Vázný č. 17829.
Vázný č. 18626.
Rc 75/1952.
Rc 8/1953.
Rc 42/1957.
Rc 31/1963.
Rc 11/1965.

Rc 52/1966.
Rc 67/1966.
Rc 33/1967.
Rc 34/1967.
Rc 19/1968.
Rc 47/1970.
Rc 22/1979.
Rc 21/1981.
Rc 2/1983.
Rc 50/1985.
Rc 39/1988.
Rc 14/1992.
Sborník IV, str. 504.

ESD

Gubisch/Palumbo (C-144/86).
The Tatry/Maciej Rataj (C-406/92).
Drout assurances/CMI industrial sites (C-351/96).

Německo

BGHZ sv. 34, str. 337.
BGHZ sv. 35, str. 338.
BGHZ sv. 36, str. 365.
BGHZ sv. 117, str. 1.

Rakousko

SZ sv. 8, č. 33.
SZ sv. 8, č. 280.
SZ sv. 41, č. 122

Zusammenfassung

Rechtskraft der richterlichen Entscheidungen in Zivilsachen

von Bohumil Dvořák

In der vorgelegten Arbeit befasst sich der Autor mit dem Thema der Rechtskraft der richterlichen Entscheidungen, das zweifelsfrei zu einem der zentralen Probleme des Zivilprozessrechts gehört. In der tschechischen, bzw. tschechoslowakischen Prozesslehre wurden dieser Problematik bisher nur zwei Monographien gewidmet, die zum Teil schon veraltet zu sein scheinen. Das Ziel der Arbeit besteht daher in einer geschlossenen systematischen Darstellung der grundlegenden theoretischen, sowie der praktischen Fragen, die mit dem Gegenstand der Untersuchung verbunden sind.

Die Arbeit wird in zwei Teile gegliedert. In allgemeinem Teil (B.) bemüht sich der Autor um die Ausarbeitung einer *modernen prozessualen Theorie der Rechtskraft*, die sich kritisch mit den geschichtlichen (B.I.), teleologischen (B.II.) und normativen (B.III.) Grundlagen der Problematik auseinandersetzt. Im besonderen Teil (C.) wird diese Theorie auf die konkreten Probleme der objektiven (C.I), zeitlichen (C.II.) und subjektiven Grenzen der Rechtskraft hin geprüft. Die Schlussfolgerungen der Arbeit können folgenderweise zusammengefasst werden:

Die Grundlagen der Rechtskraftproblematik wurden schon im klassischen römischen Zivilprozess gelegt (*exceptio rei iudicatae vel in iudicium deductae*). Die neuere Etappe der Entwicklung der Rechtskraftlehre ist eng mit dem Namen *F.C. von Savigny* verbunden, der als Begründer der ersten systematischen materialen Theorie der Rechtskraft gilt. Der Anlass für eine Ausarbeitung der prozessualen Rechtskrafttheorie ist erst in der *Klein'schen ZPO* von 1895 zu sehen, die der Rechtskraft zum ersten Mal eine *publizistische Natur* zugestanden hat. Die Arbeiten von *Stein* und *Hellwig* haben richtig auf das prinzipiell deklaratorische Wesen von richterlichen Entscheidungen hingewiesen. Beide Autoren haben jedoch einseitig die *Bindungswirkung des Urteils* als einzige Rechtsfolge der Rechtskraft hervorgehoben. In der einheimischen Literatur hat sich vor allem *Grňa* dieser *Hellwig'schen* Lehre angeschlossen.

In der Arbeit wird die Ansicht geteilt, dass der *Zweck des Zivilprozesses* in der Lösung eines Rechtskonflikts besteht. Der Schutz des festgestellten subjektiven Rechts stellt aber für eine solche Lösung das maßgebende Kriterium dar. Mit diesem Prozesszweck steht der *Zweck der Rechtskraft* in einem reibungslosen Einklang. Dabei gilt, dass die Möglichkeit von sachlich unrichtigen Entscheidungen keine Wirkungen auf die Definition des Rechtskraftzweckes zu haben vermag. Es wurde darauf hingewiesen, dass – mit der Ausnahme des Gerichts, das über die außerordentlichen Mittel entscheidet – keine andere Autorität die sachliche Unrichtigkeit einer Entscheidung feststellen kann. Eine einschlägige Problematik des „Fehlurteils“ stellt sich daher nur im Rahmen eines „außerordentlichen“ Verfahrens dar. Es wäre jedoch methodisch verfehlt, aus einer solchen „Ausnahmerecheinung“ weitgehende Schlüsse über den Rechtskraftzweck zu ziehen.

Die Rechtskraft der zivilrichterlichen Entscheidung entfaltet eine *Einmaligkeits-* und eine *Bindungswirkung*. In beiden Fällen handelt es sich um Wirkungen auf prozessualer Ebene, d.h. Wirkungen im *Rahmen der prozessualen Verhältnisse*, die durch eine

rechtskräftige Entscheidung begründet werden. Als Adressaten dieser Wirkungen gelten vor allem Gerichte. Es kann aber nicht geleugnet werden, dass auch die Prozessparteien im folgenden Verfahren auf das rechtskräftige Ergebnis des Vorprozesses gebunden sind, d.h. es kann ihnen das prozessuale Verschulden für die Nicht-Beachtung dieses Ergebnisses angerechnet werden (z.B. bei Kostenentscheidung). Die Arbeit hat auch gezeigt, dass die übrigen Entscheidungswirkungen – d.h. innerprozessuale Bindungswirkung, Vollstreckbarkeit, Rechtsgestaltungskraft und Tatbestandswirkung – von der Rechtskraft streng zu unterscheiden sind.

Bei Anwendung dieser theoretischen Folgerungen auf die *Problematik des objektiven Umfangs der Rechtskraft* hat sich gezeigt, dass die eher engere positivrechtliche Grundauffassung des tschechischen Gesetzgebers (Rechtskraft des „Urteiltenors“, § 159a tZPO) als richtig zu bewerten ist. Eine „breitere“ Konzeption des Rechtskraftumfangs würde weitere Änderungen der Gesetzeslage mit sich bringen (z.B. die „Beschwer“ als Legitimationsvoraussetzung bei Rechtsmitteln) und könnte im Ergebnis zu einer Verlängerung der Prozesse führen. Als „unausreichend geregelt“ wird im Gegenteil die zusammenhängende Problematik des Verhältnisses zwischen Leistungs- und Feststellungsklagen gewürdigt. In diesem Bereich fehlt es dringend an einer Regelung der (des) *Zwischenfeststellungsklage* (-antrags).

Die Analyse der *zeitlichen Grenzen der Rechtskraft* hat zur Kritik der gegenwärtigen Gesetzlösung geführt. Nach dem § 154 I tZPO ist der für das Urteil entscheidende Zeitpunkt erst „in der Zeit des Urteilserlasses“ zu sehen. Das entspricht zwar dem Grundsatz der sog. „materiellen Wahrheit“, der im Zivilverfahren der sozialistischen Staaten herrschte, aber nicht den modernen Verfahrensprinzipien (Recht auf richterliches Gehör, Art. 6 Abs. 1 EMRK). Es wurde daher vorgeschlagen, den Entscheidungszeitpunkt – wie es in Deutschland oder in Österreich der Fall ist – grundsätzlich am *Schluss der mündlichen Verhandlung vor der letzten Tatsacheninstanz* zu sehen. Des Weiteren wurde nachgewiesen, dass die Rechtsnatur der Entscheidungen, die einen Anspruch nur „zur Zeit“ abweisen, theoretisch erst unter Heranziehung der Grundsätze der Lehre von den zeitlichen Grenzen der Rechtskraft zu erklären ist.

In Bezug auf die *subjektiven Grenzen der Rechtskraft* weist die Arbeit darauf hin, dass die Prinzipien der Rechtskrafterstreckung auf die Rechtsnachfolger in der Theorie nicht ausreichend ausgearbeitet wurden. Daher versucht der Autor die Rechtsnachfolge *post rem iudicatam* auch als Nachfolge im Prozessrechtsverhältnis (das durch eine rechtskräftige Entscheidung begründet wird) zu erklären. Diese Schlussfolgerung bezieht sich nicht nur auf Fälle der Gesamtrechtsnachfolge, sondern auch auf die der Einzelrechtsnachfolge. Positiv wird dagegen die Regelung der Rechtskraftausdehnung „inter omnes“ bei den Statusurteilen bewertet (§ 159a III tZPO). Die heiklen Fragen der Rechtskrafterstreckung zu Lasten Dritter, die nicht am Verfahren als Prozesspartei beteiligt waren (z.B. im Falle einer Verbandsklage nach dem § 159a II tZPO), versucht der Autor stets unter dem Standpunkt des Art. 6 Abs. 1 EMRK zu lösen.